

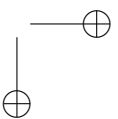
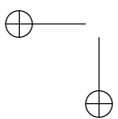
|

Friedrich Schiller
Don Karlos

—

—

reciti

|

ReTextum · 9

sorozatszerkesztők

HEGEDÜS BÉLA

VADERNA GÁBOR

munkatárs

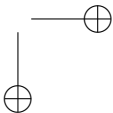
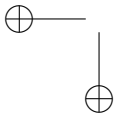
MÉSZÁROS GÁBOR

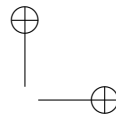
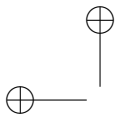
alapító sorozatszerkesztő

LABÁDI GERGELY

Jelen szövegkiadás Friedrich Schiller drámájának kétszáz éve készült magyar változatát először teszi elérhetővé a szélesebb olvasóközönség számára. A szerző-fordító hagyatékában fennmaradt műfordításai közt a *Don Karlos* a legkorábbi átültetés. Megjelenésével Bölöni Farkas Sándor német műfordításainak utolsó darabja is hozzáférhetővé válik Johann Wolfgang Goethe *Az ifju Werther Gyötrelmei* (2015) és Friedrich Schiller *A Naiv és Sentimentális költeményről* (2017) kiadásait követően.

A *reciti kiadó* ReTextum című könyvsorozata szövegeket közöl. A szerkesztőség és a sorozatszerkesztők koncepciója szerint egy adott szöveg kritikai igényű újra- vagy első közlése nem egy elvárt lépést jelent az ideálisnak feltételezett szövegállapot felé, mivel azt gondoljuk, hogy nincs egy ideális szövegállapot. A sorozatban megjelenő szövegek is csupán szövegváltozatok. Szándékaink szerint egy adott pillanat szakmai kritériumai alapján a legjobbak.

Friedrich Schiller

Don Karlos

fordította
Bölöni Farkas Sándor

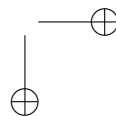
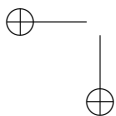

sajtó alá rendezte és a kísérőtanulmányt írta
SIMON-SZABÓ ÁGNES

· r · e · c · i · t · i ·

Budapest
2018

A kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával
készült.

lektorálta
VADERNA GÁBOR

Könyvünk a Creative Commons *Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 2.5 Magyarország Licenc* (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/>) feltételei szerint szabadon másolható, idézhető, sokszorosítható.

A köteteink honlapunkról letölthetők. Éljen jogaival!

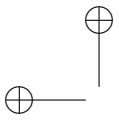
HU ISSN 2064-728X
ISBN 978-615-5478-63-5

Kiadja a *reciti*,
az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének
tartalomszolgáltató portálja ► <http://www.reciti.hu>
Borítóterv: Szilágyi N. Zsuzsa
Tördelte: Labádi Gergely sablonja alapján Hegedüs Béla
X₃-L^AT_EX, Linux Libertine, Linux Biolinum

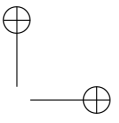

Tartalom

Az első magyar <i>Don Karlos</i>-fordításról	7
Keletkezéstörténet	8
Elsődleges források	16
Német és francia kiadások, 17 – Kontrasztív szövegmutatványok, 24	
A kézirat és a fordítás jellemzése	27
Kézirat, 28 – Szókészleti sajátosságok, 28 – Eszmei tartalom nyelvezete, 30 – Prózafordítás, 38	
Másodlagos források	41
Vándza Mihály színháza, 42 – Döbrentei folyóirata, 45 – Bölöni Farkas könyvtárából, 49	
Olvasók.	50
Szöveggondozási elvek	53
<i>Don Karlos</i>	55
Mutatók	241
Felhasznált irodalom	243

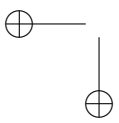

|

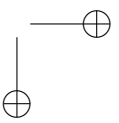

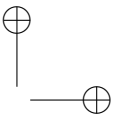
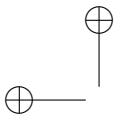
—

—

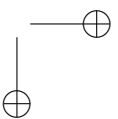
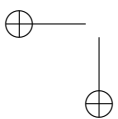

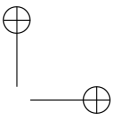
|

Az első magyar
Don Karlos-fordításról

Jelen szövegkiadás¹ Friedrich Schiller drámájának kétszáz éve készült magyar változatát először teszi elérhetővé a szélesebb olvasóközönség számára. A szerző-fordító hagyatékában fennmaradt műfordításai közt a *Don Karlos* a legkorábbi átültetés. Megjelenésével Bölöni Farkas Sándor német műfordításainak utolsó darabja is hozzáférhetővé válik Johann Wolfgang Goethe *Az ifju Werther Gyötrelmei* (2015) és Friedrich Schiller *A Naiv és Sentimentális költeményről* (2017) kiadásait követően.² Ha a magyar nyelvű Schiller-recepció kontextusában szeretnénk elhelyezni e fordítást, akkor azt érdemes előljáróban kiemelni, hogy Bölöni Farkasé a dráma első teljes átültetése magyarul. A bevezető a Schiller-fordítás sajtó alá rendezése során felmerült főbb filológiai és kontextuális kérdéseket veszi számba.

Keletkezéstörténet

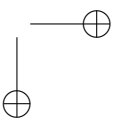
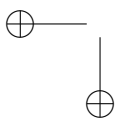
Az átültetés ideje nem tisztázott, három különböző vélemény található erre vonatkozóan a szakirodalomban. Az egyik szerint 1823-ban keletkezett, mely megállapítás a hagyatékban fennmaradt autográf műfordítások közvetlen számbavételén alapul. A másik két elképzelés már nem Bölöni Farkas kézírataiból indul ki, hanem a fordító levelezését alapul véve 1817-et, illetve 1819-et jelöli meg a magyar nyelvű *Don Carlos* keletkezésének évszámaként. A következőkben a fordítási munkálatok datálása Bölöni Farkas ma elérhető kéziratok hagyatékának és levelezésének figyelembevételével történik.

A kolozsvári Akadémiai Fiókkönyvtár unitárius gyűjteményének katalógusa az MsU 937 jelzetű *Don Karlos*-autográf keletkezését 1823-ra teszi.³ Ezt az évszámot az MsU 936 számú jelzet alatt található műfordítás – Madame de Staël *Corinne ou l'Italie* című művének átültetése – elé illesztett kéziratok előszó nyomán vették fel a katalógusban, hiszen a *Corinna* bevezetője utalást tartalmaz a *Don*

¹A kritikai kiadás előkészületeit és e tanulmány megírását az MTA TKI Posztdoktori Kutató Program támogatta.

²GOETHE 2015; SCHILLER 2017.

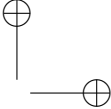

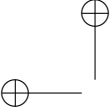
³LAKÓ–KESERŰ 1997: 183.

Carlos fordítására is. A francia regény magyarítása szintén Bölöni Farkas munkája, címlapján ez olvasható: *Corinna vagy Olaszország. Írta M. Staël-Holstein. Franziából fordította Bölöni Farkas Sándor*. A két fordítás elé illesztett ajánló szöveg ismert a kutatók előtt.⁴ Az 1823. október 2-ára datált előszóban a fordító elhunyt barátjának, Visky Eleknek ajánlja a *Corinna* és a *Don Carlos* átültetések készülő kiadását.⁵ Az 1823-ban huszonnyolc esztendősen elhunyt fiatal barát elvesztése fájdalommal tölti el Bölöni Farkast.

⁴JAKAB 1870: 269.

⁵„Elhunyt Viski Elek Barátom Arnyékának! / Ime teljesítem kívánságod! Mint a szent földre vándorloknak buzgó fogadkozásaik bétöltése, enyhületet ad lelkemnek, hogy minekutánna elhunytál is, tisztelve kívánságaid, Corinnát és Don Carlost, melyek barátságunknak sok kedves órát szereztek, kiadhatom, 's ah, csak árnyéknak szentelve már, még egyszer igaz jussal megszólíthatlak örök nyugtadban. Fogadd el barátodnak még ezen könnyek közt szentelt áldozatját is, az Angyalnak sohajtását a halandóban! Halld meg szoimot még egyszer az örökkévalóság ajtajánál; hogy ez a csepp is itt ne maradjon a föld öröm poharából. / A ki ugy tudott szeretni, mint mi egymást, a kinek szívét és lelkét egy Barát rendíthetetlen bizadalma tölti egészen bé, 's minden tette 's gondolatja csak érette van, – csak az találhatja ez aggodalmakkal teljes életet oly szépnek, mint a Mindenható akartja lehetett. – Te valál az élet viszonytagságaiban igaz Társam, ki szeretettel egészen bétöltéd lelkemet; Te valál magánosságim gondolatja, haza vágyásim célja, 's éjjeleimnek álma, ki ugy áltál mellett, mint egy Cherubim az Istennek zsámolyánál. – A ki így szeretett, csak az ítélteti meg mely kínos az egyedül-maradottnak, midőn sohajtásai a sötétbe merülnek el; midőn nincs ki vissza ehozza szíve örömének 's csüggedelmének hangját; midőn nincs ki kezét híven megszorítsa a bánat 's az öröm orájiban. / De az örökk Végezések könyve nem halandó nyelven van írva. Ki foghat meg Téged, o Teremtő, ki az égnek zivatarait el viszed a mezők felett 's a burjánok közül virágokat tépsz ki? – Sokszor fogják könnyhullatásba elfáradt sohajtásim meggyepesedett sírodon a fűvet ingatni, o akkor árnyékodot keresi epedő szívem, 's tanácsod 's ömlő szíved után eszdekel Baratod! – Nyugodj békével, o kedves megboldogult, míg én is utánnad epedő szeretetemmel keresztül virrasztva a sirhalmok éjszakáját, béérlek örökk nyugodtadban. Fogadd el addig ezen áldozatom, Te kit könnyekkel kísértem az égbe, hogy megnyugodjék a Te barátod, mint az álmaiban hánykodo Akhileusz a Partoklosz sírja felett tett áldozat után. Kolozsvárt. 1823 October 2kán. Farkas Sándor”. Anne Louise

Ebben az évben küldte fel a fordításokat szerzőjük Trattner János Tamás nyomdászhoz. A tervezett pesti megjelenéshez Döbrentei Gábor közvetített. Döbrentei írói terveiben segítette és anyagiakkal is támogatta Bölöni Farkast, amiként ő ismertette meg a magyar kortárs írókkal is, közöttük Kazinczy Ferencsel, aki két évvel megismerkedésüket követően, 1816-ban már a magyar Schillert látta az ifjában.⁶ A Döbrentei–Bölöni Farkas-levelezés fennmaradt oldalain többször is szóba kerül a pesti kiadás lehetősége. Az 1823-as év tehát a *Don Karlos*- és a de Staël-kéziratok közös kiadására vonatkozó próbálkozás éve, illetve a remélt kiadáshoz írt ajánlás keletkezéséé, azonban nem e műfordítások létrejöttéé, ahogyan azt az unitárius kéziratokat számba vevő katalógus szerepelteti.

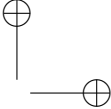
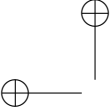
Jakab Elek nagy lélegzetű Bölöni Farkas-tanulmánya máig az életmű legalaposabb leírását nyújtó összegzése (1870). Alaptézise az, hogy Bölöni Farkas munkássága három szakaszra bontható. Az első az „ifjúsági vagy zsenge kor, az ideálok, a költészet és az örök tartamúaknak vélt mulékony barátság-kötések kora”. A másodikat a „jeles külföldi művek fordítása által irányának tökéletesítése, az ő classikai, az európai művelt nemzetek íróinak s egyidejűleg saját nemzeti irodalmunknak alapos megismerése, szóval: a munkára való komoly előkészület” jellemzi. A harmadik pedig a „realis munkásság kora”, vagyis a nyugat-európai és észak-amerikai útinapló⁷ megírása, illetve ennek sikerén felbuzdulva a személyes, visszatekintő napló megjelentetése.⁸ A korszakhatárok évszámait 1815–1819, 1819–1832 és 1832-től haláláig rögzíti. Eltekintve a korszakolás buktatóitól, Jakab rendszerében az első két korszak határáként megjelölt évet éppen a Schiller-dráma fordításának időpontjához köti. Azt állítja, hogy Bölöni Farkas 1819-ben Döbrentei kérésére fordította le a *Don Carlost*, s ezzel zárult le „a munkára

Germanie DE STAËL-HOLSTEIN, *Corinna vagy Olasz Ország*, ford. BÖLÖNI FARKAS Sándor, kézirat, Román Tudományos Akadémiai Kolozsvári Fiókkönyvtárának (továbbiakban RAK), Unitárius Kéziratgyűjteménye, MsU 936. II. 1v–2v.

⁶„Kazinczy Ferenc Kis Jánosnak, Széphalom, 1816. március 6.”, in KAZINCZY 1890–2013: XV, 21.

⁷BÖLÖNI FARKAS 1834; BÖLÖNI FARKAS 1943.

⁸JAKAB 1870: 263.

való komoly előkészület”⁹ ideje. Jakab tehát a Döbrentei-Böloni Farkas-levelezésből indult ki és úgy látja, mintha eleinte gyakorlásként, mintegy „előkészület”-ként készített volna műfordításokat Böloni Farkas, majd ezután tervezte önálló művek szerzését, s ez az út vezetett az amerikai útinaplóhoz. A tanulmányában megfogalmazott egykönyves szerzői értelmezés¹⁰ homályban hagyta a bizonyára irodalmi ambíciókkal is bíró erdélyi értelmiségi teljes(ebb) profilját. Ez a vakfolt egyre többek érdeklődését kelti fel, így a Jakab-tanulmány óta eltelt tetemes időben világossá vált, hogy 1819 előtt is készült önálló mű, többek között a *Szépliteratúrai Ajándékba szánva*¹¹ és fordított is műveket, például egy Shakespeare-dramát, valamint ezután is születtek önálló írások, így az *Erdély történeti és műfordítások is*,¹² például Schiller *A Naiv és Sentimentális költeményről* című értekezése magyarul. Ha számba vesszük ezeket az alkotásokat is, Böloni Farkas Schiller-értelmezését is bemérhetjük. Az előbbi szempontjából megkérdőjeleződik a felvázolt teleologikus szerzői értelmezési keret, az utóbbira tekintve pedig a német dráma-költő műveinek befogadása egyértelműen túlnyúlik az 1810-es éveken.¹³ Az említett alkotásokra visszatérek, jelen helyen azonban azt fontos leszögezni, hogy a *Don Karlos* maga sem 1819-es keletkezésű. A helyes időrend felállításához érdemes figyelembe venni a Kazinczy Ferencsel folytatott levélváltást is.

A drámafordítás egy Kazinczyhoz írt levél tanúsága szerint már 1817 húsvétján elkészült, és ami talán még lényegesebb, betagozódott egy Schiller-fordítás sorozatának a tervébe. A Jakabtól is idézett 1819-es Döbrentei-levelekben a *Don Carlos*nak nem az első kiadásáról esik szó, hanem valójában annak lehetőségét vetette fel a mentor, hogy Böloni a már korábban prózába fordított művet drámai jambusokba dolgozza át.¹⁴ A tervezett Schiller-ciklusról ezt olvashatjuk a keletkezés évében:

⁹JAKAB 1870: 266.

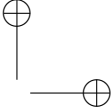
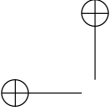
¹⁰JAKAB 1870: 241–334.

¹¹SIMON-SZABÓ 2009a: 34–35.

¹²BÖLÖNI FARKAS 2006.

¹³SIMON-SZABÓ 2017.

¹⁴„Döbrentei Gábor Böloni Farkas Sándornak, Marosnémeti, 1819. március 20.”, in DÖBRENTEI 1943: 92.

Én most a Húsvét tájba beszéltem a Don Carlos szépségét valami Leánykák előtt, s tűzbe jöttem vala magasztalásán, ezek kaptak az alkalmon, s ezt mondták, hogy: ha jó volnék, le is fordíthatnám nekik, de tudják hogy restetske vagyok s ha megigézném is, csak esztendő mulva várnák. Én csak azért is hogy őket meglepjem, még azon estve neki ültem, igaz hogy nem kevés munkámba került még is praesentáltam nekik két hetek alatt Don Carlost magyarul. Ugy egyezénk tegnap előtt Tanítványaimmal Kelemennel és Simó Károllyal, hogy idő közbe Schiller minden Drámáját lefordítsuk. Ők hozzá is fogának, az egyik Moorhoz, a más Fieskóhoz. Én azt hiszem hogy a Magyaroknál is bételne az Schillertől, a mit Lessing jövendölt a Németeknek, a Schakspeare lefordítása előtt.¹⁵

Egyre biztosabban látható egy a Döbrentei *Erdélyi Muzéumának* (1814–1818) körében tevékenykedő fiatal fordítói és írói csoportosulás. E csoport tagja volt a levélben megnevezett nagyernyei Kelemen Lajos és Kissolymosi Simó Károly, a későbbi *Werther*-fordító, ahogyan Bölöni Farkas is ide tartozott. Eddig hét-nyolc fiatalt sikerült azonosítani a poétai körből.¹⁶ Az ifjak Schiller fordításainak tervére nem pusztán a kolozsvári folyóirat körüli munkák hathattak inspirálóan, hanem az erdélyi színjátszás „Schiller-cultusa” is.¹⁷ A tervezett Schiller-ciklus terve feltehetően csak terv maradt. Jelenlegi tudásunk szerint a fordítások közül egyedül Bölöni Farkas *Don Karlosa* készült el (vagy maradt fenn).

Úgy tűnik, nem pusztán a színházi használat számára, hanem megjelenésre is szánták a Schiller-szövegeket, mégpedig a *Döbrentei Gábor' Külföldi színjátékai* közé tervezték felvenni őket.¹⁸ A most idézendő levélrészletből kitűnik a gyűjteménybe való felkérés mellett az is, hogy Kelemen nem pusztán az idézett Kazinczy-

¹⁵„Bölöni Farkas Sándor Kazinczy Ferencnek, Kolozsvár, 1817. április 22.”, in KAZINCZY 1890–2013: XV, 169–170.

¹⁶SIMON-SZABÓ 2009a: 33–36.

¹⁷BAYER 1912: 33.

¹⁸„Döbrentei Gábor Bölöni Farkas Sándornak, Marosnémeti, 1819. március 20.”, in DÖBRENTEI 1943: 134.

levélben *Moorként* említett fordítást vállalhatta magára, hanem egy Döbrentei-levél szerint a *Tell* drámáét is. Így a magyar Schiller-ciklus terve magába foglalhatta a *Die Räuber*, a *Don Carlos*, a *Fiesco* és a *Wilhelm Tell* átültetését is:¹⁹

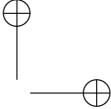
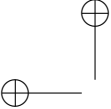
Azt a propositiót teszem, volna é kedved Don Karloszt jambusokba öntened? Nekem az a gondolatom, hogy *Külföldi színjátékok* címje alatt Don Karloszt Tóled, Tellt Kelemen Lajostól, Machbethet s a Schuldot tőlem fordítva kiadnám. Ehhez lehetne csatlanom Johnsonnak Shakespeareról irt kritikáját s Garrick, Foote, LeBaron, Lekain, Larive, Schörder, Talma, Ifland, Lange Szinjátszók karakterisztikáját, mellyet most dolgozám ki, hogy magyarul itt az oláhok között el ne felejtsek, mert ugy kell tudnod, hogy a Rómaicskák nyelvén derekasán kezdek beszélni! [...] Felelj kérlek fenn említett kérdésemre s felelj igennel. Nem rossz, nem haszontalan lenne dolgozásunk sikere.²⁰

Döbrentei *Külföldi színjátékai* végül 1820–1821-ben jelent meg két kötetben, azonban nem tartalmazta Bölöni Farkas, Kissolymosi és Kelemen Schiller-fordításait. Ahogy az ifj. Wesselényi Miklós nevelőjének, Pataki Mózesnek a *Don Carlos*-fordítását sem, aki feltéhetően szintén Döbrentei indíttatására állt neki a Schiller-dráma átültetésének.

Röviden érdemes kitérni arra, hogy Pataki maga is részt vett az *Erdélyi Muzéum* körüli munkálatokban, amennyiben szerkesztőtárs volt e fontos kolozsvári folyóiratnál. Pataki a felkérésre nemcsak a *Don Carlost*, hanem Goethe *Egmontját* is átültette. Műfordításairól nem sokat tudni, a kéziratok lappanganak. Egyed Emese Schiller műveinek befolyását a Döbrentei-féle kolozsvári folyóirat előtti időből is adatolja a *Poétai gondolatok* (1805–1806) kritikái kiadásában. Bár Döbrentei felkérése a drámafordításra elég valóságos, de a

¹⁹Többféle magyar címet is használtak, például a *Tolvajok* vagy a *Moor* a *Die Räuber* fordításaként, az egyértelműség kedvéért a forráscímeket használok a tanulmányban.

²⁰„Döbrentei Gábor Bölöni Farkas Sándornak, Marosnémeti, 1819. december 29.”, in DÖBRENTAI 1943: 92–93.

Poétikai gondolatok előszava világossá teszi, hogy Schiller drámái – különösen a *Don Carlos* – Pataki ifjú éveiben is már fontos szerepet játszottak. Fordítására hatással lehetett az id. Wesselényi Miklós és színjátszóinak Schiller-kultusza²¹ is nevelői tevékenység idejéből. A Pataki-féle *Don Carlos* forrásszövege Egyed szerint a Gyulay Lajos könyves hagyatékában Marosvásárhelyen megtalálható 1787-es kiadású Schiller-dráma lehetett,²² a Gyulay-hagyatékban tehát a dráma első autorizált változata lehetett meg.

Bölöni Farkas és mestere többször is levelet vált a kiadás tervéről, ennek érdekében Döbrentei továbbra is ápolja a kapcsolatot Trattner János Tamással. 1821 nyarán Schiller műve mellett már említik Bölöni Farkas további átültetéseit, a *Werther*- és a *Corinna*-fordítások pesti kiadásának lehetőségét is.²³ Annyi bizonyos, hogy ekkor nem sikerült kiadni a *Don Carlost*, hiába kilincsel érdekében a már Pesten, majd Bécsben tevékenykedő irodalomszervező Döbrentei. Trattner arra hivatkozik, hogy a könyvárusok száma csökkent, ha a fordító kifizeti a *Corinna* nyomtatását, akkor azt „két kézt általveszi.”²⁴ Döbrentei azt ajánlja, hogy szerezzen a munkára előfizetőket. Még egy négy évvel későbbi levélben is a prenumeráció kiépítésén fáradozott Bölöni Farkas, ekkor a Gyulay család gyermekeit, Karolinát és Lajost kereste fel azzal a kéréssel, hogy támogassák a *Corinna* készülő kiadását.²⁵

Összegezve tehát elmondhatjuk, hogy a *Don Karlos*-átültetés 1817 tavaszán keletkezett, és része volt egy jelen ismereteink szerint négy drámát felölelő magyar nyelvű Schiller-ciklustervezetnek. Úgy tűnik, hogy a ciklus terve – amiként Bölöni Farkas fordításának kiadása is – pusztán terv maradt, egyedül a *Don Karlos* készült el, ám nem jelent meg. 1819-ben Döbrentei a prózában készült drámafordítás jambusokba való átdolgozását kérte a *Külföldi*

²¹BAYER 1912: 30.

²²EGYED 2014: 90–91, 102, 104.

²³„Döbrentei Gábor Bölöni Farkas Sándornak, Újfalú, 1821. augusztus 20.”, in DÖBRENTÉI 1943: 199.

²⁴„Döbrentei Gábor Bölöni Farkasnak, (datálás nélküli levél)”, in DÖBRENTÉI 1943: 202–203.

²⁵„Bölöni Farkas Sándor Gyulay Lajosnak, (datálás nélküli levél)”, in BÖLÖNI FARKAS 1885: 170.

színhátékai számára, ez nem valósult meg. 1821-ben – a Döbrentei-féle drámafordítás gyűjtemény megjelenése után – újra megpróbálták kiadni az addig elkészült műfordításokat Bölöni Farkastól, így a Schiller-dráma fordítását is.²⁶ Feltehetően előrehaladtak a tárgyalások Trattnerrel, hiszen 1823 októberében a *Corinna* és a *Don Karlos* fordítások elé ír előszót Bölöni Farkas, azokat Visky Elek elhunyt barátja tiszteletére ajánlja és fel is küldi a kéziratokkal együtt Pestre. Az átültetés megjelentetése a könyvvereség és/vagy az előfizetők hiányában azonban nem valósulhatott meg. A fordító még 1825-ben is előfizetőket gyűjtött a kiadásra, ismét sikertelenül. Így néhány év múlva visszakérte a műveket Trattnertől, ezek kéziratjai ma a szerző kolozsvári hagyatékában találhatók.

A 18–19. század fordulóján és a 19. század elején több *Don Carlos*-fordító neve bukkan fel a magyar nyelvű Schiller-recepcióról szóló tanulmányokban. A kérdés az, hogy e fordítások között hol helyezkedik el Bölöni Farkasé. Az *Orpheus* második száma 1790-ben arról számol be, hogy Bárány János a *Don Carlos* prózába való fordítására készül. A fordító neve hihetően elírás, valójában Bárány Péterről lehetett szó. Bayer József 1792-re datálja e Bárány-fordítás keletkezését. Az bizonyos, hogy e drámafordítás nem jelent meg, ha el is készült, további sorsa ismeretlen.²⁷ Kazinczy Ferenc is neki kezdett a *Don Carlos* átültetésének, az első huszonnégy sor átültetésével készült el. Fordítása töredékesen, költeményeinek második kötetében jelent meg.²⁸ A Kazinczy-töredék keletkezésének ideje bizonytalan, feltehetően 1802 táján íródott.²⁹ Jelentőségét az adja fordításai sorában, hogy ez az egyetlen Schiller-dráma, aminek a fordításába kezdett a költő. Kazinczyé mellett Szenvey József³⁰ töredékes fordítása készült el bizonyosan a század első felében (1828), és mindkettő töredék meg is jelent. A kortársak közül Bajza József éles kritikával illette Szenvey „szélllyelbugyborékoló beszéd[ű]” for-

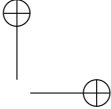
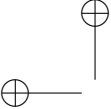
²⁶SIMON-SZABÓ 2015: 44–45.

²⁷BAYER 1912: 15, 104; DEBRECZENI 2001: 315, 526.

²⁸KAZINCZY 1879. A töredék az első felvonás első jelenetének első két megszólalását tartalmazza.

²⁹BAYER 1912: 23–24.

³⁰SZENVEY 1839.

dítását.³¹ A magyar nyelvű Schiller-bibliográfia évszám nélkül utal még Chemeghy Károly fordítására a 19. század elejéről. Ez a fordítás jelenleg nem lelhető fel, mivel a színház számára készült, így a korabeli hagyományok szerint feltehetően szintén prózában készülhetett. Címlapleírása ránk maradt: „Don Carlos. A Spanyol Infáns. Drámai költemény 5 felvonásban, írta Schiller Frid[rik], fordította Chemeghy Károly”.³² Bayer József utal arra, hogy az 1820-as évek környékén szintén a színház számára készülhetett el Láng Ádám próza fordítása, ennek a szövege sem maradt fenn, pusztán csak egy részletét adták elő.³³ Annyi bizonyos, hogy teljes dráma magyarul először Kassán került színpadra 1834. február 3-án, de nem tudni, hogy ezt a művet ki fordította.³⁴ Látható, hogy ebben a sorban Bölöni Farkas 1817-es fordítása egyrészt a dráma első átültetése magyarul,³⁵ másrészt pedig egy korai teljes fordításról van szó. Ugyan az ő fordítása is prózában készült, a század végéig várni kellett azonban az első rímes átültetésre magyarul Ecsedi Kovács Gyulától (1881).³⁶

Elsődleges források

Az első magyar *Don Karlos* forrásának felkutatása három különböző kiadáshoz vezetett el, két német és egy francia nyelvű kötethez. E kiadások közül kettő ma is megtalálható Bölöni Farkas könyves hagyatékában Kolozsváron. A második fejezetben a források felhasználásának módját rendszerezem a forrásszövegről és a fordításról szóló filológiai, textológiai és kiadástörténeti ismeretek összefoglalásával.

³¹BAYER 1912: 66.

³²ALBERT et al. 1959: 211.

³³BAYER 1912: 72.

³⁴BAYER 1912: 72–73.

³⁵TURÓCZI-TROSTLER 1959: 35.

³⁶hivatkozás

Német és francia kiadások

A fordító könyvtárának legkorábbi jegyzékben (1825)³⁷ is már két *Don Carlos* kötet szerepel: Egy német nyelvű bécsi kalózkijadása³⁸ (továbbiakban Q²) és egy francia fordítás³⁹ (továbbiakban T¹). A kötetek több szempont szerint is jól illeszkednek a szerző-fordító könyvállományának profiljába. Egyrészt, mert a legtöbb mérvadó nyugat-európai szépirodalmi alkotást a könnyebben és kedvezőbb áron hozzáférhető utánnyomásban vagy kalózkijadásban birtokolta Bölöni Farkas.⁴⁰ *Az ifju Werther Gyötrelmei* forrásánál egy karlsruhei kalózkijadásból⁴¹ dolgozott, *A Naiv és Sentimentális költeményről* fordítását pedig egy bécsi kalóznyomatból⁴² ültette magyarrá. Könyves állományában másrészt példát látni arra is, hogy egy fontosnak vélt irodalmi alkotást több nyelven is megvásárolt. Madame de Staël *Corinna ou l'Italie* című kötete is megtalálható a könyvtárban franciául egy 1817-es bécsi kalózkijadásban és Friedrich Schlegel fordításában németül is, a *Corinna oder Italien* címen.⁴³ Ugyanígy eredetiben és a Schlegel-Eschenburg-féle német fordításban is birtokolta Shakespeare drámáit a fordító.⁴⁴ Könyvtárának több jegyzéke is készült Bölöni Farkas életében és halála után is, a második lajstrom (1830) a műfordítások forrasszövegeinek kötetein túl már feltünteti az említett magyarrá tett művek kéziratának bekötött tételeit is.⁴⁵

A legkorábbi, Bölöni Farkas által összeállított könyvtári jegyzékben tehát már szerepel egy német és francia *Don Carlos*-kötet (Q²

³⁷ Bölöni Farkas Sándor *Könyvei Laistroma 1825. október 16kán*, kézirat, RAK, MsU 785/c. 2r, 6r.

³⁸ SCHILLER 1810. A RAK sign. U 57176.

³⁹ SCHILLER 1799.

⁴⁰ SIMON-SZABÓ 2009b.

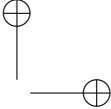

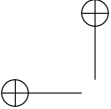
⁴¹ SIMON-SZABÓ 2015: 33.

⁴² SIMON-SZABÓ 2017.

⁴³ Bölöni Farkas Sándor *Könyvei Laistroma 1825. október 16kán*, kézirat, RAK, MsU 785/c. 3r–v. A kétkötetes német fordítást Berlinben adták ki 1807-ben.

⁴⁴ BARTHA 2010: 38.

⁴⁵ Bölöni Farkas Sándor *Könyvei Laistroma Felirattak Kolozsvárott. 1830. október 10kén*, kézirat, RAK, MsU 785/d. 8 verso.

és T¹). A jegyzék a fordítások forrásainak meghatározásához jó kiindulópont lehet, ugyanakkor az eddig említett összes műfordítás ezen első jegyzék írása előtt (1825) keletkezett, így a *Don Karlos* is. A lajstromból nem derül ki, hogy mikor került a Q² és a T¹ a fordító tulajdonába, pusztán annyit tudni, hogy 1825-ben már ott voltak. A német nyelvű Schiller-kötet esetén élhetünk azzal a feltételezéssel, hogy az a műfordítások idején már a fordító tulajdonában volt. Erre egyrészt az ad okot, hogy ahogyan a *Werther* fordításának forrásszövege, úgy a Q² is egy 1810-es, Doll-féle bécsi kalózkiadás volt. A *Werther* 1810-es forrásszövege pedig hihetően 1818-ban, a regény fordításakor már Bölöni Farkas tulajdonában volt. Ezen túlmenően könyves és kéziratot állományának a saját maga által vezetett *Kölcsönző naplója* tartalmazza a *Don Carlos* kölcsönzésének bejegyzését. A német dráma kötetét Visky Eleknek adta kölcsönbe, annak a Viskynek, akinek a majdani fordítást ajánlotta. Ez a legkorábbi feljegyzett kölcsönzési időpont 1819-es.⁴⁶ Ezekhez képest a T¹, vagyis a francia fordítás csak később kerülhetett tulajdonába, hiszen az a könyves lajstromban későbbi folyószámmal kerül feltüntetésre, valamint Bölöni Farkas kölcsönzési naplója sem említi ebben az időszakban a francia kötetet. A könyvtári iratok az 1819-es és az 1825-ös évszámhoz mérten adnak fogódzót a források rendszerezésekor, leginkább azonban megerősítik a további textológiai összevetés szükségességét.

Az ifju Werther Gyötrelmei és A Naiv és Sentimentális költeményről fordításai egy-egy beazonosítható forrásszöveg után készültek. Goethe és Schiller ezen műveit a könyvtárában meglévő német nyelvű példányokból ültette át magyarra Bölöni Farkas. A *Don Karlos* esetében azonban közel sem ilyen egyértelmű a forrásszöveg meghatározása. A fordító könyvtárában ma is elérhető Q² és a T¹. Összevetésük a magyar fordítás szövegével azt teszi nyilvánvalóvá, hogy egyrészt a Q² kalózkíadást (1810) a kézirat fordításakor és a tisztázatkor felhasználhatta Bölöni Farkas, ám nem mindenhol ebből dolgozott. A magyar fordítás teljes szövege ugyanis egy, a Q²-nél hosszabb szövegváltozatból készült. Ugyanakkor egyér-

⁴⁶BÖLÖNI FARKAS SÁNDOR, *Könyvek kiadásáról való Jegyzés*, kézirat, RAK, MsU 785/E. I. 4v.

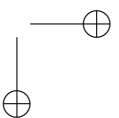
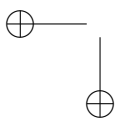

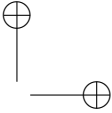
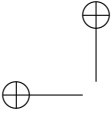
telmően kihúzott több olyan szövegrészletet is az elkészült magyar szövegből, amelyeket a Q²-vel, vagyis a rövidebb szövegváltozattal való összevetés indokolható. Másrészt ez a keresett hosszabb variáns nem lehetett a könyvtárban meglévő T¹, vagyis a dráma francia fordítása. Igaz ez annak ellenére is, hogy e francia kötet margóján számos német nyelvű kéziratos bejegyzés található a fordító kezétől. Ezek a francia dráma szövegében ceruzás aláhúzással jelölt terminusok német eredetijének kéziratos kijegyzései a margóra, többnyire egy-egy szó, kifejezés megfelelői. A T¹ szabad fordítás a németből, a francia szöveg szabadosságai, jellegzetes szövegváltoztatásai egyértelműen nem jelentkeznek a magyar *Don Karlos* szövegében. A T¹-t tehát bizonyosan forgatta a tulajdonosa, feltehetően nyelvgyakorlásként, de a magyar fordításban szöveges nyoma nem igazolható. Kellett tehát lennie egy hosszabb német változatnak is, melyből 1817-ben dolgozott. Így a kéziratból kiinduló filológiai és a textológiai vizsgálatot a Q¹ meghatározásához a német dráma kiadástörténetére vonatkozó aspektusokkal érdemes bővíteni.

Schiller *Don Carlos*ának kiadástörténete a dráma több évtizedes alakulástörténete okán rendkívül bonyolult. A német költő több mint két évtizeden át dolgozott a drámán, így az számos szövegváltozattal rendelkezik. Eleinte, még az írás folyamán a *Thalia* folyóiratban jelent meg a mű folytatásos részletekben, aztán több autorizált kiadás, utánnymás és kalózkidás látott napvilágot önálló, majd gyűjteményes kötetben, végül pedig színpadi szövegváltozata is többféle ismert Schiller életéből is. A dráma fő szövegváltozatainak kritikai kiadása és annak jegyzetköteté⁴⁷ a szerző életéből hét kéziratos, tizennyolc önálló kötetben megjelentetett, jambikus formában írt változatot és két prózában írt színpadi változatot tüntet fel és kommentál. A sztemma áttekintését és a főbb szövegváltozatok összevetését követően az a legvalószínűbb, hogy Bölöni Farkas *Don Karlosa* a dráma valamelyik első kiadásának szövegvariánsa után keletkezhetett, vagyis a német kritikai kiadás jelölései szerint az E¹ vagy az e¹ nyomán.⁴⁸ Mindkettő 1787-es kiadás, az E¹ egy a szerző által átnézett lipcsei kötet, az e¹ utánnymás pedig Bécsben jelent

⁴⁷SCHILLER 1973; SCHILLER 1974; SCHILLER 1986.

⁴⁸SCHILLER 1998. Az E¹ és e¹ jelöléseket használja a SCHILLER 1986

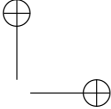
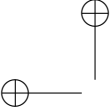
meg. A két szövegvariáns közötti különbség a fordító számára elhanyagolható tipográfiai és helyesírási különbségekből adódik.⁴⁹ Így a jelen szövegkiadás jegyzetelésekor az lipcsei szöveggel és nem a leszámazott bécsi variánssal dolgoztam, ezt tettem meg elsődleges forrásnak (a továbbiakban Q¹-nek).

A lipcsei első kiadás szövegén öt éven át dolgozott Schiller. A cselekmény szövevényességét indokolhatta az írás elnyúló folyamata és az eredetileg részletekben való megjelenése is, ez volt egyébként Schiller kortársainak legfőbb kritikája is az eszmedrámát illetően. Ennél is fontosabb azonban kiemelni, hogy Schiller az ezt megelőző drámáit még prózában írta, ez az 1787-es *Don Carlos*-szöveg volt az első olyan drámája, mely már az emelkedett drámai jambusban készült. A költőtárs és barát Goethe szintén ugyanebben az évben tért át a prózában írt drámáktól a jambusra az *Iphigenie* versformájának kialakításakor. Ugyanakkor németül is megjelent két prózai változata a drámának, ezeket Schiller a színpadi hallgatóság számára készítette.

Böloni Farkas eddig kiadott műfordításainál megfigyelt forráskezelési tendencia a *Don Karlos* esetén nem érvényes. Vagyis nemcsak a tulajdonában lévő kalózkkiadású kötetből dolgozott, hanem több művet is forgatott egyszerre, közöttük egy autorizált szövegvariánssal is dolgozhatott. Úgy tűnik, az a tendencia érvényesült fordítói gyakorlatában, hogy a korai fordításainál még kölcsönbe kapott (és autorizált) kiadásból dolgozott, ezt látjuk a később tárgyalandó Shakespeare (1815) és a jelen kötetben sajtó alá rendezett *Don Karlos* (1817) fordításánál. Későbbi műfordításainál már az utánnyomásban és/vagy a kalózkkiadásban megszerzett, saját tulajdonú kötetéből dolgozott egy-egy beazonosítható forrás nyomán. Így történt a *Werther* (1818) és *A Naiv és Sentimentális költeményről* (1824 körül) átültetésekor is.

Annyi bizonyosan látszik, hogy a *Don Karlos* egyik forrásszövege egy 1787-es kiadás, másik forrása pedig egy 1810-es kalózkkiadás, utóbbi ma is megvan a fordító könyvtárában. Az ezek megjelenése között eltelt huszonhárom év hosszú idő a könyvek terjesztői rendszerének történetében, hiszen ez idő alatt több jelentős vál-

⁴⁹SCHILLER 1986: 126, 156–160.

tozás állt be a könyvpiarban. Az utánnnyomások és kalózkkiadások árukat tekintve kedvezőbbek lettek és amennyiben Bécsben nyomtatták őket, úgy földrajzilag is elérhetőbbé váltak a pesti és erdélyi könyvvarusok/vásárlók számára, mint az autorizált és német földön megjelent kötetek. Bölöni Farkas könyves jegyzékére tekintve az látszik, hogy az utánnnyomások és kalózkkiadások kötetei jellemzően az 1810-es évek második feléből származnak.⁵⁰ Ezekhez képest kevésbé valószínű, hogy a szóban forgó 1787-es első kiadás a fejletlen könyvterjesztői hálózaton keresztül már eljutott volna hozzá Erdélybe. Hiszen Trattner még 1823-ban is amiatt panaszkodik Döbrenteinak, hogy alig akad könyvvarus a fővárosban.⁵¹ Valószínűbb az, hogy a kötetet egy a német vagy a bécsi egyetemek valamelyikén tanuló fiatal hozhatta magával – és így a mű első, német kiadásának felbukkanása vélhetően inkább a peregrinációs mozgalomhoz köthető, sem mint a könyvvarusok terjesztői tevékenységéhez.

Általánosságban kijelenthető, hogy Schiller magyar nyelvű recepciójának kezdetén két közeg szolgált leginkább a német író műveinek közvetítését. A Schiller-drámák első magyar nyelvű színpadi adaptációi és ezzel egy időben a peregrináló ifjak kultúráközvetítése határozta meg⁵² az első „magyar Schiller”⁵³ képet. Röviden érdemes emlékeztetni arra, hogy a peregrinációs és a műfordítói mozgalom összefonódásának eklatáns példája Schiller jénai magyar tanítványának, Kis Jánosnak a tevékenysége. Kis 1792-ben ismerkedett meg a német költő műveivel, ekkoriban személyesen hallgatta a drámaköltő jénai előadásait. Hazatérése után Schiller-balladákat fordított és közölt Pesten. Kazinczy 1805-ben tanítványát további Schiller-versek átültetésére buzdítja, végül tíz évvel később maga rendezi sajtó alá verseskötetét (1815),⁵⁴ amelyben számos Schiller-mű található magyarul.⁵⁵ Nem véletlenül Kisnek írja azt a verseskötet kiadása után egy évvel a széphalmi mester, hogy Bölöni Farkas

⁵⁰SIMON-SZABÓ 2009b.

⁵¹„Döbrentei Gábor Bölöni Farkasnak, (datálás nélküli levél),” in DÖBRENTEI 1943: 202–203.

⁵²BAYER 1912: 12–14.

⁵³TARNÓI 2010: 165.

⁵⁴Hivatkozás

⁵⁵FRIED 1987–1988: 455.

„prózája kimondhatatlanul szép. Nékünk ebben Schillerünk nevedik”⁵⁶

Bölöni Farkas a drámafordításáig nem járt Bécsben és könyvtárban nincs meg a Q¹. Így feltehető, hogy a *Don Karlos* forrásának szövegét egyik erdélyi barátjától kapta kölcsönbe. Kölcsönzőként felmerülhet a *Don Carlos*-fordító Pataki Mózes neve. Egyed Eme-se kutatásaiból úgy tudjuk, hogy a Gyulay Lajos könyves hagyatékában Marosvásárhelyen megtalálható 1787-es kiadású Schiller-dráma lehetett a Pataki-fordítás forrása.⁵⁷ A textológiai vizsgálat nyomán ez a kiadás valószínűsíthető Bölöni Farkas átültetésének forrásaként is. Az az eset nem példa nélküli, hogy egy forrásszövegből hozzávetőleg egy időben és földrajzi közelségben, sőt akár egymás fordításáról tudva, többen is készítenek magyar átültetést.⁵⁸ Bölöni Farkas és Kissolyosi Simó Károly *Werther* fordításainál is ezt igazolta a szöveges összehasonlító vizsgálat.⁵⁹ Gyulaynak Döbrenetei volt a nevelője, Bölöni Farkas pedig barátja, aki a marosvásárhelyi ítélőtáblán is gyakornokoskodott, alkalmuk tehát lehetett a kölcsönzésre. A Pataki-fordítás magyar szövege ma már nem található meg. A Q¹ kölcsönzőjeként másodikként Döbreneti Gábor jöhet számba. 1815-ben épp úgy ismerkedett meg az irodalomszervezővel Bölöni Farkas, hogy kölcsönkérte tőle William Shakespeare egyik kötetét azért, hogy a *Julius Caesart* lefordíthassa a kolozsvári színjátszók számára. Ennek a fordításnak a kézírata jelenleg lap pang.⁶⁰ Az a legkevésbé valószínű, hogy Visky Elektől kapta volna kölcsön a kötetet. Még akkor sem, ha ez a feltételezés lenne a legkézenfekvőbb, hiszen az 1823-ban elhunyt barát emlékének ajánlotta az elkészült fordítást Bölöni Farkas. Az ajánló előszóban leírja, hogy barátjával sok közös órát töltöttek el a *Corinna* és a *Don Carlos* olvasásával. Tudjuk a kéziratossal kölcsönző naplóból azt is, hogy

⁵⁶ „Kazinczy Ferenc Kis Jánosnak, Széphalom, 1816. március 6.”, in KAZINCZY 1890–2013: XV, 21.

⁵⁷ EGYED 2014: 102, 104.

⁵⁸ Kazinczy Ferenc is megfigyelte ezt a jelenséget és felesleges erőpazarlásnak tartotta. Vö. BAYER 1912: 14.

⁵⁹ SIMON-SZABÓ 2015: 36–39.

⁶⁰ BARTHA 2010: 89.

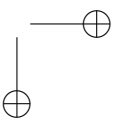
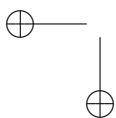

a Schiller-drámát 1819-től kölcsönözte Viskynek. Azonban 1817-ben, amikor a *Don Karlos*-fordítás hírért közli Kazinczyval, még szó sem esik Viskyról, a fordítás motivációjáról ekkor ezt írja: „Én most a Húsvét tájba beszéltem a Don Carlos szépségét valami Leánykák előtt, s tűzbe jöttem vala magasztalásán, ezek kaptak az alkalmon, s ezt mondták, hogy: ha jó volnék, le is fordíthatnám nekik.”⁶¹ Ezen a ponton megjegyzendő, hogy Bölöni Farkas rendre a barátság kultuszának kontextusába utalja fordításainak keletkezését, illetve később a kiadásukat: a Kazinczy-levélből az derül ki, hogy a *Don Karlost* „Leányka”-ismerősök kérésére fordította le. A *Werther* átültetése is hasonló indítástól született, saját bevallása szerint az 1818-ban „egy barátja Kedveltjének” kérésére ültette át a regényt.⁶² A *Corinna*-fordítás kézírata elé illesztett előszóban pedig az olvasható, hogy de Staël magyarra fordított műve és a *Don Karlos* kiadását Visky Elek elhunyt barátja emlékének ajánlja.

Összegezve tehát annyi bizonyos, hogy a drámafordításnak két német nyelvű forrasszövege lehetett, a fenti jelölések szerint ez Q^1 és a Q^2 . Az előbbi nincs meg Bölöni Farkas tulajdonában, valakitől kölcsön kaphatta ezt a korai autorizált fordítást, az utóbbi kalózkiadás azonban megvan könyves hagyatékában és ma is elérhető. Ezen források kézbevétele után sem lehet általános megállapítást tenni arra vonatkozóan, hogy melyik lehetett a *teljes* drámafordítás *elsődleges* forrása, illetve melyik alapján készülhetett el a fordítás tisztázata. Bizonyossá az válik jelen kiadás jegyzetapparátusának párhuzamos szövegrészeiből is, hogy forgatta a két kötetet a fordító. A könyvtárában megtalálható a dráma francia fordítása is (T^1), a *Don Karlos* fordításakor mégsem használta, jelen kiadás végjegyzetében erre is található idézett példa. Az egyik forrásműről, a Q^1 -ről és kölcsönzőjének személyéről csak feltételezésekkel élhetünk. Legvalószínűbb kölcsönző S. Pataki és forrásként pedig a Gyulay-hagyaték 1787-es kiadású kötete jöhet számításba. A következő fejezet szöveges példákkal ábrázolja a forrasszövegek és a fordítás kapcsolatát.

⁶¹„Bölöni Farkas Sándor Kazinczy Ferencnek, Kolozsvár, 1817. április 22.”, in KAZINCZY 1890–2013: XV, 169–170.

⁶²SIMON-SZABÓ 2015: 39.

Kontrasztív szövegmutatványok

Az első összevetés az elsődleges forrásokról szóló fejezet logikai sorrendjében kerül bemutatásra, vagyis a magyar fordítást vetem össze a fordító könyvtárában meglévő variánsokkal. A második összehasonlítás pedig a német kötetek kiadásának időrendjében történik.

A dráma Don Karlos és Domingo, az udvari gyóntató atya eszme-cseréjével veszi kezdetét. Schiller ebben a beszélgetésben nevesíti a drámai konfliktus egyik legfontosabb előfeltételét, vagyis hogy Erzsébet királyné, Don Karlos mostohaanyja, hajdan Karlos herceg menyasszonya volt. Elsőként a fordító tulajdonában meglévő Q² forrásból, majd a magyar szövegből idézve olvasható ez a rész:

Sie spotten meiner, Prinz. Ganz Spanien / Vergöttert seine Königin. Sie sollten / Nur mit des Hasses Augen sie betrachten? / *Bey ihrem Anblick nur die Klugheit hören?* / Wie, Prinz? Die schönste Frau auf dieser Welt, / Und Königin – und ehemahls Ihre Braut? / Unmöglich Prinz! Unglaublich! *Nimmermehr!* / Wo alles liebt, kann Karl allein nicht hassen; / *So seltsam widerspricht sich Karlos nicht.* / Verwahren Sie Sich Prinz, daß sie es nie, / Wie sehr sie ihrem Sohn mißfällt, erfahre; / Die Nachricht würde schmerzen.⁶³

Herczegséged gunyolodik velem. Egész Spanyol Ország magasztalja királynéját, s csak egyedül Karlos gyűlölné? Hogyan Herczeg, ő legszebb Asszony a világon, még alig huszonkét esztendő, s már Királyné. S hajdonn a Herczegség Mátkája? Lehetetlen Herczeg! a hol minden szeret csak egyedül Karlos nem gyűlölné. Vigyázzon, hogy Anyja észre ne vegye, mennyire nem tetszék ő fiának. E hírt fájdalommal venné.⁶⁴

Ha a fordítást összevetjük a Q²-ben, vagyis a Bölöni Farkas tulajdonában lévő 1810-es szövegváltozatban megjelent szövegrésszel,

⁶³textscSchiller 1810: 7.

⁶⁴Friedrich SCHILLER, *Don Karlos*, ford. BÖLÖNI FARKAS Sándor, kézirat, RAK, MsU 937. 3r.

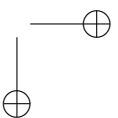
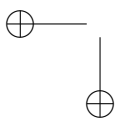

akkor azt látjuk, hogy a magyar fordítás két és fél sorral rövidebb ennél a változatnál. A Q²-ben kurzívval jelöltem a fordításból hiányzó sorokat. Ha ezután az idézett német drámarészletet vetjük össze a magyar fordítással, akkor pedig arra figyelhetünk fel, hogy a magyar fordítás betoldást is tartalmaz: *még alig huszonkét esztendő*s. Ezt a betoldást nem indokolja a Bölöni Farkas tulajdonában lévő egyik forrás sem. A Q²-ben nincs benne ez a rész, a francia szövegben (T¹) pedig huszonkettő helyett huszonhárom szerepel.⁶⁵ Bölöni Farkas fordításában ugyanakkor bizonyosan nem félrefordítás a huszonkettő, hiszen a Q¹-ben, az első német változatban megtalálható a forráshely, amelyben huszonkét éves a királyné – ez kurzívval jelölve. Domingo megszólalása az Q¹-ben így hangzik:

Sie spotten meiner, Prinz. Ganz Spanien / Vergöttert seine Königinn. – Sie sollten / Nur mit des Hasses Augen sie betrachten? / Bei ihrem Anblick nur die Klugheit hören? / Wie, Prinz? Die schönste Frau auf dieser Welt, / Beim ersten Blick Monarchinn ohne Krone, / *Kaum zwei und zwanzig Frühlingen entflohen*, / und Königinn – und ehemahls Ihre Braut? / Unmöglich Prinz! Unglaublich! Nimmermehr! / Wo alles liebt, kann Karl allein nicht hassen; / So seltsam widerspricht sich Karlos nicht. / Verwahren Sie Sich Prinz, daß sie es nie, / Wie sehr sie ihrem Sohn mißfällt, erfahre; / Die Nachricht würde schmerzen.⁶⁶

Herczegséged gunyolodik velem. Egész Spanyol Ország magasztalja királynéját, s csak egyedül Karlos gyűlölné? Hogyan Herczeg, ő legszebb Aszony a világon, még alig huszonkét esztendő, s már Királyné. S hajdonn a Herczegséged Mátkája? Lehetetlen Herczeg! a hol minden szeret csak egyedül Karlos nem gyűlölné. Vigyázzon, hogy Anyja észre ne vegye, mennyire nem tetszék ő fiának. E hírt fájdalommal venné.⁶⁷

⁶⁵SCHILLER 1799: 3. „Et cette reine d'à peine vingt-trois ans.” A német drámában egyébként Karlos a huszonhárom esztendő, erre emlékezteti a trónörökös Posát az első felvonás kilencedik jelenetében és a Királyt is a második felvonás második jelenetében.

Mint látható, a Q¹ indokolja a fordítás betoldását, még ha hozzá képest a magyar átültetés kihagyásokat is tartalmaz. Nem találtam a kritikai kiadásban feltüntetett variánsok között olyan szövegvariánsot, amely megmagyarázná ezeket a kihagyásokat. Ennek a szövegrésznek tehát a szóba jöhető kiadások közül a Q¹ lehet a forrása.

A második szövegmutatvány az expozíció utolsó hercegi megszólalása, szavait Domingóhoz intézi Karlos, majd miután a gyóntató atya eltávozik, a továbbiakban magának összegzi, hogy mit várhat apjától, Fülöp királytól a kialakult feszült magánéleti helyzetben. Elsőként a Q¹ forrásból, majd a magyar szövegből következik ez az idézet:

Schon gut. Ich werde folgen. / <i>Domingo geht ab. Nach einem Stillschweigen.</i> / Beweinenswerther Philipp, wie dein Sohn / beweinenswerth! – Schon seh' ich deine Seele / vom gift'gen Schlangenbiß des Argwohns bluten; / dein unglücksel'ger Vorwitz übereilt / die fürchterlichste der Entdeckungen, / und rasen wirst du, wenn du sie gemacht. / <i>Dein Gold kann sich erschöpfen, deine Flotten / in Stürmen untersinken – Schreckenlos / siehst du die Wogen der Rebellion / bis an die Stufen deines Thrones schlagen.</i> / <i>Dein Thron steht fest. Doch</i> – ⁶⁸	Jol van. Követni fogom (<i>Domingo elmarad pauza után</i>) Szegény Fülöp, szánásra méltó mint fiad! Látom már szíved a gyánú kigyoi mérges marásitól vérezni. Szerencsétlen tudni vágyásod elfelejti a legrettentőbb titok felfedezését, dühösködni fogsz ha meg tudod. <Aranyad kifogyhat, hajóid a vészbe sülyedhetnek, a rebellio hajjai téged meg nem rettenthetve thronusodik csapkodhatnak, thronusod azért még is álhat, de ha majd fiad tettét...> ⁶⁹
---	--

⁶⁶SCHILLER 1998: 11.

⁶⁷Friedrich SCHILLER, *Don Karlos*, ford. BÖLÖNI FARKAS Sándor, kézirat, RAK, MsU 937. 3r.

⁶⁸SCHILLER 1810: 15–16.

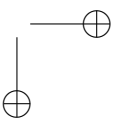
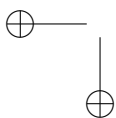
⁶⁹Friedrich SCHILLER, *Don Karlos*, ford. BÖLÖNI FARKAS Sándor, kézirat, RAK, MsU 937. 5r.

A kéziratban lendületes vonással kihúzott a fordító egy hosszabb részt, Karlos szövegének a folytatását – valószínűleg a tisztázat során. Az áthúzott szöveg jól kiolvasható. A kihagyott szövegrész egyrészről a dráma történeti háttérét képző eseményeket idézi, amennyiben a Németalföldön készülődő lázadásra utal. Másrészről pedig a király magánemberként, apaként is megjelenik benne, a drámai konfliktusnak e világi és magánéleti kettősége is hangsúlyos része. Szó esik benne a trónt a személyes oldalról fenyegetni látó veszélyről, vagyis a herceg fellépéséről, aki iskoláit elvégezve hazatér és a hatalom közelében óhajt tevékenykedni. Az elsődleges forrás, a Q¹ tartalmazza ezt a részt németül, fentebb dőlten szedve olvasható. A Q² szövegváltozatban ez az öt sor nem szerepel. Az is kitűnik még a német forrás, a Q¹ és a magyar szöveg összevetéséből, hogy a fordító betoldást alkalmaz, amely értelmezi a szöveghelyet. A jelenetet záró „Doch –” nála az idézet első feléből magyarázva kifejtésre kerül, és egyértelműsíti, hogy az ellentétes kötőszó utáni gondolatjel a személyes szálla utal és nem a király világi szerepéből adódó veszélyre: „de ha majd fiad tettét.” Bölöni Farkas tehát lefordította az öt sort, értelmezte a német szöveget a fordításban szövegbővítést alkalmazva, a tisztázat során mégis kihúzta ezt a részt. Erre egyetlen oka lehet, az hogy a Q¹-ből dolgozott, majd feltehetően a tisztázat során a Q²-vel vetette össze fordítását és ezért törölte.

A kézirat és a fordítás jellemzése

A kolozsvári *Don Karlos*-kézirat leírására és a fordítás jellemzésére vállalkozik e fejezet. Utóbbinál az átültetés szókészletének, eszmei kulcsfogalmainak és prózai formájának vizsgálatára kerül sor. Előjáróban érdemes megjegyezni, hogy Bölöni Farkas nem bírt szisztematikus fordításelméleti programmal. Annyi azonban bizonyos, hogy unitárius kollégiumi tanulmányai meghatározták fordítói gyakorlatát, illetve diák korában hatással volt rá az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság nyelvművelési programja, majd később Döbrentei Gábornak az *Eredetiség 's jutalom tétel* (1814) című pályamű kiírásában rendszerezett fordítói elképzelései. Ezekon túl kéziratot hagyatékában találni elszórtan nyelvészeti tárgyú reflexiókat is,

melyek azonban többségében azonban a *Don Carlos*-fordítás utáni időszakból adathatók.⁷⁰

Kézirat

A Román Tudományos Akadémia kolozsvári fiókkönyvtárában őrzött unitárius állományban található Bölöni Farkas Sándor könyvtára, benne a *Don Karlos. Irta Schiller* című kézirat. A címlapon három a fordító nevével ellátott pecsétnyomat áll. A magyar nyelvű átültetésnek egy eredeti, autográf kézírata maradt fenn e gyűjteményben MsU 937 sz. jelzet alatt. Bölöni Farkas könyvtárának további része a kolozsvári Unitárius Kollégium kéziratárában található, a magyar fordítás másolatáról itt sincs tudomásunk. Van azonban az akadémiai gyűjtemény MsU 1278 számú kéziratot kolligátumában egy francia nyelvű autográf másolat *Don Carlos* címen. Ez a dráma francia fordításából készült átírat, mely a fordító kézírásával készült. Az MsU 1278-kéziratcsomó tizedik tétele viseli a *Don Carlos* címet, mely a 156 recto és 239 verso oldalak között található a kolligátumban. A drámafordítás töredékének átírt szövege nem folyamatos, mert a francia kéziratba híres európai emberek rövid jellemzése lett bekötve a 168 recto és 179 verso oldalak közé. Ez az átírat a magyar fordítástól függetlenül keletkezhetett.

A fennmaradt magyar *Don Karlos* kézirat mérete 267×220 mm, félvászon kötésű és 144 oldalból áll. A szövegforrás teljes magyar drámafordítás. A fordító átnézte és kijavította a kéziratot, az rendezett tisztázatot, térköz és elválasztójeleket tartalmaz, az oldalak végén pedig őrszó segíti a szöveg összeolvasását.

Mielőtt a szöveggondozás elveit ismertetnénk, érdemes a kézirat bizonyos tanulságait összefoglalni.

Szókészleti sajátosságok

A további alfejezetekben a fordítás nyelvének és formájának jellemzéséről lesz szó. Bölöni Farkas kolozsvári könyvtárában két német–magyar szótár található meg, ezeket azonban a *Don Karlos* átültetése utáni kiadásokban birtokolta a fordító. Az egyik Márton József három nyelvű (latin, német és magyar) iskolai szótára, a másik az első

⁷⁰Vö. SIMON-SZABÓ 2015: 14–24, 30–32.

akadémiai német–magyar szótár.⁷¹ Bár e saját tulajdonú szótárakat a Schiller-dráma fordításakor még nem használhatta, elképzelhető, hogy a Márton-féle iskolai szótár korábbi, kétnyelvű kiadásával már dolgozott. Feltűnő vonása ugyanis fordításának, hogy számos német fogalmat latinra fordít vissza, bár ez tanulmányainak fordítói gyakorlatából is eredhet.

Bölöni Farkas átültetése – mint már említettem – szorosnak mondható, ezt bizonyítják a szóképzleti egyezések vizsgálata is. A személynevek közül Alessandro Farnese nevét magyarítja *Sándorra*, a többi nevet nem alakítja át, az Elisabeth és a Karlos átírata ingadozó, előfordulnak eredeti formában és *Erzsébet*, *Károly* alakban is. Átveszi a titulus és foglalkozás megjelöléseket is az idegen formában nagybetűvel, vagy kissé eltérő helyesírást alkalmazva, például m. *Infans*, *Herczegné*, *Marquis*, *Herczeg*, *Grof*, *Grand*, *Prior*, *Inquisitor*, *Page* és *Káplán*. Számos köznevet nagybetűvel ír a magyarban is, ezek többnyire szintén személyekre utalnak, egyes esetekben pedig intézményekhez köthetők, így m. *Anyám*, *Mátkája*, *Klastrom*, *Süveg*, *Elégtétel*, *Universitas*, *Angyal*, *Kedvelt*, *Boldogtalan*, *Vazallus* és *Urai*. Két esetben fordul elő, hogy melléknevet ír nagybetűvel, ezek azonban a forrásban is naggyal szerepelnek és e rendkívüli írásmódra megjegyzést is tesz a fordító a lap szélén: „nagyal írja”: a *Jozanabb* és az *Utolsó* esetén. Gyakran előfordul, hogy az átvett idegen szavakat magyarul ragozza, illetve az összetett szavakat kevert nyelven fordítja: ném. *Matrosenkleide* és m. *Matrok köntös*, ném. *auf Sklavenart* és m. *sklavi módon*, ném. *Staatsverletzung* és m. *status megbántás*, ném. *Blutsentenzen* és m. *halálos sententia*, ném. *eine Uhr repetieren* és m. *egy órát repetaltat*. Akadnak olyan szócsoportok a forrásszövegben, amelyeket következetesen egy magyar terminushoz rendel: ném. *Staat* és *Vaterland* is m. *haza*; a ném. *Hülle* és *Decke* is m. *boríték* a fordításban, mely rendre felszint, burkot, egyfajta közös teret jelent. Gyakran megtartja az

⁷¹Bölöni Farkas Sándor *Könyvei Laistroma 1825. october 16kán*, kézirat, RAK, MsU 785/c. 6. tétel: *Marton Lexicon Trilingue. Vienna. 1818. 8°, 2 [köt]*; *Bölöni Farkas Sándor Könyvei Laistroma Felirattak Kolozsvárott. 1830 October 10kén*, kézirat, RAK, MsU 785/d. 361. tétel: *Magyar és Német Zsebszótár, közre bocsátotta a magy. tud. társaság – Buda 1838 [2 kötet]*.

idegen szókat, kifejezéseket is, amennyiben azok magyarul is használatosak: ném. *Rolle* és m. *roll*, ném. *Chevalier* és m. *Chvalier*, ném. *Ritter* és m. *Ritter*, ném. *Laune* és m. *laune*. Gyakran fordul elő, hogy a német kifejezéseket nem magyarra, hanem latinra fordítja: ném. *Thronhimmel* és m. *Baldaquin*, ném. *streng* és m. *despotis hang*, ném. *tugendhaft* és m. *virtuosos*, ném. *Begeisterung* és m. *enthüziazmus*, ném. *Ehrgeiz* és m. *ambitiosa* stb. Egyes esetekben erdélyi szóképzleti egyezésekre (m. *könnyek lábbogtak*, vagyis 'könnybe lábadt a szeme', illetve m. *fantójiibe csipeszkedni*, vagyis 'a világ menetének kerekébe kapaszkodni') és népies kifejezésekre (m. *lapta* a *labda* megfelelőjeként, m. *interesse* a 'kamat' jelentésében) vezethetők vissza a megoldásai. Ide tartozik a mai értelelem szerint megtévesztő m. *holnap* használata is, mely a naptári hónap (ném. *Monat* és ném. *Monde*) ekvivalense Bölöni Farkasnál. Nagyon ritkán alkot maga is szavakat és kifejezéseket, ezeket jellemző módon következtlenül is használja, erre példa a ném. *Laube*, mely m. *levélszín* és m. *laube* alakban is megtalálható a szövegben. Ritkán a nyelv művelő mozgalmak tevékenységével hozható összefüggésbe a fordítói megoldása, mint a ném. *Ahnung* és m. *rémlet*, a ném. *Wortgefecht* és m. *szóper*, illetve a ném. *Ausdruck* és m. *kinyomás* esetén. Egyes kifejezéseknél átlátható a fordítói értelmezés, melyről többnyire a szöveg bővítése tanúskodik, így a ném. *Ihren Purpur* és m. *Kardinali Süveg*, a ném. *ganz* és m. *tartalék nélkül*, a ném. *in la Trappe* és m. *la Trappei Klastromba*, illetve a ném. *Sporen* és m. *arany sarkantyú*. Nagyon ritkán az az olvasó gyanúja, hogy azért alkalmazott tükörfordítást, mert esetleg nem értette meg a német a forrásszöveg kifejezését, így ném. *das todte Sprachrohr* és m. *a holt Beszélő cső*, vagyis a beszédet továbbító szócső jelentésére, illetve ném. *entlarvte* és m. *lelárváztá*, vagyis leleplezte esetében. Alig található félrefordítás a szövegben, Don Carlos hazaérkezésének idejét rosszul fordítja, németül *Acht Monde*, vagyis nyolc hónap telt el az alakalmi egyetemről való hazatérés óta, amit ő *nyolcz napokra* ültet át.

Eszmei tartalom nyelvezete

Az eszmei mondanivaló Marquis Posa és Fülöp, valamint Posa és Karlos párbeszédeiben hangzik el. Karlos herceg bizalmas barátja,

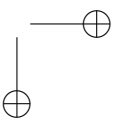
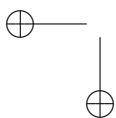

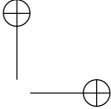
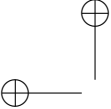
Posa az emberi jogok védelmezője, s a barátság kötelékében ezen ideál felé tereli az ifjú herceget, Karlost is. Majd udvari, tanácsadói szerepében a király bizalmi emberévé válik és a mindent átlátó filozófus szerepét tölti be a drámában, aki a szabadságjogok biztosításáért száll síkra. A mű eszmei mondanivalójának summázata a harmadik felvonás tizedik jelenetében olvasható, a király és Posa négyszemközti beszélgetésében. A harmadik felvonás e záró jelenete a dráma eszmei és strukturális középpontja, a Schiller számára meghatározó politikai és filozófiai elképzeléseket tükrözi. A király kérdéseinek és Posa kifejtő válaszainak sora építi fel a dialógust. A király és Posa párbeszédét természetesen nem lehet elválasztani a dráma többi részétől, annak fontos kiegészítése például Karlos és Posa többi jelenete, illetve a király és az inkvizítor beszélgetése is. Így a kulcshelyzetből származó idézeteket érdemes további összevetésben is vizsgálni.

E kulcshelyzetből származik az első szövegmutatvány az *emberiség*, *embertárs* fogalmak használatát kutatva. Elsőként Posa intenciója olvasható Fülöp királyhoz a Q¹ forrásban, majd Bölöni Farkas fordításában:

Stellen Sie der Menschheit /
verlornen Adel wieder her. Der
Bürger / sei wiederum, was er
zuvor gewesen, / der Krone
Zweck – ihn binde keine Pflicht,
/ als seiner Brüder gleich er-
würd'ge Rechte. / Der Land-
mann rühme sich des Pflugs,
und gönne / dem König, der
nicht Landmann ist, die Krone. /
In seiner Werkstatt träume sich
der Künstler / zum Bildner ei-
ner schönern Welt. Den Flug /
des Denkers hemme ferner kei-
ne Schranke, / als die Bedingung
endlicher Naturen.⁷²

Alítsa vissza az emberiség elvesz-
tett jussait. Legyen a Polgár ís-
mét, a mi hajdon volt, a korona
célja. Ne szorítsa őt már köte-
lesség, csak embertársainak ha-
sonlólag tisztelt felséges jussa.
Magasztalja a Szántóvető ekéjét,
's engedje a Királynak a koron-
át, ki nem Szántóvető. Almad-
ja magát a Mívész mívhelyében
egy szebb világ eléteremtőjének.
A gondolkodás repülését ne tar-
toztassa meg egyéb a természet
végességén kívül.⁷³

Megfigyelhető a szintaxis szoros átültetése, a szavakat szinte sorrendben veszi át, megtartja a visszaható névmást, ritkán verbalizálja a nominális szerkezeteket, ekként a német mondatok beékeléseinek áttétele is jellemző a drámafordításra. Ami a szókészleti egyezéseket illeti, látható hogy a ném. *Menschheit* az idézett helyen *emberiségként* fordul magyarra, olyanként, melynek jussai elvesztek. A m. *juss*, vagyis a ném. *Adel*, nemesség, emberi méltóság visszaállítása Fülöp király feladata a tanácsadó szerint. Jól látható a fordítás egészére tekintve, hogy a m. *emberiség* – amiként a ném. *Menschheit* – kifejezés használati köre tágabb a mainál, hiszen az 'emberieség', 'emberség', a *humanitas* értelmében is használatos a drámában, így például a második felvonás második jelenetében. Ezen a helyen az emberieség bizonyítékáról esik szó, ami pedig nem más, mint az érzések kifejezésének képessége. Ember az, aki könnyeket hullat, a sírás az emberi természet megnyilatkozása, nem pedig az érzékenység és az érintettség jele.⁷⁴ Az emberi magatartás elvárás a mindenkori uralkodóval szemben, ezt azonban a király nem teljesíti a dráma témája szerint, csak fia, Karlos képes rá. A szócsalád másik tagja, a ném. *unmenschlich* is következetesen *emberiségtelenként* fordul magyarra az ötödik felvonás első jelenetében, ahol is arról esik szó, hogy az ember *virtusa*, erénye, bátorsága soha nem embertelen.⁷⁵ Az első felvonás második jelenetében pedig felbukkan a ném. *Menschlichkeit* fogalma is abban a kontextusban, hogy Karlos szíve sosem szűnhet meg dobogni az emberiségért, illetve az emberiséges bánásmód védelméért. Ezt a fogalmat szintén *emberiségként* fordítja Bölöni Farkas.⁷⁶ Látható, hogy a *Mensch*-nyelvi paradigma

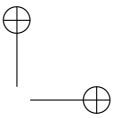
⁷²textsSchiller 1998: 230–231.

⁷³Friedrich SCHILLER, *Don Karlos*, ford. BÖLÖNI FARKAS Sándor, kézirat, RAK, MsU 937. 83v–84r.

⁷⁴ném. „Die ewige Beglaubigung der Menschheit sind ja Thränen” SCHILLER 1998: 78; és m. „Az emberiség érzése megbizonyítási a könnyek” Friedrich SCHILLER, *Don Karlos*, ford. BÖLÖNI FARKAS Sándor, kézirat, RAK, MsU 937. 26v.

⁷⁵„Sanyaru lehet a virtus de emberiségtelen soha nem” – így hangzanak Karlos gyakran idézett szavai Posához, A forrásban: „Hart kann die Tugend sein, doch grausam nie, / unmenschlich nie.” SCHILLER 1998: 343.

⁷⁶„Oda lesz [a remény], ha felséges szíve elfelejtette az emberiségért do-

minden entitását következetesen ülteti át a fordító, sőt ki is bővíti az 'ember' taggal képzett összetételek sorát, hiszen az eszmei rokonság általi összetartozást kifejező ném. *Bruder* – többes számban a *Brüder* – kifejezés magyar megfelelője az *embertársai* lett az előbb idézett párhuzamos szöveghelyen. Az idézethez képest ugyanakkor a szöveg másik pontján a ném. *Bruder* már nem *embertárs*, hanem *barát* a szoros nem rokoni kapcsolatra alkalmazva. A barátság eszmei és lelki rokonsága Posa és Karlos kapcsolatának sajátja, mely szinte fivéri közelséget sugall, erre a szorosabb kapcsolatra alkalmazza a *barátom* kifejezést a fordító. Karlos kérése Posához a baráti megszólításra vonatkozóan így hangzik a Q¹ forrásban az első jelent végéről idézve, majd Bölöni Farkas fordításában:

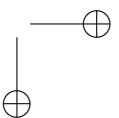
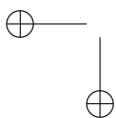
Und jetzt noch eine Bitte, Lieber – Nenne / mich Du. Ich habe Deinesgleichen immer / um di- eses Vorrecht der Vertraulichke- it, / das schöne Denkmahl der Natur beneidet. / Dieß brüder- liche Du betrügt mein Ohr / mit süßen Ahndungen von Gleich- heit. Wende / mir nichts ein. Was Du sagen willst, errath' ich / Dir ist es Kleinigkeit, ich weiß – doch mir, / dem Königssohne, ist es viel. Willst Du / mein Bru- der sein? ⁷⁷	Még egy kérésem van hozzád! hívj engem Tevel ezután. Mind- ég irigyletem a hozzád ha- sonloktól ezen meghittség jus- sát, irigyletem a természet ezen szép emlékét. Ez a barátságos Te, a hasonlóság édes csalódásá- val hízelkedik füleinknek. Sem- mit se szolj ez ellen. Gyanítom mit akarsz mondani. Ez kicsin- ség neked, tudom én azt, de ne- kem a király fiának sok. Lesz e barátom? ⁷⁸
--	--

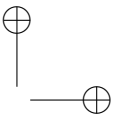
Ez a fordítói megoldás azért is különös, mert a ném. *Bruder* megfelelőjeként a *fivér* szó használata 1793 óta adatolt Erdélyben. Bölöni

bogni.” Friedrich SCHILLER, *Don Karlos*, ford. BÖLÖNI FARKAS Sándor, kézirat, RAK, MsU 937. 6r; és a forrásban: „Sie [die Hoffnung] stürze dahin, wenn sein erhabnes Herz / vergessen hat für Menschlichkeit zu schlagen.” SCHILLER 1998: 18.

⁷⁷SCHILLER 1998: 72.

⁷⁸Friedrich SCHILLER, *Don Karlos*, ford. BÖLÖNI FARKAS Sándor, kézirat, RAK, MsU 937. 24v.

Farkas mégis a ném. *brüderlich* – m. *barátságos* és ném. *mein Bruder* – m. *barátom* ekvivalenseit választja a *fivér* helyett.⁷⁹ E sajátossággal együtt mutatja a fordító szövegértelmezését a *Bruder/Brüder* egyes és többes számú szóalakok fordításának differenciálása, mely fordítói megoldás lényegében illeszkedik a dráma központi eszmei mondanivalójához.

A harmadik felvonásbeli kulcsjelenetben a szabadságjogok egyik legfontosabbikáról, a *gondolkodásbeli szabadságról* ejt szót Posa, ez így hangzik a Q¹ forrásban és a magyar fordításban:

Alle Könige Europens huldigen dem Span'schen Namen, / Gehn Sie Europens Königen voran. / Ein Federzug von dieser Hand, und neu / erschaffen wird die Er- de. Geben Sie / Gedankenfreihei- te – ⁸⁰	Europa minden Királyai hodo- lnak a spanyol névnek. Legyen előlmenője az Európai Királyok- nak. Csak a penna vonás kell e kéztől, s ujra teremtetik a föld. Felséged Uram, adjon gondolko- dásbeli szabadságot – ⁸¹
--	--

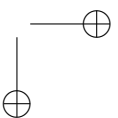
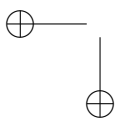
A német *Gedankenfreiheit* Bölöni Farkas fordításában – mint lát-
ható – *gondolkodásbeli szabadság* lesz. Döbrenței Gábor az *Erdélyi
Muzéum* kilencedik füzetének *A' Kritikáról* című írásában⁸² szintén
a *gondolkodásbeli szabadság* kifejezést használja a *libertas cogitan-
di* értelmére. *A' Kritikáról* a dráma fordításával egy időben jelent
meg magyarul 1817-ben, ez azt mutatja, hogy a tízes évekre bevett

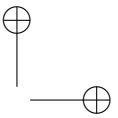
⁷⁹A szöveg további pontjain a m. *Freund, freundlich* és a *Freundschaft* is a 'barát' paradigmájában fordul magyarra, így a királyné és Karlos kapcsolatának megnevezésében az első felvonás ötödik jelenetében, amikor is szerelmi viszonyuk átnevezésére kerül sor. Karlos azt kérdi: „Was darf ich mit mir nehmen?” A királyné válasza: „Die Freundschaft Ihrer Mutter.” Ez a fordításban: „Anyám, mit vihettek el emlékül? *Királyné*. Anyja barátságát”. A kérdésben egyébként az *Anyám* újabb fordítói betoldás, a Q¹-ben, a Q²-ben és a T¹-ben (*Que m'est-il permis d'emporter?*) sem szerepel ez a megszólítás.

⁸⁰SCHILLER 1998: 229.

⁸¹Friedrich SCHILLER, *Don Karlos*, ford. BÖLÖNI FARKAS Sándor, kézirat, RAK, MsU 937. 83r.

⁸²DÖBRENTÉI 1817b: 751.

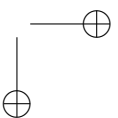
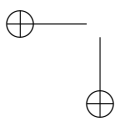
fordulattal élt Bölöni Farkas. A kifejezés maga 18. századi szóalkotás német, angol és francia nyelven. Fontos azonban megjegyezni, hogy a korai szóhasználatban a mai, jogilag differenciáltabb rendszerhez képest bővebb jelentéssel bírt az összetétel, hiszen a vallás és a lelkiismereti szabadságot is magába foglalta.⁸³ Felfigyelhetünk arra is az idézetben, milyen erősen érezteti hatását a forrásnyelv nominális stílusa, itt a német igei szerkezetet főnevesíti Bölöni Farkas és hoz létre tükörfordítással a magyar nyelvhasználatra kevésbé jellemző fordulatot: m. *Legyen előlmenője* és ném. *Gehen Sie [...] voran* ekvivalenseként.

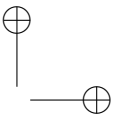
A harmadik felvonás utolsó jelenetéből származik a harmadik, hosszabb szövegmutatvány is, mely az *alattvalók* és az *úr*(alkodó) kapcsolatát jellemzi a spanyol *hazában*. Elsőként Posa szavai olvashatók Fülöp királyhoz a Q¹ forrásban, majd Bölöni Farkas fordításában:

Der Staat, / dem ich sie schuldig war, ist nicht mehr. Ehmals / gab's einen Herrn, weil ihn Gesetze brauchten; / jetzt gibt's Gesetze, weil der Herr sie braucht. / Was ich dort meinesgleichen gab, bin ich / jetzt nicht gehalten, Königen zu geben – / Dem Vaterlande? – Wo ist das? Ich weiß / von keinem Vaterlande. Spanien / geht keinen Spanier mehr an. Es ist / die Riesenhülle eines einz'gen Geistes. / In diesem Riesenkörper wollen Sie / allgegenwärtig denken, wirken, schwelgen, / und kräftig ringen auf des Ruhmes Bahn. / In seinem Flor gedeichen Sie. Das Glück, / das Sie ihm reichen, ist

Athletenkost, / der Glieder Nervenkaft zu härten. Menschen / sind Ihnen brauchbar, weiter nichts; so wenig / als Ohr und Auge für sich selbst vorhanden. / Nur für die Krone zählen sie. In ihr / ging ihres Wesens Eigenthum, ihr Selbst / und Ihres Willens hohe Vorrecht unter. / Zu einer Pflanze fiel der Geist. Jetzt blühen / Genie und Tugend für den Thron, wie für / des Schnitters Sense Halmen sich vergolden. / Ich finde mein Geschlecht nicht mehr –⁸⁴

⁸³SCHILLER 1986: 434.

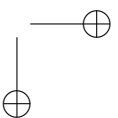
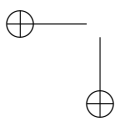
A mely hazának ezzel adossa voltam, nincs többé. Hajdon azért volt egy Úr, mert a törvényeknek szüksége volt reája, most azért vannak törvények, mert az Urnak szüksége van reájok. A mit akkor a magamhoz hasonloknak adnom kellett volna, nem tartozom vele a Királynak. Igen a hazának? – De hol van az? – En semmi hazáról nem tudok többé. Spanyol Ország egy Spanyol sem érdekel. Ez most egyetlen lélek oriási borítéka. Ezen oriási testbe akar Felséged mindenütt jelen valolag gondolkodni, hatni dobzodni 's hatalmason vívni a dicsőség pá-

lyáján. A boldogság, melyet Felséged Alattvaloinak ad, az Athletáknak vetett portio, hogy inaikot erősíték. Epen ugy nem magokért élnek ők, mint a szem s fül nem magáért van. Ők csak a koronának számlaltatnak. Az emberek csak eszközök, s egyebek nem. Bennek lételek tulajdona 's szabad akaratjok magos jussa kiholt. Vegetálásra jutott a lélek. Most a genie és virtus a thronusnak vírulnak, mint a kalász hogy az Arato sarlojának aranyozodik. Nem találok többé hazát, míhez lehetne tehát kötelességem? –⁸⁵

A Q¹ forrásban, a dráma első kiadásában a márki megszólalása még folytatódik, a Q² forrásban (1810), mely a fordító tulajdonában is megvolt, nincs benne már ez a rész, így bármennyire kihagyott is sorokat a fordító, a forrás a Q¹ szövege lehetett. Tartalmát tekintve az uralkodás, az egyén szabadsága és a törvények problémás kapcsolatára mutat rá Posa az idézett helyen. Ennek a lényege az állam eredeti legitimációjának megkérdőjelezésében áll. Az *Alattvalok*, a spanyol uralom alatt álló népek azért vetették alá magukat a király birodalmának, hogy az megvédje szabadságukat, biztosítsa egyenlőségüket, ezzel szemben szolgaságba taszította őket. Amennyiben a népek előjogának alapelve sérül a spanyol uralom alatt, és Posa szerint ez történik, akkor az állam eszméje elvész és az ország (a fordításban:) *egyetlen lélek* hatalmas közös terévé változik. Ez a közös tér az elsöre nehezen érthető *oriási boríték* (ném. *Riesenhülle*) a

⁸⁴SCHILLER 1998: 219.

⁸⁵Friedrich SCHILLER, *Don Karlos*, ford. BÖLÖNI FARKAS Sándor, kézirat, RAK, MsU 937. 78v–79r.

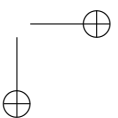
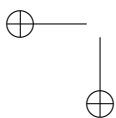

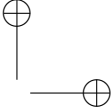
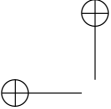

magyar szövegben. A közös fedél pusztán az *inaikot*, a testet táplálja, a szellem, a lélek számára nem ad semmit, így az *Alattvalok* eszközökké degradálódnak, *vegetálásra* jutnak. Ebben a szöveggörnyezetben érdekes megfigyelni, hogy Bölöni Farkas a ném. *Staat* ('állam'), a *Vaterland* ('szülőföld', 'hon') és a *Geschlecht* ('nem', 'emberi nem') fogalmait mind *hazaként* fordítja. Ezzel egyrészt generalizálja a magyar főnevet, hiszen a politikai-jogi értelemben vett államalakulatot és a legszélesebb értelemben vett emberi közösséget is a *haza* fogalma alá sorolja a 'szülőföld' fogalmával egyetemben. Másrészt pedig egy rendszeren belüli pozíciót foglal el. Némi túlzással az az érzésünk, mintha az érintett szerepéből szólva terjesztette volna ki a *haza* megfelelést a három forrásszóra. Figyelemreméltó betoldást tartalmaz az idézetben az emberi jogok körébe tartozó *akarát* jelzősített alakja is, mely a forrásban *Ihres Willens hohe Vorrecht*-ként olvasható, a fordításban pedig bővített szerkezettel áll: *a szabad akarátjok magos jussa*. A *szabad* jelzővel való bővítés az eszmei mondanivaló hangsúlyozása, a szabadságjogok védelmének nyomatékosítása miatt történhetett. Bölöni Farkas nagyon ritkán tér el a szözerinti hűség elvétől, az ember lealacsonyodását érzéltető mondatot mégis szabadon fordítja. A forrásszövegben ez olvasható: *Zu einer Pflanze fiel der Geist*. Mely a fordításban: *Vegetálásra jutott a lélek*. Az idézett forrásszövegben kétszer fordul elő a *Geist* fogalma, mely mindkét szöveghelyen következetesen *lélekként* fordul magyarra. A fordítás egészében ritkán a vallási nyelvhasználatból ered a ném. (der heilige) *Geist* megfeleltetéseként a m. *lélek*, sokkal gyakrabban azonban a 'der Mann' ('férfi', 'ember') ekvivalense,⁸⁶ a vegetáló *lélek* ez utóbbi mintát követi. A megfeleltetés háttérében állhat, hogy ebben a fejezetben többször fordul elő a ném. *Freigeist* ('szabad szellemű', 'szabadgondolkodó') fogalma is, mely kifejezést rendre *szabad léleknek* ülteti át a fordító.⁸⁷ A 'növény' (ném. *Pflanze*) helyén pedig a *vegetálás* igenév

⁸⁶Lásd „ja sogar / selbst in des freien Mannes Sprache nur / den Kunstgriff eines Schmeichlers sehen” SCHILLER 1998: 222; és a fordításban: „s hogy még a szabad lélek nyelvében is egy hizelkedő fortélyát hiszi” Friedrich SCHILLER, *Don Karlos*, ford. BÖLÖNI FARKAS Sándor, kézirat, RAK, MsU 937. 79v.

⁸⁷SCHILLER 1998: 230; és a fordításban Friedrich SCHILLER, *Don Karlos*, ford.

olvasható a magyarban. Világosan látható, hogy a spanyol uralom alatt élő emberek behatárolt létállapotát húzta alá ezzel a fordító. Szerencsés a választás, hiszen a *vegetálás* igenévből benne foglalják a tengődő ember és a tenyésztett növény életmódja is.

Osszességében elmondható már a fenti néhány példa nyomán is, hogy tudatos fordítói stratégiák sora ismerhető fel az átültetés teljes szövegében. A szókészleti egyezéseket illusztráló példák alapján az látható, hogy a fordító kialakított és következetesen használt egy az eszmei mondanivalót magyarul kiszolgáló fogalomhálót. A drámafordítás mondattani átalakításai szorosnak mondhatók, jellemző rájuk a forrásszöveg nominális stílusának megőrzése. Viszonylag gyakoriak a szövegértelmezésből származó fordítói egyszavas betoldások és összetételek a magyar szövegben. Alig találni nagyobb félfordítást a drámában, amiként kihagyások is csak elvétve fordulnak elő. Döbrentei egy 1821-es levelében fogalmazta meg sommás ítéletét a dráma fordításáról, mely így szól: „ha próza is jól fordítottad”.⁸⁸ A stílus és a nyelvi kérdéseket követően a drámafordítás formai aspektusairól esik szó.

Prózafordítás

A német drámaköltészet – szempontunkból releváns – formai megújulása az 1780-as évek végére tehető, ekkoriban tért át a prózaformáról az emelkedettebb jambusra Schiller és Goethe is a *Don Carlos* és az *Iphigenie* megszövegezésében. Schiller drámájának kritikai kiadása összegyűjtötte és két kötetben közölte az összes autorizált *Don Carlos*-változatot. A *Nationalausgabe* gyűjteményében két prózavariáns is helyet kapott. Jellemző módon mindkét esetben a színpadi előadás számára átdolgozott változatokról van szó. Nem véletlen, hogy a váltás éppen a *Don Carlost* illette Schiller drámáinak sorában. A bonyolult cselekményszál miatt már a korban híresen nehezen színpadra adaptálható eszmedrámát szerzője olvasásra, megfontolásra szánta, így hát szabadabban kísérletezhetett az elmélyültebb befogadást igénylő lírai formával. A színház számára

BÖLÖNI FARKAS Sándor, kézirat, RAK, MsU 937. 83v.

⁸⁸ „Döbrentei Gábor Bölöni Farkas Sándornak, Újfalú, 1821. augusztus 20.”, in DÖBRENTEI 1943: 199.

azonban kényszerűen vagy hagyomány szerint prózaszöveget kellett kínálnia, ezért készített két prózai változatot is a német szerző. A Bölöni Farkas által az *Erdélyi Muzéum* számára fordított *A német dráma története* című tanulmányfordítás (1817) is említette a színi alkalmazás nehézségeit a formai adottságok okán.⁸⁹

A váltás megfigyelhető a magyar műfordítások tekintetében is néhány évtizeddel később. Az 1790-es évektől a színpadi felhasználásra, szinte sorozatgyártásban készülő drámaátültetések hagyományosan recitálásra és könnyű, érthető hallgatói befogadásra voltak szánva, így egyöntetűen prózába fordították őket. Bölöni Farkas döntésének fontos oka lehetett, hogy ő maga is a színpadi fordítások világából szerzett tapasztalattal állt neki a *Don Karlos* átültetésének.⁹⁰ A 18–19. század fordulóján keletkezett drámafordítások megengedték az adaptációt, a szabadabb szövegkezelést. A szabadság alatt itt a cselekmény és/vagy a forma szabadabb kezelését értem. Ezen átalakítások közben a nyelvi vagy a szerkezeti pontosság rendre alárendelődött az eszményi, közösségi ízlésrendszernek. A magyar recepció történetében az 1820-as évektől regisztrálhatók elsőként azok a hangok, amelyek különböző fórumokon szóvá teszik a magyarrá tett drámák formaiságának kérdését. A drámafordítások kritikai eleinte a tartalmi átültetés elemzésére fókuszáltak – Kazinczy a Schiller-fordítások kapcsán a „fő gondolat”⁹¹ visszaadásáról ír –, a stílus és a nyelvhasználat kérdéseit még alig érintették. Később vetődött fel az a további kritikai szempont, mely a formai megvalósításra koncentrált.

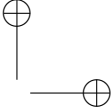
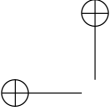
Benő Attila összefoglalja a 19. századi drámafordítási elveknek és a kritikai gyakorlatnak a változását, s az eddig felsoroltaknál jóval több szempontot említ, így az ízlésformálást, a beszédmód meghonosítását, a célnyelvi közönség fogékonyságát, a nevelés és a nemzetébresztés ügyét.⁹² Jellemző példája szerint Kölcsey Ferenc fordításkritikája még „bohókodás”-nak titulálja azt a fordítói törekvést, ahogyan Szemere Pál próbálta követni az eredeti mű rímes sorait

⁸⁹DÖBRENTAI 1817a: 70.

⁹⁰SIMON-SZABÓ 2016: 47.

⁹¹Vö. FRIED 1987–1988: 453.

⁹²BENŐ 2003: 8–9.

Theodor Körner *Zrinyijének* a fordításban: „Teljességgel nem értem, miért volna hasznos a versforma egyenlőségében a drámai folyamatot figyelemmel kísérő Nézőt vagy Olvasót váratlanul valamely fülsiklandó párhanggal lepni meg, hogy a drámai személytől egyszerre a Költőhöz kapattassék vissza, s általa a behatás kisebbedjék.”⁹³ Bajza is kritikával illette Szenvey már említett, „szélyelbugyborékoló beszéd[ú]” *Don Carlos*-fordítását.⁹⁴ De ne feledjük, hogy a *Don Carlos* magyar recepciójában 1881-ig nem készült jambikus átültetés. Az első töredékes próbálkozások és Bölöni Farkas teljes átültetését követően Szenvey töredéke volt az egyetlen, mely megpróbálta visszaadni a dráma rímes sorait magyarul. A Benő-tanulmány az 1830-as és a 1840-es évektől hoz számos példát olyan drámafordítás-kritikára, melyek már egyre inkább a tartalom és a forma egységében hisznek és fel is vetik a kérdést, hogy „szabad-e kötött formájú verset vagy drámát prózába fordítani.”⁹⁵ Vörösmarty Mihály, Bajza József, majd Toldy Ferenc kritikai elveit ismerteti a szerző.

Ehhez képest érdemes felidézni néhány Döbrentei Bölöni Farkas közti levelet az 1820-as évek fordulójáról. Döbrentei 1819-ben több levélben is azt kérte, hogy Bölöni Farkas dolgozza át a prózai drámafordítást rímes formába, öntse jambusokba magyarul is a művet.⁹⁶ Döbrentei tehát viszonylag korán fölveti a formaiság szempontját barátjának, ezt érinti egy 1821-es levelében is, amikor a *Don Karlos* majdani kiadását szorgalmazza a fordítónál, és bátorító ítéletet közvetít a dráma fordításáról: „ha próza is jól fordítottad”.⁹⁷ Döbrentei egyébként 1830-ban jelentette meg azt az angolból készült *Machbeth*-fordítását, mely az első kötött versformában készült magyar Shakespeare-fordításunk jambikus verselést alkalmazva, ő tehát nemcsak elméleti szinten, hanem gyakorlatban is alkalmazni

⁹³Idézi: BENŐ 2003: 15.

⁹⁴BAYER 1912: 66.

⁹⁵BENŐ 2003: 16.

⁹⁶„Döbrentei Gábor Bölöni Farkas Sándornak, Marosnémeti, 1819. március 20.”, in DÖBRENTEI 1943: 92.

⁹⁷„Döbrentei Gábor Bölöni Farkas Sándornak, Újfalú, 1821. augusztus 20.”, in DÖBRENTEI 1943: 199.

szándékozta a jambikus verselést a fordításirodalomban.⁹⁸

Érdekes szempontot nyújt a prózaforma vizsgálatában a dráma befogadásának másik médiuma, a könyv és olvasóinak szokása. A kortárs publikum java Kazinczy egy Wesselényi Miklóshoz címzett levele szerint ugyanis regényként olvasta a *Don Carlos* drámát: „Sokan azt a' munkát a' szép versek, szép németiség, szép kifejezések miatt olvassák; sokan mint a' Románt, a' szép scénák csiklandásai miatt.”⁹⁹ Kazinczy Ferenc azért fájlalja a befogadás ez utóbbi módját, mert az az értő olvasás ellenében hat. Szerinte Posa megszólalásainak eszmei mondanivalóját, annak jelentőségét kevesen értik meg a kortársak közül. Ennek köszönhető Fried István szerint az, hogy Kazinczy magát a drámát is „időszerűtlennek” találta.¹⁰⁰

Annyi bizonyosan látszik, hogy Bölöni Farkas döntése, vagyis hogy prózába ültette át 1817-ben az eredetileg jambikus drámát, teljességgel illeszkedik a korabeli magyar fordítói gyakorlatba. Könnyen elképzelhető, hogy nem is volt számára kérdés, prózába fordítson-e vagy sem, olyan erős volt a drámafordítás ez irányú formai hagyománya. Az egykorú kritikairás nem tért még ki a formai hűség kérdésére magyarul, sőt a drámák szerzésének elsődleges gyakorlatában is többféle megoldást alkalmaztak a korabeli szerzők. A színház világában jellemzően a prózai formát részesítették előnyben. Több mint hatvan évvel később jelent meg először a dráma teljes verses fordítása Ecsedi Kovács Gyula átültetésében (1881).

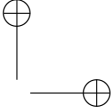
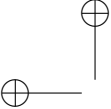
Másodlagos források

A fordítói szövegértelmezést a forrásszövegeken túli színi és olvasmányélmények is befolyásolhatták, ezeket neveztem el másodlagos forrásnak. Az első szál a kolozsvári diákévek olvasmányaihoz nyúlik vissza, valamint az erdélyi színjátások Schiller-előadásaihoz utal minket. A következő szál pedig Döbrentei folyóiratához, az *Erdélyi Muzéum*hoz köthető, közelebről annak irodalomtörténeti érteke-

⁹⁸BENŐ 2003: 22.

⁹⁹„Kazinczy Ferenc ifj. Wesselényi Miklósnak, 1810. április 26.,” in KAZINCZY 1890–2013: VII, 396.

¹⁰⁰FRIED 1987–1988: 463, 466.

zéseihez. Végül pedig Bölöni Farkas könyves hagyatékának áttekin-
tése is adalékot szolgálhat a fordító Schiller képének kirajzolásához
és fordítói elképzeléseinek alakulásához.

Vándza Mihály színháza

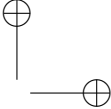

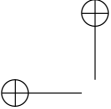
Kolozsváron már 1794 tavaszán magyarul játszották a *Tolvajokat* Bartsai László fordításában.¹⁰¹ Ez az első előadás ugyan Bölöni Far-
kas születése előtt egy évvel esett meg, a magyar Schiller-recepció-
ban azonban mérföldkő, az első magyar nyelvű bemutatóé. Az ős-
bemutató igen korainak számít a színpadi recepcióban, figyelem-
reméltó hogy megelőzte a *Die Räuber* német nyelvű színpadi ős-
bemutatóit is Bécsben.¹⁰² 1804-től rendszeresen műsoron vannak
Kolozsváron Schiller drámái. 1810–1814 között elsőként *A fortély*
és szerelem jelenik meg a színen magyarul az id. Wesselényi aján-
lására, ezt követi a *Moór Károly*, avagy a *Tolvajok*, majd a *Fiesko*.
Az utóbbinak az első bemutatójára is Erdély központjában került
sor.¹⁰³ A tízes évek elején már Bölöni Farkas is a színjátszók között
forgott. E kolozsvári diákkorszak Schiller-rajongása visszaköszön
a Kazinczynak írt levelekben is. 1815-ben többször is magasztalja
mesterének a német drámaíró:

Azért e hogy nekem a történet Schillert játszotta előbb ke-
zembe; én csak Öt imádom, az én Istenemet s a Poéták istenta-
gadóját. Mikor én az ő Künstlerét, Carloszát s Moorját elolva-
som, olly kevélyen nézek ad Poetas minorum gentium, mint
a Nap a több Planétákra. Az ő Lelke és a természet egyek;
prózaí írásai a lélek originál editioja, előttem benne végződik
az emberek és Angyalok közötti láncz — Fordító nem aka-
rok lenni, ámbár látom, hogy a Fordítások épen most sokat
tehetnének, légyen az a kit arra szánt az ég. Örvendek, hogy
gyermek koromba a Játékszínre beadott darabjaimra nem tet-
tem nevem. Én a Drámára érzem destinationom s annak adtam s
adom életem, abba teszek a mit tehetek, ha környülményeim

¹⁰¹BAYER 1912: 120.

¹⁰²BAYER 1912: 17.

¹⁰³BAYER 1912: 123, 134, 137, 140.

engedik. Az eddig tett próbáim a Drámába kicsapongások, Schillernek és 'a természetnek félreértése, Moor Károllynak erős reminiscentiája s egy csudálatos ambitio hogy adig nem nyugszom, míg Moorhoz hasonlót nem írok –¹⁰⁴

Látható, hogy fiatalon példaképének választja a német költőt, s az ő alkotásaihoz foghatót szeretne írni. Ez a törekvés a korban nem példa nélküli, Bayer József említi Bölöni Farkas mellett Kazinczy köréből Ungvárnémeti Tóth László, Kölcsey Ferenc és Kis János nevét is. „Eszményképüket látják benne [Schillerben], s hozzá hasonlók vagy legalább elismerésre méltók akarnak lenni”.¹⁰⁵ Az is kiderül a fenti levélből, hogy a fordítások az ifjú Bölöni Farkas szerint nagyon is szükségesek, mégsem szeretne fordító maradni. Erről tanúskodnak az idézetben említett zsengei, bizonyára fordításai: „gyermek koromba a Játékszínre beadott darabjai”. Egy másik Kazinczy-levélben az Unitárius Kollégiumban eltöltött időre, valamint újfent a színház és a Schiller-rajongás közti kapcsolatra emlékezik vissza:

Kollégiumba létembe semmit lelkenek nem kaptam, vadon, társaságtalan nevedve, mint egy bérczre esett fa, míg Schiller Tolvajait játszodni nem láttam a Theátrumon. Ez megismertete a jó szívű s igen gazdag phantaziájú, de azt zabolázni nem tudó Vandzával, ki akkor theátrum Directora vala. Schiller engem más világba vitt s írtam a rikóltzó Guelfokot. A Theatrumnak éltem ezután, ennek fordítgattam s az Actorok között szerettem forgani s egy néhány Rollba próbáltam is játszani. Tanítóim megtudták, a Rector egy néhányszor megintett, hogy tegyek le a Játék dolgozásrol, de én mégsem, s egykor a Schiller Tolvajaiba Rollot vettem magamnak játszani, Kozsinszkit, elárultak, s engem őrizet alá tevének.¹⁰⁶

A levelezőpartner bizonyára értő módon fogadta Bölöni Farkas rajongó vallomását, még ha ízlése szerint Schiller fellett állt Goethe

¹⁰⁴ „Bölöni Farkas Sándor Kazinczy Ferencnek, Kolozsvár, 1815. november 6.”, in KAZINCZY 1890–2013: XIII, 263–264.

¹⁰⁵ BAYER 1912: 43

¹⁰⁶ „Bölöni Farkas Sándor Kazinczy Ferencnek, Kolozsvár, 1815. december 26.”, in KAZINCZY 1890–2013: XIII, 370.

minden alkotása. Ugyan Kazinczy a *Die Räuber* drámáért kevésbé lelkesedett, egy 1817-es Berzsényi-levél szerint épp a *Don Carlost* tartotta Schiller legfőbb művének.¹⁰⁷ Fried István értelmezésében Kazinczy számára ez a Schiller-dráma „több mint irodalom. Pontosabban szólva irodalommá lényegített élet.”¹⁰⁸ A fenti levéldízet arról tanúskodik, hogy nem volt ez másként Bölöni Farkas esetében sem. Kazinczy – ahogy már említettem – maga is nekikezdett a *Don Carlos* átültetésének, és az első huszonnégy sorral készült el.¹⁰⁹

A levélben említett színházigazgató Vándza Mihály Wesselényi nyomdokaiban 1809-ben vette át az erdélyi színtársulat vezetését Ernyi Mihálytól, majd az özv. Wesselényi Miklósnétól kapott kolozsvári lovardában nyitotta meg 1810-ban magyar színházát, melynek két évig volt az igazgatója. Ebben az időszakban mutatták be a *Die Räuber* mellett a *Fiesco*, a *Kabale und Liebe* és a *Die Jungfrau von Orleans* előadásait is magyarul, mindet prózafordításban.¹¹⁰ 1810-ben kétszer is színre vitték a *Moor Károly*, avagy a *Tolvajokat* és mindkettőben szerepelt is Bölöni Farkas, erről a fenti levélrészlet mellett a ránk maradt színházi plakát tanúskodik. A plakát szerint a bemutató magyar szövege Bartsai Lászlónak köszönhető, amint már az erdélyi ősbemutatóé (1794) is. A „Játszó Személy” Bölöni Farkas a „Szabados Katonák azután Tolvajok” közül Kosinszky szerepét vitte színre.¹¹¹ Játékáért kollégiumi megrovást kapott és családja eltiltotta őt a továbbá színházi tevékenységtől. A fiaskó dacára is tény, hogy részt vett a korban legkedveltebb Schiller-dráma előadásának előkészületeiben és színrevitelében is, öt évvel saját *Don Karlos*-fordítását megelőzően. A fent idézett levélrészletekben mutatják azt is, hogy diákéveiben nagy hatással volt Bölöni Farkasra Schiller lírája és még hangsúlyosabban a drámái. Kiindulhatunk tehát abból, hogy az 1817-es fordítás idején, köszönhetően az addigi olvasmány- és színi élményeinek Vándza színházában, jártas volt

¹⁰⁷ „Kazinczy Ferenc Berzsényi Dánielnek, Széphalom, 1817. március 23.”, in KAZINCZY 1890–2013: XV, 135–138.

¹⁰⁸ FRIED 1996: 80.

¹⁰⁹ KAZINCZY 1879.

¹¹⁰ BAYER 1912: 19, 30, 38–39.

¹¹¹ BAYER 1912: 30.

már Schiller drámáinak világában.

Döbrentei folyóirata

A másodlagos források között említhetők még az *Erdélyi Muzéum* folyóirat (1814–1818) egyes publikációi. Bölöni Farkas aktív szerepet vállalt Döbrentei lapjának terjesztésében, az orgánium számára számos irodalomtörténeti tanulmányt fordított és a további fordítások tisztázataiban is segédkezett.¹¹² Bizonyosan ő fordította *A' Német Próza története*i című Johann Gottfried Eichhorn-féle irodalomtörténeti tanulmányt, mely Döbrentei neve alatt jelent meg 1815-ben.¹¹³

A *Muzéum* első számának pályaműkírása, az *Eredetiség 's jutalom tétel* (1814) fordításelméleti passzusai izgalmas vitát generáltak az önerőből változtatni és irodalmi értéket teremteni képes zseni szerző, e zseni kiművelhetősége, illetve az eredeti művet szerző és az azt fordító zsenije tekintetében.¹¹⁴ Érdemes kiemelni, hogy az említett *Don Carlos*-fordító, Pataki Mózes is számos fordítást jelentetett meg a lapban, ekként *A római poézis története*i című Eichhorn-átültetést (1814).¹¹⁵ Pataki az irodalmi mérce abszolútumát jelölte meg a német költő személyében,¹¹⁶ ez pedig megerősíthette Bölöni Farkas személyes véleményét. Ezeknél is lényegesebb jelen téma okán a folyóiratban 1817-ben publikált *A' Német Dráma' története*i című Eichhorn-tanulmány fordítása. Döbrentei ugyan saját neve alatt jelentette meg, Csetri Lajos ugyanakkor Bölöni Farkasnak tulajdonítja e szöveg átültetését.¹¹⁷ Döbrentei ezt a megjegyzést tette az értekezés végére: „A' Kiadó' kérésére, ezen cikkelyt, egy ifjú Bartája fordította, ki, ha a' lelket inkább emelő, mint leve-

¹¹²SIMON-SZABÓ 2015: 24–27.

¹¹³Hivatkozás Vö. Bölöni Farkas *Werther*-fordítása szempontjából: SIMON-SZABÓ 2015: 18–23.

¹¹⁴Hivatkozások! CSETRI 1990: 314; SZAJBÉLY 2001: 134–135; FÓRISZ 2007: 55. Bölöni Farkas fordításaira vonatkoztatva: SIMON-SZABÓ 2009a: 24–26.

¹¹⁵Hivatkozás

¹¹⁶EGYED 2014: 85.

¹¹⁷Hivatkozás CSETRI 1990: 315.

rő környülményekben lehet, Literaturánknak egyik dísze leszen.”¹¹⁸ Nagy valószínűséggel egy Bölöni Farkastól származó releváns szövegről van szó, így hosszabban időzök az irodalomtörténeti tanulmányfordítás ismertetésénél. Ezt az is indokolja, hogy a *Don Karlos*-fordítással egy évben keletkezett a drámatörténeti tanulmányfordítás, mely felölelte a nevesebb kortárs német gondolkodók Schiller-kritikáit.

A folyóirat 9. kötetében kiadott *A' Német Dráma' történetei* – megegyezően a német forrással – öt nevet sorol fel a történeti forrásmunkák szerzőiként: Johann Christoph Gottsched, Johann Friedrich Löwen, Christian Felix Weiße, Gotthold Ephraim Lessing és Friedrich Ludwig Bouterweck irodalom- és színháztörténeti munkáit.¹¹⁹ A kompilált tanulmány elsőként a német játékszín eredetét és történetét veszi számba, majd a vígjátékok és a szomorújátékok történetéről értekezik, végül a kezdetektől a jelen időkig¹²⁰ sorol fel címeiket és értékel szerzőket, műveket. A fordított tanulmányt Döbrentei rendre lábjegyzetben kommentálja a magyar olvasók számára. A magyarul szerzőket bátorítandó kiemeli, hogy a német földön elért drámai vívmányokat világosan megelőzte egy sor nehezítő körülmény a németeknél is. Ezekkel együtt állítja példaként a német színjátszást a magyarok elé: „Millyen nehéz, sőt majd lehetetlen vala, a' német színeket, németekké csinálni! A' német geniének mindég nehéz akadályokkal kellett vívni, de merészen elkezdette a' harcztot, 's szerencsésen kiállotta. A' német dráma, most minden nemében mérkezhetik a' külföldivel, 's nem retteghet semmi összevhasonlítástól.”¹²¹

Schiller szomorújátékainak elemzésében szintén teret kap a nehezségek felsorolása. A tanulmányban bemutatják Schiller újításait is ebben a nemben, így a jambikus verselés lírai tónus bevezetéséről is olvashatunk a folytatásban. Eszerint Schiller szerzeményeinek emelkedett drámaisága vonta maga után „a' közönséges tragi-

¹¹⁸DÖBRENTÉI 1817a: 70.

¹¹⁹DÖBRENTÉI 1817a: 36.

¹²⁰A „jelen idők” a kiadott forrásművek megjelenése szerint az 1765–1807 közötti időszakot jelölik.

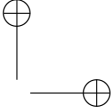

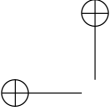
¹²¹DÖBRENTÉI 1817a: 44.

kai nyelv”, vagyis a prózai műszerzés hanyagolását:

Más genialis úton csinált epochát Schiller szomorú-játékajival. „A Tolvajok” első ifjúi próbája, teli ugyan genialitással, de teli hibákkal ’s regulátlan kicsapongással is. Ezen hibáktól már jóval menttebb későbbi játékaiban. Törekedése a’ tragikai páthosz volt, de a’ mellyet Wallensteinban ismét elhagyott, ’s a’ helyett a’ Görögök módja szerént a’ minden uralkodó sorsot vette-fel. Hogy a’ görög szomorú-játék’ heróizmusát könnyebben elérhesse, csupa Hőseket, ’s Hősnéket választott (mint Wallenstein, Tell Wilhelmet, Az Orleansi szűzet, Maria Stuartot,) kiknek sorsoktól népek függöttek. Hogy ezeknek megrázó interesszét adjon, vívatta őket a’ szükséggel, az önnkénye szerént játszó sorssal; hogy a’ görög Tragédia csudálatosságainak helyet adjon, elhagyta a’ közönséges tapasztalás’ körét, égi ’s földi hatalmakat vett segédül, a’ csillagzatokat ’s lelkek’ előhívását, ’s a’ szívet borzadásal ’s szent komolysággal töltötte-el. Illy materiára nem volt elégséges a’ közönséges tragikai nyelv, e’ helyett a’ régi tragédiák lyrai tónusát választotta, ’s az ötös jambust, mellyet Sophocles ’s Euripides módja szerént, a’ hol a’ benyomat kívánta más versnemekkel változtatott, ’s néha rímeket elegyített azok közé. De a’ görög Tragikusok’ nyelve ’s csudálatosságának ezen után-formálásával soha se vesztette-el poétai önnmagától függését; lehet mondani, hogy időkorá’ kívánságait ’s szokásait sem felejtette-el a’ mellett soha, ha a’ Messzinai Menyasszonyban a’ görögök’ chórusát visszaállítani nem akarta volna, mert ezt egy Mív-ítélő sem hagyta-helybe. Csak hogy manírja sokakra nézve igen magos volt. Ennek nagy, mély, ’s erőssége előre-míveltebb nézőket kívánt, mint a’ millyenek a’ közönséges theatrumot járók; ’s még-is a’ sokaság előtt is tetszést nyert. Ezt a’ poéta mellékes rolljai’ szépségével érte-el.¹²²

A korai drámák, bár sikeresek voltak, mégsem voltak mentesek a hibáktól, olykor pedig előrébb jártak a kor ízlésénél – olvasható a

¹²²DÖBRENTAI 1817a: 64–65.

német kortársak értékelésének magyar visszatükrözésében. A leírás magasztos alaphangja, a „genialis úton csinált epochát”, összhangban áll a Kazinczynak írott 1815-ös levélrészlet pátoszával, a zseni teremtő lelkére vonatkozó elképzelésekkel: „Az ő Lelke és a természet egyek; prózai írásai a lélek originál editioja, előttem benne végződik az emberek és Angyalok közötti láncz”.¹²³ Felfigyelhetünk a drámák színpadi recepciójának tárgyalására is, vagyis hogy mely nehézségek kísérték a színi befogadást és mi volt német földön a bemutatott darabok sikerének a titka.

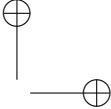

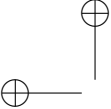
A tanulmány folytatása a korai szomorújátékokat világosan el-
lentételezi a *Don Karlos* emelkedett „tragikai pathosz”-ával. Továbbá betekintést enged Schiller drámaszerzőségének alakulásába, és ezen eszmedráma színi adaptációjának mikéntjébe is:

Más forma a' Schiller' Don Karlossza; egy familiai festés cselekvő dialógokban kivíve, melly nem theatrumi előadásra ugyan, hanem csak mély 's magános szemlélésre van írva. Ebben a' II-dik Fülöp' szerencsétlen fija' históriája adódik elé, kinek a' Valloisi Ersébet' szeretése halálába került, mivel Anyjának kellett lenni, minekelőtte már mátkája volt; a' legszébb érzéseket felindító, 's indulatokat nemesítő, való tragikai pathosszal kivíve. A' karakterek erős, meghatározott rajzolása; a' nyelv teli pompás szententiákkal, melly a' szép 's könnyen folyó jambusoknak mély benyomást csinál; 's a' karakterhez 's helyzetekhez tökéletesen alkalmaztatva van; csak a' planumnak nincs az a' könnyüség, a' milyent a' poéta későbbi planumainak adni tudott; 's a' cselekedet valamennyire igen bébonyolított. Bár millyen nagy hatással lehetnek is az egésznek a' sebesen felfogó értelmű mívelt Nézők előtt az egyszeri előadáskor, még sem szánta ezt a' poéta bosszuságáért az előadásra. Hogy a' theatrum ennek híjával ne legyen, hosszúsága miatt megrövidítették 's öszvevonták ennek számára, de nagy veszteséggel.¹²⁴

A korai drámák – mint a magyar színpadokon oly kedvelt és sokat

¹²³SIMON-SZABÓ 2009a: 24–26.

¹²⁴DÖBRENTÉI 1817a: 69–70.

játszott *Tolvajok* is – és a *Don Carlos* közötti ellentételezés lényegi mondanivalója, hogy az utóbbi nyelvhasználata és karakterábrázolása érettebb a megelőző alkotásokénál. Formailag már jambusokban szól, jellegét tekintve pedig egy első sorban nem színpadra szánt dráma volt. Az eszmedráma gyengéjeként tünteti fel a szerző a szövevényes cselekményfűzést, mely bizonyosan megnehezítette az esetleges színi adaptációt. Bölöni Farkas e tanulmány fordítójaként úgy ismerhette meg a *Don Carlost*, mint formai és tartalmi szempontok szerint is érett alkotást Schiller drámáinak sorában. Ugyanakkor olvashatta, hogy a „bébonyolított” cselekmény megrövidítése az adaptáció rovására megy. Elképzelhető, hogy ez a kijelentés hatással volt Bölöni Farkas döntésére, aki a drámát kihagyások nélkül ültette át, nem élve a pragmatikai adaptáció által lehetővé tett nagyvonalú szövegkezelés lehetőségével a színpadra szánt drámák fordításában.

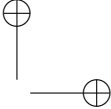

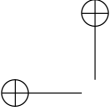
Bölöni Farkas könyvtárából

Az erdélyi színpadi recepción és a kolozsvári irodalmi folyóiraton túl a fordító könyves gyűjteménye szolgálhat adalékkal a szóba jöhető másodlagos forrásokról.

A hagyatékban ma is rendelkezésre áll a Christian Gottfried Körner által 1816-ban kiadott *Friedrich Schillers literarischer Nachlaß. Nebst dessen Biographie* című munka.¹²⁵ A Körner–Schiller-levelezés végigkísérte több Schiller-dráma és esztétikai értekezés kialakulását. A kötet bevezetőjében Körner, Schiller barátja és levelezőpartnere kommentálva ad közre Schiller-leveleket, illetve közli a drámaköltő életrajzát. Ezek alakíthatták a fordító irodalomszemléletét, persze csak akkor, ha a Körner-kötet a drámafordítás idején, tehát egy évvel a megjelenése után már a fordító tulajdonában volt. Erről nem áll rendelkezésre meggyőző adat. Annyi bizonyos pusztán, hogy a *Nachlaß* harmincon felüli aláhúzást tartalmaz azzal a ceruzával, amelynek jelölései Bölöni Farkas kormányzói irataiban is megtalálhatók a kolozsvári hagyatékban.

A könyves állomány része továbbá az említett francia *Don Carlos*-fordítás kötete is (T¹), mely tizennyolc oldalas előszót közöl Adrien

¹²⁵RAK. Sign. U 61258. Vö. SIMON-SZABÓ 2016: 48.

Lezay, a francia fordító tollából. Az előszóban kevés szó esik ugyan a fordítás tapasztalatiról, ám annál kimerítőbben szól Schiller művének kiadástörténetéről, fogadtatásáról és az európai irodalomban betöltött helyéről. Továbbá a dráma történeti háttéréről is ismertetőt ír a fordító. A fordítástechnikai kérdések közül egyedül a szoros és a szabad átültetés lehetőségeiről vall Lezay. A hűség szerinte inkább a hatás átültetésben keresendő és kevésbé a kifejezés szoros fordításában, még ha utóbbira nyilván törekedni is kell. A drámafordítás szövegének margóján tett ceruzás bejegyzésekből világosan adatolható, hogy Bölöni Farkas forgatta ezt a kiadványt. Tudjuk továbbá azt is, hogy ebből a kiadásból kimásolt részeket.¹²⁶ Valószínűleg nyelvgyakorlás céljából készülhetett a kivonat és a francia szöveg margójára rótt német jegyzetanyag is. Bár a francia fordítás és a kéziratos átirat nem kapott szerepet a magyar fordítás alakulástörténetében, Lezay ismertetése ugyanakkor háttértudást adhatott az erdélyi fordító Schiller-képének kialakulásához.

Olvasók

Jakab Elek tanulmánya azt állítja a korai műfordításokról, hogy „Farkas S. mindezen fordítmányait [*Werther; Don Karlos; Corinna*] Kolozsváratt sokan írák le, s számtalanon gyönyörrel olvasták.”¹²⁷ Bölöni Farkas könyvgyűjteménye annak életében egyfajta ingyen kölcsönzőként működött Kolozsvár könyvolvasói között. Kölcsönzői több felekezetből jöttek, polgári és nemesi rétegből származtak, könyveinek és kéziratainak férfiak és nők közül is kerültek ki olvasói.¹²⁸ A fordító halála után az Unitárius Kollégium állományába került a hagyaték és annak gondozására letétbe helyezett összeget Bölöni Farkas.

Hagyatékában található két kolligátum, amelyeknek a címe a *Könyvek kiadásáról való Jegyzés*.¹²⁹ Az első csomó 1818 december

¹²⁶BÖLÖNI FARKAS Sándor, *Fordításai*, kézirat, RAK, MsU 1278. 156r–239v.

¹²⁷JAKAB 1870: 266.

¹²⁸Bölöni Farkas könyvtárának Shakespeare-kölcsönzéseit vizsgálta: BARTHA 2010: 37–42. A kölcsönzők személyéről: JAKAB 1870: 273–275.

¹²⁹BÖLÖNI FARKAS Sándor, *Könyvek kiadásáról való Jegyzés*, kézirat, RAK,

1-től 1829-ig tartalmazza a kivett könyvek és kéziratok címét, a kölcsönzők nevét, monogramját. A második csomó pedig 1832 márciusától 1840-ig gyűjti egybe a kölcsönzések bejegyzéseit. A naplóban a baloldalon szerepel a kölcsönző neve, középen a kölcsönzés dátuma és a jobboldalon a kölcsönzött mű címe. Amennyiben valaki az adott könyvet vagy kéziratot visszahozta, úgy Bölöni Farkas egy vonallal áthúzta a teljes kölcsönzési bejegyzést, vagy feljegyezte, ha a könyv eltűnt, illetve ha elhunyt a kölcsönző (és így feltehetően nem került vissza a kötet könyvtárába). A jegyzék saját használatra készült, sok monogramot és rövidítést tartalmaz, melyek nem minden esetben oldhatók fel egyértelműen. A címjegyzékben kétféle jelöléstípust alkalmaz Bölöni Farkas, az egyik a *Don Carlos* megnevezés, a másik pedig ugyanez a *magyar* vagy a *magyarul* kitétellel.

Tíz éven át (1819–1829) tart a *Don Carlos*-kölcsönzések feljegyzése a kiadási naplóban.¹³⁰ A dráma kölcsönzői 1825-ig „Viski [Elek]”, „Kelemen [Lajos]”, „Schilling”, „Teseusz Viski Úr”, „Emberi Don Carlos magyarul”, „B Theréz magyar Don Karlos”, „Kisebb Miko [Imre?]”. Visky Elek neve már többször felmerült, hiszen az 1823-ban tervezett drámakiadást neki ajánlott a fordító. Kelemen Lajos neve az *Erdélyi Múzeum* körüli körből ismert, Kelemen fontos szerepet kapott a tervezett Schiller-drámaciklus fordítói között. Neki kellett a „Moort” és a „Wilhelm Tell” drámákat átültetnie. A „Kisebb Miko” feltehetően gróf hídvégi Mikó Imre lehetett, gróf Mikó György fia. Az ifjabb Mikó Erdély politikai életének későbbi meghatározó alakja volt, pályáját 1826-ban az erdélyi főkormányshézen kezdte, ahol is Bölöni Farkas munkatársa volt. A dráma kölcsönzői 1825–1829 között: „Csapó [Tunyogi Csapó József] – Don Karlosz magyarul” és „Lukács Don Karlos magyarul”. A *Don Karlos* német dráma és magyar fordításának olvasása bizonyosan összefüggésben áll Schiller darabjainak Kolozsvár színpadán való megjelenésével, talán ennek is köszönhető az, hogy széles spektrumon mozogtak az olvasók: „Vezető írók és kezdők, színészek és színházbarátok, előkelő urak és statisztáskodó diákok, férfiak és nők vegyesen, mint egyformán ra-

MsU 785/E. I–II.

¹³⁰BÖLÖNI FARKAS Sándor, *Könyvek kiadásáról való Jegyzés*, kézirat, RAK, MsU 785/E. I. 4v–20r.

jonganak Schillerért” – írja Bayer József az 1810-es és 1820-as évek kolozsvári Schiller-kultuszról.¹³¹

A két jegyzékből az derül ki, hogy német eredetiben és magyar fordításban is kölcsönözte a drámát Bölöni Farkas, továbbá hölgy olvasói is akadtak a fordításnak. Ugyanez figyelhető meg a *Corinna* és a *Werther* esetében is, azokat a fordításokat sem sikerült kiadni, a kölcsönző naplók bejegyzései szerint szintén tág társadalmi rétegből akadt olvasójuk Kolozsváron.¹³² A *Don Carlos* német kötetét és a bekötött magyar fordítás kéziratát is kölcsönözték. Előbbi, vagyis a bécsi Doll-féle kalózkiadás (1810) kapcsán megjegyzendő, hogy a Bölöni Farkas-könyvtár Shakespeare-kölcsönzői ugyanebben az időszakban szintén az 1810-es bécsi kiadást olvasták: „Az Erdélyben elterjedt, ma is több könyvtárban fellelhető Schlegel-Eschenburg által fordított 1810-es húszkötetes bécsi kiadás kötetét”.¹³³

Összegezve tehát azt tartom fontosnak hangsúlyozni, hogy a drámafordítás kiadására irányuló többszörös próbálkozás sikertelensége nem jelentette azt, hogy a kéziratos fordítást ne olvasták volna többen a fordító körében. Ellenkezőleg, ahogyan főbb műfordításainál, úgy a *Don Carlos* esetén is számos olvasója akadt a német kötetnek és magyar fordításának az 1820-as évek Kolozsvárján. Nem minden esetben magányos olvasásról van itt szó. Jakab e magánkezdeményezésben a később Bölöni Farkas által alapított kolozsvári Casino olvasóegyletének közösségi előképét látja.¹³⁴ S valóban, erre utalhat a Visky Elekhez írt, a *Corinna* és a *Don Karlos* elé illesztett előszó is.¹³⁵

¹³¹BAYER 1912: 43.

¹³²SIMON-SZABÓ 2015: 46.

¹³³BARTHA 2010: 38.

¹³⁴„Farkas Sándor háza s könyvtára egy kis szellemi gyű-pont, úgyszólván ingyen kölcsönző Casino volt.” JAKAB 1870: 273. 1828–1833 között zajlottak az előkészületek, végül 1833. január 13-án nyílt meg a Casino.

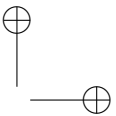
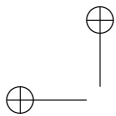
¹³⁵„Corinnát és Don Carlost, melyek barátságunknak sok kedves órát szereztek, kiadhatom”. Anne Louise Germanie DE STAËL-HOLSTEIN, *Corinna* vagy *Olasz Ország*, ford. BÖLÖNI FARKAS Sándor, kézirat, RAK, MsU 936. II. 1v.

Szöveggondozási elvek

Bölöni Farkas Sándor *Don Karlos*-fordításának egyetlen kéziratáról van tudomásunk, ez a Román Tudományos Akadémia Kolozsvári Fiókkönyvtárának Unitárius Kéziratgyűjteményében található MsU 937 jelzet alatt. A drámafordítás címlapján a *Don Karlos. Irta Schiller* felirat található és Bölöni Farkas Sándor pecsétje. A címet a fordító keze róttá fel. A szöveg teljes magyar drámafordítás prózában. A kézirat mérete 267×220 mm, félvázonkötésű, 144 oldalból áll. Az ötödik felvonás bevezetőjének fordítása után két kézirat oldal üresen marad (121 recto és verso), majd újra elkezdí a felvonás fordítását, kisebb szórendi változtatással vezetve fel az első változat már lefordított öt sorát. IDE MÉG!

A kézirat rendezett tisztázat, amelyben térköz és elválasztó elemek is jelzik az egyes szövegegységek határait. A sorok végén elválasztójelek, a kézirat oldalak végén őrszó segíti a szöveg összeolvasását. Bölöni Farkas átnézte a letisztázott kéziratot és kijavította a kiadásra szánt szöveget. Ezért a szöveg gondozásakor az *ultima manus* elve érvényesült, a Bölöni Farkas által autorizált szövegvariáns jelenik meg főszövegben. A tisztázott és autorizált kézirat közlése betűhű. Az átírat így a lehetséges mértékig tükrözi a kéziratnak a sajátos helyesírását, az írásjeleit és a szöveggépét. A jellemző magánhangzó betűcsoport (a, o, u, e, i) hosszúságjelei, az egybe- és különírás, továbbá a helyesírás ezért sem lett egységesítve az átíratban. Eredeti formában közlöm a személyneveket, a tájnyelvi, a régies szavakat és a jövevény-, valamint az idegen szavakat is. Ha a sajátos grammatikai rendszer részeként valamit következetesen használt és javított Bölöni Farkas, abban az esetben jelöltem az attól való eltérések a szövegben. A nyilvánvaló betűtévesztéseket és -kihagyásokat emendáltam és jelöltem a lábjegyzetben. A kiadás betűhív, az olvashatóság végett néhány apróbb beavatkozást mégis tennünk kellett. A jelenetezést tipográfiailag egységesítettük, a megszólalások kezdetén a beszélőt kiskapitálissal jelöltük, a szerzői utasításokat egységes kurziváltuk, s végül az írásjeleket bizonyos helyeken (a megszólaló neve után, illetve töredékes három pont esetén) módosítottuk. Ezeket a beavatkozásokat nem jelöltük külön.

A lábjegyzetek kettős szerkezetben jelennek meg. A jegyzetek

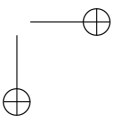
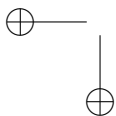

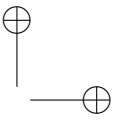
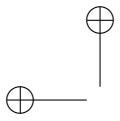
felső része tartalmazza a kritikai kiadás textológiai apparátusát. Abban az emendálások mellett jelöltek a javítások, a margináliák és az egyéb betoldások, illetve a kevés számú fordítói megjegyzés. Az alsóbb jegyzetek a tárgyi és a szómagyarázatokat tartalmazza. Utóbbiak megfogalmazásához felhasználtam a dráma német kritikai kiadásának önálló jegyzetkötetét is.¹³⁶ Az oldalszámok megadásával fordítottam vagy kivonatoltam az adott *Nationalausgabe*-jegyzeteket. A tárgyi magyarázatok információt kívánnak nyújtani továbbá a fordítás forrásainak komplex felhasználását illetően. A drámafordításnak két német nyelvű forrásszövege¹³⁷ lehetett, ezen szövegváltozatok eltérései nyomán jelöltek az adott magyar szöveghelyek forrásai. A forráskezelés vizsgálatának, az adott forráshelyek idézésének hozadéka, hogy a végjegyzet párhuzamos szövegkorpuszt kínál a főszöveg magyar fordításához.

A szöveggondozás jelölései a magyar hagyományban megszokottak: a főszövegben kurzív betűtípus jelöli az eredeti kézirat aláhúzásait. További hagyományos jelölések a lábjegyzetben: az *in marg.* a kézirat margójára vagy a sorok közé utólag felrótt betűket, szavakat tartalmazza, < > a kéziratban olvasható áthúzások és kiolvashatatlan szavak szerepelnek. Az *ante.corr* a javítás előtti szövegállapotot jelöli, az *emend.* pedig a sajtó alá rendező emendálását. A végjegyzetben alkalmazott rövidítések és ettől eltérő jelölések e jegyzetcsoporthoz bevezetőjében olvashatók.

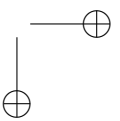
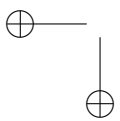
¹³⁶SCHILLER 1986.

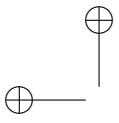
¹³⁷SCHILLER 1787.

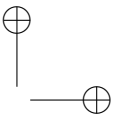

Don Karlos

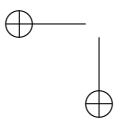

|

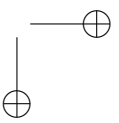

—

—

|

[1r] Don Karlos. Irta Schiller.

[1v] *Személyek:*

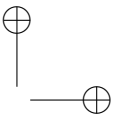
MÁSODIK FILEP, Spanyol Király.
VALOIS ELISÁBETH, Filep Hitvese.

1 Schiller] <Fr.>

2 *Személyek*] Schiller a személyek nevét Saint Réal „Histoire de Dom Carlos„ című művéből vette át. A nevek átvétele pusztán a karakterek történeti funkciójának szabad honosítását jelentette, vagyis épp oly szabadon bánt velük, ahogyan a történelmi adatokkal is. A történelmi események feldolgozásának középpontjában emberi bonyodalmak és katasztrófák állnak, a valós történelmi-politikai eseményekre csak utalás történik. Schiller a drámát kísérő kortárs viták nyomán dolgozta ki a történelmi („historische Wahrheit”) és a poétikai igazság („innere Wahrheit”, ill. „die philosophische und Kunstwahrheit”) közötti megkülönböztetést az „Ueber die tragische Kunst” című tanulmányában (1792). NA 7. II. 278–279.

3 MÁSODIK FILEP] II. Fülöp spanyol király (1527–1598) V. Károly német-római császár és Portugália Izabella fia. Fia, Karlos halálakor 1568-ban 40 éves a király, a drámában ennél jelentősen idősebb. II. Fülöp költői alakja a szenvedő és szenvedésre képes uralkodóé, legfontosabb jellemzői a magány, a zárkózottság, a bizalmatlanság és a gyanakvás. Egyrészt az uralkodó apai érzéketlenségéből és kegyetlen nevelési módszereiből ered a Fülöp és Karlos közti feszült viszony, a másik oka pedig Karlos csalódottságában és türelmetlenségében rejlik. Fia ebbéli tulajdonságait Fülöp a trón és hatalom akarására vezeti vissza, valódi oka azonban Karlos menyasszonyának, Valois Erzsébetnek az elvesztése, akit apja vett nőül. NA 7. II. 358–359.

4 VALOIS ELISÁBETH] Valois Erzsébet Izabella francia királyi hercegnő (1545–1568) II. Henrik francia király és Medici Katalin lánya. II. Fülöp harmadik felesége. A drámában sokkal fiatalabb férjénél, hajadonként Karlos menyasszonya volt. Két lánya született: Clara Eudoxia Eugenie (1566) és Catarina Micaela (1567). Harmadik és negyedik gyermeke szülés közben halt meg. Költői alakját a természetes jóság és az erős hazaszeretet jellem-

DON KARLOS, Koronaörökös.

FARNESE SÁNDOR, Parmai Herceg, a Király Unoka Öcse.

INFANS KLARA EUGENIA, három esztendőös gyermek.

OLIVAREZ HERCZEGNÉ, Fő Udvari Dáma.

5 MONDEKAR MARQUISNÉ. }
 EBOLI HERCZEGNÉ, } Királyné Dámái.
 FUENTES GROFNÉ. }

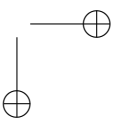
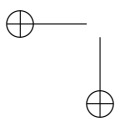
zi, szerelmét fékezve mindent megtesz azért, hogy Karlost a németalföldi felszabadítás mellé állítsa. NA 7. II. 359–360.

1 DON KARLOS] Károly Asztúria hercege (1545–1568) II. Fülöp spanyol király és Mária Manuéla portugál infánsnő fia. Anyja gyermekágyi lázban halt meg fia születésekor. A spanyol trónörökös tragikus sorsának költői ábrázolása együttérzést kelt, amiként a németalföldi szabadságharc (1568–1648) lakosainak lázadása is a spanyol elnyomó uralom ellen. Don Karlos idealizált költői alakját a mélabú, a kétségbeesés és a tette képtelenség jellemzi. A szenvedélytől fűtött, melankolikus ifjú királyfi, Hamlet alakjával rokon figura. NA 7. II. 278. és 360.

2 FARNESE SÁNDOR] Alessandro Farnese Párma és Piacenza hercege (1545–1592), továbbá a spanyol uralom alatt álló Németalföld királyi főkormányzója haláláig. II. Fülöp unokaöccse és a koronaherceg egyik bizalmasa. NA 7. II. 361.

3 INFANS KLARA EUGENIA] A gyermek (1566–1592) II. Fülöp és Erzsébet idősebb lánya, a dráma idején három éves. NA 7. II. 361.

6 EBOLI HERCZEGNÉ] Eboli és Pastrana hercegnője Anna Mendoza (1540–1592). A hercegnő figurájának központi szerep jut a dráma intrikusainak triumvirátusában. Domingo és Alba támogatásával Karlos és Erzsébet után kémkedik, kettejük titkos viszonyának leleplezése a célja. NA 7. II. 361–362.

MARQUIS POSA, Malthai Vitéz.

ALBA HERCZEG.

GROF LERMA, Testőrök Oberstere.

HERCZEG FERIA, Arany gyapjas Vitéz,

HERCZEG MEDINA SIDONIA, Admiral.

DON RAYMOND TAXIS, Fő Posta-Mester.

DOMINGO, Király Gyontatója.

Egy Karthäuser Klastrom PRIORja.

} Spanyol Grandok. 5

1 MARQUIS POSA] Posa fiktív alak, Karlos és Erzsébet bizalmasaként jelenik meg a drámában. Célja, hogy támogassa a trónörököszt Németalföld felszabadításában. Költői alakja erősen vitatott, kettős természetű. Egyrészt a gondolati és vallásszabadság szószólója, másrészt pedig maga is intrikához és erőszakhoz folyamodik célja eléréseért, amint királyi kegyben részesül. NA 7. II. 362–363.

2 ALBA HERCZEG] Don Fernande Álvarez de Toledo y Pimentel (1507–1582) spanyol főnemes, az Aranygyapjas rend lovagja. Spanyol-Németalföld helytartója, a németalföldi szabadságharc (1568–1648) megtorlásának vezetője. Az egyetlen történelmi alak a drámában, aki szolgálatában állt V. Károly császárnak és fiának, II. Fülöp spanyol királynak is. II. Fülöp katonai és politikai teljhatalommal ruházta fel, továbbá azzal is megbízta, hogy felesége, Erzsébet kegyeibe férközzék. Domingóval szövetséges a király hatalmának gyengítésére. NA 7. II. 363.

3 GROF LERMA] Francisco Gomez de Sandoval y Rojas hercege (1550–1625). II. Fülöp és III. Fülöp király udvaronc. Schiller drámájában melegszívűségével, őszinteségével és Karlos iránti odaadásával kiemelkedik a többi udvaronc közül. NA 7. II. 364.

4 HERCZEG FERIA] II. Fülöp londoni nagykövete. Aranygyapjas vitéz, ahogyan Alba is, vagyis a világi lovagrend tagjai. NA 7. II. 364.

5 HERCZEG MEDINA SIDONIA] II. Fülöp spanyol armadájának parancsnoka.

6 DON RAYMOND TAXIS] A király postamestere, a spanyol-németalföldi levelek ellenőre.

6 Spanyol Grandok] A spanyol kasztíliai arisztokrácia tagjai a grandok, a katolikus királyoktól nyerték el hercegi vagy grófi címüket.

7 DOMINGO] Fiktív alak, a király gyontatója és legfőbb bizalmasa, a Domonkos-rend tagja, Alba herceg és Eboli hercegné szövetségese.

8 Egy Karthäuser Klastrom PRIORja] / Az Ország Fő Inquisitora. A forrásokhoz képest fordított sorrendben fordítva: Q^1/Q^2 : *Der Großinquisitor des Königreichs.* / *Der Prior eines Karthäuserklosters.* Egy Karthäuser Klastrom

Az Ország Fő INQUISITORA.

Királyné PAGEja.

DON LUDVIG MERKADO, Királyné Házi Orvossa.

5 *Több Dámák és Grandok, Tisztek, Pagek, Testőrök s más néma Személyek.*

[2r] ELSŐ FELVONÁS.

Királyi Kert Aranjuezbe

Első Jelenés

Karlos. Domingo.

- 10 DOMINGO Elmultak az Aranjuezi szép napok, s a Herczeg most sem
derültebb. Hiában volt tehát itt mulatásunk. Herczeg, szakassza
félbe e mesés halgatást, nyissa meg szívét az atyai szívnek. A
Monarcha fia nyugalmát – egyetlen fiáét – nem vásárolhatja elég
drágán meg. (*Karlos a földre néz s halgat*) Lehetne e még ohajtás,
15 melyet az ég fiai közül a legkedveltebbtől megtagadott volna? Je-
len voltam midőn a Toledo falai közt elfogadta a hűségesküvést

11 Hiában] Hi<j>ában

16 közt] *in marg.* közt

Priorja. A karthauzi szerzetesek, vagyis egy római katolikus félremete rend kolostorának vezetője.

1 Az Ország Fő INQUISITORA] Az eretnekek ügyében vizsgálatot végző bíró, az egyetlen olyan fontos szereplő a drámában, akinek csak tisztsége van, de nincs neve.

2 PAGEja] Q¹: *Page*. Jelentése: apród.

10 Aranjuezi] A spanyol udvar nyári rezidenciája Madridtól délre, a Tajo mellett fekvő kastély. Aranjuez békéje a madridi udvar feszült légkörének ellentéte. NA 7. II. 366.

12 mesés] Q¹: *rätselhaft*. Jelentése: rejtélyes, talányos. DWB *Rätsel*: anigma. EMSzT *mesés*: *fabulos, märchenartig*.

16 Toledo falai] Toledo Madridtól délnyugatra fekvő, fallal körülvett spanyol város. 1087–1561 között a kasztíliai királyok rezidenciája.

16 hűségesküvést] A kasztíliai és aragóniai rendek 1560-ban ismerték el Karlost trónörökösként. NA 7. II. 366.

a büszke Károly, midőn Fejedelmek tolongtak kézcsokolására, s egy térdeléssel hat országok borultak lábaihoz. – Láttam [2v] az ifui büszke vért arczájába pirulni, mejjét magos feltételektől dagadni, láttam örömben ömledező részeg szemét a gyülekezten végig reppenni. 'S Herczeg, azon szemek azt vallák, hogy nincs több kívánatjak. (*Karlos elfordul*) Ezen megváltozás, e csendes innepi búsongás, melybe már nyolcz napok oltá látjuk Herczegségedet borongani, ez az egész Udvar meséje, s az Ország rebegése; mely már néhány aggodással tölt ejczakát okozott Ő Felségének, s nem kevés könnyeibe került a Herczegsed Anyjának is. 5

KARLOS *hirtelen megfordulva*. Anyámnak? – O Istenem engeddd, hogy megbocsásak annak, ki őtet Anyámmá tette. 10

DOMINGO *megdöbbenve*. Herczeg!

KARLOS *magát észrevéve, homlokát által fogja*. Tisztelendő Uram! Én igen szerencsétlen voltam Anyáimmal, már születésemkor első tettem Anya gyilkosság volt. 15

DOMINGO Lehetséges volna e kegyelmes Herczeg, hogy e szem[3r]re hányás gyötörné lelkét?

KARLOS 'S uj Anyám is – nem fosztott e meg Atyám szeretetétől? Alig kezdett vala Atyám szeretni; minden érdemem csak a volt, hogy egyetlenje vagyok, s azonba Anyám egy leányt szült neki. O, s ki tudja még mi történt! 20

9 aggodással] <gondal> aggodással

10 Herczegsed] Herczeged *in marg.* ség

1 kézcsokolására] A vazallus viszony elismerése, s megerősíti a király és nemesei közötti jogok és kötelességek rendszerét.

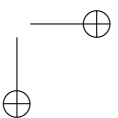
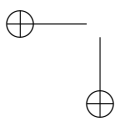
7 nyolcz napok] Q¹: *Acht Monde*. Jelentése: nyolc hónap, az alkalai egyetemről való hazatérés óta eltelt időszak.

8 meséje] Q¹: *Räthsel*. Jelentése: rejtélye, talánya.

10 Anyjának] *Anya*. A dráma egyik konfliktusának kulcsszava. Egyrészt Karlos szülőanyjára, Mária Manuéla portugál infánsnőre utal, aki gyermekágyi lázban meghalt nem sokkal fia születése után. Másrészt pedig Erzsébetre, Karlos mostohaanyjára, aki korábban Karlos menyasszonya volt. Egyben ez az apa-fiú konfliktus első szöveghelye. NA 7. II. 281. és 366.

20 Alig...szeretni] Az uralkodó apai érzéketlenségének első és az apa-fiú konfliktus mibenlétére utaló második szöveghely. NA 7. II. 367.

21 egy leányt szült] A három éves infánsról van szó, aki 1566 augusztus

DOMINGO Herczegséged gunyolodik velem. Egész Spanyol Ország magasztalja királynéját, s csak egyedül Karlos gyűlölné? Hogyan Herczeg, ő legszebb Aszony a világon, még alig huszonkét esztendő, s már Királyné. S hajdonn a Herczegséged Mátkája?
5 Lehetetlen Herczeg! a hol minden szeret csak egyedül Karlos nem gyűlölné. Vigyázzon, hogy Anyja észre ne vegye, mennyire nem tetszék ő fiának. E hírt fájdalommal venné.

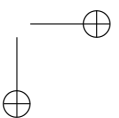
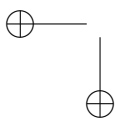
KARLOS Azt hiszi Tisztelend?

DOMINGO Ha Herczegséged emlékezik még az utolsó Saragossai To-
7 fiának.] fi<j>ának.

12-én született. Ez szintén az apa-fiú konfliktus szöveghelye, közelebről a trónutódlás kérdésének beemelése a történetbe. NA 7. II. 367.

4 Herczegséged Mátkája] A királyné és a mátká nyilvános és magán szféráinak, szerepeinek szembeállítását a drámai konfliktus egyik előfeltétele. NA 7. II. 367.

7 E hírt fájdalommal venné] Domingo megszólalásának fordításából kimarad 2,5 sor: Q¹: *Sie spotten meiner, Prinz. Ganz Spanien / vergöttert seine Königin – Sie sollten / Nur mit des Hasses Augen sie betrachten?* / Bei ihrem Anblick nur die Klugheit hören? / *Wie, Prinz? Die schönste Frau auf dieser Welt, / beim ersten Blick Monarchinn ohne Krone, / kaum zwei und zwanzig Frühlingen entflohen, – und Königin – und ehemals Ihre Braut? / Unmöglich Prinz! Unglaublich! Nimmermehr! / Wo alles liebt, kann Karl allein nicht hassen; / So seltsam widerspricht sich Karlos nicht. / Verwahren Sie Sich Prinz, daß sie es nie, / Wie sehr sie ihrem Sohn mißfällt, erfahre; / Die Nachricht würde schmerzen.* A még alig huszonkét esztendő fordítása a Q¹-re mehett vissza, hiszen a T¹ francia forrásában 22 helyett 23 szerepel: *Et cette reine d'a peine vingt-trois ans.* A Q²-ben pedig nem is szerepel ez a sor: *Sie spotten meiner, Prinz. Ganz Spanien / vergöttert seine Königin. Sie sollten / Nur mit des Hasses Augen sie betrachten?* / Bei ihrem Anblick nur die Klugheit hören? / *Wie, Prinz? Die schönste Frau auf dieser Welt, / Und Königin – und ehemals Ihre Braut? / Unmöglich Prinz! Unglaublich! Nimmermehr! / Wo alles liebt, kann Karl allein nicht hassen; / So seltsam widerspricht sich Karlos nicht. / Verwahren Sie Sich Prinz, daß sie es nie, / Wie sehr sie ihrem Sohn mißfällt, erfahre; / Die Nachricht würde schmerzen.* 62.9–63.1 Saragossai Tournierr] Q¹: *Turniers zu Saragossa.* II. Henrik lánya, Erzsébet eljegyzésének alkalmából rendezték ezt a lovagi tornát 1599. június 24-én Zaragózában. A tornán részt vett II. Henrik is, aki egy baleset következtében megsérült jobb szemén. NA 7. II. 368.

urnierra, hol a Királyt egy elpattant láncsa darab megsértette. A Király Dámáival [3v] a Palota középső balconjába ült s nézte a vívást. Hirtelen kiáltás esik, hogy a Király vérzék. Tolongnak erre s arra – azonban egy tompa suttogás egészen a Királyné füléig hat, hogy a Herczeg vérzene – s leakart a legfelsőbb párkányzattól ugrani. „Nem a Herczeg, a Király maga” – ezt viszanózzák. Hívjanak hát orvost, ezt feleli, azonba hogy újra lélekzetet vett. *(kevés halgatás után)* A Herczeg el van merülve?

5

KARLOS. Bámulom a Király multságos Gyontatóját, ki olyan jártas az elmés történetekbe. *(Komolyon s borongó arczával.)* De mindég halottam mondani, hogy az ábrázatvonás lesők s a szó hordozók több rosztat tettek a világon, mint a méreg s a tör a Gyilkos kezében. Megkell vala Atyaságodnak a fáradságtól kímélni magát. Ha jutalmat vár, mennjen a Királyhoz.

10

DOMINGO Bölcsen teszi Herczegséged, hogy ily előre vigyázó az emberekkel – csak hogy külömbségel tegye. Ne taszítsa vissza a Színmutatóval barátját is. Én a Herczegnek joakaroja vagyok.

15

[4r] KARLOS Vigyázzon hát, meg ne sejtse azt az Atyam, a Kardinali Süveg elveszne érte.

DOMINGO *meghökkenve.* Hogyan Herczeg?

20

KARLOS Igen is. Nem ígérte e meg Atyám az első Kardinali süveget, mely spanyol országba előadand.

DOMINGO A Herczeg csufolodik velem.

1 megsértette] meg<karmolta> *in marg.* sértette.

5 leakart] *emend.* s leakart, leakart

7 újra] *in marg.* újra

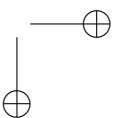
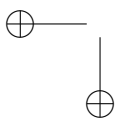
11 szó] s a<z> <anecdota> *in marg.* szó

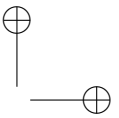
13 Atyaságodnak] Atyaságonak *in marg.* -d-

22 előadand] *emend.* előadodand

16–17 Ne taszítsa...barátját is] Q¹: *Stoßen / Sie mit dem Heuchler nicht den Freund zurück.* A dráma egyik alapmotívuma, a szereplők magán és udvari szerepköreiből adódó kényszerű magatartásbeli különbség szöveghelye. NA 7. II. 284. és 368.

18–19 Kardinali Süveg] Q¹: *Ihren Purpur.* Jelentése: bíborosi vagy kardinális méltóság jelképe.

KARLOS Isten mentsen, hogy az irtoztató emberrel csufolodjam, ki Atyám idvezítheti s elkárhoztathatja.

DOMINGO Nem akarok a Herczegséged buslakodása tisztelt titkai után tapogatodzni, csak emlékeztetni kívánom, hogy a gyötrődő
5 lelkiisméretnek az szent Eklézsia menedéket nyitott, hová magoknak a Monarcháknak sincs kolcsok, sőt a hol a gonosz tettek is a szentség pecsétje alatt titokban tartatnak. Értett a Herczeg – eleget mondtam.

KARLOS O távol legyen tőlem, hogy a pecsét hordozot ilyenek által
10 kísértetve kitegyem.

[4v] DOMINGO Herczeg, ezen gyanakodás – elismeri bennem leghívebb Szolgáját.

KARLOS *Domingot kezénél fogva*. Hagyjon fel tehát velem. Atyaságod egy szent ember, tudja azt a világ – de, szabadon kimondva,
15 reám nézve már is nagyon terhelve van, hogy titkaim kitudja. Az Atyaságod utja a legtávolabb valo, míg a Péter székéhez érkezik. A sok tudás megterhelhetné tisztelendet. Jelcse meg ezt a Királynak, ki ide küldötte.

DOMINGO Engem, küldött?

20 KARLOS Ugy mondtam. O jól, igen jól tudom, hogy ez Udvarnál elárultattam, – tudom hogy ezer szemek vannak bérelve engem kémlelni, tudom hogy Filep Király egyetlen fiát leggyávább szolgainak eladva, 's királyibban fizet meg minden tőlem kikémleltett szótagot, mint a hogy soha egy jó tettet sem fizetett. Tudom

5 Eklézsia] az *in marg.* szent E<k>klézsiai

15 terhelve] nagyon <el van foglalva> *in marg.* terhelve

15 hogy titkaim kitudja] *betoldás* hogy titkaim kitudja

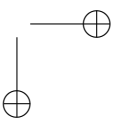
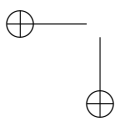
20 tudom,] tudom <én>,

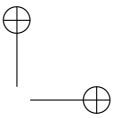
3 titkai] Q¹: *Geheimniß*. Az udvari titkok feltárása Domingo legfőbb célja, s egyben az első jelenet központi motívuma. NA 7. II. 368.

7 szentség pecsétje] Q¹: *Siegel / Des Sacraments*. Jelentése: védi a gyónási titok sérthetlenségét.

11 elismeri] Q¹: *verkennen*. Jelentése: félreismer. EMSzT *elismer*: 1. anerkennen, 2. erkennen, 3. eingestehen, 4. bescheinigen.

16 Péter székéhez] Q¹: *auf Peters Stuhle*. Jelentése: a pápai trónra.

– o hadjuk el – ne többet arról. Szívem kiakar ömleni s már is sokat mondtam.

DOMINGO A Király estve előtt visszaakar Madridba térni, az Udvar már készül. Van szerencsém jelenteni –

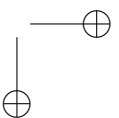
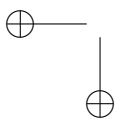
[5r] KARLOS Jol van. Követni fogom (*Domingo elmarad pauza után*) 5

Szegény Filep, szánásra méltó mint fiad! Látom már szíved a gyanú kigyoi mérges marásitol vérzeni. Szerencsétlen tudni vágyásod elfelejti a legrettentőbb titok felfedezését, dühösködni fogsz

5 *elmarad*] el<megy> in marg. marad

65.5–66.1] Hosszabb magyarra fordított rész kihúzza a jelenet végéről: <Aranyad kifogyhat, hajód a vészbe süllyedhetnek, a rebellio hajjai téged meg nem rettenthetve thronusodik csapkodhatnak, thronusod azért még is álhat, de ha majd fiad tettét..> A kihúzott szövegrész forrása a Q¹: *Dein Gold kann sich erschöpfen, deine Flotten / in Stürmen untersinken – Schreckenlos / siehst du die Wogen der Rebellion / bis an die Stufen deines Thrones schlagen. / Dein Thron steht fest. Doch –. T¹: Ton or peut s'épuiser, tes flottes peuvent être englouties.... Tu vois avec dédain les flots de la révolte venir battre jusqu'au pied de ton trône. Ton trône est ferme... Cependant'..Q²: Nem szerepel a szövegváltozatban ez az öt sor.*

5 *pauza*] Q¹: *Pause*. Jelentése: hallgatás.

ha meg tudod.

Második Jelenés

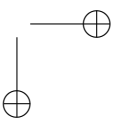
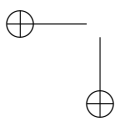
Marquis Posa. Don Karlos.

- KARLOS Ki jön! Mit látok! O mennyei lelkek, az én Rodrigom.
- 5 POSA Kedves Karlosom. –
KARLOS Lehetséges e? Való e? Te vagy e? – O Te vagy! Szívemhez
ölellek, melegen érzem dobogni szíved az enyimen. O már ismét
minden jól van [5v] Ez ölelésbe meggyógyul beteg szívem, az én
kedves Rodrigom ölelem.
- 10 POSA A Herczeg beteg szíve? S mi van ismét jól? Minek kellett
ismét jóvá lenni? Halja a Herczeg, mi teszen megdöbbsent!
KARLOS S mi hoz ily reménytelenül vissza Brüsseltől? O kinek kö-
szönjem e meglepetést? Kinek? S én még kérdelem? Bocsásd meg
az öröm részegének e káromlását mennyei Gondviselés! Kinek
15 másnak rajtad kívül Mindenható! Tudtad hogy Karlosz Angyal
nélkül van, elküldted őt, 's én még is kérdezend!

4 az én Rodrigom.] én <kedves> Rodrigom.
6 Szívemhez] <Mejjemhez szorít> Szívemhez
7 O már] O <most> már
14 részegének] *emend.* részegének
15 rajtad] *emend.* rajtad

3 Marquis Posa. Don Karlos.] Schiller ifjúkori írásában, a „Theosophie des Julius” oldalain dolgozta ki az emberi tökéletesedés eszméjét, melynek garanciái a barátság és az áldozatkészség. Posa márkit, a herceg bizalmas barátját mindkét tulajdonság jellemzi. Ő az emberi jogok védelmezője, s a barátság kötelességében ezen ideál felé tereli Karlost. Dialógusukat ellentétes hozzáállásuk mozgatja. Egyrészt a nagy közös cél, az általános jó iránti törekvés jellemzi (Posa), másrészt pedig hangot kap a szenvedélyes, az egyéni érzésvilágból kiinduló elfogódottság (Karlos) is. NA 7. II. 369–370.
4 Ki jön!...Rodrigom.] Q¹ töredékben: *O ihr guten Geister! Mein Rodrigo!*
A szöveghely forrása a Q² lehet: *Wer kommt? – Was seh' ich! O ihr guten Geister! Mein Roderich!*

12 Brüsseltől] A németalföldi Tizenhét Tartomány fővárosa, a spanyol uralkodó elleni lázadás egyik központja.

POSA Engedjen meg kedves Karloszom, hogy e lázzogo elragadta-
tását megütődéssel kell fogadnom. Nem így reméltem én a Don
Filep fiát találni. Ily rettentőleg egyszer sem köszöntött engem
Károly; szokatlan pirulás gyulong most arczáján, ajaki hideglel-
ösen remegnek. Mit gondoljak erről kedves Herczeg? – e nem 5
az orosz lány mérész ifju, kihez engem egy elnyomatott vitéz nép
küld – mert most nem úgy jelenek meg mint Rodrigo, nem mint a
gyermek Karlosz hajdoni játszó társa – mint az egész emberiség
Küldöttje, úgy ölelem a spanyol Infanst – a Flandriai tartomá-
nyok [6r] azok, melyek Herczegségedhez sírnak s szabadításért 10
ezsdekelnek. Eljött a borzaszto idő, mely remény nélkül özve-
dulja szabadságaikot; tiranni módon markolodik Don Filep a sza-
badon született Brabantiaiak szívébe. Vége a Herczegséged szép
Tartományinak, ha Alba, a fanatizmus otromba Hohérja, spanyol
törvényekkel megjelen Brüssel előtt. A nagy Károly Császár dí- 15
cső unokájába van e nemes haza utolsó reményje. Oda lesz, ha
felséges szíve elfelejtette az emberiségért dobogni.

14 Hohérja,] Hohérja <Jussa>.

9–10 Flandriai tartományok] A németalföldi tartományok tagja a Flamand grófság.

11–13 Eljött...szívébe.] Q¹: *Die Zeit ist da, die schreckenvolle Zeit, / die ohne Hoffnung ihre Freiheit endigt. / Tirannisch wühlt Dom Philipp in dem Herzen / des freigebohrenen Brabants.* T¹ töredékben: *Un moment, un moment encore, et c'en est fait de toutes leurs espérances de liberté!* Q² szövegváltozatban nem szerepel ez a rész. A szöveghely forrása a Q¹ lehet. A brabanti hercegség a németalföldi tartományok tagja.

15 Károly Császár] V. Károly német-római császár (1500–1558) 1566-ban San Yuste kolostorába vonult vissza és fiára, Fülöpre hagyta a trónt. Schiller forrásmunkáiban szerepel az az állítás, hogy Karlos gyakran látogatta nagyapját a kolostorban. Az unoka németalföldi nézeteire nagy hatással volt a nagyapa politikai felfogása. NA 7. II. 371.

17 felséges szíve] Q¹: *sein erhabenes Kifejezés az „Über das Erhabene... („A fenségesről,„) című tanulmány előtti időszakból származik. A fogalom ebben a korai, Kant előtti időszakban a rendkívüli irányuló akarat erejét és nagyságát jelöli. NA 7. II. 371.*

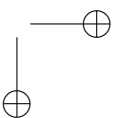
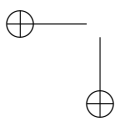
- KARLOS Oda lesz. En csak könnyeket adhatok, s azokra nekem is
szükségem van. Ha az ég elhagyott, mi gondom a Nemzetekre?
POSA Istenem, mit kell halanom! Ezen oldalról még nem ismertem
Károlyomot. Igy beszélhet e a nagy lélek talán az egyetlen, kit
5 időkora lélek pestise megkímélt, ki egész Europa szédelgése közt
egyedül megálott, s a papság mérges italát, melytől már a másod-
dik század tántorog, merészen eltaszította ajakitol – ki a Papok
meny köve, egy király álnok szentsége s egy Nemzet buzgolkodó
mámorossága ellen az emberiség eltaposott jussait feltartotta?
10 [6v] KARLOS Elmult időkről beszélsz. En is áldottam hajdon egy
Károlyrol, kinek tűzbe lobbant arcza, ha a szabadságról volt szó
– de az rég el van temetve; a kit itt látsz, nem az a Károly többé,
ki tőled Alkalaba bucsut vett. Nem az a Károly, ki édes részeg-

1–2 Oda lesz...Nemzetekre?] Q¹: *Sie stürzt dahin. Nur Thränen kann ich geben und Thränen brauch'ich für mich selbst. Verließ der Himmel mich – was liegt an Nationen.* Q² töredékben: *Sie stürzt dahin.* T¹: *C'en est fait d'eux! Je ne puis leur donner que des larmes, et j'ai besoin de toutes mes larmes pour mai-même. Quand le ciel seretire de moi, ques m'importent les nation?* A szöveghely forrása a Q¹ lehet.

3–9 Istenem...feltartotta?] Q¹: *Hier kenn'ich meinen Karl nicht mehr. So spricht / Der große Mensch – vielleicht der einz'ge, den / die Geisterseuche seiner Zeit verschonte? / der bei Europa's allgemeinem Taumel / noch aufrecht stand, den gift'gen Schierlingstrank / des Pfaffenthums, von welchem schon das zwei / Jahrtausend sich im Schwindel dreht, beherzt / vom Munde stieß – der gegen Priesterblitze und eines Königs schlaue Heiligkeit / und eines Volks andächt'gen Rausch die Recht / der hingestürzten Menschheit gelten machte.* – T¹ töredékben: *C'est donc là le langage de la grande ame, peut-être de la seule qu'ait épargnée la contagion! Ainsi parle donc le seul homme qui, dans le chancellement universel, resta debout, qui sut, d'une main courageuse, repousser de ses lèvres la coupe empoisonnée du papisme, et qui tout seul, contre les foudres eccléisatiques contre l'hypocrite sainteté d'un monarque, et contre les pieuses rêveries d'un peuple, osa retirer de l'oubli et réclamer á haute voix les droits hes hommes.* Q² töredékben *Weh mir! Was muß ich hören!* A szöveghely forrása a Q¹ lehet.

10 Elmult időkről beszélsz.] Q¹: *Sprichst Du von mir? Du irrst Dich, guter Mensch.* Q²: *Du sprichst von Zeiten, die vergangen sind.* A szöveghely forrása a Q² lehet.

13 Alkalaba] Alcalá de Henares. Spanyolország leghíresebb egyeteme a

ségébe merészlette a gondolatot, a Teremtő paradicsomát egykor mint határtalan Uralkodo újra teremteni spanyol Országba. O, a gondolat gyermeki volt, de isten szép. Oda vannak ezen álmak!

POSA Álmak, Herczeg? 'S csak álmak lettek volna?

KARLOS Hagyj engem sírni, szíveden meleg könnyeket sírni, egyetlen barátom! Nekem senkim – senkim nincs, a föld egész kerek-ségén senkim nincs! A mily messze Atyám királyi pálczája ér, a mily távol a hajókázás a spanyol vitorlákot repíti, sohult egy hely sincs – egy sincs, hol könnyeim kiönthetném, csak a te kebled. O mindenre kedves Rodrigo, a mit te és én egykor az égbe remélünk, Rodrigo, ne taszíts el szívedről. 5 10

Posa szóttan illetődésel Karlosra borul.

[7r] KARLOS Gondold mintha én egy árva gyermek volnék, kit te szánakodásból a thronus mellől vettél fel. En csak azt tudom kü- 15 lömben is, hogy Király fia vagyok, de az atyai nevet nem ismerem. O ha az valo, a mit szívem mond, hogy te milliók közül vagy kiválasztva engem megérteni; ha valo az, hogy a teremtő természet Kárloszba Rodrigot ujratereztette, s lelkünk gyengéd hurjait életünk reggelén egy hangra igazította; ha egy nekem enyhülést 20 ado könny drágább előttem mint Atyám kegyelme –

POSA O drágább mint az egész világ.

KARLOS Oly szegényjé – oly árvává lettem, hogy hajdoni gyermek korunkra kell téged emlékeztetnem – hogy kérnem kel téged, rég elfelejtett adosságid lefizetned, melyet meg Matrok köntösbe csi- 25 náltál, midön te és én, két szilaj gyermek, oly atyafiason nőttünk együtt. Nem gyötört akkor még más fájdalom, csak hogy lelked mellett oly elhomályosítva láttam magam. – Soká fájt ez, míg osztán elhagyott reményem, hogy hozzád [7v] hasonló lehessenek, s akkor elvégeztem, Téged határtalanul szeretni. Ezer szívességgel

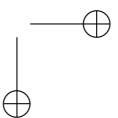
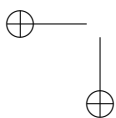
12 *Posa...borul*] Posa <(= szóttan illetődésel Karlosra borul <=)

25 két szilaj] két <p> szilaj

29 Téged] <hogy> Téged

cselekménye idején.

24 Matrok köntösbe] Q¹: *im Matrosenkleide*. Jelentése: gyermekként.

s hív baráti szeretettel kezdettelek gyötörni. 'S te büszke szív!
mely hidegséggel fogadtál! Hányszor nem áloztam melette, s te
nem akartál látni! S meleg nehéz könnyek lábbogtak szemeim-
be, ha engem odahagyva hozzád hasonló gyermekiket ölelgettél.
5 Miért csak ezeket? Nem szeretlek-e én is szívesen? mondtam szo-
moruán; s te erre hidegen-komolyul térdeltél előmbe: ez illeti a
Király fiát, azt mondtád.

POSA O halgasson e gyermeki történetekről, melyek még most is
pirítnak.

10 KARLOS Nem érdemlettem ezt tőled. Megvethetted eltéphetted szí-
vetem, csak ne taszítottál volna el. Háromszor utasítottad el ma-
gadtól a Herceget, 's ő ismét háromszor tért hozzád mint koldus
szeretet eszdekelnéni, 's erővel szeretetet tolni reád. Végre egy tör-
ténét végbe vitte, a mit Karlos minden igyekeztével nem tehetett.
15 Tudod, mikor játszasunk közt toll laptad Atyám Hugának a Cseh
Országai Királynénak szemébe repült. Ő azt hitte, hogy szándék-
al esett, s kisírt szemekkel panaszkolta bé a' Királynak. Az egész
palotái [8r] ifjuságnak meg kellett jelenni, hogy a bünös kimu-
tattassék. Esküdt a Király, hogy ezen álnok tettet, ha tulajdon
20 gyermeke is, a legrettentőbben megbünteti. Ekkor láttalak téged
távolra reszketteve álani, – s én ekkor, én előléptem, a Király lába-
ához vetettem magam. En cselekedtem, így szólék, fiadon töltsd
boszudot.

POSA Ah, mire emlékeztet a Herceget!

25 KARLOS S vége is vitétt: a gyanakodva ott álló udvari Cseledek lát-
tára s sklavi modon végbe vitétt Károlyodon; de én reád néztem

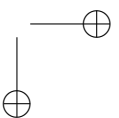
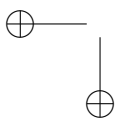
15 Tudod...laptad] <Egy> Tudod, mikor játszasunk közt <a te> toll laptad

3 könnyek lábbogtak] Q¹: *Thränentropfen hingen*. Jelentése: könnybe lá-
bad a szeme, könny futja el a szemét. EMSzT *lább, lábbog*: lebeg, schweben.
4 hozzád hasonló] Q¹: *Vasallenkinder*. Jelentése: gyámságba vett apa nél-
küli gyermekek megnevezése.

15 toll laptad] Q¹: *Dein Federball*. Jelentése: tollaslabdád. EMSzT *lapta*:
labda, Ball.

15 Atyám Hugának] V. Károly német-római császár lánya, Maria volt Don
Karlos nagynénje.

26 sklavi modon] Q¹: *auf Sklavenart*. Jelentése: kegyelem nélkül. DWB

's nem sírtam. A fájdalom miatt csikorgottak fogaim; de én nem sírtam. Királyi vérem gyalázatosan csorgott a kiméletlen vesző sujtások alatt; de én reád néztem 's nem sírtam. Eljöttél te ekkor, s zokogva elimbe rogytál. Igen is, meg van győzve büszkeségem, ezt mondád, megfogom adosságom fizetni ha Király leszel.

5

POSA *kezét nyujtván*. Meg is fizetem Károly. A gyermeki fogadást mint férfi megújítom. Eljön nekem is az ora, melybe lefizethetem.

[8v] KARLOS Most, most, o ne halaszd. Eljött az idő, melybe magad feloldhatod. Nekem szeretett kell. – Egy rettentő titok ég mejjembe. Ki kell, ki kell öntenem. Elhaloványodott arczádon akarom halálos ítéletem olvasni. Haljad – rémulj – de ne szolj ellene. – én szeretem az Anyámot.

10

POSA O, nagy Isten!

KARLOS Nem! E kímélést nem kívánom. Mond ki, szolj hogy a nagy világ egész kerekiségén egy nyomoruság sem hasonlított az enyimhez. Mond ki, gyanítok mindent a mit mondhatsz. A fiu szereti Anyját. A világ szokása, természet rendje s a Roma törvényjei kárhóztatják ez indulatot. Jussom rettenetesen öszve botlik az Atyáméval; érzem ezt s még is szeretek. Ezen ut csak a megtébo-lyodásra vagy a vesztőhelyre vezet. En remény nélkül szeretek – vétke- sen – halálos aggodással s életem veszélyezésevel – tudom, látom, érzem ezt, s még is szeretek.

15

20

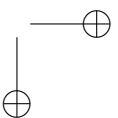
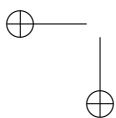
POSA S tudja e a Királyné e hajlandóságát?

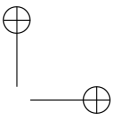
23 POSA] *emend.* Pasa

Sklavenart: art, die sklaven eigen, gemäsz ist.

9 Nekem szeretett kell] Q¹-ben a gondolatjel folytatásaként Posa megszólalása olvasható: *Liebe, bester Karl, / ists ja allein, worin mich Philipps Sohn / nicht übertreffen kann.* Q²-ben hiányzik ez a megszólalás, a szöveg hely forrása a Q² lehet.

12 én szeretem az Anyámot] Karlos első alkalommal nevezi meg titkos szerelmét. Az Anya iránti érzésnek nem a vérfertőző karaktere válik hangsúlyossá, hanem az apával való riválizálás. A természet rendje és a vallásos világrend ellentéte szüli a konfliktusokat. NA 7. II. 374. Vö. Karlos ezt követő megszólalásával: *A világ szokása, természet rendje s a Roma törvényjei kárhóztatják ez indulatot. Jussom rettenetesen öszve botlik az Atyáméval; érzem ezt s még is szeretek.*

[9r] KARLOS Hogy fedhettem volna fel magam neki? Ő Filep Hit-
vesse s ez spanyol föld. Atyám féltékenységétől lesve, az etiquet-
tetől körül zárva, hogy közelíthettem volna hozzá tanuk nélkül?
Nyolcz pokol kínu holnapja már, hogy az Universitásból haza hí-
vatt a Király, hogy Anyámat naponként látni, s mint a sír hal-
5 gatni, vagyok kárhoztatva. Nyolcz pokol kínu holnapja Rodrigó,
hogy e tűz tépdeli szívemet; hogy már ezerszer jelenti magát aja-
kimon e borzasztó titok, de gyáván s remegve ismét vissza csak
szívem be. O Rodrigó, csak néhány pillantatott, csak annyi időt
10 ajándékozz vele lennem, a menyire egy embernek szüksége van
Istenével számot vetni.

POSA Ah! – s az Atyja, Herczeg!

KARLOS Szerencsétlen! miért kell e reája emlékeztetned? Beszélj a
lekiisméret minden gyötrelmeiről, csak Atyámrol ne szolj.

15 POSA 'S gyűlöli tehát Atyját?

KARLOS Nem, eh nem gyűlölöm, – de még is borzadás 's gonosz-
tévői aggodás ragadnak meg e névre. [9v] Tehetek e rola, ha a
sklavi nevelés még gyermeki szívembe eltépte a szeretet gyen-
géd csíráját? Hat esztendő voltam már, midőn a Rettenetest, ki
20 a mint mondták Atyám volt, elébb megláttam. Ez egy reggel tör-
tént, mincképp már négy halálos ítéletet alá írt volt. Ezután
csak akkor láttam, ha valamely hibámért büntetést szabtak. O
Istenem, érzem hogy itt elkeseredem, – ne többet rola, ne –

POSA Nem. Most kell magát kiönteni. Szavakba enyhül a terhelt
25 szív.

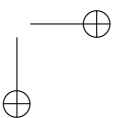
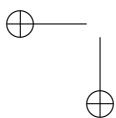
KARLOS Gyakron vívtam magammal, néha ha őreim aludtak, éjfél-
kor meleg könnyekkel borultam a szent Szűz képéhez, 's fiui szí-

27 Szűz képéhez] <lábaihoz> képéhez,

4 az Universitásból] Q¹: *hohen Schule*. Az Alkalai Egyetem, ahonnan Kar-
los nyolc hónapja tért haza. NA 7. II. 377.

14 csak Atyámrol ne szolj.] Q¹-ben itt még szerepel egy mondat a folytatás-
ban: *Unheilbar, / auf ewig rissen zwischen mir und ihm / die demantstarken
Bande der Natur*. Q²-ben nem folytatódik Karlos megszólalása, a szöveg-
hely forrása a Q² lehet.

18 sklavi nevelés] Q¹: *knechtische Erziehung*. Jelentése: szigorú, rideg ne-
velési módszer. DWB *knechtisch*: slave, diener.

vért eszdekelttem hozzá, de meghalगतatlan álottam fel. Ah Rodrigo! Fejtsd meg nekem a Végzet e csudálatos meséjét; miért adta nekem a sors ezer Atyák közül épen ezt az Atyát? S neki ezer jobb fiak közül épen ezt a fiat? Soha a természet egész kerületben nem szült ennél két ellenkezőbb részét. Miért kényszerítette ő az emberiség két végsőjét – engem és őtet ilyen szent kötél által egybe? Borzasztó Végzet! miért kellett ennek így történni? Miért kellett két egymást kerülő embernek azon egy kívánságba rettenetesen egybe találkozni? Itt Rodrigo, itt kéretlenséges csillagzatot látsz, melyek az idők egész kerületében a [10r] pont tető pályáján egyetlenszer egymást őszvedúlva egybe botlanak, s azután örökre kerülük egymást.

POSA En szerencsétlen kimenetelt gyanítok.

KARLOS En is azt. Borzasztó álmak üldöznek, mint a pokol Furiái. Kétségesen vív jobb Geniuszom irtoztató intézeteimmel. Szerencsétlen sejdítgetésem tekervényes sophismákon hurczol keresztül, míg végre egy pezsgő mélység partjánál meghökken. – O Rodrigo, ha benne valaha Atyámat elfelejthetném – Rodrigo, látom megértett rémült tekinteted; ha benne nem Atyám nézném, mi lenne nekem akkor a Király?

POSA *halgatás után.* Bátorkodjam e Karlosom arra kérni, hogy akár mit is akarjon tenni, barátja tudása nélkül nem teszi! Ígéri e azt nekem?

KARLOS Mindent, mindent a mit barátságod jóváll. En tartalék nélkül reád bízom magam.

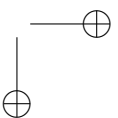
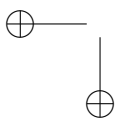
POSA A mint mondják a Monarcha viszaakar a Városba térni. Az idő rövid. Ha a Királynéval titkon akar beszélni, sohult jobban meg nem eshetik, mint itt Aranjuezbe. A hely csendessége s a nem oly szoross etiquette segítni fognak.

2 meséjét] Q¹: *Räthsel*. Jelentése: rejtélyét, talányát. DWB *Rätsel*: aenigma. EMSzT *mese*: Märchen.

16 sophismákon] Q¹: *Sophismen*. Jelentése: álokoskodások.

17 mélység] Q¹: *Abgrund*. A szakadék, mélység Schiller korai drámáiban az apa-fiú konfliktus motívuma. A világ erkölcsi berendezkedésének megkérdőjelezése az apa-fiú kapcsolat megbomlása. Fülöp kétségeesésében szintén a szakadék szélén látja magát. NA 7. II. 375.

24–25 tartalék nélkül] Q¹: *ganz*. Jelentése: egészen.

KARLOS Ez volt az én reményem is, de ah hiába!

[10v] POSA Nem egészen. Sietek mindjárt bejelentetni magam a Királynénál. Csak ő tudja egyedül barátságunk titkát. Ha Spanyol országba is az ő a ki Henrik Udvarában volt, úgy nyíltszívűséget talállok. Szemeiben szíve szoll, s ha Karlos reményét sejdíthetem, ha ezen együtt beszélésre disponálva találom – s Damait ellehet küldeni –

KARLOS Azokat többnyire megnyertem, kivált Mondekar fia által, ki mint Page, szolgál nálam.

10 POSA Annál jobb. A Herczeg tehát nem leszen távol adott jellemre előjöni.

KARLOS Teszek mindent, csak siess.

POSA Nem mulatok. Ott tehát találkozunk.

Mindketten különböző oldalon elmennek.

15

Harmadik Jelenés

A Királyné Udvara Aranjuezbe.

Egyszerű mezei Vidék melyet egy Allée vág keresztül.

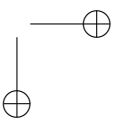
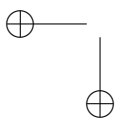
A Királyné. Olivarez. Eboli és Mondekar egy Alléen jönnek

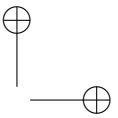
[11r] KIRÁLYNÉ *Mondekarhoz*. Maradjon a Marquisné velem. Az Eboli vigyorgó szeme egész reggel olta gyötörnek. Nézze csak, alig tudja örömét tartoztatni, hogy ma a mezőtől bucsut veszzen. EBOLI Nem tagadhatom Felsőges Aszonyom, hogy Madridba nagyon örömmel térek vissza.

5 Szemeiben] <H> Szemeiben

4 Henrik Udvarában] Q¹: *Heinrichs Hof*. II. Henrik francia király volt Elizabeth apja.

6–7 Damait ellehet küldeni] Q¹-ben hosszabb a jelenet befejezése, melyben a királynő dámáiról nem esik szó. A szöveghely forrása a Q² lehet: *sind ihre Damen zu entfernen – / Karlos. Die meisten sind mir zugethan. – Besonders / Die Mondekar hab'ich durch ihren Sohn, / Der mir als Page dient, gewonnen. – / Marquis. Desto besser. / So sind Sie in der Nähe, Prinz, sogleich / Auf mein gegebenes Zeichen zu erscheinen. / Karlos. Das will ich – will ich – also eile nur. / Marquis. Ich will nun keinen Augenblick verlieren. / Dort also, Prinz, auf Wiederseh'n. (Beyde gehen ab auf verschiedenen Seiten.)*

MONDEKAR 'S Felséged nem? oly bajosan válna meg Aranjueztől?
KIRÁLYNÉ Bajoson – ezen szép vidéktől. Itt egészen a magam világá-
ba vagyok. Ezen helyecskét már rég kedveltemmé választottam:
ez engem hazámra emlékeztett; itt találok fel mezei természetem,
ifju éveim lelki barátnéját; itt gyermekkori játékim; itt Francia 5
országi szellők lengenek. Ne tudja fel ezt nekem Herczegné, mi-
nyájunkot vonsz szíve honnja felé; ugy hiszem, minden részre
hajló hazája mellett.

EBOLI De mily magános, mily holt s szomoru itt minden. Azt gon-
dólná az ember, hogy a la Trappei Klastromba van. 10

KIRÁLYNÉ Sőt az ellenkezője – én Madridba találok mindent holt-
nak. De mit mond erre Olivarez?

[11v] OLIVAREZ Ugy gondolom Felséges Aszonyom, hogy a Kirá-
lyoknak eleitől fogva szokása volt, egy holnapot itt, egyet a Pra-
doba tölteni, s a telet a Residentiaba. 15

KIRÁLYNÉ Én Olivarezzel mindég egy vélekedésbe vagyok.

MONDEKAR De mily gyönyörű lesz közelebbről Madridba lenni! Már
készítik a Plaza Mayort egy Bika harcra, s egy Auto da Fe is ígér-

11 ellenkezője] *ante corr.* ellenkezője

13–14 Királyoknak] Királyoknak <eleje olta>

18 egy Bika] egy <bí> Bika

7–8 ugy hiszem...mellett] Q¹-ben szerepel ez a sor és még egy megszólá-
lás Mondekartól: *Wir alle, glaub'ich, / sind für das Vaterland parteiisch. /*
Mondekar. Ist / man das in Frankreich auch? Q²-ben ettől eltér a királynő
végszava, ugyanakkor nincs benne ez a sor Mondekartól, ahogyan a ma-
gyar fordításból is hiányzik: *Uns alle zieht / Das Herz zum Vaterland.* A
szöveghely forrása a Q¹ lehet.

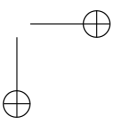
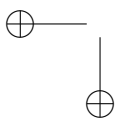
10 la Trappei Klastromba] Q¹: *in la Trappe*. Jelentése: trapista kolostorba.
A trapisták Normandiában alapított katolikus szerzetesrend, tagjai hallga-
tási fogadalmat tettek.

14–15 Pradoba] Q¹: *Prado*. Madridtól északra fekvő nyaralóhely, királyi
rezidencia.

15 Residentiaba] Q¹: *Residenz*. A spanyol királyok lakhelye, melyet 1561-
ban helyezték át Toledóból Madridba. NA 7. II. 376.

18 Plaza Mayort] Q¹: *Plaza Major*. Madrid központjában fekvő hatalmas
tér, a bikaviadalok és a boszorkányégetések helyszíne.

18 Auto da Fe] Q¹: *Auto da Fe*. Jelentése: A spanyol inkvizíció által eret-

tetett nekünk.

KIRÁLYNÉ Nekünk ígértetett? 'S ezt az én szelid Mondekaromtól hallom?

MONDEKAR Miért ne? Nem de Eretnekek e, a' kiket megégetnek?

5 KIRÁLYNÉ Reméllem, Eboli másként gondolkozik.

EBOLI Én? Esedezem Felségednek, ne tartson rosszabb Kereszténynek Mondekarnál.

KIRÁLYNÉ Ah! Színte el is felejttem hol vagyok – valami másrol beszéljünk. Ugy hiszem, a mezőről vala a szó. Ez a holnap, ugy
10 tetszék nekem, hihetetlen hamar eltölt. Sok örömet, igen sokat ígértem magamanak ez itt mulatással, s nem tölt bé reményem. Ugy vagyok e ez minden remennyel? Nem találhatom fel a kívánságot, melynek híjjával vagyok.

[12r] OLIVAREZ Eboli Herczegné még nem tudatta velünk, ha remélhet e Gomez? Ha minél hamarább ugy köszönthetjük e mint Hítvessét?

KIRÁLYNÉ Épen jó hogy emlékeztet. (*Ebolihoz*) Engem kérnek, hogy a Herczegnél közbe szóló legyek. De hogy tehessem azt? Azon férfinak kit Ebolimmal megajándékozok, érdemesnek kell lenni.

20 OLIVAREZ Gomez érdemes is, kit a Monarcha is kitétszőleg megkülönböztet.

KIRÁLYNÉ De azt is kívánnok tudni, ha volyon tud e szeretni, s megérdemli e a szerelmet? erről a Herczegné kértem, Eboli!

EBOLI *némán s zavarodva áll, szemeit földre szegezve, végre a Királyné lábaihoz rogy.* Nagy lelkü Királyném! Könyörüljen rajtam, ne
25 hadjon az Istenért, ne hadjon feláldoztatni –

KIRÁLYNÉ Feláldoztatni? – Ne többet, áljon fel! Rettentő sors fel-

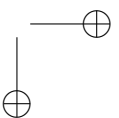
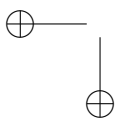
10 Sok] Sok<at>

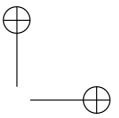
nekséggel vádoltak és halálra ítélték körmenté, majd a halálos ítélet végrehajtásakor az eretnekek elégetése máglyán.

9 holnap] Q¹: *Der Monat*. Jelentése: a hónap.

15 Gomez] Rui Gomez Eboli későbbi férje, Philipp bizalmasa és Karlos udvarmestere. NA 7. II. 376–377.

27 Feláldoztatni] A nő feláldozása a házasság intézményében olyan motívum, amely jellemzi Ebolit és a Királynőt is. NA 7. II. 377.

áldoztatni, hiszem a Herczegnének. Áljon fel. Rég e hogy a grof ajánlását viszaadta?

EBOLI *felálván*. O már sok holnapja. Herczeg Karlosz még akkor az Universitásba volt.

[12v] KIRÁLYNÉ *megdöbben, vizsgálodo pillantatokat vetvén Ebolira*. 5
Megvizsgálta e jól okati?

EBOLI *hévvvel*. Az soha nem lehet, ezer okai vannak, a miért nem lehet.

KIRÁLYNÉ *egész komolysággal*. Egynél több már sok. A Herczegné nem szeretheti őt, s elég az. Beszéljünk egyébről. (*a többi Dá- 10 mákhoz*) A kicsín Infansom még ma nem láttam. Olivarez, hozza el.

OLIVAREZ *óráját nézve*. Még nincs órája Felséges Aszonyom.

KIRÁLYNÉ Még nincs órája melybe Anya lehetek? Ez már csakugyan szomorú! Ne feléjtsen emlékeztetni ha eljön az ora. 15

Egy Page bejön, lassan beszéll Olivarezzel, ki azonnal a Királynéhez fordul.

OLIVAREZ Marquis Posa, Felséges Aszonyom.

KIRÁLYNÉ Posa?

OLIVAREZ Francia Országból és a Nederlandból jön. Kíván udva- 20
rolni, s a Regensnétől Felséged Anyjától leveleket adni által.

KIRÁLYNÉ S szabad e az?

[13r] OLIVAREZ *gondolkodva*. Ezen különös czikkelyről nincs em-
lékezet parancsolatomba, ha valyon egy Casztíliai Grand idegen

1 hiszem a Herczegnének] <Ebolinak> a Herczegnének.

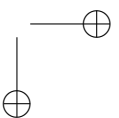
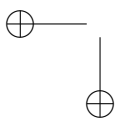
10 nem szeretheti] nem <be> szeretheti

11 Infansom] Q¹: *Infantinn*. Klara Eugenia királykisasszony, a Királynő lánya.

21 Regensnétől] Q¹: *Regentinn Mutter*. Katharina von Medici (1519–1589). II. Henrik halála után, fia kiskorúsága idején kormányzott.

23–24 emlékezet] Q¹: *ist [...] nicht gedacht*. Jelentése: nem gondoltak rá, nincs említve.

24 Casztíliai Grand] Q¹: *ein Kastilian'scher Grand*. A spanyol kasztíliai arisztokrácia tagjai a grandok, a katolikus királyoktól nyerték el hercegi vagy grófi címüket.

Udvarokrol hozott leveleket, általadhat e a Királynénak
KIRÁLYNÉ Tehát a magam kíséretével megpróbálom.
OLIVAREZ De nekem engedje meg Felséged, hogy ezen esetben eltá-
vozhassam addig.

5 KIRÁLYNÉ A mint akarja a Herczegné.

Olivarez elmegyen, Királyné int a Pagenak, s ez is elmegy.

Negyedik Jelenés

Királyné. Eboli. Mondekar és Marquis Posa

KIRÁLYNÉ Chvalier, szerencsétetem Spanyol országban.

10 POSA Melyet soha büszkébb jussal hazámnak nem nevezetem, mint
most.

KIRÁLYNÉ *a két Dámához, a Marquist ajánlva.* Marquis Posa, ki
Atyámmal a Rheimsi Tournierbe láncsát tört, 's szívem' három-
szor győzedelmeskedtette. Nemzetének elsője, ki nekem érez-
15 ni tanította a dicsőséget, Spanyol ország királynéjának lenni. (*A*
Marquishoz fordulva) [13v] Chvalier, midőn a Louvrebba utolszor
láttuk egymást, akkor úgy hiszem még nem gondolta, hogy Casz-
tillaba vendégem leszen.

20 POSA Nem nagy Királyném; mert akkor még nem gondoltam, hogy
Francia Ország hozzánk veszti azon egyetlenjét a kiért irigyel-
tük.

KIRÁLYNÉ Büszke spanyol! Egyetlenjét? 'S ezt egy Valoisi ház leá-
nyának?

POSA Most mondhatom, mert Felséged már miénk.

25 KIRÁLYNÉ A mint hallom a Marquis Francia Országot is utjába vet-
te; mıt hoz nekem nagy tiszteletü Anyamtól s szeretett Bátyáim-
tól?

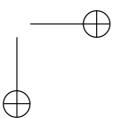
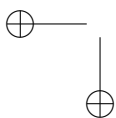
6 Pagenak, s] <ki> s

1 Királynénak] Királynénak <kérti erdőcskéjében>

9 Chvalier] Q¹: *Chevalier*. Jelentése: lovag, Posa a máltai lovagrend tagja.

13 Tournierbe] Q¹: *im Ritterspiel*. Jelentése: a lovagi játékokon.

16 Louvrebba] Q¹: *im Louvre*. Jelentése: a párizsi királyi palotában.

POSA *leveleket ád által*. A Felső Regensnét betegen találtam, elvonva magát a világ minden örömeitől, azon kívül hogy királyi leányát boldognak tudhassa a spanyol thronuson.

KIRÁLYNÉ S hogy is ne lenne boldog, ily kedves vérektől szerettetve?

S annyi kedves vissza emlékezések – A Marquis útjában sok Udvarokot meglátogatott, s a mint olvassuk, a fél északot is bójárta; sok országok s emberek szokásait tapasztalta, – 's most már, a mint mondják, elhatározta volna honnjában magának élni? – mint nagyobb Fejedelem Kastélya csendes [14r] falai közt, a milyen Filep Király van, a thronusonn? – mint szabad lélek! – s mint Bölcs! – Kétlem ha szeretni fogja e Madridba. Az ember igen – nyugodt Madridba.

POSA A mely boldogságot nem érzi az Europa több része.

KIRÁLYNÉ A mint hallom nem. Én a világnak szinte minden dolgirol elfelejtkeztem. Ugy találok, hogy nincs könnyebb s nyugalmasabb, mint Királyné lenni.

POSA Valóban az, annak a ki már arra volt születve.

KIRÁLYNÉ *merően nézve a Marquist*. A világ megvesztegette a Marquist. Alig ismerem meg már a Marquisba a Philosophust, ki semmitől meg nem rendíthetve, a thronusnál is meg mondta a valót.

4 kedves vérektől] <Atyafiák> vérektől

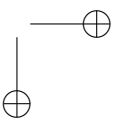
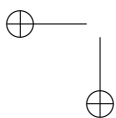
11 Kétlem] *ante corr.* Kétkedem

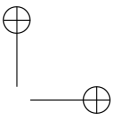
13 A] <...> A

5 Marquis útjában] Posa európai útjának motívuma a dráma utolsó felvonásban tér vissza, a végkifejletben a németalföldi összeesküvés előkészületeként értékelik majd.

6 a fél északot is bójárta] Q¹-ben szerepel ez a rész és tovább is folytatódik a Marquis londoni látogatását taglalva, ami a magyar fordításból hiányzik: *den halben Norden, les'ich durchgereist's – / In London waren Sie sehr lang' / Eboli. In London! – Also hat der Chevalier / der Ketzer Königin gesehen? – Wie / sah sie denn aus? / Marquis. So schön beinahe, wie Prinzessin Eboli auf – einem Throne. / Eboli. Schön! – Mondekar.* Q²-ben nincs benne a fél északra való utalás, sem pedig a folytatás a londoni eseményekről, így a szöveghely forrása a Q¹ lehet.

10 mint szabad lélek! – s mint Bölcs!] Posa későbbi udvari szerepének, a király bizalmi emberének és a mindent átlátó filozófusnak az előképe jelenik meg a szövegben. NA 7. II. 290.

POSA Söt inkább, az a legmérészebb bátorság, ott mondani meg a valót, hol a Hízkelkedő bizonyosan nem merne.

KIRÁLYNÉ *Ebolihoz*. Herczegné, amott egy nyílt Hyacintot látok? – Nem szakasztaná e le nekem? (*Eboli elmegyén. A Királyné valamennyire lassan a Marquishoz*) Marquis, csalodnám ha idejötével egy vidámabb emberrel nincs több ezen Udvarnál.

POSA Egy szomorut találtam itt – kit a világon csak egy tehet – [14v] EBOLI *a virággal viszajöve*. Mivel a Marquis annyi országokat látott, kétségen kívül sok nevezetést tud beszélni.

10 POSA Igen is, s a mint tudva van a viszontagság keresés tiszte a Ritternek – s a legszentebb a Dámákat védni.

MONDEKAR Az Oriások ellen? Most nincsenek Oriások.

KIRÁLYNÉ A Marquisnak igaza van, vannak most is Oriások, de Ritterek nincsenek többé.

15 POSA Nem régen még, Nápolybol valo visszatértemkor, egy megértő történetnek voltam tanuja, melyet a barátság szent Legatuma tulajdonommá tett; – ha nem tartanék, Felsőged az elbeszéléssel terhelni – –

KIRÁLYNÉ Enyim nem lehet a választás, mivel már a Herczeg tudni vágyásától nem lehet megtagadni. Kezdje el. En is barátneja vagyok a történeteknek.

20 POSA Két nemes házak Mirandolába, ráunva a féltékenység 's viszongásra, mely reájok a Gibellinek 's Guelfek által már századok oltá örökségképen szállott, elvégzék az atyafiság gyengéd kötelevelével örökös békére lépni. A hatalmas Pietro testvére fia, Fernando, 's az isteni Mathilde, Colomannak leánya, választattak ki az

3 Hyacintot] Q¹: *Hyazinthe*. Jelentése: jácint.

10–11 Ritternek] Q¹: *Ritter*. Jelentése: a lovagnak.

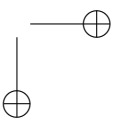
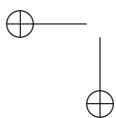
12 Oriások] Q¹-ben és Q²-ben ezt követően egy mondat áll a Marquistól, mely a magyar fordításból kimaradt: *Gewalt / ist für den Schwachen jederzeit ein Riese*. A szöveghely forrása bizonytalan.

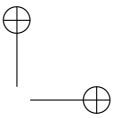
13–14 Ritterek] A máltai lovagrend tagjai.

16 Legatuma] Q¹: *Legat*. Jelentése: hagyaték, örökség.

22 Mirandolába] Mirandola észak-itáliai város. Az itt következő történetet Schiller találta ki. A királyné helyzetének megvilágítását szolgálja, illetve lehetőséget ad Karlos ügyének szóba hozására. NA 7. II. 379.

23 Gibellinek 's Guelfek] A pápapártiak és a császárpártiak megnevezése.

egyesülés e szép kötelét szenté tenni. Soha a természet egy máséért szebb két szívet nem formált, – soha a világ egy választást boldogabbnak nem magasztalt! – Még csak képében imádta Fernando szeretett Mátkáját; [15r] s mint rebegett valónak találni, a mit a képben forró várakozási nem mertek elhiteni! Paduaban, 5
hol tudományi tartoztatták, csak a boldog pillantatra várt, mely megengedendi Mathildeje lábainál szerelme első hodolását elrebegni (*A Királyné figyelmesebb lesz. Tovább folytatja a beszédet, a mennyire a Királyné tekintete engedi, inkább Ebohihoz fordulva*) Azonban az öreg Pietro kezét szabaddá teszi Hitvesse halála. 10
Ifjui lángozattal kezdi az öreg halgatni, a Mathilde szépségéről ömledező hír hangját. Elmegy! meglatja! – s szereti! – Az új gerjedelem elfojtja az öregbe a természett gyengédebb szavát; a Bátya megkéri Öccse Mátkáját, 's szenté teszi az oltár előtt ragadományját. 15

KIRÁLYNÉ S Fernando mit határoz?

POSA Nem tudva a rettentés változásról, szerelem szárnyán repül az öröm részege Mirandola felé. A csillag fényével már elérte sebes paripája a kaput. A megvilágosított szálából trombita s dall bachantis tombolása dörög eleibe. Remegve tántorog fel a grádicson, meg nem ismertetik a lakodalmi szálába, hol tomboló vendégei közt ült Pietro – s egy Angyal mellette, egy Angyal kit Fernandó ismer, ki álmaiban sem jelent meg neki ily dicsően. Egyetlen pillantat mutatja mit bírt, mutatja mit vesztett el örökre. 20

[15v] EBOLI Szerencsétlen Fernando! 25

KIRÁLYNÉ Ugy hiszem, hogy itt a történetnek vége van? Végének kell itt lenni.

POSA Még nem egészen.

KIRÁLYNÉ Nem mondá e azt is a Marquis, hogy Fernando barátja volt. 30

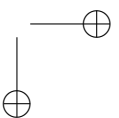
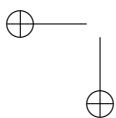
11 Ifjui lángozattal] Ifjui <j> lángozattal

14–15 ragadományját] Q¹: *seinen Raub*. Jelentése: zsákmányát.

19 szálából] Q¹: *Saal*. Jelentése: terem, szoba.

20 bachantis] Q¹: *bachantisches*. Jelentése: mámoros

21 grádicson] Q¹: *die Stufen*. Jelentése: lépcsőkön.

POSA Elöttem egy sincs kedvesebb a világon.

EBOLI Folytassa tehát tovább a Marquis.

POSA Igen szomorú a következendője – s emléke ujítja fájdalmam.

Engedje el a Herczegné a bévégzését.

5 *Minnýájon halgatnak.*

KIRÁLYNÉ *Ebolihoz fordulva.* Végre talám megengedteték leányom ölelni. Herczegné, hozza el, kérem. (*Eboli elmegy. A Marquis ínt egy hátul álló Pagenak, s ez azonnal kimegy. A Királyné feltöri a Marquistól hozott leveleket, 's meglepve lenni látszik. Posa ezalatt titkon s igen fontosán beszél Mondekárral. A Királyné az olvasás után vizsgálodva fordul a Marquishoz.*) A Marquis semmit sem mondott nekünk Mathilderol, talám nem tudja a Fernando gyöt-rődését.

[16r] POSA A Mathilde szívét még senki ki nem tanulta. – De a nagy
15 lelkek csendesen túrnak.

KIRÁLYNÉ Miért néz körül? Kit vígyáz?

POSA Arrol gondolkodom, milyen boldog lenne egy bizonyos valaki,
kit meg nem nevezhetek, ha az én helyemen lenne.

KIRÁLYNÉ S ki az oka, hogy ő nem az?

20 POSA *tüzzel szavát szakasztva.* Hogyan? Merészeljem e ezt úgy ma-
gyarázni, a hogy akarnám? Találna e bocsánatot, ha most meg-
jelenne?

KIRÁLYNÉ *megrebbenve.* Most? Marquis? Most? – Mit ért azonn?

POSA Remélhetne e? ígen e?

25 KIRÁLYNÉ *nevekedő zavarodással.* Megijeszt a Marquis – Talám csak
nem.

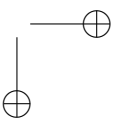
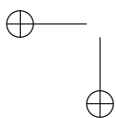
POSA Itt van már maga.

Marquis Posa és Mondekar eltávoznak.

Ötödik Jelenés

23 Most?] *in marg.* Marqis?

16 Kit vígyáz?] Q¹: *Wen suchen Ihre Augen?* Jelentése: Kit keres (a szemé-
vel)?

Királyné és Don Karlos

- [16v] KARLOS *a Királyné lábaihoz borulva*. Eljött hát végre az ohajtott pillantat! S Károly illetheti az imádott kezeket. O fényes pont életem pályájába! Most boldog vagyok.
- KIRÁLYNÉ Gondolatlan! mit cselekedett? mily büntetésre méltó vakmerő meglepés ez! Aljon fel, aljon fel. Elvagyunk árultatva. Udvarom itt közel van. 5
- KARLOS En nem álok fel. Itt akarok örökre térdelni, ez helyhez elbájolva, ezen helybe gyökerezve lenni.
- KIRÁLYNÉ Megtébolyodott e! Mely merészségre téveszt kegyelmem? Avagy tudja e, hogy a Királyné, hogy Anyja kihez e vakmerő nyelvel szolt? Gondolja e, hogy én magam – ezen meglepetésről a Királynak – 10
- KARLOS S hogy nekem megkell hálnom! Hurczoljanak innen a vesztőhelyre, egy pillantatott élve a paradicsomba, nem lesz elég drágán lakolva a halállal. 15
- KIRÁLYNÉ S hát a Herczeg Anyja?
- KARLOS *felálván*. Istenem! Istenem! Megyek – távozom. Avagy nem kell e tennem ha úgy kívánja? Anyám! Anyám! Mily rettenetesen játszék velem. Egy intés, [17r] egy pillantás, egy hang e szájbol, parancsolja lennem és elmulnom. Mit kívánhat még? Mi lehet még a nap alatt, a mit ne sietnék feláldozni ha Felséged parancsolja? 20
- KIRÁLYNÉ Távozzon innen!
- KARLOS O Istenem! 25
- KIRÁLYNÉ Az egyetlen Károly, a mire könnyezve kénszerítem. Távozzon míg Dámáim, míg tömlöcz-mesterim együtt nem találnak, 's a nagy ujságot a Királynak meg nem viszik.

10 Megtébolyodott e!] *ante corr.* ?

17 S hát a Herczeg Anyja?] Q¹-ben és Q²-ben is ez szerepel: *Und Ihre Königinn?* A francia fordításban szerepel az *Anya* szó, bár a *Herczeg* itt sincs meg: T¹: *Et votre mère?*

28 's a nagy...viszik] Q¹-ben folytatódik a királynő megszólalása: *und die große Zeitung / vor Ihres Vaters Ohren bringen – – Noch? / Noch zweifeln Sie*

KARLOS Elvárom sorsom, legyen az élet vagy halál. Hát hiába vívta e által minden akadályokon, az etiquette minden labyrinthein; ezért halasztottam e minden reményeim az egyetlen pillantatra, hogy vélt félelmek elrezzencsenek czélmnál? Nem, Anyám! a világ százszor megfordulhat, meg ezerszer tengelye körül, míg a történet e kedvező pillantatot többé eléhozza.

KIRÁLYNÉ Soha örökre többé elé se hozza. Boldogtalan, mit akar velem?

KARLOS O Anyám, én küzdöttem magammal, úgy a mint soha egy halandó sem, Isten bizonyágom. Hiába, oda öröm. Le kell rogyanom.

[17v] KIRÁLYNÉ Ne többet arról – nyugalmam szeretetéért ne többet!

KARLOS Nem! én beszélni akarok, igasságos fájdalom enyhül e dühes kiömlésbe. Felséged enyim volt; a világ előtt nekem ígérve két nagy thronusrol, nekem ítélve az égtől s természettől, s Filep – Filep ellopta tőlem.

KIRÁLYNÉ Ó a Herczeg' Atyja.

KARLOS S a Felséged Férje.

KIRÁLYNÉ Ki a világon a legnagyobb országot hagyja Karlosnak örökül.

KARLOS 'S Felségedet Anyámnak.

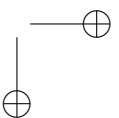
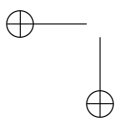
KIRÁLYNÉ O Istenem, a Herczeg magán kívül van.

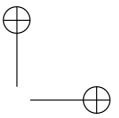
KARLOS 'S tudja e Filep azt is mily gazdag ő? Van e érzi szíve a Felségedét becsülni? nem zugodom ellened bölcs Gondviselés – megengedek – elfelejtem mily boldog lettem volna Erzsébettel – ha Filep boldog. De ő nem – érted e ezt bölcs Gondviselés, ily álnokul van szentesítve ajándékod! Filep nem boldog, 's soha nem is lesz! – ez, ez gyötör engem! Csak azért vetted el tehat egem, hogy Filep karjai közt kioldsd?

4 hogy vélt félelmek] hogy <f> vélt félelmek

und stehen unentschlossen? – / Unglücklicher! Wohlan so bleibe denn / uns beide zu verderben. Q²-ben nincs folytatás: und die große Zeitung / Vor Ihres Vaters Ohren bringen – A szöveghely forrása a Q² lehet.

30 egem] Q¹: *meinen Himmel*. Jelentése: paradicsomom, mennyországom.

KIRÁLYNÉ Utálatos gondolat!

[18r] KARLOS O tudom ki volt e házasság alkotója... Tudom hogy szerethet Filep, s hogy házasodott meg. Mindenható természet! egy ily teremtményt, melyet ezerek alatt egyet sem voltál képes teremteni, 's még ezerekig nem léssz képes, egy ilyet – pirulj el 5 magadtól természet – egy ilyen töredékeny szövetség zalogául, egy békéért gyalázatosan feláldozni! A Kabinetba, bézárt ajtokkal, egy asztal Tanácsos 's Pralatus által, Filepnek kikoczkázva s Árus modjára alkudozva, 's azután a Vásárosnak a megkötött alku után kiadva! Így szeretnek a Királyok. 10

KIRÁLYNÉ O halgasson, az Istenért.

KARLOS Mi Felséged ezen országba? Királyné? Az épen nem. Hogy fojtogathatnának ott az Albak, hol Felséged Királyné volna? hogy vérezhetne Flandria vallásáért? Vagy Filep Hitvesse talám? O, az nem. Egy Hitves bírja Férje szívét, s kié e Filepé? Nem kér e ő engedelmet királyi pálczájától s ősz hajától, ha valahogy hidegtelelő felforrásába egy nyájasságot kiszalasztott? 15

KIRÁLYNÉ 'S ki mondta a Herczegnek, hogy sorsom mint Filep Hitvessének sajnállásra méltó?

KARLOS Szívem, mely forron érzi, mily irigylesre méltó lett volna velem. 20

[18v] KIRÁLYNÉ Mely híuság! hátha szívem az ellenkezőt mondaná, ha Filep tiszteletre méltó szelidsége, ha szerelme néma nyelve sokkal megilletőbbek reám nézve, mint büszke fia vakmerő ékes beszéde? Ha egy öreg megfontolt becsülése – 25

KARLOS Az már más – az egészen más – ugy hát, ugy engedelmet, nem tudtam – azt nem tudtam, hogy Felséged szereti a Királyt.

KIRÁLYNÉ Ötett becsülni ohajtásom 's gyönyörüségem.

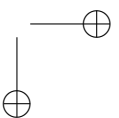
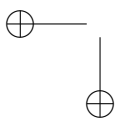
25 öreg megfontolt] öreg <f> megfontolt

8 asztal Tanácsos 's Pralatus által] Q¹: *von Räthen und Prälaten*. Jelentése: tanácsosok és főpapok javaslatára.

8 kikoczkázva] Q¹: *ausgewürfelt*. Jelentése: kockavetéssel eldöntve, kisorsolva.

14 Flandria] A németalföldi tartományok tagja a Flamand grófság.

28 Ötett...gyönyörüségem] Q¹-ben hosszabb a királynő megszólalása: *Di-*

- KARLOS S nem szeretett e soha?
KIRÁLYNÉ Különös kérdés!
KARLOS S nem szeretett e soha?
KIRÁLYNÉ Már többé nem szeretek.
- 5 KARLOS Mivel szíve, mivel esküvése tiltja?
KIRÁLYNÉ Hagyjon el Herczeg, ezen tárgyrol többé nem akarok hal-
lani.
KARLOS Mivel szíve, mivel esküvése tiltja?
KIRÁLYNÉ Mivel kötelességem... Boldogtalan! mire a sorsnak e szo-
10 moru elbonczolása, melynek én és a Herczeg engednünk kell.
[19r] KARLOS Kell? engednünk kell?
KIRÁLYNÉ Hogyann? Mit akar e hangal mondani?
KARLOS Azt, hogy Karlos nem gondolkozott ott engedni, hol akar-
hat; azt hogy Karlos nem akar ezen országba a legboldogtalanabb
15 lenni, ha csak a törvények felfogatásába kerül, hogy a legboldo-
gabb legyen.
KIRÁLYNÉ. Jól értettem e a Herczeget? s reméll még? merészel még
remélleni, hol már minden elvan veszve?
KARLOS Elöttem csak a holtak vannak elveszve.
- 20 KIRÁLYNÉ Bennem, Anyjába reméll? (*általjáró pillantattal hozsazon
szemlélve Karlost; azután komolyon 's méltósággal*) Miért ne? –
O az újonnan választott Király még ennél többet is tehet? Tüzzel
eltörölheti a megholt rendeleteit, képeit feldúlhatja, sőt neve ki-
mondását is egy Edictuma által megtilthatja. 'S ha mi még több
25 – s ki akadályozhatná őt? a holt Mumiáját (*Karlos megindulások
közt haboz*) nyugalmából az Eskurialbol kivonczoltathatja, meg-

1 szeretett e] *in marg.* e

3 e soha?] soha <Felséged>?

4 Már] *in marg.* Már

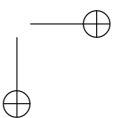
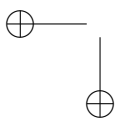
5 mivel esküvése] <kötelesség> esküvése

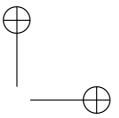
8 mivel esküvése] <kötelesség> esküvése

*eses stolze Lachen / versteh 'ich – Nein. Ich lieb 'ihn nicht – Doch ihn / zu eh-
ren ist mein Wunsch und mein Vergnügen. Q² rövidebb: Ihn ehren ist mein
Wunsch und mein Vergnügen. A szöveghely forrása a Q² lehet.*

24 Edictuma] Q¹: *ein Edikt*. Jelentése: kiáltvány.

26 Eskurialbol] Q¹: *Eskurial*. Jelentése: a spanyol királyok temetkezési

fertéztetett poraira a négy szeleknek szorhatja, 's osztán végre,
hogy elég méltó legyen a béfejezés – –

KARLOS Az Istenért, ne mondja ki.

KIRÁLYNÉ Végre – még Anyját is veheti Feleségül!

[19v] KARLOS Atkozott fia. (*merevedve s szótlan áll egy ideig*) Ki va- 5
gyon már, most már ki van mondva. – látom már egész szörnyü-
ségébe, a minék előttem örökre homályba kellett volna maradni.
Elvan veszve reám nézve – oda van – örökre oda! Elvan vetve a
kocka s én elvesztettem. O ez érzésbe pokol van, pokol a másba
is, Felségedet bírhatni. O jaj, inaim roskadnak. 10

KIRÁLYNÉ Szegény, kedves Károly! érzem, egészen érzem a nevet-
len gyötrelmet, mely most szívét tépdeli. Határtalan fájdalma,
mint szerelme; de hasonlíthatlan a dicsőség is azt meggyőzhetni.
Vívjon ezért, ifju Hős. Méltó a jutalma e sanyaru de nemes harc-
nak; méltó az ifjuhoz, kinek szívében annyi királyi Elők virtu- 15
sa buzog. Bátorodjon, nemes Herczeg. A nagy Károly Unokája
győzőn ott, hol más emberek gyermekei csüggednének.

KARLOS Késő! O Istenem, igen késő már!

KIRÁLYNÉ Férfinak lenni késő? O Károly, mily nagy akkor virtu-
sa ha annak kiviteléért szívünkkel áldozunk! – Magosra tette a 20
Herczeget a Végzés; magasobbra mint más milliókot atyjafiai kö-
zül. Elvonta másoktól, hogy Kedveltjére pazérolja a dicső tulaj-
donokat, 's milliók kérdezik: miért érdemlett ez még Anyja keblé-
ben több elsőséget, mint mi más halandok? Feleljen meg az ég
[20r] kívánságának, érdemelje meg a világ Előlmenőjének lenni, 25
's áldozza fel, a mit még senki fel nem áldozott.

KARLOS. Azt teszem is. Felségedért megvívni óriási erőm, de elvesz-
teni nincs.

4 is veheti] <el>veheti

14 Méltó] <A jutalom> Méltó

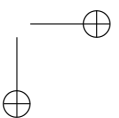
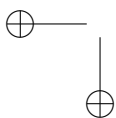
20 áldozunk] *emend.* áldozunk.!

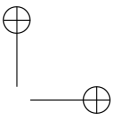
27–28 elveszteni nincs] <legkevesebb> nincs.

helye.

10 inaim] Q¹: *meine Nerven*. Jelentése: idegeim. EMSzT *in*: Sehne. DWB
Nerv: nervus, band, sehne, muskel.

15 Elők] Q¹: *Ahnen*. Jelentése: ősök.

KIRÁLYNÉ Valja meg Károly, ugye csak makacsság, elkeseredés, s büszkesége megsértése, a mi vágyásit oly dühödve vonja Anyjához? A szerelem, a szív, melyeket oly fecsérelve áldoz nekem, azon országokéi, melyeket egykor igazgatni fog. A Herczeg el-
5 pazérolja a népe magára bízott javait. A szeretet a Karlosz nagy kötelessége; ez eddig Anyjához volt tévedve. Tartsa meg, o tartsa meg ezt jövőendő országglására, 's erezze a lekiismeret törei helyett a gyönyörűséget, mely szép Istennek lenni. Erzsebet volt első szerelme, második legyen Spanyol ország. Kedves Károly, mily
10 örömet engedek a kedveltebb szeretőnek!

KARLOS *érzéseitől elfojlodva, a Királyné lábaihoz rogy.* Mily nagy vagy te égne leánya! Igen is, mindent a mit kíván Felsőged teszem, meghalni is kész vagyok, s ha kívánja soha boldog nem lenni. (*feláll*) A Mindenható előtt esküszöm – s esküszöm örökös
15 – o Istenem, azt nem tehetem! Csak örökös elnémulást de örökös elfelejtést nem.

KIRÁLYNÉ Hogy is kívánhatnam azt Károlytól, a mit magam sem akarok tenni.

[20v] POSA *az Alléen sietve jön.* A Király!

20 KIRÁLYNÉ Istenem!

POSA El innen, el Herczeg!

KIRÁLYNÉ Gyanuja rettentő, ha észre veszi –

KARLOS En maradok. Nekem vagy neki, melyikünknek van több
jussa maradni, ezen kedvembe megakarom ezt tőle kérdezni.

25 KIRÁLYNÉ S ki lessz akkor az áldozat?

KARLOS *karánál fogva vonva Posat.* El, el, jöjj Rodrigo. (*elindul 's ismét vissza tér*) Anyám, mit vihetek el emlékül?

KIRÁLYNÉ Anyja barátságát

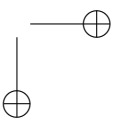
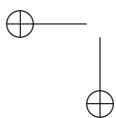
KARLOS Anyám barátságát?

30 KIRÁLYNÉ *leveleket ad által.* S ezen könnyeket a Niederlandból.

KARLOS Ha! értem.

Karlos és Posa elmennek. A Királyné nyugtalanul néz körül Dámái

27 Anyám...emlékül] Q¹-ben és Q²-ben sincs az *Anyám* megszólítás: *Was darf ich mit mir nehmen?* T¹-ben sincs: *Que m'est-il permis d'emporter?*

után, kiket sohol nem láthatni. A mint ki akar indulni a Király
megjelen.

[21r]

Hatodik Jelenés

Király. Királyné. Herczeg Alba. Grof Lerma. Domingo. *Dámák és* 5
Grandok, kik távolságra maradnak.

KIRÁLY csudálkozással *néz körül, kevés halgatás után.* Madame! ily
egyedül? 'S egy Dáma sem követőül! Csudálkozom! Hol marad-
tak Dámái?

KIRÁLYNÉ Kegyelmes Férjem! 10

KIRÁLY 'S mit jelent ez? egészen zavarodva van! mint a tűz, ég arc-
zája. Madame, miért egyedül. (*a Kisérőkhöz*) E megbocsáthatlan
hibáról a legszorosabb számot adjanak nekem. Kié a rang ma a
Királynénál lenni?

KIRÁLYNÉ O ne boszorkodjon kedves Férjem – én vagyok a hibás, 15
az én parancsolatomra távozott el Eboli Herczegné.

KIRÁLY Az Asszony parancsolatjára?

KIRÁLYNÉ Hogy leányomot elhozassa.

KIRÁLY S ezért minden Követőket el kellett küldeni? De ez csak az 20
első Dámát menti, hol volt a második?

1 *láthatni*] *emend.* láthatni.

7 csudálkozással] <el>csudálkozással

6 Grandok] Q¹: Granden. Jelentése: A spanyol kasztíliai arisztokrácia tag-
jai a grandok, a katolikus királyoktól nyerték el hercegi vagy grófi címüket.
13 Kié a rang] A *rang* jelentése itt a szolgálati sorrend. Az előző jelenet-
tel, illetve a szív és az érzés világával szembenállva jelentkezik a rang és az
etikett világa. Utóbbi dominált már az első felvonás harmadik és negyedik
jelenetében is. Ahogyan Fülöp és Erzsébet közös jeleneteinek is a formális
szabályok kényszerű követéséből és az egyéni szabadságjogok érvényesi-
téséből adódó feszültség, szembenállás a jellegzetessége. NA 7. II. 293. és
383.

19–20 S ezért...második] Q¹-ben hosszabb a király megszólalása: *Und da-
rum die Begleitung weggeschickt? / Seltsam, bei Gott! Für's künftige, Madam,
/ verschonen Sie mein Reich mit der Satire, / daß Philipps Frau, will sie ihr*

MONDEKAR, *ki azonba előjött s a több Dámák közé elegyedett; előlép.*

Felséges Uram! érzem hogy hibás vagyok.

[21v] KIRÁLY Ezért tíz esztendőt engedek a Marquisénak, hogy Madridból eltávozva erről gondolkodjék.

- 5 *Mondekár könnybe borult szemekkel viszalép. Minnyájon halgatnak s megdöbbenve néznek a Királynéra.*

KIRÁLYNÉ Mondekar, kit sírat? (*a Királyhoz*) Ha hibáztam kegyelmes Férjem, legalább a királyi koronának, mely után soha nem vágytam, megkell vala a pirúlástól menteni. Vannak e ezen ország-
10 szágnak törvényei, melyek a Monarchak leányát ítélőszék eleibe vonják? 'S csak kényszerítés őrzi e a Spanyol Aszonyokat? S inkább őrzi e a tanu, mint virtusok? Most engedje meg kegyelmes Férjem – én nem szoktam azokat könnyezve bocsátani el, kik engem örömmel szolgáltak. – Mondekar! (*leoldja övét s általadj a Mondekarnak*) A Királyt bántotta meg, 's nem engem; fogadja el ez órának s kegyelmemnek ezen emlékét tőlem. – Kerülje ezen
15 országot – csak Spanyol országba vétkezett; az én Francia országomba az ily könnyeket örömmel törlik le – – O miért kell mindég arra emlékezmem! (*Mondekarra hajolva, eltakart arczal*)

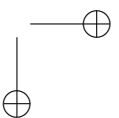
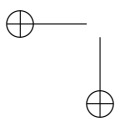
20 Az én Francia országomba csak ugyan másként volt!

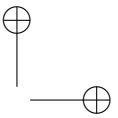
KIRÁLY *valamennyire megindulva.* Elizabeth! 'S ennyire kellett ennek nőni? 'S szerelmem aggodása ennyire megindíthatja? Egy szó megindíthatta, melyet a legszívesebb nyugtalanság [22r] mondatott? (*a Grandokhoz fordulva*) Itt álnak thronusom Vazalljai,
25 mondják meg ha egyszer is behunytam e eddig szeméimet, míg mindennap estvéjén számot nem vetettem, hogy dobognak népeim szívei a legtávolabbi éghajlatok alatt is? 'S nyugtalanabbul keljen e thronusoméért rebegnem, mint Hitvesem szívéért? Népe-

22 megindíthatja] megindíthatja <az Asszonyt>

28 rebegnem] *in marg.* rebegnem

Kind umarmen, / es so erwarten soll. – Kastilien / ist hoffentlich an Menschen reich genug, / die Königin mit Frauen zu versorgen. / Doch dieß entschuldigt nur die erste Dame; / wo war die zwote? Q² rövidebb változata lehet a szöveghely forrása: Und darum die Begleitung weggeschickt? / Doch dieß entschuldigt nur die erste Dame; / wo war die zweyte?

mért kardom és – Herczeg Alba kezesek: de Hitesem szerelméért csak az én szemem.

KIRÁLYNÉ Sir, ha megbántottam – –

KIRÁLY Engem a megkeresztelt világba a leggazdagabb embernek mondanak; országimban soha a nap le nem menyen. De mind ezt bírta már más előttem, s utánnam sok más bírandja. Nekem csak egy tulajdonom van. A mije a Királynak van, az a szerencséje; egyedül Erzsébet a Filepé! 'S ez a hely, hol halandó vagyok.

KIRÁLYNÉ Sir, e gyanú – – Felséged fél talám?

KIRÁLY De talám nem ősz hajaméért? Ha egyszer félni kezdtem, akkor megszűnök félni. (*a Grandokhoz*) Udvarom Nagyjai közül az első hibázik; hol van az Infans? (*senki nem felel*) A gyermek Don Károly gyanus kezd előttem lenni; kerül engem miolta haza jött az Alkalai [22v] Universitasból. Vére meleg, miért oly hideg pillantása? Miért oly megfontolt, magaviselete? miért oly rejtelkedő? Vigyázatok, mert ennyi koronák örökbe jutása nyugtalanul számlálja az Atya érütéseit. Vigyázatok, ajánlom nektek.

ALBA En vigyázok. Míg szív ver e pánczél alatt, Don Filep csendesen alhatik. Mint az Isten Cherubinja a paradicsom előtt, úgy áll Alba a thronus mellett.

LERMA Merhetem e én is alázatossággal megmondani vélekedésem Felséged igen hirtelen s keményen ítéli fiát. Félni lehet ugyan a Karlos meleg véréből, de nem szívéből.

KIRÁLY A Grof jól tud szolani az Atya elcsábítására, de a Király ortalma Alba marad. Máskor többet erről. (*Követőihez fordulva*)

10 De] <Ez ősz haj meg semmitől nem fél.> De

12 Infans?] Infans <Don Karlos?>

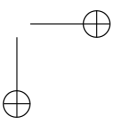
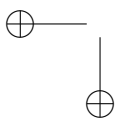
13 miolta haza] <visz> haza

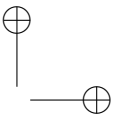
21 alázatossággal] alázat<tal>ossággal

24 az Atya] az<t>

19 Cherubinja] Q¹: *Cherub*. A paradicsom kapuját őrző angyal, az angyali kar legfelsőbb képviselője.

24 az Atya...Király] Az atyai és a királyi szerepkör az ember magán és nyilvános énjének megnevezése. A dráma szövegében többször is hangsúlyossá válik a megkülönböztetés. Ez a kettősség jellemzi az udvari embereket is, továbbá ez a drámai konfliktus egyik előfeltétele is. NA 7. II. 384.

- Most sietek Madridba; hív a királyi kötelességem. Az Eretnekség pestise ragadoz népembe. A viszonygás nő Flandriába. Borzasztó példa térítse meg az eltévedteket. Holnap feloldom magam az esküvés alól, melyet minden keresztény Királyok tettek. Példátlan legyen a vér folyása. Egész Udvarom hivatalos. *(kezét a Királynénak nyujtván)* Az Asszony is követni fog oda engem.
- 5 KIRÁLYNÉ Mennyei Isten, én csak Asszony vagyok – gyenge Asszony...
- KIRÁLY De reméllem keresztény is. Menyjünk, és mutassuk példáját.
- 10

A Király elvezeti a Királynét, a többiek is követik.

[23r]

Hetedik Jelenés

Karlos, kezébe levelek és Marquis Posa, jönnek különböző oldalakrol.

- 15 KARLOS Ne szolj többet. Meghatároztam magam, hogy Flandria szabaduljon meg. Anyám kívánja, s elég ez nekem.
- POSA Sietnünk kell tehát; a mint mondják, már a Kabinetba Alba Kormányozónak van nevezve.
- KARLOS Mindjárt holnap meghalgotást kérek Atyámnál, s e hivatalt magamnak kérem. Ugy is ez első kérésem tőle, ezt meg nem tagadhatja. Régen már, nem örömmel néz ő engem Madridba, mily kedves szín lesz ez ráéja nézve, engem magától távol tarthatni! 'S talám – még ennel többet is reméllek Rodrigo; meg lehet, hogy vele szembe léve, kegyelmébe ismét visszafogad. Ő még soha nem halotta a természet szavát, megládd mit teszen az én ajakimon.
- 20
- POSA Most már végre ismét az én Karlosom halom; Most már ismét ötöt.
- 25

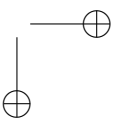
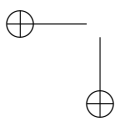
Nyolczadik Jelenés

Grof Lerma. Előbbiek

- 30 [23v] LERMA A Monarcha indul Aranjuezből, – parancsolatom van

9 és mutassuk] <adjuk> mutassuk

17–18 Alba Kormányozónak] <Guber> Kormányozónak

Herczagségednek.

KARLOS Ertem Grof Lerma, béfogom érni a Királyt.

POSA *cérémonizálásokat csinál, mintha elakarna menni.* Egyebet nem parancsol Herczagséged?

KARLOS Semmit sem, Chvalier, Kívánom szerencsésen érkezzen Madridba. Ott még többeket is fog nekem Flandriarol beszélni. (*Lermához, a ki még várakozik*) Mindjárt követni fogom.

Lerma elmenyen.

Kilenczedik Jelenés

Karlos. Marquis Posa.

10

KARLOS Ertettelek, s köszönöm ezt neked. De ezen magaviseletet csak harmadik jelenléte menti. Nem vagyunk e mi barátok? – A rangnak ezen tréfajátéka legyen számkivetve ezután szövetségünkéből. Gondold, mintha mi eddig egy bálba lettünk volna maszkba, te sklav köntösbe, s én launébol bársonyba burkolod-
va. Míg a Fársáng tart tiszteljük a hazugságot; s hogy a többi édes szédelgését meg ne háborítsuk, nevetséges komolysággal játszuk rollunkot. De az álorczán által int neked Károlyod, 's te melettem elmenve megszorítod kezem 's megértjük egymást.

15

[24r] POSA Ez az álom isteni szép, de nem reppen e el soha? Oly bizonyos e Károlyom magáról, hogy a határtalan Felség ingereinek ellene tud álani? – Még egy nevezetes nap van hátra – egy nevezetes, melybe ezen nagy lelkűség – előre akarom íteni, Karoly – Filep meghal; s Karlosz a kereszténység legnagyobb országát kapja örökbe. Végtelen köz választja el őt ekkor a halandok több nemétől; s a ki tegnap csak ember volt, ma Isten. Már most nincsenek neki több gyarlóságai; elnémultak előtte az örökkévalóság kötelességei; az emberiség – még ma nagy szó fülében – eladja

20
25

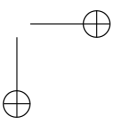
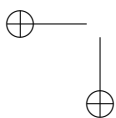
13 tréfajátéka] Q¹: *Possenspiel.* Jelentése: bohózat.

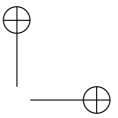
14 bálba] Az álarcosbál az udvari élet metaforája.

15 sklav köntösbe] Q¹: *in Sklavenkleider.* Jelentése: a (rab)szolgák viseletében.

15 launébol] Q¹: *aus Laune.* Jelentése: kedv, kedvtelésből.

18 rollunkot] Q¹: *Rolle.* Jelentése: szerep.

maga magát, s úgy csusz bálványához. Együttérzése kialszik a szenvedés látásába; virtussa ellankad a bújaságokba: bolondságainak küld aranyat Peru s vétkeinek udvara ördögeket nevel. Elrészegedve alszik ezen égbe, melyek sklavjai ravaszul teremtettek körulte. Soká tart istensége, mint álma. – Jaj a Boldogtalan-
 5 lannak! ki őt szánakodásból felébresztené. – Mi történne ekkor Rodrigoval? – A barátság igaz és mérész; a sérült megbántott Felség nem álaná ki ennek rettenetes sugárait. Karloasz nem túrné el egy Polgár merészségét, 's én sem a Király dölfösséget.
 10 KARLOS Való 's rettenetes festéed a Királyakrol. Ugy van; hiszek neked. De csak a bújaság nyitja meg szíveket a vétekeknek. – En még tiszta vagyok, egy huszonzhárom esztendő s ifju. A mit előttem ezrek lelkiisméret nélkül, búja ölelgetésekben elpazéroltak, a lélek nemesebb részét, a férfiui erőt, én ezt hátra tartottam a jövő
 15 uralkodására. A bújaság nyílai vissza pattantak melyemről, míg még Erzsébetet nem szerettem. Mi tolhatna ki téged szívemből, ha az Aszonyok nem?

POSA En magam. Szerethetném e Károlyom oly szivesen, ha tőle félnem kellene?

20 KARLOS Az soha nem fog történni. Van e szükséged rám? Vannak e [24v] kívánságid, melyet a thronusok koldulnának? Te gazdagabb alatvaló vagy, mint én Király fogok lenni. Vágysz e dicsőségre? Te már mint ifju elérted a legfelsőbb pontot, s nem fogadtad el. Melyikünk lesz egymásnak Hitelezője s melyikünk
 25 Adosa? Halgatsz? Reszketsz a kísértéstől, s nem vagy bizonyos magad felől?

POSA Legyen. Engedek. Itt a kezem.

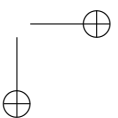
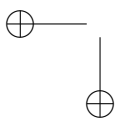
7 sérült] *in marg.* sérült

3 Peru] 1531-ben Peru spanyol uralom alatt állt.

4 sklavjai] Q¹: *seine Sklaven*. Jelentése itt: alattvalói.

9 Polgár] Q¹: *Bürger*. Jelentése: polgár. Posa a nemesség tagja, nem a polgárságé, Schiller azért használja a kifejezést, mert Posa a polgári emancipáció képviselője. NA 7. II. 387.

12 tiszta] A tisztaság és az ártatlanság azok a személyiségvonások, amelyekkel Schiller idealizálni képes hőseit és egyben szembeállítja őket az udvar korruptségával és romlottságával is. NA 7. II. 387.

KARLOS Enyim léssz tehát?

POSA Örökre, a szónak legszorosabb értelmébe.

KARLOS Oly híven s melegen, mint ma az Infanshoz, megmaradsz e egykor a Királyhoz is?

POSA Esküszöm, hogy meg.

5

KARLOS Akkor is, ha a hízelkedés férge őrizetlen szívembe markolnék? S akkor is ha e szem elfelejtené a másszor sírt könnyeket? – s fülem az esedezés előtt bézárkoznék? – Ígéred e, hogy akkor is megrendíthetlen őrzője léssz virtusomnak, megragadsz e akkor is, s Geniuszom nagy nevéen szolítod e.

10

POSA Igen, teszem azt.

KARLOS Még egy kérésem van hozzád! hívj engem Tevel ezután.

Mindég irigylettem a hozzád hasonlótól ezen meghittség jussát, irigylettem a természet ezen szép emlékét. Ez a barátságos Te, a hasonlóság édes csalódásával hízelkedik füleinknek. Semmit se szolj ez ellen. Gyanítom mit akarsz mondani. Ez kicsinség neked, tudom én azt, de nekem a király fiának sok. Lessz e barátom?

15

POSA A te barátod!

KARLOS Most menyek Királyhoz – Már semmitől sem félek. – Karon fogva veled, így vívok meg századom homályival.

20

Elmennek.

[25r] MÁSODIK FELVONÁS

Királyi Palota Madridba

Első Jelenés

Király, egy Baldaquin alatt ülve. Alba, kevés távolságra, feltett

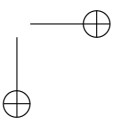
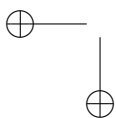
25

19 Már] <V> Már

10 Geniuszom] Q¹: *Genius*. Jelentése: 18. századi értelemben az isteni hatalom megjelenése, amely minden egyes embert egyénivé tesz. Ebben az értelemben Szókratész *daimonion* fogalmával rokonértelmű. NA 7. II. 388.

17 barátom] Q¹: *Bruder*. Jelentése: fivér.

25 *Baldaquin*] Q²: *Thronhimmel*. Jelentése: baldachin, ágymennyezet.

kalappal. Karlos.

KARLOS Az Országé az elsőség, Sir. Karlos örömmel a Minister után áll; ő az országért szoll – s én a ház gyermeke vagyok (*meghajítja magát s hátralép*).

5 KIRÁLY A Herczeg marad, s az Infans beszélhet.

KARLOS *Albahoz fordulva.* Tehát a Herczeg kegyelmétől kell kikérem az Atyát mint ajándékot. Egy fiunak – tudja azt a Herczeg – sok oly dolgai vannak szívében az Atyjához, melyek bajosan illehetnek egy harmadikot. A Király el nem foglalva maradjon meg

10 a Herczegnek – én csak az Atyát akarom egy rövid órára.

KIRÁLY Itt áll barátja.

KARLOS Bátorkodom e a Herczegbe én is feltenni az enyimet?

KIRÁLY Nem szeretem az oly fiaikat, kiknek Atyjok választása nem tetszik.

15 [25v] KARLOS Megengedi e Alba Ritteri büszkesége, hogy e jelenésnek halgatoja legyen? Becsületemre mondom, hogy az oly alkalmatlankodonak, ki az Atya s fiu közé hívatlanul oda tolni magát nem pirul, s semmisége pirító érzésével ott álani kárhoztatja magát, Istenemre mondom, – hogy ha egy koronát érne is a beszéd,

20 mégsem lennék helyébe.

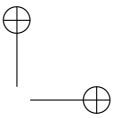
KIRÁLY *feláll, boszus tekintetet vetvén Karlosra.* Hagyjon magunkra, Herczeg (*Alba a fő ajtó felé indul, a Király a Kabinetbe inti hogy*

7 Egy] <A> Egy

18 semmisége pirító] <p aláz> pirító

19 érne] *in marg.* érne

1 *Karlos*] Q¹-ben hosszabb a jelenet bevezetése Karlos és a király egy-egy megszólalásával. A fordított szöveghely forrása a Q² rövidebb változata lehet: *Erste Scene. König Philipp, unter einem Thronhimmel. Herzog von Alba, in einiger Entfernung von dem König mit bedecktem Haupt. Karlos. / Karlos. Den Vortritt hat das Königreich. Sehr gerne / Steht Karlos dem Minister nach. Er spricht / Für Spanien – Ich bin der Sohn des Hauses. (Er tritt mit einer Verbeugung zurück.) Philipp. Der Herzog bleibt, und der Infant mag reden.*
15 Ritteri büszkesége] Q¹: *Ritterstolz*. Jelentése: lovagi büszkeség, méltóság.
22 Kabinetbe] Q¹: *Kabinet*. Jelentése: fülke, előszoba.

menyjen.) A Kabinetbe, míg hívni fogom.

Második Jelenés
Király. Karlos.

KARLOS, *mihelyt Alba kiment letérdel a Király előtt a legmélyebb érzés kinyomasaval.* Most már ismét az én Atyám, az enyim ismét! 5
Vegye szíves hálám ezen kegyelméért, – kezét édes Atyam! O dicső nap! e csak gyönyörüsége rég megvult tagadva fiától. S miért volt? Miért oly soká? – O kedves Atyam, az emlékezettel menyi sebeim kezdenek sajgani. Miért taszít el oly soká szívétől? – Mit vétettem? Boldogtalan gyanú! örökös szívférge a Királyoknak, 10
mely a szent instictus köteleit is elrágod! Lehetséges e? Már huszonhárom [26r] esztendeje, hogy a világ Filep fiának nevezet – s ő még semmit sem tud róla.

KIRÁLY Infans, szíved nem ért a mesterkéléshez, hagyj fel hízelkedéssiddel, így nem akarlak hallani. 15

KARLOS *felállván.* S azt hiszi hogy ez mesterkélés? – e szóba ismét udvariait halom beszélni. Atyám, nem mind jo, Istenemre mondom, nem mind jo a mit a Pap mond, 's a mit ennek Kreaturái mondanak. En nem vagyok rossz Atyám, forró vér hibám, vétkem az ifjuság. Rossz nem vagyok, rossz valóban nem. Ha néha vad felbuzdulatok szívem elvádolják is, de szívem még is jo. 20

KIRÁLY Szíved tiszta, tudom én azt, mint imátságod.

KARLOS Ugy hajtson el magáttól az Idvezítő könyörületessége, mint egy hitvány férget, ha kétszínkedem! Igen komolyul s valóan fekszik szívemen ez az óra. – Atyám! most vagy soha sem! – Magunkra vagyunk, a rang lánczai elvannak szakadozva, az etikette rettegősködő közfala öszve omlott az Atya s fiu között. Most vagy soha sem! A reménynek egy sugára tündöklök fel bennem, 25

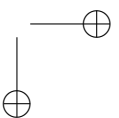
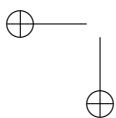
21 vad felbuzdulatok] <felláz> felbuzdulatok

5 *kinyomasaval*] Q¹: *Im Ausdruck.* Jelentése: kifejezésével.

10 *szívférge*] Q¹: *Busenwurm.* Vas István fordításában: „féreg királyok szíve mélyén”

11 *instictus*] Q¹: *Instinkt.* Jelentése: ösztön, hajlandóság.

18 *Kreaturái*] Q¹: *Kreaturen.* Jelentése: emberei.

s egy édes rémlet futja el szívem. Az egész ég aláborul mosolygó
Angyalival, megilletődve néz le a háromszor szent e nagy 's szép
jelenésre. O kedves Atyám! – Bocsánat! (*lábaihoz borul*)

[26v] KIRÁLY Alj fel s hagyj el.

5 KARLOS Atyám, bocsánat!

KIRÁLY *magát el akarja tőle vonni*. Igen merész kezd lenni a szem-
fényvesztő játék.

KARLOS Igen merész fia szeretete?

KIRÁLY Sőt még könnyek is! Menj szemeim elől.

10 KARLOS Most vagy soha sem. – Atyám, bocsánat!

KIRÁLY El szemeim elől! Jöjj porral lepve csatáimból, karjaim nyitva
lesznek elfogadni, így megvetlek. Csak a gyáva vétek hullat gyá-
va könnyeket. A ki nem pirul megbánni, az nem fogja a véteknek
eleit venni kívánni.

15 KARLOS *egy ideig félnék bámulással szemlélve a Királyt*. Ki ez? Mi-
csoda elhibázás által tévedett e Jövevény az emberek közé? – Az
emberiség érzése megbizonyítási a könnyek, s az ő szeme száraz,
őt nem szülte Aszony. Ama kínszól is gyönyörűséget csikor,
sőt a mi a bánatot írigylesre méltóvá teszi, 's a mi az embert még
20 egyszer az égbe andalítja, s az Angyalokat lecsalhatná a halan-
dóságra: a könnyezés édes örömét ő nem ismeri! – O kénszerítse
soha nem nedvesült szemét még korán könnyezni tanulni; külön-
ben, különben még jöhet oly sulyos orája, melybe sírni fog hogy
sírni nem tud.

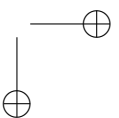
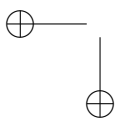
25 [27r] KIRÁLY Azt hiszed, hogy Atyád nehéz gyanujit szép szavaiddal
megrendítet?

19 bánatot írigylesre] <is> írigylesre

1 rémlet] Q¹: *Ahnung*. Jelentése: sejtés.

2 háromszor szent] Q¹: *Dreimalheilige*. „Szent, szent, szent a Seregek Ura,
betölti az egész földet dicsőség„ Ézs 6:3.

17 könnyek] A király érzéketlen a fiai könnyei iránt. A könny az emberi
természet megnyilatkozása és jelenlétének bizonyítéka, mely jelen helyen
nem az érzékenység jele, az érintettségé, hanem az emberiségé. Az embe-
riesség egyben a mindenkori uralkodóval szembeni elvárás, melyet a király
nem teljesít, csak a fia. NA 7. II. 390–391.

KARLOS Gyanujit? Kírtom én azon gyanut, – Atyám szívéhez ragaszkodom, míg azon gyanuk szikla kemény kérgei lehullanak róla. Kik taszítottak ki engem Királyom kegyelméből? Mit ígérhetet a Barát az Atyának fiáért? Mivel potolja ki Alba az Atyának gyermektelenül elvesztett idejét? Szeretetet kíván Atyám! – Itt e melybe annak egy uj s tisztább forrása buzog mint a milyent a mocsáros s poshadt tartókból Filep csak aranyával nyíthat meg. 5
KIRÁLY Vakmerő, halgas! azon férfiak, kiket gyalázni mersz választásomnak legpróbáltabb szolgálai, s neked tisztelni kell őket.
KARLOS Soha sem életembe. A mit a Felsőged Albai tesznek, teheti 10 azt Karlos is s Karlos még többet tehet. Mi gondja egy Béresnek az Országra, mely soha nem lesz övé? Mit bánja ő ha a Filep hajai őszre fejedrednek is? Az ő Királya meg lesz, ha Filep nem lesz is többé, s akkor is mint most, megkapja Napszámját. Karlosza szerette volna magát Atyám! – Egyedül lenni, csupán egyedül a thronuson – ez a gondolat elborzaszt. 15

KIRÁLY ezen szoktól meglepetve, gondolkodásba merül, pauza után.
En egyedül vagyok.

[27v] KARLOS tüzzel hozzája közelítve. Csak volt, Atyám. Ne gyűlöljen többé, én gyermekileg forron fogom szeretni, csak ne gyűlöljen többé! – O mily elragadó 's édes, magunkot egy szép lélekbe dicsőítve érezni!, mily szép tudni azt, hogy örömeink idegenek arcát is lángba lobbantják; hogy aggodásunk mások szívébe is remeg; hogy szenvedésünk mások szemét is könnyel lábbogtatja. – Mily szép s dicső, karonfogva egy kedvelt szeretett fiuval az ifjuság rozsa 25 pályáját még egyszer visszaélni! – az élet édes álmát még egyszer által álmadni! – Mily nagy s édes, halhatatlanul joltévőleg a szá-

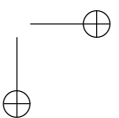
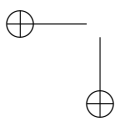
7 aranyával] *ante corr.* arányával

22 érezni] *emend.* érzeni

23 aggodásunk mások] <idege> mások

18 En egyedül vagyok] A király magányos a trónon. Schiller nem pusztán a fiú-apa hatalmi harcából bontja ki a király emberi tragédiáját, hanem Erzsébet vélt hűtlenkedéséből és a trón magányos birtoklásából is. NA 7. II. 390.

24 könnyel lábbogtatja] Q¹ *Augen wässern.* Jelentése: könnyre fakasztja. EMSzT *lább, lábbog:* lebeg, schweben.

zadoknak tovább élni gyermeke vírtussában! – O mely isteni, a fiu pályára lépésével még egyszer visszatérni a Maradékhoz, hasonlólag a naphoz, mely a hold tükör üvegében újra feltámad! – Mily szép plántalni, a mit egy szeretett fiu fog aratni; gyűjteni a mi neki
5 hasznot hajtand; sejdítgeni, hogy fog a hála szívében lobogni! O kedves Atyám, ugy e e földi paradicsomrol halgattak Papjai?

KIRÁLY, *nem megindulás nélkül*. O fiam, fiam, te magadnak ki monddod itéleted. Igen ingerlőleg festesz oly boldogságot, melybe soha nem részeltettél.

10 KARLOS Azt ítélje meg a Mindenható! Maga Atyám, maga zár ki szívéből, maga thronusa részvétéből. Mostanig ezen napig – s igasságos bánás volt e az Atyam? [28r] eddig, mint spanyol koronaörökös, idegen voltam ezen országba, fogoly azon földön, hol egykor Ur leszek. S méltó bánás volt e ez velem? – O Atyám,
15 hányszor nem pirultam el, ha idegen Udvarok Követjeitől, ha újságokból kellett megtudnom az Aranjuezi Udvarnál történeteket.

KIRÁLY Még igen ifju voltál, hogy valami reád bízathatott volna. Még csak rontanál.

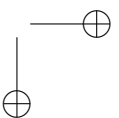
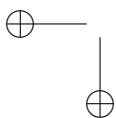
— 20 KARLOS O, adjon bár rontani valot, atyám, Huszonhárom esztendős vagyok, s még semmit nem tettem a halhatatlanságnak! Felserkentem; azon érzés hogy Uralkodni vagyok születve üldöz mint a Hítelezőt; 's ifjuságom minden elvesztett órái, intenek mint annyi dicsőség adosságok. Eljött végre a nagy s szép idő, mely a nagy
25 tőke pénz interessét kívánja tőlem: hívna világ historiaja, s Előim nagy tettei. Eljött az idő, mely a hír dicső sarompojit felnyítja. Kedves Atyám, merhetem e előmondani kérésem, mely ide hozott?

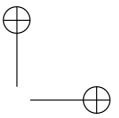
24–25 Előim nagy] <dicső> nagy

16 Udvarnál történeteket] Q¹-ben hosszabb a jelenet ezután a király és Karlos két-két megszólalásával. A fordított szöveghely forrása a Q² rövidebb változata lehet: *Vom Hofe zu Aranjuez erzählten!* / *Philipp. Zu heftig braust das Blut in deinen Adern.*

24 pénz interessét] Q¹ *des hohen Pfundes Zinsen*. Jelentése: kamatot. EMSzT *interes*: pénzbeli, a terményben való vagy a munkában ledolgozandó kamat; *interesse*: kamatos kamat.

24–25 Előim nagy tettei] Q¹: *Ahnenruhm*. Jelentése: ősök dicsősége.

KIRÁLY Még is kérés? – Szolj.

KARLOS Fenyegette nő Brabantiban a villongás. A Pártosok mac-
kacssága erős és okos ellentálást kíván. Ezen ábrándozok dühét
fékezni, azt mondjak, Herczeg Alba, a Királytól souveráni hata-
lomnak kinevezve, egy sereggel indul Flandriába. Mely dicső vol- 5
na e hivatal, s egészen arra találva fel, hogy a Filep fiát, a Nagy
Károly Unokáját, a világ s a Maradék előtt felvezesse. Felsőges
Uram, adja nekem által ezen sereget [28v] engem szeretnek a
Flandrusok, 's bátorkodom hívségekért vérem kezesül adni.

KIRÁLY Ugy beszélsz mint Almadozó. Ezen hivatal férfias s nem 10
gyermeket kíván.

KARLOS Csak embert Atyám, 's ezen egyetlen az, a mi Alba soha
nem volt.

KIRÁLY Csak rettentés fékezheti a villongást; a könyörületesség itt 15
oktalanság volna. A te szíved fiam érzékeny. Albatol félni fog-
nak. Alj el kérésedtől.

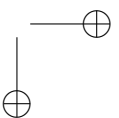
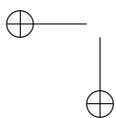
KARLOS Küldjen engem Flandriába Atyám. Bízson érzékeny szí-
vembe. Már csak a neve a Király fiának, mely zászlóim előtt re-
pülve, hódol a hol az Alba Hohérjai csak pusztítának. Atyám,
térdeimen kérem – ez az első kérésem életembe – Bizza reám 20
Flandriát –

KIRÁLY *hoszas pauza után, mely alatt az Infanst általjáró pillantat-*
tal szemléli. 'S egyszer s mind legjobb seregem a te uralkodni
vágásodra bizzám? – A kést Gyilkosomra?

KARLOS *meghökkenve viszalép.* O Istenem, s csak ennyire mehettem, 25
's csak ennyi a gyümölcse e rég ezsdéklett órának? (*gondolkodás*
után szelídült komolysággal) Atyám, feleljen szelidebben; ne küld-
jen így el magától. Nem akarnék e kedvetlen felelettel bocsátatni
el, nem ily nehéz szível. Atyám, feleljen [29r] szelidebben. Te-
gyen valamit, a mi élessze fiui elkötelezésem, mely mint Adosát, 30

2–5 Brabantiban...Flandriába] Németalföldi tartományok, a Tizenhét Tar-
tomány néven ismert történelmi állam tagja Brabantia és Flandria. Föllá-
zadtak a spanyol király ellen, a mű történelmi háttérében a németalföldi
szabadságharc (1568–1609) áll.

4–5 souveráni hatalomnak] Jelentése: másra átruházott, korlátlan vagy
teljhatalom.

örökre lekössön. Atyám, bánjon kegyelmesebben velem. Ez az én legsürgetőbb szükségem, utolsó kétségbe esett próbám. Csak a háládotosság mentheti meg virtusom –

KIRÁLY *despotis hangal* szavát szakasztva. A te virtusod?

- 5 KARLOS *megrebbenve*. Istenem, mit mondtam! Atyám magamon kívül voltam. De nem foghatom meg, hogy tőlem mindent, mindent így megtagad. S elbocsát így magától, Atyám? Meghalgatatlanul, ezer édes rémletimbe megcsalodva, elbocsát e így Atyám? A Felsőged Albaja s Domingoja győzedelemmel uralkodnak ott,
10 hol Karlos a porba sirt. Atyám, az Udvariak csoportja, a rebegő Grandokkal, s a Baratok vétektől sárga arczája czéha tanuja volt, midőn Felsőged nekem nyilvánosan audientiat adott. Az Istenért, ne szégyenítsen így meg, ne tegyen ki az Udvariak csufondáros kaczagásának, hogy a Felsőged kegyelmébe az Idegenek duskálnak,
15 's gyermeke semmit sem nyerhet. Becsülésének bizonyításául, küldjön engem Flandriába a sereggel.

KIRÁLY Királyod haragjára, többszer ne haljam e szót.

- KARLOS Merészlem Királyom haragjának kitenni magam, s még egyszer utoljára esedezem: bizza reám Flandriát. Nekem el kell men-
20 nem Spanyol Országból. Oly valami tépdeli [29v] itt szívemet, melyet senki nem gyaníthat. Az én itt lételem olyan, mint a halálra ítéltnek a lélekzet vétel a Hohér keze alatt. Sulyoson nyom engem Madridba az ég, mint egy gyilkosság lelkiismérete. Csak az égnek hirtelen változtatása gyógyíthat meg. Atyám; ha meg-
25 akar szabadítani – küldjen haladék nélkül Flandriába.

KIRÁLY *mesterkélt alábocsatkozásal*. Az ily betegek fiam, mint te,

15 's gyermeke] <Ka> gyermeke

22 Sulyoson nyom] <borong felettem> nyom

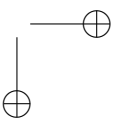
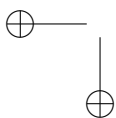
24 meg] meg <engem>.

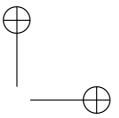
24–25 megakar szabadítani] <engem> szabadítani

4 *despotis hangal*] Q¹ *strenq*. Jelentése: szigorú, uralkodói, fensőbbeséges hang.

8 rémletimbe] Q¹ *Ahndungen*. Jelentése: sejtései.

11 czéha] Q¹ *Zunft*. Jelentése itt: társasága, kompániája. EMSzT *céh*: czéha, Zunft.

ápolgatást kívánnak, s az Orvos szeme előtt lételt. Te Spanyol
Országba maradsz 's Alba Flandriába megyen.
KARLOS *magán kívül*. O most végyetek körül jo lelkek!
KIRÁLY *viszalépvén*. Megálj! mit akarnak e mozdulatok!
KARLOS *remegő hangal*. Atyám, visszavonhatlanul áll e határozása 5
melett?
KIRÁLY Az a Királytól jött.
KARLOS Így hát elvégeztem dolgom (*megindulások közt elmenyen*).

Harmadik Jelenés

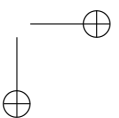
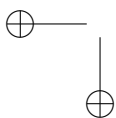
Király, egy ideig borongó gondolkodásba merülve all; végre egy 10
nehány lépést teszen a Szálába fel 's alá.
Alba, kétségek közt közelget.

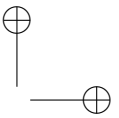
KIRÁLY Minden órán készen legyen Brüsselve indulhatni.
[30r] ALBA Már minden készen van.
KIRÁLY Teljes hatalma megpecsételve áll a Kabinetbe, addig is ve- 15
gyen bucsut a Királynétol, s találkozzék az Infansal.
ALBA Mint egy dühös küldöt, oly vonásokkal láttam épen most ki
menni a Szálából. 'S Felséged is megindulva lenni látszék. Talám
a beszéd foglalatja.
KIRÁLY A foglalatja Alba volt. (*Albara függesztett szemekkel 's bor-* 20
zongva) Örömmel halom hogy Karlos Tanácsosím nem szereti, de
kedvetlenséggel tapasztalva, hogy meg is veti. (*Alba elpirul s felel-*
ni akar) Most nem várok erre feleletet. Megengedem a Herczeg-
nek, hogy Karlost megengesztelje.

1 ápolgatást] *emend.* apolgatást
15 hatalma megpecsételve] <már> megpecsételve
16 Infansal] <Karlos>

8 elmenyen] Q¹-ben hosszabb a jelenet ezután a király és Karlos négy és
három további megszólalásával. A fordított szöveghely forrása a Q² rövi-
debb változata lehet: *Karlos. Mein Geschäft ist aus. (Geht ab in heftiger*
Bewegung.) –

23–24 Megengedem...megengesztelje] Q¹-ben hosszabb a jelenet a király
és Alba egy-egy megszólalásával. A fordított szöveghely forrása a Q² rö-
videbb változata lehet: *Philipp [...] Der Prinz ist Euer Freund nicht. / Alba.*
Ich bin stolz / Ein Schicksal mit dem Könige zu theilen. / Philipp finster. Ich

ALBA Sir!

KIRÁLY Mondja meg a Herceg, ki vala csak az első, kí fiam fekete feltételről megíntett? Akkor csak magát halgattam meg 's ötlet nem. Ezután Karlos közelebb leszen thronusomhoz most mehet.

5 *A Király a Kabinetbe s Alba más ajton elmennek.*

Negyedik Jelenés

Szála a Királyné Szobája előtt

[30v] *Don Karlos, jön beszélgetve egy Pageval, a Szálába lévök a közelebbi szobákba oszlanak a Herceg megjelenésével.*

10 KARLOS 'S hozzám ezen levél? De mire ez a kolcs is? s mind kettőt oly titkon küldve? Jöjj közelebb! – Kitől kaptad ezeket?

PAGE *titkolodzva.* A mint a Dámától észre vettem, inkább kitaláltatni akar, mint megneveztetni.

15 KARLOS *meghökkenve viszalép.* A Dáma? (*figyelmesebben meg szemlélvén a Paget*) Mit? – Hogy? Ki vagy te?

PAGE Pageja a Királyné ő Felségének.

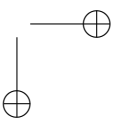
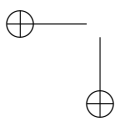
20 KARLOS *megrettenve hozzászalad, 's kezét szájára teszi.* Meg álj! – Halálé vagy ha többet szolsz! Eleget tudok már (*hirtelen feltöri a pecsétet s a Szála legvégsőjére megyen olvasni. Ez alatt a nélkül hogy tőle észre vétetnék Alba keresztül megyen melette a Királynak Szobájába. Karlos nagyon kezd reszketni, s váltva elhalványodik s megpirul. Az olvasás után soká szotalanul áll, szemeit a levélre függesztve. Végre a Pagehoz fordul*) Ő maga adta neked e levelet? [31r] PAGE Tulajdon kezeivel.

25 KARLOS Ő maga adta? O ne játszadj velem! Még soha sem olvastam

wüßte nicht, was ich mit Herzog Alba / zu theilen hätte – – Gerne mag ich hören, / daß Karlos meine Ráthe haßt, doch mit / Verdruß endeck 'ich, daß er sie verachtet. / Alba entfährt sich und will auffahren.

2–3 fiam fekete feltételről] Q¹: vor meines Sohnes schwarzem Anschlag. Jelentése: fiam ártó, rossz szándékától.

21–22 reszketni...megpirul] Schiller orvostudományi tanulmányai során foglalkozott a szellem állapotának testi jeleivel, több tanulmányt is szerzett a témakörben, s ennek nyomát viseli Karlos belső vívódásának leírása is. NA 7. II. 395.

kezeírását, 's hinnem kell neked, ha te eskühetel. Ha hazugság, vald meg egyenesen, s ne úzz trefát velem.

PAGE Kivel?

KARLOS *ismét a levélre tekint s vizsgálódo szemeket vet a Pagera; fel 's alájárás után.* Vannak e Szüléid? Vannak? A Királynak szolgál Atyád? S hazafi e? 5

PAGE Atyám elesett Saint Quentinnél, mint Ezredes a Savoya Lovasságánál, s Grof Henarez Alonzonak hívták.

KARLOS *kezénél fogja a Paget, s sokat jelentőleg tekint meg.* A Király adta neked a levelet? 10

PAGE *elérzékenyedve.* Kegyelmes Herczeg, megérdemlem e ezen gyanut?

KARLOS Sírni is tudsz? O ugy engedj meg *(olvassa a levelet)* „Ezen kolcs a Királyné Pavillonja belső szobáit felnyitja. A végső oldalrol egy Kabinetbe nyitt, hol míg nem mutatkoztak leselkedők nyomai. Itt szabadon megvalhatja a szerelem, [31v] a mit oly soká csak intésekre bizott. Meghalgatás vár a bátortalan Szerelmesre, s szép jutalom a szemérmes Tűrőre. E” *(mint egy bodulásbol felebredve)* Nem álmodom – nem ábrándozok, ez az én jobb kezem – ez a kardom – ezek írt szavak. Igaz és valo, szerettetem – igen – szerettetem, a boldogok legboldogabbja vagyok az egész világon. En szerettetem! *(magán kívül a Szálán keresztül rohanva, kezeit az égre emelve)* Mindenható! miért nem vagyok most Ura az egész világnak, hogy örömembe mind elajándékoznám! 20

PAGE Jöjjön tehát a Herczeg, hogy vezessem. 25

KARLOS Hagyj elébb magamhoz jöttöm. – Nem reszketnek e még ezen boldogságnak minden félelmei bennem? Mennynek Ura! avagy reméltem e ily magosra? mertem e ezt valaha csak álmad-

14 Királyné Pavillonja] <belső sze> Pavillonja

15 Kabinetbe] <szobába vezet,> Kabinetbe

7 Saint Quentinnél] Csata Spanyolország és Franciaország között 1557. augusztus 10-én. Egmont gróf vezette győzelemre a spanyol lovagságot St. Quentinnél. NA 7. II. 395. és 421.

18 E”] Elisabeth királynő és Eboli hercegnő keresztnevének kezdőbetűje is E.

ni is? – Hol van az ember most, ki ily hamar megszoká istennek lenni? Ez más ég, ez más nap mint előbb vala. Ez nem az a világ többé, melybe könnyezhet a szenvedés. Ő szeret engem s Világnak Atyja! Ki valék s ki vagyok most! Ő szeret engem. O engedd,
5 hogy Madridba, az országba s az egész világon elbeszélhessem, milyen boldog vagyok! (*elakar menni*)

PAGE Hová? Kinek akarja elbeszélni? A Herczeg elfelejti –
[32r] KARLOS *hirtelen megmerevedve*. A Királyt? Az Atyámot? (*karjait lebocsátja, félelmek közt néz körül s kezd magához térni*) O az rettenetes. – Igazad van barátom, hogy el kell halgatnom, hogy ennyi boldogságot kebelembe kell temetnem, az rettenetes! Azt mondják, a föld alatti aranyat csak holt csend alatt lehet kiemelni, azért én sem lélekzelek (*a Paget kezénél fogja s félre vezeti*) A mit ma láttal – s a mit nem láttal, hallod e, mint egy sírba úgy legyen kebeledbe
10 temetve. Most mennj. Követlek én is. Ne hogy együtt találjanak. Mennj. (*Page, el akar menni*)

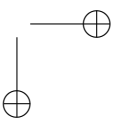
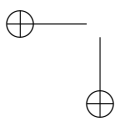
KARLOS De megálj még! haljad! (*a Page vizatér. Karlos egyik kezét vállára teszi, komolyan s méltósággal néz szemébe*) Te egy rettenetes titkot vissz magaddal, mely az erős méregként, az edényt,
20 melybe tétetett szélyel pattantja. Ne vidd közel a thronushoz. Légy jól Ura vonásidnak. Fejed soha ne tudja meg, mit őriz szíved. Légy hasonló a holt Beszélő csöhez, mely a hangot elfogadja s visszaadja, s maga meg sem tudja. Te gyermek vagy: légy mindég az, s játszadd a vígot. Mily jól ki tudta választani az okos Író a szerelem Követjét! Itt nem keresi a Király kigyóit.

PAGE S én Herczeg, büszke leszek, hogy egy titokkal gazdagabbnak tudom magam a Királynál.

[32v] KARLOS Hiu ifju bolond! épen ez a mítól reszketned kell. Ha történetik, hogy közönséges helyt találkozzunk remegve s alázkodással közelíts hozzá. Hiuságod soha el ne szédítsen jelentgetni, mely kegyelmes az Infans hozzá. Fiam, nem véthetsz nagyobbat,
30

14 e, mint] <ugy> mint
24–25 Író a] Író<né>

22 a holt Beszélő csöhez] Q¹: *das todte Sprachrohr*. Jelentése: szócső, mely továbbítja, de nem rögzíti a beszédet.

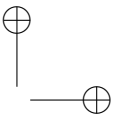

mintha megtudták, hogy nekem tetszetsz. Ha mit ezután megho-
zandssz nekem, soha ne mond azt szokba, soha ne bízd ajakidra;
tudosításod ne legyen a gondolatok szokott utján; sőt inkább hadd
azt, mint az üldözött Gyilkost, utatlan pusztákon hozzám csuszni,
hol senki nyomdokít nem gyanítja. Szemeddel, ujjoddal beszélj, 's 5
én pillantásimmal halgatok reád. A levegő, a világosság körülünk,
mint Filep Kreaturái; a süket falak is zsoldjába vannak. Jőnek. – (a
Királyné ajtaja megnyílik, Alba kijön) Mennj most – –
PAGE Csak hogy a szobát el ne vétse a Herczeg (*menyen*)

Ötödik Jelenés 10
Karlos. Alba.

ALBA *Karlos utjában álva.* Két szóra, kegyelmes Herczeg –
[33r] KARLOS Jol van – értem – mászor. (*akar menni*)
ALBA A hely nem a legillendőbb ugyan. Méltoztani fog talám
Herczegséged a maga szobájába meghalगतni? 15
KARLOS Mire? Itt is megeshetik – csak hamar – csak röviden.
ALBA A mi tulajdonképen idehoz az, hogy Herczegségednek aláza-
tos köszönetem megtegyem, a nekem méltoztatott –
KARLOS Köszönetet? Nekem köszönetet? – Miért, – s épen Herczeg
Albatol? 20
ALBA Kinek köszönhessem ezt másnak, mint Herczegséged közben
járásának –
KARLOS Nekem? Nekem teljességgel nem – nekem épen nem. A
Herczeg utazik tehát? Utazzék Isten hírével!
ALBA 'S egyebet nem? Csudálkozom – s egyebet nem parancsolna 25
Herczegséged Flandriába?
KARLOS Mit egyebet? Mi bajom ott?
[33v] ALBA Pedig ugy tetszett ezelőtt csak kevéssel is, mintha ezen
tartományok sorsa Don Karlos jelenlétét kívánta volna.
KARLOS Hogyan? De ugy van – igaz, az ez előtt volt, de így is jól 30
van, – igen jól, s annál jobb.
ALBA Bámulással hallom.
KARLOS *nem ironiával.* A Herczeg egy nagy General – azt minden

7 Kreaturái] Q¹ *Kreaturen.* Jelentése: emberei.

tudja. Az irigységnek is megkell azt vallani. S én – én ifju vagyok. Így gondolta ezt a Király is, s a Királynak igaza van, egészen igazza. Most látom által, örvendek, s elég erről. Szerencsés utat kívánok. A mint láthatja a Herczeg, most már dolgok sürgetnek engem. A többit holnap, vagy mikor akarja, vagy ha Brüsseltől
5 visszatér.

ALBA Hogyan? Tíz esztendő múlva?

KARLOS Tehát éljen szerencsésen. (*kevés halgatás után, midőn látja hogy Alba megmarad*) Az [34r] esztendőnek épen jó részében
10 indul. Utja Majlandon, Lotharingian, Burgundian s Német Ország-
gon lesz keresztül. Német Országban? épen ott volt. Ott ismerik a Herczeget. Most April van – Majus – Junius – Juliusba vagy legkésőbb Augusztus kezdetén Brüsseltől lesz. O nem kétkedem, hogy majd halani fogunk a Herczeg győzelméről.
15 Bizodalmunknak megfelel, azt hiszem.

ALBA *sokat jelentőleg*. S tehetem e azt semmiségem piritó érzésével?

KARLOS *kevés halgatás után, méltosággal s büszkén*. A Herczeg érzékeny – s méltán. Megkell vallanom, kevés kímélés volt részemről a Herczeg ellen fegyverrel élnem, melyet nem képes ellenem fordíthatni.
20

ALBA Nem vagyok képes?

KARLOS *nevetve kezét odanyújtja*. Kár, hogy épen most nincs időm a nemes viadalra Albával. De másszor –

[34v] ALBA Herczeg, mi hibáson számlálunk, s mindenik különböző oldalról. A Herczeg példának okáért magának husz esztendővel
25 idősebbnek én pedig husszal ifjabbnak nézem.

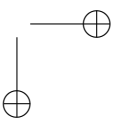
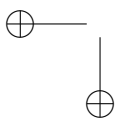
KARLOS Nos?

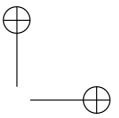
ALBA S erre a jut eszembe, hogy a Monarcha szép Portugalliai Felesége mellett töltött hány óráját nem adta volna érte, hogy koro-

16 semmiségem piritó érzésével] Kéziratban dupla aláhúzással.

10–11 Majlandon...Német Országban] Alba útja Itálián, Lotharingian és Németországban át vezet Németalföldre, a köztes országokban toborozza serege egy részét. NA 7. II. 398.

28–29 Portugalliai Felesége] Mária hercegnő, Filep király első felesége, Karlos anyja portugalliai származású volt. NA 7. II. 398.

nájának oly kart vásároljon, mint az enyim? Ugy hisz az tudva volt előtte, hogy menyivel könnyebb dolog Monarchakot, mint Monarchiakot plantalni – s menyivel hamarabb lehet a világnak Királyt adni, mint Királyoknak világokat szerezni.

KARLOS Igen valo. – Nos? Herczeg Alba? – 5

ALBA S a Népek menyí véreinek kellett elfolyjni, míg két csepp Királyá tehette a Herczeget.

[35r] KARLOS Becsületemre mondom, igen valo. – S két szóba minden kifejezve, a mit az érdem büszkesége a szerencse kevélységének ellenébe tehet. Csak már most az alkalmaztatást. Nos Herczeg Alba? 10

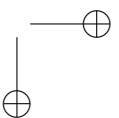
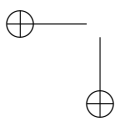
ALBA Jaj a bölcsői gyermek Felségnek, ki Dajkájával szembe száll. Mily édes neki a mi győzedelmeink puha párnáin szunyodozni! A koronán csak a gyémántok villognak, de nem a sebek is, melyel vívattak. – Ezen kard idegen népeknek írt eleibe spanyol törvényeket, villogott a Megfeszített képe előtt, s a hét magvának a világ ezen részében véres borázdákat forgatott fel: az Isten az égbe ítélt s én a földön. 15

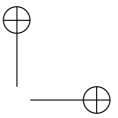
KARLOS Isten vagy az ördög, mind egy! A Herczeg az ő jobb keze volt, jól tudom én azt, 's most ne többet arrol. Bizonyos visszemléke[35v]zésektől örömet őrizkedném. Becsülöm Atyám választását. Atyámnak egy Albara van szüksége! S hogy szüksége van, nem az, a miért irigyenem. A Herczeg egy nagy ember, – az is meglehet. Színre hiszem magam is. Csak attól félek, hogy Herczegséged korábban született a világra egy néhány századokkal, mint a hogy kellett volna. Egy Alba, az én vélekedésem szerint az az ember, kinek a legutolsó napon kellett volna eléjőni! akkor, midőn a vétek oriási truczolása az ég türedelmét kiemész- 20 25

13 párnáin] párná<j>in
25–26 századokkal] *ante corr.* századokkal

17 véres borázdákat] Q¹: *blut'ge Furchen*. Jelentése: vérrel áztatott föld, barázda. Alba harcolt V. Károly alatt a schmalkadiai háborúban, Németországban (1546–47), már ott is különös kegyetlenségével tűnt ki. NA 7. II. 398. EMSzT *barázda*: borozda, Furche.

28 oriási truczolása] Q¹: *Riesentrotz*. Jelentése: merő dac, ellenszegülés.

tette, ahhoz midőn a gonoszság aratása megért kalászkokban áll s egy példátlan Aratást kíván, akkor volna a maga helyen Herczeg Alba – O Istenem! az én paradicsomom, az én Flandriám – De arra nem kell többé gondolnom. Halgassunk arrol.

5 ALBA Herczeg, az emberi nemnek embereket áldozni, nagyobb könnyörületesség, mint az emberiség veszélyére bizonyos embereket szeretni. Maga az ég is adott egy példát. Hogy a világ megtisztuljon; eltöröltetett egykor egy világ. A pestis –

KARLOS A pestis a Herczeg szimboluma, tudom én azt; s itt van az
10 Albak élete s az Atyám [36r] uralkodásáé megfejtve. Azt mondják, a Herczeg előre aláírva egy csomó halálos sententiat is viszen magával. A gondoskodás dicséretes! O Atyám, mily rosszul értetem vélekedésed, keménységel vádoltalak, hogy tőlem oly foglalatosságot megtagadtál, hol Albaid fénylenek. Ez a te irántani
15 gondoskodásod legelsője volt.

ALBA Herczeg, ezen szok megérdemlenék –

KARLOS *kifakadva*. Mit?

ALBA De attol megmenti az, hogy Király fia.

KARLOS *kardjához markolva*. E szó vért kíván! Kardot Herczeg!

20 ALBA *hidegen*. Ki elen?

KARLOS *fellobbanva reája* rohan. Vonjon kardot, különben által döföm.

ALBA *kardot von*. Ha meg kell lenni... (*öszvegának*)

[36v]

Hatodik Jelenés

25 Királyné. Karlos. Alba.

KIRÁLYNÉ *ijedve jön ki Szobájából*. Ki vont kardok! (*Karloshoz parancsoló hangal*) Karlos!

10 Atyám [36r] uralkodásáé] <Regimen- [36r] jei élere> uralkodásáé

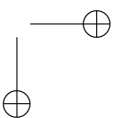
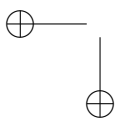
21 rohan] rohan<va>

23 (*öszvegának*)] <(dulakodnak)>

2 Aratást kíván] Mát. 13,39 és Jel. 14,14–16.

9 szimboluma] Q¹: *Simbol*. Jelentése itt: ismertetőjegy.

11 halálos sententiat] Q¹: *Blutsentenzen*. Jelentése: halálos ítélet.

KARLOS *a királynét meglátva, habozni kezd, leereszti karját, érzéketlenül s indulás nélkül áll, azután Albához megyen s megcsokolja. Bocsánat Herczeg, legyen minden elfelejtve (szotalan a Királyné lábaihoz térdel; felál és elmegyen).*

ALBA, *ki bámulással álott s szemeit rolok el nem vette. Istenemre, e csak ugyan különös!* 5

KIRÁLYNÉ, *egy ideig nyugtalanul s késlegeskedve áll, szobája felé indul s az ajtonál megfordul. Herczeg Alba!*

Alba követi a Királynét szobájába.

[37r] 10

Hetedik Jelenés

Eboli Herczegné Kabinetje

Eboli (ideális ízléssel, szépen de egyszerűn öltözve. Lanton játszik s énekel), Page.

EBOLI, *a mint bejön a Page hirtelen felugordva. Eljön!* 15

PAGE Egyedül a Herczegné?

EBOLI Eljön! Lépéseid hangjáról halom, győzedelmes lélekzedről halom, ugy e, eljön!

PAGE Csudálom, hogy még nincs itt, de ebbe a pillantatba itt kell lennie 20

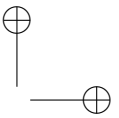
EBOLI Itt kell? S ugy hát ő is akart – s bizonyoson –

PAGE Nyomba követ engem. A Herczegné szerettetik, szerettetik a mint soha senki nem szerettetett. Ah, milyen scénát láttam!

EBOLI *nyugtalanul magához vonva. Hamar csak! Beszéltél vele? Mit mondott? [37v] hogy fogadta a billetet? Mik voltak szavai, habozni megdöbbenni látszott? – kitalálta a Személyt, ki a kolcsot küldte? Mondjad csak – vagy nem találta ki? épen nem?* 25

21 ő is] ő<t>

22 A Herczegné szerettetik] Karlos előző jelenetében az E kezdőbetű téves értelmezése adott okot félreértésre. Ebben a jelenetben pedig a küldönc magánvéleménye vezet hamis elváráshoz. Karlost a levél írásos üzenete, Ebolit pedig a szóbeli közlés vezeti félre. NA 7. II. 399.

vagy mást gyanítot nos? nem felelsz már? – O, szégyeld magad, ily fás soha, ily szenvedhetlen késő soha nem voltál.

PAGE Jöhetnek e már szohoz? – Altal adtam a kolcsot s billetet a Királyné előszobájába. Megdöbben s reám nézett, azon szomra,
5 hogy egy Dama küld.

EBOLI Megdöbönt? Igen jo, igen jo! – csak tovább, mond csak tovább.

PAGE Még többet is akartam mondani, akkor elhalovanyodott 's kiragadta kezemből a levelet, fenyegetve nézett rám, 's azt mondá,
10 mindent tud már. Rettegés közt olvassa által a levelet, 's egyszerre csak reszketni kezd.

EBOLI Mindent tud? hogy mindent tud! mondta azt?

PAGE 'S háromszor négyszer megkértett, ha maga e valoban, ő maga adta e által nekem a levelet?

15 EBOLI Hogy ha én magam e? 'S említette tehát nevem?

[38r] PAGE A nevét? nem a nevet nem említette; azt mondá hogy spionok halgatodhatnak, 's a Királynak bésughatnák.

EBOLI *megütközésel.* 'S mondta azt?

PAGE A Királyt, ugy mond, igen nagyon, a bámulásig nagyon illetné
20 ezen levél felől valo tudás.

EBOLI A Királyt? Jol halottad e? A Királyt? 'S e volt kifejezése?

PAGE Igen is. Ezt veszedelmes titoknak nevezte, 's intett hogy szavaim 's intéseimre jol vigyázzak, ne hogy a Királynak gyanura adjak okot.

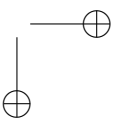
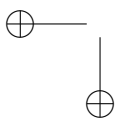
25 EBOLI *bámulásal telve, kevés gondolkodás után.* Minden megegyez – másként nem lehet. – tudnia kell valamit a dologrol. Megfoghatlan! De ki árulhatta ezt el neki? Ki? Ki láthat más oly élesen, oly távol, oly mélyen mint a szerelem solyom szemei? De mond csak tovább; 's a mint olvassa a billetet?

30 PAGE Ez oly boldogságot foglal magába, azt mondá, melytől reszketnie kell; ezt soha még nem is mert álmadni. Szerencsétlenségre belépett Herczeg Alba, s ez kényszerített minket –

5 egy] *in marg.* egy

2 fás] Q¹: *hölzern.* Jelentése: merev, érzéketlen.

3 a kolcsot s billetet] Q¹: *Billet und Schlüssel.* Jelentése: kulcsot és a cédulát.

[38v] Eboli, *boszonkodva*. De mi baja is lehetett most ott Albanak!
De hol marad, hol késik tehát, miért nem jön? Ládd csak milyen
hibáson tudósítottal? Mily boldog lett volna annyi idő alatt, a
mennyi alatt elbeszélés, hogy lenni fog.

PAGE Félek, hogy Herczeg Alba –

5

EBOLI Ismét Alba? De mit akar ő itt? Mi köze az erős ferfinak csen-
des boldogsággal? O, de őt ott is hagyhatná most, elküld-
hetné, mert kívül nem lehet azt ilyenkor tenni? A te Herczeged,
ugy látszik oly rosszul érti a szerelmet, mint a Dámák szivét. Nem
tudja menyi lehet egy minuta.

10

PAGE *elérzékenyülve*. Herczegné, Angyalt vádol.

EBOLI *láng elpirulással e szora, gyengéden arczjára üt*. Ifju hazug, ki
mondta ez neked rola?

PAGE *lelkesezéssel*. Oly derék, oly nemes, s még is oly jo! O kár, hogy
Királyá kell lennie.

15

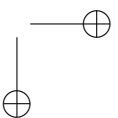
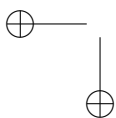
EBOLI *elfordul, szemeiről könnyet töröl le s a Page kezét tüzzel meg-
szoritja*. S nem is juttatnád eszembe, hogy kedves Követemnek
még a jutalommal adossa vagyok (*egy brillant kard kötöt nyújt a
Pagenek*) Ezt az én emlékemre [39r] midön legelőbb kardod fel-
övedzed. Jöni halok. Menj. A Herczeg – menj. (*Page, elmegyén*)

20

EBOLI Hol van lantom. Lepjem meg, énekem adja a jelt –

Nyolczadik Jelenés

17–20 S nem is...felövedzed] Q¹-ben a küldönc válaszol Ebolinak. A Q²-
ben nincs szó a küldönc megajándékozásáról. A fordított hely forrása a Q¹
lehet: *Prinzessinn wendet sich weg und wischt sich die Augen, indem sie dem
Pagen feurig die Hand drückt. Nach einer Pause: / Und Du mahnst / mich
gar nicht, daß ich meinem lieben Boten / den Botenlohn noch schuldig bin
geblieben? / Sie nimmt ein mit Brillanten besetztes Wehgehänge vom Tische
und reicht es dem Pagen. / Dieß, guter Junge, mit zum Angedenken, / wenn
Du Dein erstes Schwert umgürtest.*

Eboli. Don Karlos.

Eboli, egy Ottomanneba vetette magát s Balladáját játsza.

KARLOS *berohan, megismeri Eboli, s mint egy merevedett álva marad.*
Istenem, hol vagyok?

5 EBOLI *letévén lantját eleibe megy.* Ah! Herczeg Karlos? Valójában!
KARLOS *rettenetes zavarodásal.* Hol vagyok? Atkozott csalogás –
elvéttettem a Kabinetet.

EBOLI *ravasz csudálkozásal.* Mily járatos Karlos, oly Szobákba be-
véteni magát, hol a Dámák magokra vannak.

10 KARLOS Herczegné – engedjen meg – én – én az előszobát nyitva
találtam.

[39v] EBOLI *pajkoságal.* Lehetséges e? Pedig ugy tetszik, hogy én
magam bezártam.

KARLOS A csak tetszik, csak ugy tetszik – de legyen bizony benne,
15 hogy be nem zárta –! Hogy beakarta zárni, azt gondolom; de be
nem zárta volt! – valamely történet erre talált hozni – s halok –
s halok valakit lanton játszani – s nem lant volt e? (*kétségeskedve
körül néz*) Igen is, az volt, még most is amott vagyon. 'S a lantot
Isten tudja miért – a lantot az örültségig kedvelem. Egészen fül
20 leszek halására, nem tudok többé magamrol, rohanok a Kabinet
felé, hogy a kedves Mívésznének, ki engem oly égien megilletett,
oly hatalommal elbájolt, szép szeméibe nézzek.

EBOLI, *minekutánna hijába igyekezett a Karlos habozo szemével ta-
lálkozni.* Kedves ujságkívánás; mely azonnal lecsilapodott a mint

6 Hol vagyok?] Hol<v> vagyok?

2 *Ottomanneba*] Q¹: *Ottomme*. Jelentése: dívány, kárpitozott, karfával és
támlával ellátott fekvőbútor.

2 *Balladáját*] Eboli lanton játszik és énekel, így hangolódik a pásztorórára,
ugyanakkor a ballada célja az is, hogy elvarázsolja az érkező Karlost. NA
7. II. 400–401.

114.24–115.3 A csak tetszik...bonyolgatja magát] Q¹-ben hosszabb Karlos
és Eboli megszólalása. A fordított szöveghely forrása a Q² rövidebb válto-
zata lehet: *Karlos. Das däucht Sie nur, das däucht Sie – doch versichert! /
Sie irren Sich. Verschließen wollen, ja, / Das geb'ich zu, das glaub'ich – doch*

megbizonyíthatnám. (*halgatás után, sokat jelentőleg*) O becsül-
nöm kell az oly szemérmes ferfit, ki hogy egy Aszonyt a pirulástól
megkíméljen, ily hazugságokba bonyolgtatja magát.

KARLOS *nyiltszívűleg*. Herczegné, érzem magam is, hogy csak ro-
szabbá [40r] teszem, a mit jovítani akarok; szabadítson fel egy 5
roll játszásától, melynek kivitelére épen alkalmatlan vagyok. A
Herczegné ezen szobába menedéket keresett a világ előtt; itt akart
a világ zajjától távol szíve csendes vágyási szabad repületének
hodolni. En szerencsétlenség gyermeke, ide találok jöni, 's za-
varva van a szép álmom. Ezért reám nézve a legsietőbb eltávozás – 10
– (*akar menni*)

EBOLI *meglepve, de ismét rendbeszedi magát*. Herczeg! már a nem
volna szép!

KARLOS Herczegné – értem mit jelent ily pillantat ezen Kabinetbe,
s e virtuosos habozását becsülöm. Jaj a ferfinak, kit az Aszonyok 15
elpirulása merészé teszen! En rebegek, ha az Aszonyok előttem
reszketnek.

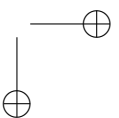
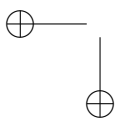
EBOLI Lehetséges e? – példatlan lelkiismeret egy ifjunak 's Király fi-
ának. Igen – Herczeg, most már épenségnek maradnia kell, most
magam kérem erre ennyi virtust találva, minden leány rebegé- 20
se kipiheni magát. Ezt ezerek közül egy sem tenné, az előszobát
nyitva találná, 's egy oly kolcs kísérténé, [40v] mely csak ugyan
végre talál egy más Kabinetbe is. De hagyjuk azt. 'S ha már így
történt, mire engedjek elreppenni a boldog pillantatott szóper-

8 zajjától] *ante corr.* zájjától

24 boldog pillantatott] *ante corr.* a boldog pillantatott elreppenni

*verschlossen? / Verschlossen nicht, wahrhaftig nicht. Ich höre / Auf einer –
Laute jemand spielen – War's / Nicht eine Laute? / (Indem er sich zweifel-
haft umsieht.) / Recht! dort liegt sie noch – / Und Laute – das weiß Gott im
Himmel! – Laute, / Die lieb'ich bis zu Raserey. Ich bin / Ganz Ohr, ich weiß
nichts von mir selber, stürze / Ins Kabinet, der süßen Künstlerinn, / Die mich
so himmlisch rührte, mich so mächtig / Bezauberte, ins schöne Augzu sehen.
/ Prinzessinn. Ein lebenswür'ger Vorwitz, den Sie doch / Sehr bald gestillt,
wie ich beweisen könnte. / (Nach einem Stillschweigen mit Bedeutung) / O
schätzen muß ich den bescheiden Mann, / Der, einem Weib Beschämung zu
ersparen, / In solchen Lügen sich verstrickt.*

115.24–116.1 szóperrel] Q¹: *Wortgefecht*. Jelentése: vita, szóczata, peres-

- rel, melyet – ugy e bár Karlos – a történet játszott nekünk! – De tudja e azt is, hogy hirtelen megjelenésével a legszebb Ariám mellett rebtentett meg? (*Karlost a Sophához vezeti s lantját eléveszi*) Herczeg Karlos, az Ariat ismét el kell játszanom s büntetése legyen a meghalgtása.
- 5 KARLOS *leül Eboli mellé, nem egészen magavonogatása nélkül.* Oly kedves büntetés, mint az én vétkem – s valóban, az Aria foglalatja oly kedves volt előttem, oly isteni szép, hogy – harmadszor is elhalgtatnám.
- 10 EBOLI Mit? S a Herczeg halgtatodzott? Már a rút. Ugy hiszem szerelem volt a textus?
- KARLOS S ha nem hibázom, boldog szerelem. – a legszebb textus e szép szájban; de azt hiszem, hogy annyira érzésből énekelve, mint szépen.
- 15 EBOLI Nem? nem érzésből? – s kételkedne a Herczeg?
- [41r] KARLOS *komolyon.* Szinte kételkedem, ha valyon Karlos és Eboli megérthetik e valaha egymást, ha szerelem lesz a tárgy (*Eboli meghökken, Karlos észreveszi s könnyü galanteriával tovább folytatja*) Mert ki-ki hihetné e rozsa arczrol, hogy e szívbe indulat
- 20 lángozzon? Egy Eboli nem félhet, hogy híjába s meghalgtatlanul sohajt. A szerelmet pedig csak az ismeri, ki reménytelenül szeret.
- EBOLI *egész elébbení vidámságával.* O halgassunk arrol! az oly rettenetes hangzik! 'S ugy látszik, ezen sors a Herczeget épen ma – ma üldözi (*Karlost kezénél fogva magát béhízelkedő kedves*
- 25 *interessével*) Maga nem vidám kedves Karlos – maga szenved – Lehetséges e? S miért szenved? A világ minden jovaival való élésre meghíva! a pazérlo természet minden ajándékí, s az élet

10 Ugy] <nal> Ugy

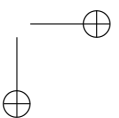
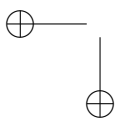
25–26 Karlos – maga szenved – Lehetséges e? S miért szenved] Karlos – maga <szomorú> szenved - <az Isten> Lehetséges e? S miért <szomorú> szenved

kedés. EMSzT *szóper*: törvénykezés, szóbeli per, mündlicher Prozeß.

1 történet] Q¹: *Zufall*. Jelentése: véletlen.

3 *Sophához*] Q¹: *Sofa*. Jelentése: kanapé, dívány.

11 textus] Jelentése itt: a ballada szövegének tárgya.

örömeihez minden juss mellett is? A Herczeg, egy nagy Király fia, s még több, ennél sokkal több, már még a Királyi bölcsöbe tulajdonokkal megajándékozva, melyek rangja fényét is elhomályosítják! – Maga – kinek az Aszonyok egész szoros Tanácsába megnyert Biránéji ülnek, az Aszonyokéba, kik a férfi érdemes s 5
dicsőségéről ellentmondás nélkül ítélnék! – Maga – ki a hol csak megjelent, [41v] már hodolt, gyujtott a hol hidegen maradt, s a hol érezni akar paradicsomokkal játszik s égi boldogságot osztogat! – Azon férfinak kellene boldogtalannak, ki ezerek közül a természetől arra van válsztva, hogy másokat boldogá tegyen? – 10
O ég, ki neki mindent – mindent adtál, miért tagadtad meg csak a szemeket, melyeket győzedelmeit lássa? –

KARLOS, *ki ezen egész beszéd alatt a legmélyebb andalodásba volt merülve, az Eboli elhalgatásával hirtelen magához jön s felriad.* Derék! Egészen hasonlíthatlan! Kérem, énekelje el még egyszer ezt a helyet. 15

EBOLI *bámulva néz rea.* Karlos, hol volt ez alatt?

KARLOS *felugordva.* Az Istenért, épen jokor emlékeztet – Elkell – sietnem, elkell mennem. –

EBOLI *vízataroztatja.* Hová? hová kell elmennie? 20

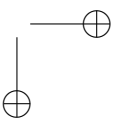
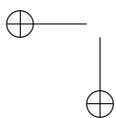
KARLOS *rettenetes hánykodások közt.* Innen el – tudja már – oda – de, nem le a szabad levegőre. Bocsáson Herczegné – ugy tetszik, mintha a világ lángolna megettem.

[42r] EBOLI Mi lelte a Herczeget? Honnan ezen idegen különös magaviselete? (*Karlos marad, s gondolkodásba kezd merülni; Eboli él a pillantattal s igyekszik maga mellé vonni a Sophara*) Nyugalomra van szüksége kedves Karlosz – vére most fellázzadásba van – Üljön le mellém. Félre most fekete hideglelős phantaziájával. Ugyan Károly, ha magát nyíltszívűleg megkérdi, tudja e feje mí gyötri szívét? s ha tudná is – ezen Udvarnak egy Ríttére sem, 25
egy Dámája sem vigasztalhatná e meg; magát megérteni, akar-nám mondani, egy sem volna e méltó? 30

KARLOS *könnyeden, a nélkül hogy rágondolna mit mond.* Talám – Eboli Herczegné –

EBOLI *örömmel, hirtelen.* Igazán? 35

1 A Herczeg] <Maga> A Herczeg,

KARLOS Adja bé egy könyörgő levelem – egy ajánlo írásom az Anyámhoz. Azt mondják, a Herczegné sokat tehet nála.

EBOLI Ki mondja azt? (*magában*) Ha! tehát a gyanú némitott el!

[42v] KARLOS Hihetőleg, a történetet már minden tudja. Nekem
5 egy hirtelen észbejutásom jött Flandriába menni – csupán csak
hogy az arany sarkantyut megérdemeljem. Az Atyám ezt nem
akarja. – az én kedves Atyám fél, hogy hangom meghibázik, ha
Armandiat commandirozok.

EBOLI Karlos! A Herczeg hamisan játszik. – Valja meg, ugy e hogy
10 ezen tekervényességel csak előlem akar elsiklani? Nezzen szem-
be, kétszinü – a ki vitézi tettekről álmadoz, az – csak valja meg
Karlos – az leereszkedik e oly alá is, hogy a Dámák elejtett pánt-
likáját kíváncsilag fellopja – és megenged. (*könnyü ujmozdításal*
15 *a Karlosz inge fordrását szélyel nyitja, s egy oda elrejtett pántlikát*
kiveszen) és ily gondal s becsesen megtartja?

KARLOS *megdöbbenve viszalép*. Herczegné – ez – ez igen sok. Elárul-
tattam. A Herczegné minden titkot tud – lelkekkel, Demonokkal
van szövetkezésbe

EBOLI S azon bámul? azon? – Mibe áljon a fogadás, én története-
20 ket ébresztek fel szívében, történeteket melyek még álmaiból is ki
holtak – próbálja csak, kérdezzen. [43r] Hátha még a képzelődés
játéki, a launé tüneményi, a levegőbe lehelt szaggatott hangok,
hátha a hirtelen komolyságal eloltott mosolygások, sőt tünemé-
nyek, néma szójátékok is tudva vannak előttem? Itélje meg már
25 most, megértettem e a hol megérteni akar!

KARLOS Ez igazán sok! – Aljon a fogadás. De ne felejtse ígérését,
hogy szívembe felfedezéseket teszen, melyekről én magam sem
tudtam soha semmit.

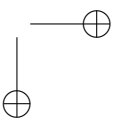
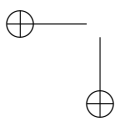
7 hogy hangom] <netan> hangom

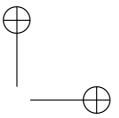
12–13 pántlikáját kíváncsilag fellopja] <fel> kíváncsilag fellopja

6 arany sarkantyut] Q¹: *Sporen*. Jelentése németül sarkantyú. Az arany
sarkantyú a felavatott lovagok rangjának magyar elnevezése.

8 Armandiat commandirozok] Q¹: *Armeen kommandierte*. Jelentése: had-
sereget vezet.

22 launé] Q¹: *Laune*. Jelentése: hangulat.

EBOLI *kevéssé érzékenyül s komolyon*. Soha sem, Herczeg? – Em-
lékezzék csak jobban. Nézze körül magát. Ezen Kabinét nem a
Királyné szobája, hol a maszk maga helyén volt. Bámul? Elpirul?
O igen is, ki akarna oly béhato, oly merész lenni Karloszt kikém-
lelni ott, hol azt hiszi, hogy senki nem látja? – Ki láthatta, midőn 5
az utolsó udvari bálba a Királynét oda hagyta, s erővel a közelebbi
párhoz tolt, hogy királyi Tánczosnéja helyett Ebolinak nyujtsa
kezét! Oly distractio, Herczeg, melyet a Monarcha maga is észre
vett, ki éppen akkor jelent meg.

KARLOS *ironis nevetéssel*. Még ő is? Valóban kedves Herczegné, ez 10
nem volt miatta téve.

EBOLI A mint az udvari kápolnabeli jelenés sem, melyre [43v] talán
nem is emlékezik már a Herczeg Karlosz ott térdelt a szent Szűz
lábainál imádságokba ömölve, midőn hirtelen – s tehette arról 15
Karlós – hirtelen bizonyos Dámák köntössei elsurlodtak megette.
Akkor a Don Filep hős fia reszketni kezdett mint egy Eretnék az
Inquisitio előtt; remegő ajakin elhol a megmérgezőt könyörgés
– s az indulat hevében megragadja az Isten Anyja szent kezét, s
tűz csokok ömlenek a hideg márványra.

KARLOS O Istenem! Istenem! – Mít csináltam akkor! 20

EBOLI Remélem semmit nem a mit megkellene bánnia. Az kedves
meglepetés volt nekem, midőn véletlenül egy billet akadt ujaim
közé, melyen Karlosz ezen kesztyübe el rejtet. Herczeg, az a leg
megilletőbb Romancza volt, melyet –

4–5 Karloszt kikémlelni] <melel> kikémlelni

6 bálba a Királynét] <Tánczosnéját> a Királynét

8 Herczeg] <ez> Herczeg,

10 *nevetéssel*] nevetésel. <– –>

13 már a Herczeg Karlosz] <Karlos> a Herczeg Karlosz

15 Karlós] *emend.* Kalós

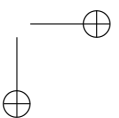
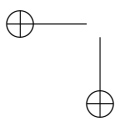
15 elsurlodtak megette] <melette> megette.

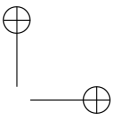
18 szent kezét] <kezét hid> kezét,

8 distractio] Q¹: *Irrthum*. Jelentése: figyelmetlenség, szórakozottság.

10 *ironis*] Q¹: *ironisch*. Jelentése: ironikus.

18–19 s tűz...márványra] Q¹-ben és a Q²-ben hosszabb Karlos és Eboli meg-
szólalása. Nem egyértelmű, hogy melyik a fordított szöveghely forrása.

[44r] KARLOS *hirtelen szavát szakosztva*. Poezis! – S nem egyéb. – Agyvelöm gyakran szül ily csudálatos buborékokot, melyek oly hamar elpattannak ismét, a mint lettek volt. Ez volt mind. Halgassunk arrol.

5 EBOLI, *álmélkodása miatt eltávozik tőle s egy ideig távolról szemléli*. Ez már csak ugyan sok! – Ehez hasonló ferfiui büszkeség s leereszkedni nem akarás nem történt több! – Kifáradtam már. – minden próbáim elsikamlanak e kigyoi sima Különösködő előtt (*kevés halgatás után*) S csak ferfiui büszkeség volna e ez, mely
10 hogy magát annál édesebben gyönyörködtesse győzedelmével, a bátortalanságot álорча gyanánt használná? s csak az? (*közelit Karloshoz s kétségeskedve tekint reája*) Mit tegyek, adjon tanácsot Herczeg, – én egy megbájolt zár előtt álok, melyet kinyítani minden kolcsaim nem képesek.

15 KARLOS Mint én a Herczegné előtt.

EBOLI *hirtelen odahagyja Karlost, egy ideig halgatva jár fel s alá, s valami fontoson látszék gondolkodni, végre a nagy pauza után, komolyul s innepi hangon*. [44v] Végre legyen meg tehát. – Egyszer csak rákell magam szánnom a szólásra. Birámmá választom a
20 Herczeget. A Herczeg Nemes – Férfi – és Ritter melyére vetem magam. A Herczeg meg fog engem menteni, vagy ha szabadulás nélkül elleszek veszve, legalább részvétve sír velem. (*Karlos eltelve résztvő vő várákózásal, közelebb lépik*) A Monarchanak egy szemtelen Kedvencze kísértget kezemért – Rui Gomez Silvai Grof
25 –. A Király akarja, már egyezésbe vannak, s én elvagyok adva a Kreaturának.

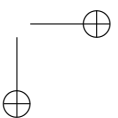
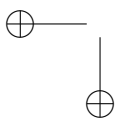
KARLOS *tűzzel felriadva*. Eladva? S ismét vásár? s ismét a híres déli Kereskedőnek?

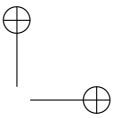
EBOLI Haljon csak elébb mindent. Nem elég, hogy a politikának fel-

25 elvagyok adva] Utalás a királyné és Eboli sorsának párhuzamára, elrendezett házasságára. NA 7. II. 402.

26 Kreaturának] Q¹ *Kreatur*. Jelentése: emberének.

27–28 déli Kereskedőnek] Eboli hercegnő és Elisabeth sorsa közös, mindkettőjüket szándékuk ellenéri kényszerítik férjhez menni. A déli kereskedőként aposztrofált király az emberi méltóságot semmibe véve kereskedik a főúri leányokkal, ezáltal a szerelmet áruvá degradálja. NA 7. II. 306–307.

áldoztak – míg ártatlanságom után is olalkodnak. Már régen kísértgetnek a nagy – nagy Bujálkodonak vétkes lángozatai. Ime, itt! e levél fedezze fel a Nagy Szentet (*Karlos elveszi a levelet nyugtalanul halgat az Eboli beszélésére, a nélkül hogy időt venne olvasására*) Hol találjak menedéket? Eddig büszkeségem védte virtusom – de végre – 5

KARLOS Végre elesett? elesett? Nem, nem, az Istenért, nem!

[45r] EBOLI *megsértett büszkeséggel*. Ki által? Nyomorult okoskodás!

Mily alázo ítélet férfitól! Az Aszonyi kegyet, a szerelem boldogságát a portékához hasonlonak tekinteni, mely szerént alkudoztatik s árultathatik! A szerelem az egyetlen a világon, melynek nincs más Vásárosa csak maga. A szerelem a szerelemnek ára. Ez azon megbecsülhetlen gyémánt, melyet ajándékozhatok vagy nem illetve örökre elásnom kell hasonlól a büszke Kereskedőhez, ki megvetve a Rialto aranyát, a Királyok truczára gyöngyét 10
a gazdag tengernek inkább vízszaveri, büszkébb lévén árán alol bocsátani. 15

KARLOS (A mindenható Istenre! – Ez a leány szép!)

EBOLI Nevezze az ábrándozásnak – hiuságnak, nekem mind egy.

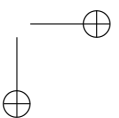
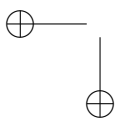
En nem osztom meg örömeim. Az egyetlen férfi, kit választottam, minden lesz nekem és örökre; azé mindenem. En csak egyszer ajándékozok, de akkor örökösen. Szerelmem csak egyet teszen boldogá – egyet – de azt Istenné! A lelkek elragadó egybehangzása – csak – gyönyörúségek – a pásztori orák buja öröme – a szépség magas égi magiája – mind egy sugárnak testvér színei, 20
25

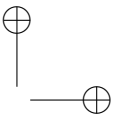
16 inkább] *in marg.* inkább

12 szerelemnek] Schiller szerint a szerelemben való osztozás Istenhez, a tökéletességhez közeli létállapot, melyben a lelkek felismerik egymást és egymáshoz találhatnak. NA 7. II. 402.

15 Rialto aranyát] Q¹: *des Rialto Gold*. A középkorban Rialto olasz városa volt Európa egyik legnagyobb kereskedelmi központja. Innen felügyelték a keleti és a nyugati világ közti áruforgalmat, s elosztották az Európába továbbítandó luxuscikkeket. A nagy európai bankok kirendeltségei és a nemzetközi kereskedelmi cégek irodái is ide települtek.

15 Királyok truczára] Q¹: *Königen zum Schimpfe*. Jelentése: nem törődve semmivel.

csak egy virág levelei. S én? én esztelen, ez az én virág [45v]
szép kelyhének én ajándékoznám el a leszakasztott levelét? a többiek
nélkül? En gyalázzam meg az aszonyi magos méltóságot, a földnek
isteniségét, hogy egy Bujálkodonak utolsó estvójét meg-
5 édesítsem?

KARLOS (Hihetetlen! hogyan? S egy ily teremtést bírt eddig Madrid,
s az én még ma tudom meg?)

EBOLI Rég elhagytam volna ez Udvarát – el a világot, a szent falak
közé temettem volna magam; de még egy kötél tart, mely hatalmason
10 vonsz a világhoz. Ah! talan egy phantom! De előttem mégis oly kedves!
En szeretem – s nem szerettettem.

KARLOS *lángoztattal hozzája lép.* Szerettetik! – A mily igaz hogy egy
Isten van az égbe, esküszöm, a Herczegné szerettetik s kimondhatatlanul.

15 EBOLI Karlosz? Karlosz esküszti ezt nekem? O, ez az én Angyalom
szava volt! O, ugy igen is, ha Karlos azt esküszti, ugy hiszem, ugy
szerettetem.

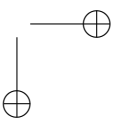
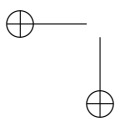
KARLOS *szíveséggel általölelve.* Kedves, lelkes leány! Imadásra méltó
teremtmény. En egészen fül – egészen szem – egészen elragadtatva
20 [46r] s bámulás vagyok előtted álva. Ki volna az ég alatt, ki téged látott
s azzal kérkedhetne, hogy soha nem szeretett? – De itt a Filep Udvarába?
Mit keressz itt eltévedt Angyal? A Pápok közt s papi fenyítők alatt?
Ez nem éghalata ily virágnak – ezt örömet leszakasztanak ök – örömet – o,
25 jól tudom. – De a mily igaz hogy élek, nem hagylak – Altalöllek
téged s karjaimon vízlek keresztül egy ördög telj poklon; hagyj engem
Angyaloddá lennem.

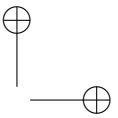
EBOLI *a szerelem teljes pillantásával.* O Karlosz, mily kevésé ismer-
tem magát! Mily gazdagon s határtalanul megjutalmazza szép
30 szíve, a megérthetése után törekedés fáradságot. (*kezét megragadja*
's csokolni akarja)

KARLOS *viszavonván.* Herczegné!

EBOLI *kellemmel s szívesen a Karlos kezét merően nézve.* Mily szép ez
a kéz! s mily gazdag! – Herczeg e kéznek még két drága kiosztani
35 valo ajándéki vannak – egy korona s a Karlosz szíve – s mind

25 téged] *ante corr.* tégeg

kettőt talám azon egy halandonak? – Egynek? – Nagy és isteni ajándék! – szinte igen nagy egy halandonak! – Herczeg, hátha megosztásra [46v] határozná magát? A Királynék nem tudnak szeretni; s a mely Aszony szeret, rosszul ért a koronához. Jobb tehát osza meg, s most mindjárt – mindjárt most. – Vagy talám megtette volna már választást? Valóban meg? O ugy annál jobb. S ismerem e én azon boldogot?

KARLOS Ismerned kell. Neked leány, neked fedezem fel magam – a tiszta, meg nem szentelenített természetnek fedezem fel magam. Ezen Udvarnál te vagy egyedül méltó, az egyetlen, az első, ki lelkem egészen megérti. Legyen tehát. Nem tagadom. – En szeretek.

EBOLI Rosz ember! s oly nehéz volt neked a megvallás! – s hogy szeretetre méltónak találtál, sajnálatra méltónak kell-e lennem?

KARLOS *megdöbbenve*. Mit? Mi az? Mit ért azon?

EBOLI Így gyötörni engem! O valóban Herczeg, nem vala szép. Sőt még a kolcsot is elragadni!

KARLOS A kolcsot! a kolcsot! (*bodult magához térés után*) Igen, ugy – ugy volt – Most veszem észre – [47r] O, én Istenem! (*térdei reszketnek, egy székhez támaszkodik eltakart arczával*)

Hoszas pauza mind a két reszről.

EBOLI *elsikoltva magát, lerogyik*. Utálatos! mit cselekedtem!

KARLOS *a legmélyebb fájdalom kiömlésével*. O Istenem, mely alá-taszítás egemből! – O, ez rettenetes!

EBOLI *arczáját a parnák közé rejtve*. Mit gyanítok? Istenem? –

KARLOS *előtte térdre omolva*. En nem vagyok oka Herczegné – indulat – egy szerencsétlen félreértés – Az Istenre mondom, én nem vagyok oka –

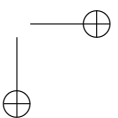
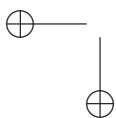
EBOLI *eltaszítván magától*. Menyjen szemeim elöl, az egekre kérem!

KARLOS Nem! ezen rettentő megindulásba hagynám el a Herczegnét?

EBOLI *erővel eltaszítja*. Nagy lelkűségből, kegyelemből menjen el-

23–24 alátaszítás egemből] <minden> egemből!

29 *eltaszítván*] <önt> eltaszítván

ölem – meg akar e ölni? En gyüölöm a Herzceget (*Karlos menni akar*) Adja vissza levelem s a kolcsot; hol a más levél?

[47v] KARLOS A más? Melyik?

EBOLI A Királytól valo.

5 KARLOS *megrettenve*. Kitől?

EBOLI A melyet az imént adék által.

KARLOS A Királytól? S kihez? a Herczegnéhez?

EBOLI O Istenem, mily rettenetesen bebonyolgattam magam. A levelet! Adja vissza! Azt ismét vissza kell kapnom.

10 KARLOS A Királytól levél, s a Herczegnéhez?

EBOLI A levelet! minden szentek nevére kérem!

KARLOS A melynek egy bizonyos valakit kellett felfedezni? – Aztot?

–

EBOLI Oda vagyok! Adja vissza!

15 KARLOS S a mélybe a nagy Bujájkodó – s a levél – –

[48r] EBOLI *kétsegbe esések közt kezeit törve*. O én gondatlan! mit merészelttem?

KARLOS A levél – a Királytól jött tehát? Már így Herczegné – ez már valoban nagyon megváltoztatja a dolgokat. (*A levelet örömrindásal feltartva*) ez egy megbecsülhetlen, drága, nehéz levél, melyet béváltani Filep minden koronai s kincsei olcsok. A levelet megtartom. (*menni akar*)

20

EBOLI *előtte öszveroskad*. Nagy Isten! elvagyok veszve, ha ez alacsonytságot teszi!

25 KARLOS *viszátér, a Herczegnét kezénél fogva csendes méltoságal*. Ha én alacson vagyok, Herczegné, akkor megengedem –, csak abba az esetben, – hogy az elébbi oráért piruljon (*elmegyén*)

Kilenczedik Jelenés

EBOLI *egyedül (bodulásába álva magán kívül; hogy Karlos elment utána sírt s visszaakarja hívni)* Herczeg még egy szot, Karlosz! – Ő megyen! – ez is még a csapáshoz. Megvet! Itt álok elhagyatva e [48v] rettenetes magányba, eltaszítva – megvetve. (*egy székbe*

3 más? Melyik?] <Micsoda> Melyik?

5 *megrettenve*] <el> megrettenve.

rogy; *pauza után*) Nem! nem, elnyomva csak, elnyomva egy Ve-
télkedő társtól. Ő szeret. Már bizonyos; maga megvallá. – De
ki az a boldog? Ennyi nyilván van, hogy szeret – melynek nem
kelene lenni. Fél a kitudástól. A Király előtt rejtezi titkát. S mi-
ért épen a Királytól? – Vagy nem az e Atyja, a mitől Atyjába 5
fel? – hogy a Király buja czélja előtte kitudodék, – hogy örült,
hogy ragyogott szeme, mint egy boldogultnak! – Miért némult
el itt sanyaru virtusa? S épen itt? Mit nyerhet azzal, ha a Király
a Királyné – (*egy gondlattal meglepve, hirtelen megáll; eléragad-
ja melyéből a Karloztól elvett pantlikát, rápillant s megismeri*) O 10
én esztelen! – Most már végre – most már – Hol voltak érzé-
keim! Most nyílnak meg szemeim. Ők a Monarcha választása
előtt már rég szerették egymást. Egyszersem találkoztam Karlo-
szal a Királyné nélkül. A Királyné volt tehát, ő volt gondolva,
hol – én oly melegen, oly határtalanul, olyan valóan hittem ma- 15
gam imádatottnak lenni! – O, példátlan csalodás! s gyengéim
elárultam előtte. – (*halgatás után*) Hogy egészen reménytelenül
kelene szeretnie? Nem hihetem! A reménytelen szerelem nem
ál meg ily vívás közt. Ott [49r] dobzodhatni, hol a föld leghatal-
masabb Monarchaja sincs meghalgtva – o valoban, ily áldozatot 20
nem vet meg a reménytelen szerelem. Mely meleg volt csokja!
mily lélekkel ölelt, mily lélekkel dobogo melyéhez! – Elfogadja
a kolcsot, melyet a mint hitte, a Királyné küld. Hiszen a sze-
relem ezen oriasi lépésének – eljön, valoban eljön! – e merész
határozást tehát a Filep Feleségétől gondolta jötnök lenni! 25
Hogy tehesse ezt különben, ha már próbák nem bátorították volna! –
Nyilván van. Karlos megvan halgtva. A Királyné szeret! Az
egekre, ez a szent szeret, érez? S hogy tudott rejtezkedni? En

9 a Királyné] a <Ki> Királyné

18–19 nem ál] <tud ily> ál

22 mily lélekkel] <gy> lélekkel

26–27 volna! – Nyilván] <l> Nyilván

22–23 melyéhez! – Elfogadja] Hosszabb fordított rész kihúzva utólag BFS
kezetől: <A proba szinte igen merész volt a romános hívségért, melynek
nem kell viszonztatni...> Q¹ és Q² is tartalmazza: *Die Probe war fast zu
kühn für die romant'sche Treue, die nicht erwiedert werden soll...*

magam, magam is rettegtem a virtusnak e felséges rettentő ide-
álja előtt; mint egy felsőbb valóság, úgy áll melettem, sugárjai
előtt elvoltam homályosítva. Szépségének azon magos nyugal-
mát írgyletem, hogy ő szabad minden földi természethez valo
5 vonatástól. S ezen nyugalom csak fény volt! Mindenik asztalnál
dobzodni akarna; a vérmes isteni fényét mutatja, s a vétek titkos
gyönyörjébe is nyaláncodni akar! Ezt akarta ő, [49v] s ez boszu-
latlan maradjon! Csak mivel boszúló nem akad? Nem, az egekre,
10 mondom, én imádtam őt, s ez boszut kíván. A Király tudja meg a
csalárdságot. A Király? (*gondolkodás után*) Igen, ez a legjobb út
hozzá. (*egy csengetyüt megvon*)

Tizedik Jelenés
Eboli. Egy Page.

EBOLI Assemblée van ma estve?
15 PAGE Az, már gyül az Udvar.
EBOLI Ha a Káplant félre hivahatnád –
PAGE Kaplan Domingot?
— EBOLI Őtet, s kérd meg, hogy a bal oldal szobába várakozzon reám,
nagy beszédem van vele, mond meg neki. —
20 PAGE Egyszeriben!
EBOLI Az oldal szobába, érted e?
[50r] PAGE Ertettem. (*elmegyén*)

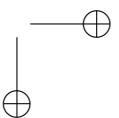
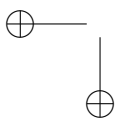
Tizenegyedik Jelenés

EBOLI *egyedül, fel s alá járás után*. Nem vagyok még is egészen el-
25 hagyatva. – Egy Szeretóm még is mindég megmarad. O, valoban
méltatlan volt panaszkodásom! Mit nem adna a leggazdagabb
Kuldusné ha kárhözatomnak csak egy sugárából részesedhetnék!
De mí hijjával voltam? Ő nem szeret! – S egyéb nem? Olyan va-

12 Tizedik Jelenés] Hiányzik a Q²-ben, a Q¹ tartalmazza, ez a szöveg hely forrása.

14 Assemblée] Q¹: *Assemblée*. Jelentése: találkozó, összejövetel.

23 Tizenegyedik Jelenés] Hiányzik a Q²-ben, a Q¹ tartalmazza, ez a szöveg hely forrása.

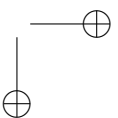
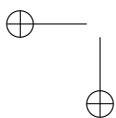
lo volna e tehát, hogy a szerelmet, csak a szerelem teszi boldogá?
– S szerelem e az a mire most szükségem van? Ha becsületesem
vérezik – szerelem e az? Nem hangosban, nem rettentőbben szol
e most büszkeségem, mint szívem csendes vágyási? A mitől egy
ember megfosztott, csak egy Király potolhatja ki nekem. Ezen 5
kígyókat csak a nagyság szédítő itala bodíthatja el. (*elindul, hir-
telen megál, mély gondolkodásba merülve*) Virtus? Neki az nem
kell, melyet csak érette védtem meg, mely csak érette vírult. Ne-
ki az nem kell, őt nem teszi boldogá. Vagy csak az ég kívánatit
elégíti ki tehát a virtus, az enyimeket nem? s nem a ferfit is, ki- 10
nek magam szenteltem? Vagy a más élet számára tartja meg az
ártatlanság szép vírulumányát? Ha nem a szerelmért, miért, miért
vírul tehát a virtus? Más [50v] egyéb e ő, mint a szerelem maga?
– Nincs tovább rea szükségem; többé nem szeretek! – Kötelessége
alol feloldom örökre, örökre fel. Repüljen vissza a reményhez. En 15
többé nem akarok szeretni. (*elmegyén*)

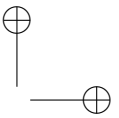
Tizenkettődik Jelenés
Szoba, a királyi Palotában
Alba és Domingo

DOMINGO Mit akar csak nekem mondani a Herczeg? 20
ALBA Egy fontos felfedezést, melyet ma tettem, s a melynek magya-
rázatját szeretném.
DOMINGO Micsoda felfedezés? miről beszél a Herczeg?
ALBA Karlos és én találkozunk ma délbe a Királyné előszobájába.
En megsértetem; mind ketten tűzbe jövünk; a per valamennyire 25
hangos lesz. Kardot vonunk; a Királyné megnyítja a lármára

1 szerelmet] *in marg.* -et
8 érette védtem] <tar> védtem

17 Tizenkettődik Jelenés] A Q² és a Q¹ tartalmazza ezt a jelentet, de a je-
lenet a magyar fordításhoz képest hosszabb bevezetővel rendelkezik a Q¹
változatban, így ennek a résznek a Q² lehet a forrása, akkor is, ha ott ez még
csak a tizedik jelenet (*Zehnte Scene*): *Domingo. Was wollen Sie mir sagen? /*
Alba. Eine wicht'ge/ Entdeckung, die ich heut gemacht, worüber / Ich einen
Aufschluß haben möchte.

ajtaját, közünkbe veti magát, s egy bizonyos despotai meghítség pillantatjával Karlosra tekint. Egyetlen pillantás volt – keze megmerevedik – nyakamba rohan – egy meleg csokot nyom arczámra – s ezzel eltűn.

- 5 DOMINGO *halgatás után*. Ez igen gyanus, s ezzel valamire emlékeztet a Herczeg. Megvallom, hasonló gondolatok régen [51r] fakadoznak bennem is. De még senkinek ki nem nyilatkoztattam. A mint két élű fegyverek vannak, úgy bizonytalan barátok is. Bajos megválasztani, még bajosabb megítélni az embereket. Kimondott szavaink, gyakran éppen ellenségeink is – azért rejtem el titkaim,
- 10 míg az idő napfényre hozza. Bizonyos szolgálatokat tenni a Királyoknak, nem tanácsos. Atkozott dolog, hogy spanyol földön vagyunk.

ALBA S miért ezen ne?

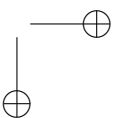
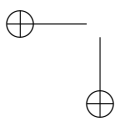
- 15 DOMINGO Minden más Udvarnál elfelejtheti magát az indulat. Itt gyötrő törvények fenyegetik.

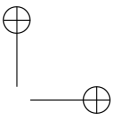
5–6 emlékeztet a Herczeg] <engem> a Herczeg.

6–7 fakadoznak] <bennem is> fakadoznak

1 despotai meghítség] Q¹: *despotischer Vertrautheit*. Jelentése itt: birtokló meghítség.

5–13 Domingo, halgatás után...vagyunk] Domingo, halgatás [...] vagyunk. Q¹-ben Domingo megszólalása hosszabb és egy közbevetést is tartalmaz Albatól. A Q²-ben található egy rövidebb, megszakítás nélküli változat, mely a szöveg hely forrása lehet, még ha ehhez képest is hiányos a magyar szöveg: *Domingo (nach einigem Stillschweigen.) / Das ist sehr verdächtig. – Herzog, / Sie mahnen mich an etwas. – Ähnliche / Gedanken, ich gesteh' es, keimten längst / In meiner Brust. – Ich flohe diese Träume – / Noch hab'ich niemand sie vertraut. Sie gibt / Zweyschneid'ge Klingen, ungewisse Freunde – / Ich fürchte diese. Schwer zu unterscheiden, / Noch schwerer zu ergründen sind die Menschen. / Entwischte Worte sind beleidigte / Vertraute – drum begrub ich mein Geheimniß, / Bis es die Zeit ans Licht hervorgewälzt. / Gewisse Dienste Königen zu leisten, / Ist mißlich, Herzog – ein gewagter Wurf, / Der, fehlt er seine Beute, auf den Schützen / Zurück prallt. – Ich wollte, was ich sage, / Auf eine Hostie beschwören – doch / Ein Augenzeugniß, ein erhaschtes Wort, / Ein Blatt Papier fällt schwerer in die Wage, / Als mein lebendiges Gefühl. – Verwünscht, / Daß wir auf Span'schem Boden seyn! A jelenet folytatásának forrása innentől a Q².*

ALBA Haljon csak tovább. Karlosnak ma audientiaja volt. A Niderlandi Kormányozást kérte. Hangosan s tüzzel kérte, mindent halottam a Kabinetbe. Szemei veresre voltak sírva midön az ajtoba találkoztunk. Azon délbe sugárzo szemekkel látom. Örül hogy eleibe tett a Király köszöni neki. A dolgok most másként válnak, azt mondja, s jobban. Mit hidjék, ő nem tud kétszinkedni. Hogy egyeztessem meg az ellenmondásokat! Örül hogy miattam elmellöztetett, [51v] s nekem a Király kegyelmét haragja egész jelével adta. Mit hidjék? Valoban ezen uj méltóságom, hasonlobb számkivetéshez mint kegyelemhez.

DOMINGO S ennyire jött volna tehát? ennyire? 'S egy pillantat özvedulja esztendők olta épített müvünk? S ezt ily nyugalommal beszéli a Herczeg! Ismeri e jól ezen ifjat? Nem sejdíti mi történt velünk, ha ő polczra hág? En egy ellensége nem vagyok. Más gondok nyugtalanítnak engem, a thronus, az Isten s szent Ekléziája iránti gondoskodások. – Az Infans – o jól ismerem én ötet, által nézem lelkét – rettentő intézetet forral. Azon borzaszto intézetet, hogy Regens legyen, s szent vallásunk megvesse – ő semmit sem tart a vallásrol. Egy ujjabb virtus után lángol lelke, mely merészen s magával megelegedni akaro kevélységgel, egy valásra sem akar szorulni. Ő gondolkodik – fejét egy idegen schimara gyulongtatja. Becsüli az emberiséget – s valyon Herczeg, lehet e így Királyunk?

[52r] ALBA Phantomok! s mi is egyéb? s talán ifjui hiúság is, mert szeretne valami rollot játszani. S tehet e egyebet? – Majd lelohad lázzadozása, csak a sor rája is eljöjjön, hogy parancsolhason.

DOMINGO Kételkedem. – Büszke s szilaj lévén a szabadság érzetében, nem fogja magától függését megtántorítani engedni. S alkal-

7 hogy miattam] <el> miattam

22–23 e így] <ő> így

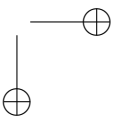
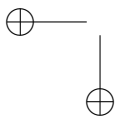
25–26 lelohad lázzadozása] <a> lazzadozása,

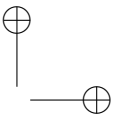
1–2 Niderlandi] Q²: *Niederlande*. Jelentése: németalföldi.

14 polczra hág] Q²: *mächtigt wird*. Jelentése itt: felemelkedik, hatalmat kap.

21 schimara] Q²: *Chrimäre*. Jelentése itt: rögeszme.

25 rollot] Q²: *Rolle*. Jelentése: szerepet

mas lehet e így thronusunkra? Ez oriási lélek keresztül szaggatja még politikai szövédéink. Hijába próbálgattam makacs merészségét a bujaság ölébe ellankasztgatni – kiálotta a probát. Rettentő a lélek e testbe – s Filep hatvan esztendő.

5 ALBA Mesze néz Atyaságod.

DOMINGO Ő és a Királyné egyek. – Titokba ugyan, de mindenik szívébe lappang az ujtás mérge. Majd elég hatósá lesz, ha a thronusba is belé kap. [52v] Ismerem én ezen Valois Erzsébetet is. Félhet e csendes ellenség boszujától, ha Filep gyengíteni engeddi magát. Még kedvező a szerencse nekünk; vegyük eleit, essen mindenik egy törbe. Most adjunk intést a Királynak, 's eleget nyertünk, ha tántorog is. Mi sem kérelkedünk, a meggyözetteknek könnyü a bébizonyítás.

ALBA Mind igaz helyes, csak már most a fontos kérdés: ki veszi
15 magára a Királyt tudatni mind ezekről?

DOMINGO Erről rég van már gondoskodva. Tudja meg tehát, hogy eltelve a nagy planummal, mit tett csendes szorgalmam a célra. Még hiányzék ugyan szövetségünk tökéletére a harmadik fontos személy. A Király szereti Ebolit. Táplaltam ezen indulatot,
20 mely kívánságink még érlelni fogja: a mi planumunkra nevelm őt. Ezen ifju Dámába, ha jól üt ki munkánk nőj jön egy Társunk, egy Királynénk. Most [53r] is ő maga rendeltetett ezen szobába. Mindent remélek. Ki tudja ha nem egy spanyol leányka metszi e le még a Valoisi liliomokat?

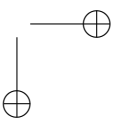
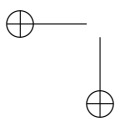
25 ALBA Mit hallok? Valo e a mit Atyaságod mond? Az egekre, meg vagyok lepve... Igen is, végbe ment a csapás! Dominikaner, csudállak. Mienk e csata –

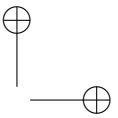
DOMINGO Hallom jöni. Menjen most a Herczeg –

ALBA A közelebbi szobába leszek, ha –

24 Valoisi liliomokat] A liliom a francia királyi ház címerének szimbóluma, itt utalás Erzsébet királynőre. NA 7. II. 410.

26 Dominikaner] A Domonkos rend vagy dominikánus rend prédikáló- és koldulórend papja, itt utalás Domingora.

DOMINGO Ertem. Hívni fogom.

Alba elmegyén.

Tizenharmadik Jelenés

Eboli. Domingo

DOMINGO Parancsolatjára, kegyelmes Herczegné – 5
[53v] EBOLI *kétségeskedve Alba után.* Nem vagyunk talám magunk-
ra? Még valakije van Tiszteletednek. Ki méne el?

DOMINGO Herczeg Alba, ki engedelmet instál utána bébocsattatni.

EBOLI Alba? De mit akar velem? Megmondhatja Atyaságod?

DOMINGO Míg tudnám, mely kedvező esetnek köszönhetem e sze- 10
rencsém, hogy ismét közelíthetek Eboli Herczegnéhez? (*pauza,*
mely alatt feleletre vár) Ha talám valamely környülmény adta elő
magát, mely a Király kívánatinak kedves leszen? Jol reméltem
e, hogy Herczegséged teljesebb megfontolása azon ajánlatát el- 15
fogadja, melyet csak a laune makacssága vettetett meg? Telve
vagyok várakozásal.

EBOLI Megvitte a Királynak utolsó feleletem?

DOMINGO Még halasztottam, e hírrel halálosan meg[54r]sebesíteni 20
ötet. Még van idő, még tetszésébe áll Herczegségednek, azt sze-
lídíthetni.

EBOLI Jelencse meg a Királynak, hogy elvárom –

DOMINGO Valonak vehetem e ezt szép Herczegné?

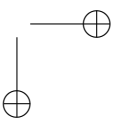
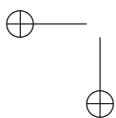
EBOLI Tréfának csak nem! Az Istenért, egészen meg ijeszt Atyasá- 25
god. Hogyan? Mit cselekedtem tehát ha maga – maga Tisztelend
is elhaloványodik.

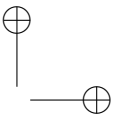
DOMINGO Herczegné, – e meglepetést alig foghatom meg.

EBOLI Ne is foghassa azt meg; a világ minden kincséért sem akar- 30
nám, hogy Atyaságod megfoghassa. Elég hogy így van. Ne kí-
vánja tudni, ki ékesen szólásának köszönhetik a dolgok e for-
dulást. Vigasztalására meg hozzá teszem azt is, hogy e vétebbe
nincs része. Tisztelendnek, s az Eklézsiának sincs, bárha meg-
mutogatta is Atyaságod, hogy lehetnek oly esetek, melyekbe az

30 meg hozzá] <t> hozzá

32 esetek, melyekbe] esetek <is>.

Eklézsia ifju leányai szépségét is használhatja felsőbb céljaira.
Az ily szent [54v] okok, Atyám Uram, megfoghatáson felyül
vannak.

5 DOMINGO Igen örömet viszavonom, mihelyt már nincs szükség re-
ájok.

EBOLI Mondja meg a Királynak, hogy ezen lépésem ne értse félre. A
mi voltam, most is az vagyok. Csak a dolgok helyhezete változott
meg azolta. Midön ajánlását megvettem, még boldognak hittem
10 öt egy szép Királyné birtokában. Azt akkor hittem – akkor, de
most mindent jobban tudok.

DOMINGO Tovább, csak tovább, ugy látom értjük egymást

EBOLI Rajta kaptam. Tovább nem kímélem. Rajta kapva a ravasz
Tolvajné. A Királyt, egész Spanyol Országot s engem kijátszott.
A Királyné szeret, tudom hogy szeret. Bizonyításokat hozok fel,
15 melyek megreszkettetik. A Király megvan csalatva; de az Istenért
ne is maradjon boszúlatlan. A felséges mennyei álorczáat letaga-
dom rola, hogy egy világ ismerjen ra a Vétkezőre. Sokamba kerül
az igaz – de neki többjébe fog.

[55r] DOMINGO Minden megvan intézetünkre, engedje a Herczegné,
20 hogy hívjam Albát. (*kimegyen*)

EBOLI *bámulva*. De mit jelent ez?

Tizennegyedik Jelenés
Alba. Eboli. Domingo.

DOMINGO *Albat bevezetve*. Herczeg Alba, tudósításunk már itt késő,
25 a Herczegné oly titkokot fedez fel, melyeket tőlünk kellett volna
megtudnia.

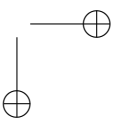
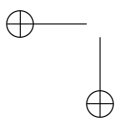
ALBA Látogatásom tehát annál kevesebbé idegenítő. En nem hiszek
szemeinek s az ily felfedezés aszonyi általlátást kíván.

EBOLI A Herczeg felfedezésekről beszél?

30 DOMINGO Tudni kívánnánk, hogy Herczegséged mely helyet s al-
kalmatosabb orat –

EBOLI Holnap délben elvárom. Okaim vannak e büntetésre méltó
titkot tovább nem rejtegetni – s a Királynak felfedezni.

[55v] ALBA Epen ez hozott engem is ide. Mindjárt tudja meg a Mo-
35 narcha s épen a Herczegné által. Kinek hírne inkább s öröm-

esebb, mint Hítvese szoros vígyázó Társalkodonéjának?
DOMINGO Kinek inkább, ki mihelyt akarja határtalanul bírja a Királyt

ALBA En Karlosnak nyilvános ellensége vagyok

DOMINGO Epen azt teszék fel rolam is. A Herczegné szabad. A hol nekünk halgatnunk kell, ott Ebolit kötelessége s hivatala kényszerítik szolani. Ha az Eboli intései hatnak a Királyra, tudom nem mellőz el minket, s mi akkor bevégeztük a munkát. 5

ALBA De mindjárt kell annak megესni. A pillantatok drágák s minden ora sietteti elutazásom. 10

DOMINGO *gondolkodás után, Ebolihoz fordulva.* Valyon levelekre találhatnánk e? Az Infanstol elfogott levelek itt sokat használhatnának. A Herczegné ugy is egy szobába van a Királynével. Nem vette e észre hol tarta Schatulleja kolcsait? Ha valaki jól tudna a zárokkal bänni. 15

EBOLI *gondolkodva.* Ez használna valamit, ugy hiszem. Talám lehetne a kolcsokat keríteni.

[56r] ALBA Valyon nincsenek e az Infansnak Meghívjei?

DOMINGO Egy sincs egész Madridba. Utálja az egész Udvar.

ALBA Még is, a mint jut eszembe, a Királynénak egy Pagejaval alatt a minap az előszobába s igen titkolodzva beszélgettek – 20

EBOLI *hirtelen szavába szolva.* Korántsem – nem! a más – más egyébről volt.

DOMINGO Tudhatjuk e hogy másrol volt? A környülmény gyanus. S ismerte a Herczeg a Paget? 25

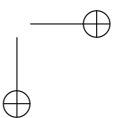
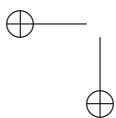
EBOLI Semmiség volt! Mi is lehetett egyéb? Elég hogy tudom én azt. Látjuk tehát egy más még a Királyal beszélének. Addig még sok tudodik ki.

DOMINGO *Ebolit félre hívva.* S remélhet a Monarcha? Megjelenthetem ezt neki? Bizonyoson? S melyik szép ora tölti bé végre kívánnatit? Ezt is meg? 30

EBOLI Kevés napok mulva betegé leszek, akkor elleszek [56v] válva a Királynétol, s szobámba maradok.

DOMINGO Megvan nyerve a nagy játék. (*csengetés hallik*)

14 Schatulleja] Q¹: *Schatulle.* Jelentése: ékszeres ládikája.

EBOLI Kerestet a Királyné – mennem kell

Elmegyen.

Tizenötödik Jelenés

Alba. Domingo

- 5 DOMINGO *pauza után, mely alatt Ebolit szemeivel kíséri.* Herczeg,
ezen rózsák, s a Herczeg csatái!
ALBA S a te Istened... így várom el a menykövet mely minket öszve
zuz.

Elmennek.

10

[57r]

Tizenhatodik Jelenés
Karthäuserek Klastroma
Karlos. Prior.

- KARLOS S már itt járt? – Sajnálom.
15 PRIOR Ma reggel olta már harmadszor. Ezelőtt egy órával ment el.
KARLOS De mondta hogy vissza jön? Nem bízott valamit Tisztele-
tedre
PRIOR Igérte, hogy még dél előtt itt lesz.
KARLOS *egy ablakból körütekinti a vidéket.* Atyaságotok Klastro-
20 ma távol van az ország utjától. Amott még látszanak a Madridi

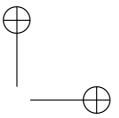
14 Sajnálom] 57 recto. A kéziratot fordítás 57 recto oldaltól a 64 recto ol-
dalig a szereplők neve a sor elején aláhúzva áll, ezt követi folytatólagosan
megszólalásuk. Az 57 recto oldalig a fordító kiemelte a személyneveket a
kézirat közepére, majd ezután a szakasz után is visszatért a kiemeléshez. A
kiemelést alkalmaztuk az egységes szövegváltozatban.

6 rózsák] A hercegnő szerelmének és ifjúságának metaforája.

12 Karthäuserek] A karthauziak rendjének tagjai a hallgatásban és ma-
gányban találják meg Istent. A hallgatási fogadalmat tett rend a szimbo-
likus párja Posa és Karlos titkos barátságának. NA 7. II. 412.

12 Klastroma] A karthauzi szerzetesek kolostora.

13 Prior] A karthauziak kolostorának vezetője.

tornyok. 'S itt foly a Mansanares. Ez a vidék épen a milyent kívántam. Minden csendes, mint egy titok.

PRIOR Mint a jövő életbe való belépés.

KARLOS Atyaságotok jámborságára, jó szívű férfi! a legdrágább legszentebb kincsem bízom. [57v] Egy halandó se tudja se ne is gyanítsa, kivel beszéltem itt oly titkon. Fontos okaim vannak egész világ előtt eltitkolnom azon embert, kit várok, azért választottam ezen Klastromot. Talán bátorságba vagyunk itt az árulás s meglepéstől? Emlékezik e Tiszteletes mit esküdt nekem?

PRIOR Bizzék bennünk kegyelmes Uram. A Királyok gyanuja nem vizsgálódik a sírokba. A leskelődés fülei csak a szerencse 's szenvedélynek ajtainál kandikálnak. A világ megszűnik ezen falak között.

KARLOS Gondolja talám Atyaságod, hogy e rejtezkedés s rebegés alatt vétkes lelkiismeret lappang?

PRIOR En semmit sem gondolok.

KARLOS Hibázik, szent Atyám, hibázik valoban! titkom csak az emberek előtt remeg, de nem az Isten előtt.

PRIOR Fiam, kicsin gondunk nekünk arra. E menedék hely nyitva a gonoszságnak mint az ártatlanságnak. Hogy a mit akartok jó e vagy hibás, igaz vagy vétkes – arról szíveddel vess számot.

[58r] KARLOS *melegséget*. Titkunk nincs Istenek megsértésére. Ez az ő tulajdon szép míve – Néktek csak ugyan felfedezhetem.

PRIOR De mire? Hagyja el kedves Herczeg. A világ s ennek minden jövai már rég elvannak reánk nézve pecsételve ama nagy utra. Bucsum előtt rövid idővel miért törném azt fel. – Kedves Herczeg, kevés szükséges a boldogságra. – Harangoznak. Imatkozni kell mennem. (*a Prior elmegyén*)

Tizenhetedik Jelenés

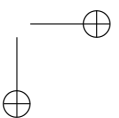
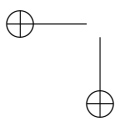
6 vannak egész] <az> egész

8 árulás s] árulás<tol>

10 kegyelmes Uram] <Herczeg> Uram.

25 ama] <ama> ama

1 Mansanares] Spanyol folyó Madrid közelében.

Karlos. Marquis Posa.

KARLOS Ah végre még is! – végre...

MARQUIS Micsoda próbálgatás egy barát nyugtalanságára! Kétszer költ fel s ment le a nap, miolta Karlosom sorsa elvált, 's most még
5 most fogom hallani... Szolj, megbocsátható e ez?

KARLOS 'S nekem, nekem e szemre hányást Rodrigo? O, mimbe nem került ezen ora is! –

[58v] MARQUIS Legyen már elfelejtve. – Mindenek előtt szerencsétetésem neked – megbékéltetek?

10 KARLOS Ki?

MARQUIS Te és a Király: s Flandria dolga is elvált?

KARLOS Hogy holnap Alba oda utaz – az igen is el.

MARQUIS Lehetetlen. Hát egész Madrid meglenne csalodva? Titkos audientiad volt azt mondják, s a Király – –

15 KARLOS Ugy maradt a mint volt. Örökre megvagyunk válva, s még inkább mint elébb.

MARQUIS 'S nem mész tehát Flandriába?

KARLOS Nem! nem! nem!

MARQUIS O, én reményim!

20 KARLOS Erről máskor. O Rodrigo, miolta elváltunk, mík történtek rajtam! Mi csudákrol beszélhetnék neked! De most mindenek előtt tanácsodot. Beszélnem kell Anyámmal.

MARQUIS Anyáddal? Nem! – Miért akarsz beszélni?

25 KARLOS Reményem van. Elhaloványodsz? – legy nyugodva – Boldognak kell lennem. De erről is máskor. Most adj tanácsot, hogy beszélhessek vele. –

[59r] MARQUIS Mít jelentsen ez? Min épül ezen uj hideglelős álom?

30 KARLOS Nem álom! Az Istenre mondom, nem az – valóság, valóság! (a Király Ebolihoz írt levelét elévéve) E fontos papírosba van foglalva. A Királyné szabad, az ég s az emberek szemei előtt szabad. Olvasd, s szünj meg bámulni.

MARQUIS a levelet felnyitva. Mit? Mit látok? A Monarcha tulajdon keze. (minekutánna elolvasta) Kihez szoll e levél?

KARLOS Eboli Herczegnéhez. – Tegnap előtt a Királyné egyik Page-

ja egy levelet s kolcsot hoz nekem egy ismeretlen személytől. A Palota bal szárnyán, hol a Királyné lakik, egy Kabinetot neveznek meg, hol egy Dama reám vár, kít rég szerettem. En mindjárt indulok a meghívásra –

MARQUIS Esztelen, s te indulsz? 5

KARLOS Ugy, de nem ismertem a kézírást. En csak egy Damat ismerek, kít szeretek. Ki hiheti [59v] más rajta kívül Karlosrol imádtatni? Elfogodva édes szédelgésektől, repülök a nevezett hely felé; egy isteni ének a szoba belsőjéből felém zengve, vezetömmé lesz: kinyítom az ajtot – s kít találok? Erezd elrémülésem! 10

MARQUIS O, gyanítok mindent.

KARLOS Menedék nélkül elveszek vala, ha egy Angyal kezei közé nem estem volna. Mily szerencsétlen történet! megcsalodva ő pillantásim vigyázatlan kifejezésitől általadja magát az édes csalodásnak s azt hiszi hogy ő imádtatik ezek által. Megindul csendes lelkem szenvedésein, 's szelid lelke nagy lelküleg-gondolatlanul rábeszéli magát, hogy nekem szerelmet ajánljon: azt hiszi hogy csak szemérem teszen halgatova, méri ezt feltörni – s nyitva ál előttem szép lelke. 15

MARQUIS S mind ezt ily nyugalommal beszéled elé nekem? Eboli szerelme belsőbb titkait kínázta, semmi kétségem nincs benne. Te őt nagyon bántottad, s ő bírja a Király szívét. 20

KARLOS *bizodalommal*. Ő virtuosos.

[60r] MARQUIS Az, a szerelem interesséjéből – Ismerem én az ő virtusát, mily mesze ál azon Ideáltól, mely a lélek anyai földéből, büszke szép keccsekkel fogonva önkéjjén csirázik, 's a Kertész segedelme nélkül búja virulmányokat hajt! Az ő virtusa egy külföldi csemete, uj hideg éghajlat alatt utánnozott meleg által rügyeztetve. Nevelésnek, principiumnak nevezd bár a mint akard: szerzett ártatlanság az övé, a felhevült vértől mesterkéléssel 25 30

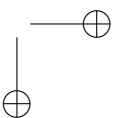
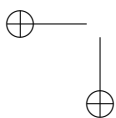
1 ismeretlen személytől] <kéz> személytől.

14 vigyázatlan kifejezésitől] <nyelvéről> kifejezésitől

27 búja virulmányokat] <sz> virulmányokat

23 virtuosos] Q¹: *tugendhaft*. Jelentése: erényes.

30 ártatlanság] Q¹ *erworbne Unschuld*. Ld. a Természetes csendes méltoságal következő kommentált helyet.

's sanyaru harcokkal kicsikorva, s az égnek, mely ezt kívánja, pontosan 's nagy gondosággal felcontozva. Fontold meg magad, megengedheti e valaha Eboli a Királynénak, hogy érette egy ferfi nehéz vívásokkal megörzött virtusát megveti, 's a Don Filep
5 Hitveséért remény nélkül valo lángokba epeszti el magát?

KARLOS 'S oly jól ismerni Ebolit?

MARQUIS Alig láttam kétszer, de csak egy szót hagyj még rola mondanom: úgy láttam, hogy Eboli ügyességgel kitudta a vétek gyengéjét kerülni, 's igen sokat tart arról, hogy ő virtuosus. [60v] Ekkor rátekintettem a Királynéra is. – O Károly mely másként találtam
10 itt mindent! Természetes csendes méltosággal, gondatlan könyelműség, ismeretlenül az illendőség iskolás pedanteriájával, távol a vakmerőség 's felénkségről álhatatos hősi lépésekel lépdél az illendő szűk közép pályán, nem tudva arról hogy imádásra vonsz,
15 hol önn tetszéséről sem álmadott. Megismeri e Károlyom itt is, e képbe még most is Eboliját? Eboli álhatatos maradt, mivel szeretett; a szerelem volt virtusába szó szerént beléalkuva. Te nem viszonoztad – 's elesik.

KARLOS tüzzel. Nem, nem! (*hevesen fel 's alá járás után*) Nem, mondom neked! – O, ha tudná Rodrigo, mily jól illik neki, Károlyát a boldogságok istenijétől, az emberi tökéletességekbe valo hiedelemtől megfosztani!

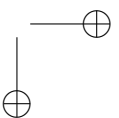
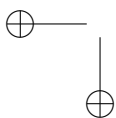
MARQUIS Megérdemlem e ezt tőled? Nem, lelkennek Kedveltje, én azt nem akarom, a mennyei Istenre mondom, én nem akarom azt.
25 O, ez az Eboli egy Angyal lenne, tisztelettel omlanék le méltósága előtt mint te, csak – titkaid meg ne tudta volna.

4 nehéz vívásokkal] <ha> vívásokkal

15 Károlyom itt is] <még> itt is,

2 felcontozva] Q¹: *angeschrieben*. Jelentése: számlájára írni.

11 Természetes csendes méltosággal] Q¹: *In angeborner stiller Glorie*. Schiller az „Über Anmuth und Würde” tanulmányában különbséget tesz az utánzott, tanult és a természetes kellem, illetve méltóság között. NA 7. II. 413. A *szerzett ártatlanság* és a *természetes méltóság* is a szép lélekre vonatkozó ezen gondolatkörbe tartozik. Ebolié a szerzett, Erzsébeté a természetes méltóság sajátossága.

[61r] KARLOS Ládd mely hiu félelmed! Lehetnek e más bizonyításai,
mint a melyek őt is megpírítanak? Hát becsületével vásárolná e
meg a boszu szomorú gyönyörűségét?

MARQUIS Hogy egy pirulást visszavonhasanak sokan feláldozták már
magokot a gyalázatnak. 5

KARLOS *tüzzel, felálva.* Már ez igen kemény, igen sanyaru tóled! Ő
nemes büszke, ismerem 's nem félek. Hijába igyekszed reményem
elrettenteni. Beszélnem kell Anyámmal.

MARQUIS Most? 'S miért?

KARLOS Nincs mit kíméljek többé. Tudnom kell sorsom. Gondos- 10
kodj, hogy beszélhessek vele.

MARQUIS S ezen levelet megakarod neki mutatni? Igazán meg?

KARLOS Ne kérdeződj arról. Most csak a modot, csak azt most, hogy
beszélhessek vele.

MARQUIS Nem mondanád e hogy szereted Anyjádöt? – S meg aka- 15
rod e levelet neki még is mutatni (*Karlos a földre néz s halgat*)

[61v] Károly, ábrázatodon valami különöst olvasok, előttem egé-
szen ujat – egészen idegent a pillantatig – Elfordítod szemeid tő-
lem? – 'S miért fordítod el? Elpirulsz? – 'S való volna tehát.
De hadd lássam még csak azt a levelet, valyon jól olvastam-e? – 20
(*Karlos altaladja a levelet 's Posa öszveszaggatja*)

KARLOS Mit? megtévelyodtál e? (*mérsékelt érzékenységgel*) Megva-
lom ez a levél drága volt előttem.

MARQUIS Ugy tetszett neked, 's azért szaggattam el. (*a Marquis ál- 25*
talható pillantatokat vét Karlosra, ki habozva pillant rea. hosszas
halgatás) Mond meg csak – mi köze szerelmednek, a te szerel-
mednek a királyi ágy fertéztetésével? Árt e ezzel neked Filep? S
mivel akarod vakmerő reményid a férj megsértett kötelességével
egybekötöni? Vétkezett e ő ott a hol te szeretsz? Hogy a kielégítés
béfejezve legyen ingerelni kell e még a Hitves érzékenységét is? 30
– Károly, valami különöst gyanítok! – Most kezdelek én téged is

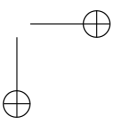
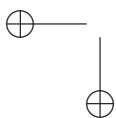
20 hadd lássam] *ante corr.* lássám

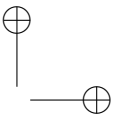
22–23 Megvalom ez] Megvalom <neked>

27–28 Filep? S mivel] <S micsoda> S mivel

31 gyanítok! – Most] <O> Most

1 hiu] Q¹: *eitel.* Jelentése: igazságot nélkülöző NA 7. II. 414.

ismerni. O, mily rosszul értettem eddig szerelmed!

[62r] KARLOS *nyugtalan hánykodások közt haboz.* Hogyan Rodrigo!
Mit hiszel?

MARQUIS O érzem, érzem mitől kell magam elszoktatnom. Igen is
5 hajdon – egykor egészen más valál! Akkor te oly gazdag, oly me-
leg, oly gazdag voltál, hogy egy egész világnak volt helye szíved-
be! Mind ez most oda van – mind oda, egy indulattól, egy kicsín
önnhaszonból elnyelve. A te szíved kiholt. Egy könny sincs többé
10 a Provinciák rettentő sorsának, nincs egy könnyed is többé! –
O Károly, mily szegény, mily koldus szegény lettél, miolta csak
magad szereted!

KARLOS *gyötrődve egy székbe veti magát. Pauza után, alig elfojthatott
sirással.* O tudom, hogy már nem is becsülsz többé!

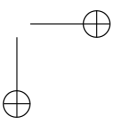
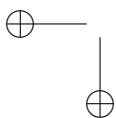
MARQUIS Nem úgy Károly, nem úgy! Ismerem én e fellázadásod, ez
15 szép érzések megtévedése volt. A Királyné tiéd volt, tőled ragad-
tatott el a Monarcha által – de te mind eddig szemérmesen [62v]
kétkedtetél jussodba; azt híve, hogy talán Filep méltóbb volt reája.
De ezen ítéletet még csak kételkedve merted eddig mondogatni
20 magadnak. A levél elhatározta, s most azt hiszed, te volnál érde-
mesebb Erzsébetre. Büszke örömmel tekinted most a sors tiran-
nizmusát, meggyőződve az elragadtatásról. Örülsz, hogy te vagy
a sérelmes fél; mert a nagy lelkeknek hízelkedik igazságtalanul
szerven. De itt eltévesztette magát phantáziád, büszkeséged
25 Elégtételt érzett – szíved reményt ígért. Ládd e, én jól tudtam,
hogy most az egyszer rosszul érted magad magadot.

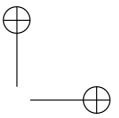
KARLOS *elérzékenyedve.* Nem Rodrigo, felette hibázol. En nem gon-
dolkodtam oly nemesen, koránt sem a hogy elakarod hitetni ve-
lem.

MARQUIS Oly kevésé ismernélek téged? Ládd Károly, ha hibáztál,

8–11 Egy könny...szereted] A szöveghely Karlos Flandria iránti szereteté-
re, az ottani emberek szenvedése iránti érzelmeire vonatkoznak. Szembe-
állítják az önzetlen szeretet fogalmát az egoizmusával, az önmaga szerete-
tével. NA 7. II. 415.

22 nagy lelkeknek] Q¹: *großen Seelen.* A nagy lélek leírása Posa önjellem-
zéseként is felfogható, későbbi szenvedésének morális tartására utalva. NA
7. II. 415.

száz virtusok közül mindég azt keresem ki melyet hibával vádolhatod. De most, mivel már jobban értjük egymást, engedek kéressednek. Beszélek a Királynéval, beszélned kell. Magad adom szavam s igyekszem eszközölni.

KARLOS *a Posa nyakára borulva*. Lelkemnek testvére! O, mint elpirulok melletted! 5

[63r] MARQUIS Oly bizonyoson tudod, ha nem titkos kinézések, nem félelem vagy inkább önnhaszon e a mik vezetnek? De arról más-kor többet! Szavam adtam. Bizz reám mindent. Egy vad, merész, szerencsés gondolat emelkedik phantaziámba. Tudnod kell ezt 10 Károly, de egy szebb szájbol. Menyek a Királynéhez. Talám a holnapi nap megmutatja a kimenetelt. Addig is Károly, ne felejtse el, hogy: „a magosabb észről sugallott intézetet, melyet az emberiség szenvedése kíván, ha ezerszer semmivé tétetik is, soha nem kell felhagyni vele” – Hallod e, emlékezz Flandriára! 15

KARLOS Mindent, mindent teszek, a mit te és a virtus parancsolnak. MARQUIS *egy ablakhoz menve*. Vége az időnek, halom Követőid (*öszveöllekeznek*) Most ismét korona örökös s vazallus.

KARLOS Mindjárt a városba mész?

MARQUIS Mindjárt. 20

KARLOS Megálj. Még egyet! Színte el is [63v] felejttem a nagyobbat! A Brabantba szolo leveleket feltöri a Király. Vigyázz; az Ország Postájának titkos paroncsolatja van.

MARQUIS Honnan tudtad meg?

KARLOS Don Raymond Taxis barátom. 25

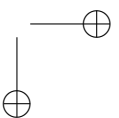
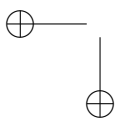
MARQUIS Tehát német Országra kerülnek

Különbozó ajtokon elmennek.

[64r] HARMADIK FELVONÁS

8 arrol] *ante corr.* árrol

13–15 „a magosabb észről...vele”] Nem idézet, Schiller gyakran emelte ki idézőjellel a számára fontos gondolatokat. Posa értelmezésében a politikai eszmék megvalósítását nem akadályozhatja az egyes ember szenvedése sem. NA 7. II. 415.

A Király Háló szobája

Első Jelenés

Az éjjeli asztalon két égő gyertya. A szoba hátulso részében,
Pagek, alusznak térdepelve a Király félig levetkezve az asztal előtt
5 áll, egyik karjával egy székre dűlt, elgondolkodott helyzetbe.
Elötte egy Medaillon s papirosok vannak.

KIRÁLY *álmadozás közt.* Hogy külömben ábrándofo volt, azt nem
tagadhatni! – Nem adhattam ugyan soha szerelmet neki, s még
is, látszott e valaha szerelem utan epedezni? Való tehát – ő hamis
10 *(egy mozdulásával magához jön; meghökkenve áll fel)* Hol voltam?
S nincs más itt ébren, csak a Király? A gyertyák már leégve, s még
sem virrad? *(egy órát repetaltat; négyet üt)* Oda van álмам. Ter-
mészet vedd, mintha lefizettem volna ezen adom. Egy Károlynak
15 nincs ideje elvesztett éjjeleit után potolni; ébren vagyok s nappal-
nak kell lenni. *(kioltja a gyertyákat s egy ablak Gardinet félre von;
fel s alá [64v] járás közben észre veszi az alvó Pagekot, s elöttök
halgatva marad egy ideig, azután megvon egy csengetyüt)* Alszik
valaki az elő szobában is?

Második Jelenés Király. Grof Lerma.

20 LERMA *a Királyt meglátva; megütkezésel.* Nincs jol talám Felséged?
KIRÁLY A bal Pavillonba tűz volt, nem halotta a lármát?
LERMA Nem, Felséges Uram.
KIRÁLY Nem? S csak álmodtam volna tehát? Ez nem eshetett törté-

6 Medaillon s papirosok] A királyné feltört ékszeres ládikójából szerzett
tárgyak. Ezek egy részről utalnak Domingo atya cselszövésére, más rész-
ről pedig arra, hogy a király az éjszakát a hercegnővel töltötte és fél az
elárultatástól. NA 7. II. 319. és 416. *Medaillon.* Jelentése: medál.

12 *repetaltat*] Q¹: eine Uhr repetiren. Jelentése: *az órát ismételni.* Az is-
métlő óra olyan óratípus, mely nem csak óránként és negyedenként üti az
időt, hanem gombnyomásra bármikor.

15 *Gardinet*] Jelentése: függöny.

142.24–143.1 történetből] Q¹: *Zufall.* Jelentése: véletlenül.

netből. Nem azon a részen alszik a Királyné?

LERMA Azon, Felséges Uram.

KIRÁLY Ezen álom megijeszt. Ezután megkettőztetve legyenek ott a strázsák. Erti-e? – mihelyt béestvéledik; de egészen titkon. Nem akarván hogy – Mít néz ugy a szemével rajtam?

5

LERMA Az álmatlanság miatt égni látom a Felséged szemeit. Merhetem e drága életére 's népeire emlékeztetni, kik az által vírusztott ejczakák nyomait rémulésel olvasnák ezen arczokon. Csak két rövid éjszakai álom...

[65r] KIRÁLY *tévedező pillantásokkal*. Ragadjátok el elébb a skorpiot párnáimról – Álom! Álmat az Eskurialba fogok találni. – Míg a Király alszik; ellopják koronáját; s a Férjnek Felesége szívét. Elmehet a Grof.

10

LERMA Parancsolja Felséged, hogy felköltsem a Pagekot.

KIRÁLY Hagyja alunni. Örömet hiszek az embernek mikor alusznak. Ez itt elfelejti legalább a míg alszék, hogy Atyja feje általam esett el a schaffoton. – S így szolgálnak nekem? Minden országimban nincs más engem őrizni, csak a Gonosztévők gyermekei, kiknek Atyjokok megölettem. (*pauza után*) Nem, nem! Rágalmazás! Nem Aszony volt e, Aszony ki ezt bésugta nekem? Az

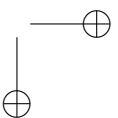
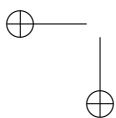
15

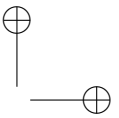
20

10 skorpiot] A mérgező fullánkú skorpió a gyanakvás metaforája. NA 7. II. 417.

17 schaffoton] Q¹: *Schaffot*. Jelentése: vesztőhelyen.

10–19 Ragadjátok...Nem, nem!] Q¹-ben hosszabb a király megszólalása, melyet Lerma közbevetése is bővít. A Q² rövidebb változatában azonban nincs szó sem a skorpióról, sem pedig az udvaroncok felébresztéséről. Így a Q¹ lehet a szöveghely forrása, még ha ahhoz képest két megszólalással rövidebb is a magyar fordítás: *König mit zerstörten Blicken. Reiß't mir / den Skorpion von meinem Küssen – Schlaf? / Schlaf find'ich in Eskurial – – So lange / der König schläft, ist er um seine Krone, / der Mann um seines Weibes Herz. Hinweg – – / Lerma. Befehlen Ihre Majestät, daß ich / die Edelknaben wecke? / König. Laß sie schlafen. / Ich traue Menschen gerne wenn sie schlafen. / Der hier vergißt mir's wenigstens so lange / er schläft, daß seines Vaters Blut durch mich / auf dem Schaffot geflossen ist... Und so / bin ich bedient? In meinen Reichen allen / fand niemand mich zu bewachen, niemand / in allen, als der Missethäter Söhne, / die ich zum Tode bringen ließ? / Lerma. Es sind / ja Kinder, Ihre Majestät – / König. Nein! Nein!*

Aszony neve rágalom. Nem bizonyos a véték, míg férfi nem bizonyítja. (*a Pagehoz, kík azonban felébredtek*) Hívják el Albát. (*Pagek mennek*) Jöjjön közelebb Grof! – Valo e? (*vizsgálodva marad Lerma előtt*) Mindenható! O csak egy érütésig adj minden tudóságot! – Esküdjék a Grof, valo e? Megcsalattam? Meg e?

5 Igaz e, hogy meg?

LERMA Hatalmas, kegyelmes Királyom –

KIRÁLY *elkomorodva viszalép*. Király! Csak Király! S ismét Király!
– Csupa üres viszhang felelet helyett! – E szíklára csapok, hogy
10 vizet adjon, vizet égető hideglelős szomjomnak – ’s forró aranyat ad.

[65v] LERMA Mi volna igaz, Felséges Uram!

KIRÁLY Semmi, semmi. Elmehet a Grof. (*Lerma elindul, a Király vissza hívja*) Házás a Grof? Atya e? Az?

15 LERMA Az, Felséges Uram.

KIRÁLY Házás? s mérészel még is egy éjczakát Királyánál hálni. Haja ezüst ősz, s nem pirul Felesége hívségebe bízni; O menjen haza. Epen most fogja fiával parázna ölelgetések közt találni. Hidjen Királyának, menjen – bámul a Grof? mivel nekem is ősz hajam
20 van? Boldogtalan, tudja meg, hogy a Királynék nem mocskolják bé virtusokot. Halál a Grofra ha kételkedik.

LERMA Ki meri azt tenni? Királyom minden országában, ki a vakmerő, az angyal tiszta virtusra mérges gyanut kelteni? A legjobb Királynét oly mélyen –

25 KIRÁLY A legjobbat? ’S tehát a Grofra nézve is a legjobbat? Ugy találok, neki nagyon meleg barátjai vannak körültem. Ennek sokjába kellett kerülni. A Grof elmehet. Hívja Albát.

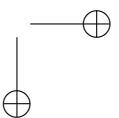
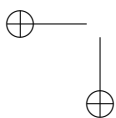
LERMA Már hallok az elő szobába jöni (*menni akar*)

KIRÁLY *szelídült hangal*. Grof, a mit az imént észrevett, csak ugyan igaz volt. Fő fejem az által virrasztott epczakák miatt. Felejtse el, a mit ébren álamba beszéltem. Érti e? Felejtse el. En a Grof kegyelmes Királya vagyok. (*oda nyújtja kezét a csokolásra; Lerma menyen, s megnyítja az ajtot Albanak.*)

30

[66r]

35 Harmadik Jelenés

Király. Alba.

ALBA *ijedező vonásokkal közelget a Királyhoz. Ily meglepő parancsot – e rendkívül való órában – (meghökken, midőn a Királyt jobban megnézze)* S ezen tekintet –

KIRÁLY *leült kezébe vette a Medaillont s Albat soka halgatva nézi.* 5
Igaz tehát, hogy egy hív Szolgám síncs?

ALBA *mindég habozások közt.* Honnann?

KIRÁLY Halálosan megvagyok sértve, – Tudják ezt! S még is senki meg nem íntett.

ALBA *megdöbbenés hangjával.* Megsértés! mely Királyom érte, s én 10
ne tudnám!

KIRÁLY *leveleket mutat.* Ismeri e ezen írást?

ALBA Don Karlos keze –

KIRÁLY, *pauza, mely alatt Albat élesen szemléli.* Még sem gyanított semmit? A Hercege íntett vala meg ambíciójáról, s csak ambíció, 15
csak az melytől reszketnem kellett?

ALBA Az ambitio egy nagy 's széles értelmű szó, mely alatt még végtelen sok ellehet rejtve.

KIRÁLY 'S semmi egyebet nem tud a Hercege nekem felfedezni?

[66v] ALBA *halgatás után, titkolódzó vonásokkal.* Felsőged az országot bízta vígyazatomra, s az Országnak tartozom titkosabb tudásimmal s béléatasimmal. A mit azon kívül tudok, gyanítok vagy gondolok, az csak magamé. Vannak szentelt tulajdonok, melyeket az eladott Sklavoknak mint a Vazallus jussa van a föld Urai előtt csak magokba tartani. A mi lelkem előtt nyilván áll, nem 25
mind megmondani való még Királyomnak. Ha csak ugyan még is kiakarna elégítetni, kéntelen vagyok kérni, hogy ne ugy kérdezzen mint Uram.

KIRÁLY *leveleket ad által.* Olvassa!

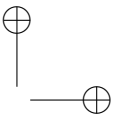
15 ambíciójáról, s csak] <'s cs> s csak

23 gondolok, az csak magamé] <az én> magamé.

5 *Medaillont*] Q¹: *Medaillon*. Jelentése: medált.

15 ambíció] Q¹: *Ehrgeiz*. Jelentése: becsvágy, itt a trón megszerzésének szándéka.

24 Sklavoknak] Q¹: *Sklave*. Jelentése: rabszolga.

ALBA *olvassa s álmélkodva fordul a Királyhoz.* Ki volt az esztelen, e szerencsétlen leveleket Királyom kezébe adni?

KIRÁLY Hogyan? s tudná hát ki a foglatatja ezen levélnek? A név elvan titkolva a papiroson.

5 ALBA *megdőbbenve viszalép.* Igen hírtelenkedtem.

KIRÁLY S tudja tehát?

ALBA *gondolkodás után.* Ki van már mondva hírtelenkedésem miatt. Uram paroncsolja s már vissza nem vonhatom. – Nem tagadom, ismerem a személyt.

10 KIRÁLY *felálva, rettentő kifakadással.* O bosszuállás rettenetes Istené, segíj egy uj halált [67r] kigondolnom! – Oly nyilvános, oly világ szerte tudva van, oly hangos az egyetértés, hogy minden vizsgálódás nélkül már az első pillantásal elárulja magát! – Ez sok! – Ezt nem tudtam! ezt nem. En vagyok tehát az utolsó,
15 minden országimban az utolsó, ki megtudom.

ALBA *a Király lábaihoz borulva.* Igen is, bűnösnek érzem magam, kegyelmes Monarcha! s pírulok gyáva okoskodásomért, mely ott halgatnom tanácsolt, hol Királyom becsülete, s igazsága parancsolták szollanom. De mivel minden elnémul – mivel a szépség bájolása mindenek nyelvét leköti, próbálok, szóllok: ha bár tudom is hogy egy fiu béhizelkedő álitásai, hogy egy Hitves el hódító kellemei s könnyei –

KIRÁLY *hirtelen s tüzzel.* Aljon fel. Királyi szavam adom. Aljon fel, 's szoljon félelmetlen

25 ALBA *felálva.* Emlékezik még talám Felseged az Aranjuezi kertbeli történetre. A Királyné Dámai nélkül találva, zavarodott ábrázattal, egyedül – egy félre eső levélszínbe –

KIRÁLY Ha! mit fogok halani! Tovább.

ALBA Mondekar számkivettetett, mivel elég nagy lélekkel bírt magát a Királynéért hírtelen feláldozni. Most már tisztába vagyunk.

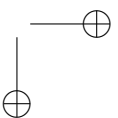
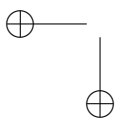
30 Mondekar csak a parancsolatot tette – Karlos ott volt

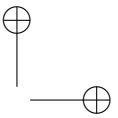
[67v] KIRÁLY *rettentő felriadással.* Ott volt! – S még is –

ALBA Egy férfi nyom a porondba, mely a levélszín bal ajtajánál egy

27 levélszínbe] Q¹: *Laube.* Jelentése: lugas.

33 porondba] Q¹: *im Sande.* Jelentése: az út porában, a homokban.

Grottába tünt bé; s a hol az Infans egy keszkenőt felejtett, okot adtak a gyanura. Egy Kertész találkozott a Herczeggel, 's ez szinte azon minutakorra számlálodott, midön Felséged megjelent a laubeba.

KIRÁLY *borongo elmerülésből térve magához*. S ő sírt, hogy idegenséget mutattam! Egész Udvarom előtt elpírított! – Elpírított magam előtt! Istenemre mondom, ugy álottam virtussa előtt, mint egy megítéltetett. (*hosszas mély csend. Leül s eltakarja ábrázatját*) Ugy van, igaza van Herczeg Alba. Ez valami rettenetesre vihetne. Hagyjon magamra egy pillantatig. 5

ALBA Felséges Uram, ezzel még nem válik el az egész dolog. 10

KIRÁLY *papírosakhoz kapván*. Ezzel sem? S ezzel? s meg ezzel sem? s e kárhozatos bébizonyításokkal sem? O világasabb mint a világoság! A mit már rég előre tudtam. Az álnokság még akkor elkezdődött, midön legelőbbszer az Alba kezéből Madridba elfogadtam. Mintha most is látnám rémülő elhalványodott pillantásit, melyekkel ősz hajaimon szemlélődött! Még akkor kezdődött el a hamis játék. 15

ALBA Karlosz ifju Anyjába Mátkáját vesztette el. Szívek [68r] már előre értették egymást s érzelmek egy volt, melyet uj környülményjek megtíltott. A tartózkodás már megvult győzve, mely az első vallomással szokott egybe kötve lenni, s már most bátrabban beszélt az elcsábítás uj öszvetköttetések szabadnak látszó visszaemlékezésében. Rokonok lévén érzeményeik s korok harmoniaja által, s hasonló okoktol ingereltetve, bátrabban engednek indultaik felbuzdulatainak. A politika által megakadályozodott szerelmek; s hihető e Felséges Uram, hogy megísmerték a Status-tanács 20 25

1 bé; s a hol] <s egy ott l> s a hol

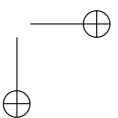
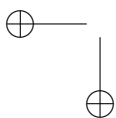
5 *borongo elmerülésből*] <gondolkod> *elmerülésből*

1 Grottába] Q¹: *Grotte*. Jelentése: barlang.

4 laubeba] Q¹: *Laube*. Jelentése: lugas.

21 tartózkodás] Q¹: *Furcht*. Jelentése: félelem, rettegés.

27 Status-tanács] Q¹: *Staatsrath*. II. Fülöp spanyol király országának ügyeit tizenkét tanács intézte. A legtöbb tanács területi alapon szerveződött, az egyik kivétel ezek közül az Államtanács intézménye, mely Madridban székelt.

ezen teljes hatalmát, s hogy győztek bújá indulataikon, a Kabinét választását jobban megvizsgálni? – Erzsébet szerelmet várt, s egy – koronát kapott.

5 KIRÁLY *megsértve s el keseredéssel*. Nagyon bölcsen – felette bölcsen tud a Herczeg különböztetni. Csudálom ékes szólását, s Köszönöm. (*hidegen és büszkén*) Igaza van a Herczegnek. A Királyné nagyon hibázott ily levelek eltitkolásával, s hogy eltitkolta az Aranjuezi történetet. Hamis nagyságból, igen hibázott. Megfogom büntetni (*csenget*) Ki van még az előszobába? A Herczegre
10 nincs tovább szükségem. Elmehet.

ALBA S másodszer is megvethet Felség a hívségemért?

KIRÁLY *egy bejövő Pagehoz*. Küldjed Domingot (*Page menyen*) Megengedem a Herczegnek, hogy szinte két minutatáig rettetgetett oly vétekekkel, mely csak a Herczeg ellen követhetetik

15 *Alba elmenyen*

[68v]

Negyedik Jelenés

Király. Domingo.

A Király fel s alá járva igyekszik magát rendbe szedni.

20 DOMINGO *az Alba elmenetele után kevés minutákkal békön, közelget a Királyhoz, kít egy ideig innepi csöndel szemlélget*. Mely örömmel bámulok, hogy Felségedet ily nyugalomban láthatom.

KIRÁLY Bámul Atyaságod?

DOMINGO Hála a Gondviselésnek, hogy félelmem nem bizonyodott
25 meg. Most annál elébb remélhetek.

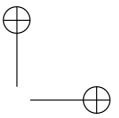
KIRÁLY Félelme? s mitől kellett félnie?

DOMINGO Felséges Uram, nem szabad elrejtennem, hogy ezennel egy titkot tudok.

KIRÁLY *borongva*. Kívántam e már, hogy titkot beszéljen? Ily kérdés-
30 tetlenül ajánlkozni a Becsületemre mondom, nagy merészség!

DOMINGO A hely, 's az alkalom, Felséges Uram, 's a pecsét, mely alatt kitudtam, kimentenek hibámból. A Gyontató székbe valóták meg – mint gonoszszágot; a Gyonó kényes lelkét sulyosan ter-

24 Hála] *emend.* Halá

helte, s az égnél keres kegyelmet. Későre sírat Eboli Herczegné oly tettet, melyről okái vannak, hogy a Királynéra nézve a legrettenetesebb következtetésektől féljen.

KIRÁLY Valóban? Mily jó szív Eboli! Eltaláltva Atyaságod [69r] a miért hívtam. Ki kell vezetnie e homályos labyrinthebol, melybe egy vak buzgóság tévesztett. Atyaságodtól egyenességet várok. Beszéljen nyílt szívvel velem. Mit hidjek, mire határozzam magam? Az Atyaságod hivatalától egyenességet várok. 5

DOMINGO Ha hivatalom szelídsége a kímélést nem parancsolná is, még is arra kérnem Felségedet, nyugalmáért kérném, hogy a kitudottaknál álapodjon meg, – hogy örökre hagyjon fel oly titok után vizsgálódásal, mely soha örvendetesen nem fejlík ki. A mi már tudva van, megbocsáttathatik. Csak egy szava a Királynak s a Királyné soha nem hibázott. A Monarcha kéjje osztja a virtust is, mint a boldogságot. S csak a Felséged mindég egyforma nyugalma ronthatja le a hírt, mely merészli a rágalmát. 10 15

KIRÁLY Hírt? Rolam? s népem között?

DOMINGO Hazugságok! Átkozott hazugságok! Vannak csak ugyan esetek, melyekbe a nép hiedelme, ha annál bizonytalanabb volna is, sokat jelentő lesz, mint a valóság. 20

KIRÁLY Az Istenért, s épen most volna azon eset?

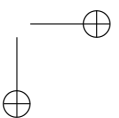
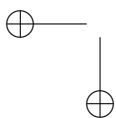
[69v] DOMINGO A jó hírnév az a legdrágább, egyetlen kincs, melyért a Királynénak egy Polgár Aszonyal kell vetélkedni.

KIRÁLY De a melytől, ugy remélem, itt nem kell félni? *(kétséges pillantásokkal nyugszik Domingon; pauza után)* Káplán! ugy látom, még valami rosszat kell hallanom. Ne halassza. Már rég olvasom e szerencsétlenséget hozó ábrázaton. Ki vele, legyen akármi. Ne remegtessen többé e gyötrelem közt. Mít hiszen a Nép? 25

DOMINGO Még egyszer Sir, a nép hibázhat – s hibázik is bizonyosan. A mit ez állít, meg nem rendítheti a Királyt, csak hogy – ennyire merészelt menni, hogy ily dolgokat állítson. – 30

KIRÁLY Mondja ki már egyszer! Ily soká kolduljak e egy csepp méregért?

11 fel oly titok] <egy> oly titok

DOMINGO A Nép visszaemlékezik azon holnapra, mely Felségedet oly közel vitte vala a halálhoz. Harmincz hetekkel azután, halja a Királyné szerencsés szülését – (*a Király feláll s csenget. Alba belép. Domingo álmélkodva*) Bámulok, Sir!

5 [70r] KIRÁLY Toledo! a Herczeg férfi. Szabadítson meg ezen Paptol. ALBA Vegyen erőt magán, Felséges Uram.

KIRÁLY kétséges pillantásokat vetve Albara, odahagyja. Mit csinálók? Ilyen kezek közé jutottam? A kígyótól a krokodilushoz akarok folyamodni. S nincs más választásom? Nincs?

10 DOMINGO *Albaval titkos intéseket adnak egy másnak; pauza után.* Ha előre tudtuk volna, hogy e tudosítás a meghozokon boszuldik meg!

KIRÁLY Fattyu, azt mondjátok? Alig menekedtem meg a haláltól, s már Anyának érezte magát, azt mondjátok? Hogyann? Hiszen ez akkor volt, ha nem hibázom, mikor szent Damokost minden templomba magasztaltatok a különös csuda tételért, melyel reám hatott! A mi akkor csuda volt, nem az e most? – Így tehát vagy akkor vagy ma hazudtatok nekem. Mélyiket akarjátok hogy higgyem? O által nézlek titeket. Ha akkor már a Complot készen lett volna, a szent Damokos híre örökre oda lenne!

20 [70v] ALBA Complot! mely sértő gyanu!

KIRÁLY Ily példátlan harmoniába, ugyan azon vélekedésbe találkozva össze, s ti ne értettetek volna egyet? Velem akarjátok elhitetni, velem? Talám ne vettem volna észre mily ehen s mohon rohantok prédámra? Mily gyönyörűséggel legeltetitek magatok fájdalomon s haragom felbuzdulásán? Ne venném észre, mint forr amott Alba eleibe kerülhetni a fiának szánt kegyelemnek? Mily örömmel erősítené amott a kegyes emberekre törpe boszuját haragom oríási karjával? Azt hiszitek, hogy én az a nyíl vagyok,

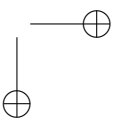
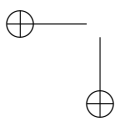
1 A Nép] <Kir> Nép

25 gyönyörűséggel legeltetitek] <let> legeltetitek

1 holnapra] Q¹: *Der Monat*. Jelentése: a hónap.

15 szent Damokost] Szent Domonkos középkori római katolikus prédikátor, a Domonkos rend megalapítója és névadója.

19 Complot] Q¹ *Komplot*. Jelentése: összeesküvés.

melyet tetszéstek szerint vonhattok fel? – Még megvan önkéntes akaratom, s ha kételkednem kell, engedjétek legalább, hogy rajtatok kezdem el.

ALBA Hívségünk nem várta ezen félreértést.

KIRÁLY Hívségtek? A hívség a fenyegető veszélyektől ínt, a bosszu a megtörténteokről beszél. Mondjátok meg, mit nyertem készségekkel. Ha valo a mit mondtok, mi marad nekem egyéb az elválás sebénél, a bosszu szomorú triumphusánál? Ingó gyanításokkal, a pokol öbléhez visztek – s ott elszaladtok.

[71r] DOMINGO Lehetnek e más bizonyítások, hol a szem maga nem lehet tanú? 10

KIRÁLY *hosszas pauza után, komoly arczaal Domingohoz fordulva.* Országom Nagyaít egybehívom, magam viszem az előlülést az ítéleten. Lépjeteak akkor elő – ha mertek, s vádoljátok mint paráznát! – Halálnak halálával kell meghalnia könyörület nélkül – neki és az Infansnak is. De tudjátok meg, – ha kímentheti magát – Ti haltok meg! – Akarjátok az igazságot ily áldozattal dicsőíteni? Határozatokat meg magatokat. Nem akartok? Elnémultok? Ez a hazugság buzgosága! 15

ALBA, *ki halgatva alatt hátulrol, hidegen s nyugalommal.* En akarom! 20

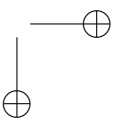
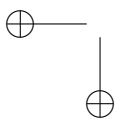
KIRÁLY *bámulva megfordul, s egy ideig élesen nézi Alba.* Nagy mérszég! de az jut eszembe, hogy a Herczeg életét sokkal csekélyebbekre is feltette a csatákba egy koczkázó könnyelműségével tette fel dicsőség hiában valóságaért. – S mi nektek az élet? Mi ingere lehet előtetek, kik lánczba születtetek? Királyi vért nem ontok egy eszelős szavára, kinek nincs magosabb kívánatja az életbe, csak hogy czudar lételét dicsőséggel oda vethesse! Áldozatotok megvetem! Elmehettek, s az audiencz szálába várjátok tovább parancsolatomra (*mind ketten elmennek*) 25 30

[71v]

12 *hosszas*] <egy> *hosszas*

15 meghalnia könyörület] meghalnia<,>

29 audiencz szálába] Q¹: *Audienczsaal.* Jelentése: a palota fogadóterme.

Ötödik Jelenés

KIRÁLY *egyedül*. Most adj nekem egy embert, bölcs Gondviselés
– sokat adtál az igaz, de most ajándékozz egyet. Te – te egye-
dül, mert csak szemeid látják az elrejtettet. Esedezem hozzád egy
5 barátért, mert én nem vagyok mindentudó, mint te. A mellém
rendelt segédek, tudod mik nekem. A mennyire használhattam,
megtették. Zabolán tartott szelíd vétkeik azok voltak céljaim-
ra, a mík véseiteid a természet tisztítására. Nekem valóság kell.
– Ennek csendes forrására a tévelygés homályos omladványiból
10 felásni, nem a Királyok sorsa. Ajándékozz meg a ritka emberrel,
kinek tiszta nyílt szíve, szabad lelke, el nem fogodott szeme, se-
gítsék ezt feltalálni. Kiöntöm a sors czédulakot; engedd ezerek
közül az egyetlen megtalálnom. (*felnyitt egy Schatullet, kívészen
egy könyvet belőle; míneikutánna soká forgatott benne*) Csupa ne-
15 vek – csak nevek, s még említve síncs az érdem, melynek e hely
megnyerését köszönik. S mi könnyebben felejthető mint a hála?
De itt a más levélen minden hibát pontosann feljegyezve találok.
Ez nem jo. Hát a bosszunak az emlékezet segédjére van szüksé-
20 ge? (*tovább olvas*) Grof Egmont? Mít keres ez itt? A Saint-Quenti
győzedelem rég volt. A holtak közé vetem ezt. (*ezen nevet kit-
őrli s más lapra írja; tovább olvas*) Marquis Posa? Posa? Alig
emlékezem ezen emberre, s neve kétszeresen megjegyezve – jele
hogy ezt nagy czélokra rendeltem. 'S lehetséges e? ezen ember
mind eddig elvonta magát előttem; s került kirá[72r]lyi Adossa
25 szemeit? Országim egész kerületében az egyetlen ember, kinek
nincs szüksége reám! Ha önnhaszon s dicsőségre vágyó legyen,
eddig rég megjelent volna thronusomnál. Probáljak e ezen Kü-
lönöskezővel? A ki nálom nélkül ellehet, igasságos lesz hozzám
(*elmenyen*)

Hatodik Jelenés

6 A mennyire] <A mit tehettek, me> A mennyire

19 Grof Egmont] 1557. augusztus 10-én Egmont gróf vezette a spanyol
lovagságot és győzedelmesen ütközött meg a francia seregekkel St. Quen-
tinnél. NA 7. II. 395. és 421.

Audientz-Szála

Don Karlos beszélgetve Farneze Parmai Herczeggel. Alba. Feria.
Medina Sidonia. Grof Lerma s más Grandok, irás a kezekbe,
mindenik a Királyt várja.

MEDINA SIDONIA, *kit minden körül állok láthatolag elmellöztek, Al- 5*
bahoz fordul, ki magába vonulva járkál. A Herczeg beszélt a Ki-
rályal? s milyen kedvel találta?

ALBA Igen rosszal az Urra, s ujságára nézve.

MEDINA SIDONIA Az anglus golyobisok között könnyebben álottam,
mint ezen a parqueton. (*Don Karlos, ki csendes részvétellel pillan- 10*
tot rea, most közelit hozzája s megszorítja kezét) Vegye forró hálám
e nagy lelkü könnyekért, Karlos; látja hogy kerül engem minden,
most megvan határozva vesztem.

KARLOS Remélje a legjobbat, barátom, az Atyám kegyelmétől 's a
maga ártatlanságaért. 15

MEDINA SIDONIA Oly Flottajat vesztettem el, a milyen még soha
nem jelent meg a tengeren. Mit ér fejem hetven elsülyedt Gallio-
nokért. De öt gyermek – s nagy reményűek, mint Her[72v]czegsé-
ged. Ezekért fáj szívem.

Hetedik Jelenés 20

Király. Elébbiek.

Minnyájon leveszik Kalapjokot, s hátrább álnak, a Király körül fél 5
circulust formálva. – halgatás.

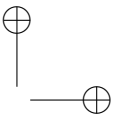
KIRÁLY, *szemeível által futva a circulust. Tegyétek fel! (Karlos és 25*
Farneze közelítenek s megcsokolják a Király kezét. A Király bebo-
csátkozásal Farnezehez fordul, a nélkül hogy Karlost észre akarná
venni) Az Anyja, kedves Öcsem, tudni akarja, hogy vannak Ma-
gával Madridba megelégedve!

FARNEZE Azt ne kérdezze Anyám első csatám kimenetele előtt.

17–18 hetven elsülyedt Gallionokért] Utalás a spanyol flotta megsemmi-
sülését hozó tengeri csatára az angol partoknál. Az összecsapás valójában
1588-ban zajlott le. Schiller korábbra hozza az eseményt. NA 7. II. 421.

24 Tegyétek fel!] Q¹: *Bedeckt euch!* Jelentése: A király kegyelmes hangu-
latát jelzi, hogy megengedi nemeseinek a kalapok felvételét. NA 7. II. 422.

27 Anyja] Utalás páрмаi Margitra, a király féltestvérére. NA 7. II. 422.

KIRÁLY Legyen nyugodva, A Herczegre is eljön a sor (*Feriahoz*) Mit hoz a Herczeg?

FERIA *féltérdel meghajolva*. A Calatravai Rend nagy Komthurja ma reggel meghalt. Itt vagon keresztje

5 KIRÁLY *elveszi az Ordot s végig néz a circuluson*. Ki lesz legméltobb ennek hordozására? (*inti Albat, ki fél térdel meghajlik, s az Ordot nyakába teszi*) A Herczeg első Hadi Vezérem, ne legyen több s kegyelmembe nem fog szükölködni (*észrevéven Medina Sidoniat*) Ime Admiralom is!

10 MEDINA SIDONIA *remegve közelget s letérdel alá borult arcza*l. Ennyi nagy Király, a mit a Spanyol ifjuság s az egész Armadából visszahozok.

KIRÁLY *boszus halgatás után*. Az Isten van felettem – én emberek s nem a vészek 's szíklák ellen küldöttem a Herczeget. Isten hozta Madridba! (*kezét nyújtja a csokolásra*) 'S köszönöm, hogy magába [73r] egy érdemes Szolgám megtartotta. Grandjaim! ennek ismerem az Admiralt, s akarom töletek is ismertetni. (*ínt a felkelésre; a többiekhez*) Mí van még valami? (*Karlos és Farnezehez*) Köszönöm Herczegeim! (*ezek hatrább álanak; a több Grandok közelítenek s térdelve által nyújtják papírosaik; futva által nézi ezeket 's által adja Albanak*) Vigye Kabinetomba. Vége már? (*senki nem felel*) Hogy van, hogy Grandjaim közt egy bizonyos Marquis Posa soha sincs jelen? Tudom hogy ezen Marquis Posa dícséretesen szolgált. Nem él talám? Miért nem jelen meg?

25 LERMA Ezen Chvalier nem rég tért haza egész Európába tett utjából. Most Madridba van, s csak azon orára vár, melybe Királya lábaihoz borulhasson.

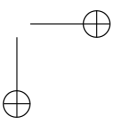
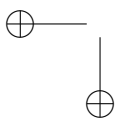
ALBA Marquis Posa? Epen ez az a merész Malthai Vitéz, Felséges Uram, kiröl a hír az ábrádozó tettet beszélte: Midön a Rend-

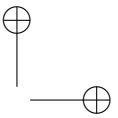
3 Calatravai Rend] A Commanderie de Calatrava rendbeli tagsága a legfontosabb és anyagilag legkecsegtetőbb megtiszteltetés egy spanyol nemes számára. NA 7. II. 422.

3 nagy Komthurja] Q¹: *Großkomtur*. Jelentése: az ötszintű lovagrend második legmagasabb rendjelének birtokosa.

5 *Ordot*] Q¹: *Orden*. Jelentése: lovagi rendjelet.

29 ábrádozó] Q¹: *schwärmerisch*. Jelentése itt: magas célokért lelkesedő.

Mester rendelésére a Ritterek szigetjébe gyűltek, melyet akkor Solimán ostromlott a tizennyolcz esztendő s ifju eltűnik az Alkalai Uníversitásból, 's la Valette előtt megjelen. Eladták, ugy mond, nekem a keresztet, most megakarom érdemleni. S azon negyven Ritterek közül ő volt az egyík, kik Piali, Ulucciali, Mustapha és Hassem ellen Saint Elmo várát a háromszor próbált rea rohanás ellen oltalmazták. Midön végre csak ugyan megvették a várát s minden Ritterek elestek melette, a tengerbe ugrik s egyedül megmaradva elér la Valettehez. Két holnappal azután elhagyja az ellenség a Szigetet 's a Ritter visszatér félbehagyott tudományait folytatni. 5 10

[73v] FERIA S ez a Marquis Posa volt, ki a Cataloniai híres egybeesküvést felfedezte, s csak az ő ügyessége által tartodott meg a koronának ezen fontos Provincia.

KIRÁLY Bámulok rajta. Micsoda ember lehet ez, ki ezeket tette, s a kiket meg kérdezek, egy sem Irigye? Ezen embernek bizonyosan vagy a legrendkívül valobb karaktere van, vagy éppen nincs. 15

6 Saint Elmo] <a> Saint Elmo

10 visszatér félbehagyott] <el> félbehagyott

2 Solimán] II. Szulejmán (1495–1566) török szultán flottáival uralta a Földközi-tenger egész térségét.

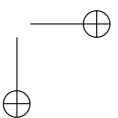
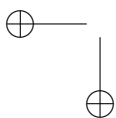
3 Valette] Málta fővárosa.

5–6 Piali...Hassem] Piali és Ulucciali a török flotta vezetői és támogatói. Mustafa a török seregek vezetője. Hassam pedig feltehetően Assam algír király, aki szintén támogatta a török hadakat. NA 7. II. 423.

6 Saint Elmo várát] Az erődítményt megszállták a törökök, három rohamban támadták őket a spanyolok: 1565. június 6-án, 9–10-én és 15–16-án. A törökök tartották magukat, a spanyolok néhány kivételtől eltekintve mind odavesztek. A megmaradt spanyolok úszva menekültek a szigetről. 1565. szeptemberében a törökök kivonultak Málta szigetéről. NA 7. II. 423-424.

12–13 Cataloniai híres egybeesküvést] Q¹ *Verschwörung in Katalonien*. A nemesi rendek titkos összeesküvése kudarcba fulladt, ez a királyi hatalom megerősödését eredményezte. NA 7. II. 424.

14 Provincia] A Q¹-ben Feria ezen megszólalását Lerma dicsérete követi. A Q²-ben ez kimarad, ahogy a magyar fordításban is, ez lehetett a forrás: *Die wichtigste Provinz erhielt. / König. Ich bin / Erstaunt.*

Csudának okáért beszélnem kell vele (*Albahoz*) A mise után hozza Kabinetomba. (*Alba menyen; Feriahoz*) 's a Herczeg foglalja el helyem a titkos tanácsba. (*elmegyen*)

FERIA A Király ma kitetszőleg kegyelmes.

5 MEDINA SIDONIA Mondja: hogy Isten! hozzám a volt.

FERIA Mely igen megérdemli a Herczeg e szerencsét. Admiral, a legforrobb részvételt veszem.

EGY A GRANDOK KÖZÜL En is

MÁSODIK Valóban én is.

10 HARMADIK Szívem dobogott. Ily érdemes General!

AZ ELSŐ A Király nem volt kegyelmes a Herczeg iránt, csak igaz

[74r] LERMA *az elmenés közbe Sidoniahoz*. Mely gazdag lett a Herczeg két szó által

Mind elmennek.

15 Nyolczadik Jelenés

A Király Kabinetja.

Marquis Posa és Alba

— POSA *bejövétel közben*. Engem hívat? Engem? Lehetetlen! Hibázik talám a névbe a Herczeg. S mit akar velem? —

20 ALBA Ismerni kívánja a Marquist. Többet nem tudok.

POSA Csupa ujság kívánásból tehát?

ALBA A Marquis nem is tudja becsülni szerencsését.

POSA Epen azért. En nem tudom becsülni.

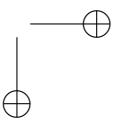
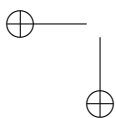
ALBA Ezen helyet milliók irígylik.

25 POSA Valóban? Azt sajnálom, s előttem oly kevés becse van. [74v]

De mi gondja lehet a Királynak arra, hogy ha én vagyok e a világon?

6 megérdemli] *emend.* megéremli

18–21 Engem...tehát?] A Q¹ változata Posa és Alba két-két megszólalásával hosszabb. A Q² rövidebb változata lehetett a forrás: *Marquis (im Hereintreten.) Mich will er haben? Mich? – Das kann nicht seyn. / Sie irren Sich im Nahmen – Und was will / Er denn von mir? / Alba. Er will Sie kennen lernen. / Marquis. Der bloßen Neugier wegen – O ugy kára lesz elvesztett idejében. Az élet külömben is oly rövid.*

ALBA A Philosophnak jól illik e gondolkodás (*menni akar*)

POSA Hová oly hamar?

ALBA Béjelenteni a Marquist.

POSA O azzal nem kell sietni. De mondja meg, meddig fog ez tartani?

5

ALBA Attól függ, hogy fogja magát tetszetni.

POSA S tetszenem kell? Már e bajos. – En nem fogok tetszeni.

ALBA Ha nem akarja. Altaladom a Marquist szerencsés csillagzatának. A Király kezében van. Használja oly jól ezen pillantatot, a mint csak tudja, s magának tulajdonítsa, ha elvész (*Elmenyen.*)

10

[75r]

Kilenczedik Jelenés

MARQUIS POSA *egyedül*. Jól van mondva Herczeg. Használni kell a pillantatot, mely csak egyszer ajánlja magát. Valóban, ezen Udvari ember jó íntést ad nekem, ha nem is az ő, de az én értelmem szerént jó. (*fel s alá járás után*) De hogy jövök én ide? ... a változó kedvű történet önkényje e, a mi képem e tükörbe magam tartja? hogy milliók közül éppen engem választ, a leghihetlenebbet, 's a Király emlékébe felébreszt? Csak történet? Talám több is – S mi a történet egyéb azon darabos kőnél, mely életet kap a Mívész keze alatt? A történetet a Gondviselés rendelí – 's célra az embernek kell alkalmaztatni. Akár mit is akarjon velem a Király, mind egy! – Tudom én, mit kell nekem a királyal. – S ha csak egy tüzszikra lesz is általam a Despota szí[75v]vébe merészen vetve – ki tudja mily sokat hatolag dolgozhatja ki ezt benne

15

20

25

10 magának] *emend.* magának.

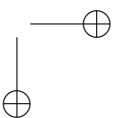
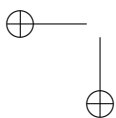
13 MARQUIS POSA] <A> Marquis *in marg.* Posa

21–22 's czélra] 's czél<já>ra

23 Király, mind egy!] <nekem> mind egy!

19 történet] Q¹ *Zufall*. Jelentése: véletlen.

21 Mívész] Schiller a politikust és a törvényhozót állítja párhuzamba a művésszel történettudományi tanulmányaiban. Értelmezésében mindegyikük az emberi önmegvalósítás ideális célja eléréséért munkálkodik. NA 7. II. 425.

a Gondviselés. Így a mí elébb oly különösnek tetszék, igen czélja valo s alkamatos lenne. De akár lehessen az akár nem – én azon intézetből cselekszem.

5 *Néhányszor fel s alá jár a Kabinetbe, egy kép előtt csendes szemlélődéssel megáll. A Király megjelen a közelebbi Szobából, hol parancsolatokat ad ki. Azután belép, az ajtonál megálapodik, s egy ideig nézi a Marquist, a nélkül hogy tőle észre vétetnék.*

Tizedik Jelenés

A Király és Marquis Posa

10 *(Posa míhelyt a Királyt észrevette elébe megy, fél térdre ereszkedik, feláll, 's minden zavarodás jele nélkül marad előtte)*

KIRÁLY *bámulva tekint Posára.* Beszélt tehát már velem?

MARQUIS Nem

15 [76r] KIRÁLY *halgatás után.* A Marquis szolgálatokat tett koronámnak. Miért vonja el magát köszönetem elől? Emlékezetembe sok emberek tolonganak. Mindentudó csak egy van. A Marquisnek kell vala Királyát felkeresni. Miért nem tette?

13 MARQUIS] <Posa> Marquis

8 Tizedik Jelenés] A harmadik felvonás tizedik jelenete a dráma eszmei és strukturális középpontja. A király és Posa párbeszédét egészíti ki Karlos és Posa első felvonásbeli jelenete, illetve a király és az inkvizitor ötödik felvonásbeli beszélgetése is. Ez a jelenet egyben a Schiller számára meghatározó politikai és filozófiai elképzelések visszatükrözését is nyújtja. Ezek közül a legjelentősebbek: Jean Jacques Rousseau, *Du Contrat social, ou Principes du Droit Politique* [Társadalmi szerződés] 1762; Jean Jacques Rousseau, *Lettres écrites de la Montagne* [Hegyi levelek] 1764; Charles de Montesquieu, *De l'Esprit de Lois* [A törvények lelkéről] 1748; Helfrich Peter Sturz, *Denkwürdigkeiten von Johann Jakob Rousseau* [Gondolatok Rousseau-ról] 1779; Friedrich Carl von Moser, *Ueber Regenten, Regierung und Ministers* [Kormányzokról, kormányról és miniszterekről] 1784; Christoph Martin Wieland, *Geschichte des Agathon* [Agathon története] 1767; Sébastien de Mercier, *Portrait de Philippe II. [II. Fülöp portréja]* 1785; Thomas Abbt, *Vom Verdienste* [Az érdemről] 1765 és 1772. NA 7. II. 426-437. BFS könyvtárában ezek közül Rousseau és Montesquieu művei találhatóak meg.

MARQUIS Csak két napja, Sir, hogy az országba vizatértem.
KIRÁLY Nem szoktam Szolgáim adossa maradni. Kérjen kegyelmet.
MARQUIS Élek a törvényekkel.
KIRÁLY Ezen jussa megvan a Gyilkosnak is.
MARQUIS Mennyivel inkább nem tehát a jo Polgárnak! – Sir, én 5
megvagyok elégedve.
KIRÁLY *magában*. Sok önnön érzés, s merészség! De ezt kell e vár-
nom. – Kevélynek akarom a Spanyol. Örömmel nézem ha ki-
habzik is a pohár. – Ugy hallom, kilépett szolgálatomból.
[76v] MARQUIS Hogy egy nálamnál jobbnak helyet üritsek, vissza- 10
vontam magam.
KIRÁLY Azt fájlalom. Midön ily fők nyugszanak menyi veszteség
statusimnak! – Talám fél, hogy a lelkéhez méltó sphaerát nem
találja meg.
MARQUIS O nem! Hiszem, hogy a tárgyában tapasztalt gyakorlott 15
emberi lélek ismerő, első pillantattal láthatja, mit érek s mit nem.
Alázatos hálával érzem a kegyelmet, melyet Felsőség e kevélyítő
vélekedésével reám halmoz; de – (*elhalgat*)
KIRÁLY Megfog gondolkodni talam?
MARQUIS En – megkell vallanom, Sir – nem vagyok egyszerre el- 20
készülve, azt a hogy mint világ Polgára gondoltam, a Felsőség
Jobágya gondolkodása nyelvén adni elé. – Mert mikor a korona
szolgálatjáról örökre lemondottam, azon szükségtől is felszaba-
dultnak hittem magam lenni, hogy e lépésemért okaim eléadjam.
[77r] KIRÁLY 'S oly gyengék okai? Fél velek próbálni? 25
MARQUIS Legalább életem tehát – ha időt méltoztat engedni eléadá-
sokra. De az igasságot ki kötöm, ha e kegyelmét megtagadja. A
Felsőség kegyelméből kiesés 's megvetés közt van választásom.

1 MARQUIS] <Posa, Marquis, Posa> Marquis

3 MARQUIS] <Marquis, Posa> Marquis

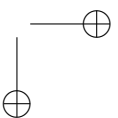
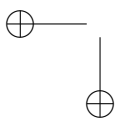
15 MARQUIS] <Marquis> Marquis

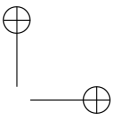
24 eléadjam.] <Király (várakozo vonással) Nos?>

13 statusimnak] Q¹ *Staat*. Jelentése: államomnak.

13 lelkéhez méltó sphaerát] Itt a forrásban *Geist*, vagyis szellem szerepel.

Q¹: *Vielleicht / fürchten Sie, die Sphäre zu verfehlen / die Ihres Geistes würdig ist.*

S ha választanom kell, inkább legyek vétkes, mintsem Felsőged
elől mint bolond menyjek el.

KIRÁLY *várákózo vonással.* Nos?

MARQUIS En nem akarok Király Szolgája lenni! (*a Király bámulva*
5 *tekint Posára*) Sír, én nem akarom a Vásárost megcsalni. Ha Felső-
ged engem hivatalba méltóztat, akkor tőlem csak az előre fontba
vetett tettet kívánja: csak karomra s bátorságomra van szüksége
a csatába, csak fejemre a tanácsba. A mit teszek a thronusnak
10 teszem. Munkám szépsége, az önnön érzés 's a feltalálás gyö-
nyörősége a királyi kincstárba folynak; ettől úgy nézettem mint
maschína, s úgy jutalmaz mint maschinát. Nem tetteimnek, ha-
nem a helybe hagyásnak kell végcélomnak lenni, mely szerént a
thronuson fogadtatík. [77v] Elöttem pedig – előttem a virtusnak
15 önnön érdeme van. A boldogságot, melyet a Monarcha általam
plántálna, én magamtól is tudnám teremteni, 's akkor öröm len-
ne nekem s önn választásom a minék kötelességnek kellene lenni.
Dobzodnám a belső lelki helybehagyás királyi jussával 's tetteim
önn tudásával meglegedve Uram tetszése nélkül is ellehetnék. 'S
20 ez e a Felsőged vélekedése is? Megszenvedhet-e a maga teremté-
sében idegen Teremtöket? – S én pedig véső vassá alacsonítsam
magam, ha Mívész lehetek? – En szeretem az emberiséget, s a
Monarchiába csak magamot szerethetem, mást nem.

KIRÁLY E buzgoság dícséretes. A Marquis jokat kívánna tenni. Akár
25 hogy tegye azt, mind egy a Bölcsnek 's Hazafinak. Keresse fel
országimban a hívatalt, melybe nemes vágyásít kielégítheti.

MARQUIS En egyet sem talállok.

KIRÁLY Hogyan?

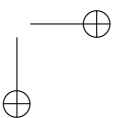
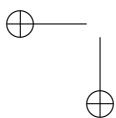
MARQUIS A mit Felsőged általam terjesztene – az emberek boldog-
sága e az? – Az a boldogság e melyet tiszta szeretetem az em-

8 a csatába] <tanácsba a> csatába,

11 maschína] Q¹: *Maschiene*. Jelentése: lelketlen tárgy, gép.

17 Dobzodnám] Q¹: *schwelgen*. Jelentése: tobzódik, dúskál.

20 Teremtöket] Q¹: *Schöpfer*. Az államférfi, a politikus megbízása az, hogy
a történeti folyamatokat aktívan alakítsa, ez a világot alkotó potenciál teszi
őt hasonlatossá a mindenkori uralkodóhoz és az Istenhez. NA 7. II. 429.

bereknek ohajt? – [78r] Ez megreszkettetné az Uralkodot. Nem az! Ennél újabbat s más tereket a Korona politikája, melyet míg kiosztogatni elég gazdag; s új gerjedelmeket is az emberek szívébe, melyeken ezen boldogságtól elhagyják magokat csilapítani. Az igasságot vereti pénzeire, mert ez megszenvedheti. S megvan vetve minden más bélyeg, ha ehhez nem hasonlít. Így kívánja ezt a korona politikája, mert teheti e célul az emberek boldogságot a korona? – De a mi a koronának hasznára van – elég e az nekem is? – Megálhat e felebaráti szeretetem ember társaim boldogtalanságával? Az ember, kinek jóvát akarom, nyomorultnak érezze magát Filep koronája alatt? Tudhatom e őt addig boldognak, míg gondolkozni nem szabad? – Ez volna ohajtásom az emberek iránt. Ne válaszson tehát engem Felséged, a maga ideája szerént teremtett minket letipro boldogság terjesztésére. En nem akarok Király Szolgája lenni.

[78v] KIRÁLY *bámulással vissza lép, magában.* Ki hozza elimbe az embert? (*kétségek közt szemlélgetve a Marquist. Gondolkodás után*) S az elmésség ezen játékával? e mesterkélt sophismákkal? – Hiszi e az Úr ezzel megcsalhatni hazájába való kötelességeit?

MARQUIS A mely hazának ezzel adossa voltam, nincs többé. Hajdon azért volt egy Úr, mert a törvényeknek szüksége volt reája, most azért vannak törvények, mert az Urnak szüksége van reájok. A mit akkor a magamhoz hasonlok adnom kellett volna, nem tartozom vele a Királynak. Igen a hazának? – De hol van az? – En semmi hazáról nem tudok többé. Spanyol Ország egy Spanyolt sem érdekel. Ez most egyetlen lélek oriási boritéka. Ezen oriási testbe akar Felséged mindenütt jelen valolag gondolkodni,

2–3 míg kiosztogatni] <l> kiosztogatni

8 De a] <az> a

13 engem Felséged] <Sir> Felséged,

14 terjesztésére.] terjesztésére<!>.

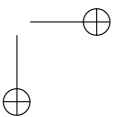
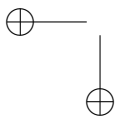
9 felebaráti szeretetem] Q¹: *Bruderliebe*. Jelentése: testvéri szeretet.

18 sophismákkal] Q¹: *Sophismen*. Jelentése: álokoskodás.

20 A mely hazának] Q¹: *Der Staat*. Jelentése: az államnak.

25 hazáról] Q¹: *Dem Vaterlande*. Jelentése: a hazának.

26 oriási boritéka] Q¹: *Riesenhülle*. Jelentése: hatalmas, közös tere, leple.

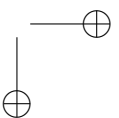
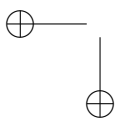
- hatni dobzodni 's hatalmason vívni a dicsőség pályáján. A boldogság, melyet Felséged Alattvaloinak ád, az Athletáknak vetett portio, hogy inaikot erősíték. Epen ugy nem magokért élnek ők, mint a szem s fül nem magáért [79r] van. Ők csak a koronának számlaltatnak. Az emberek csak eszközök, s egyebek nem.
- 5 Bennek lételek tulajdona 's szabad akaratjok magos jussa kiholt. Vegetálásra jutott a lélek. Most a genie és virtus a thronusnak vírulnak, mint a kalász hogy az Arato sarlojának aranyozodik. Nem találok többé hazát, míhez lehetne tehát kötelességem? –
- 10 KIRÁLY *valamennyire tüzzel.* A Marquis Protestans.
MARQUIS *kevés meggondolkodás után.* A Felséged vallása az enyim is (*pauza után*) Félre értetem, az volt a mitől féltem. Felséged látja általam elvonva a fátyolt a Felség titkairól. Ki teszi bizonyossá Felségedet, hogy előttem még szent a mi rettenteni megszűnt. Veszedelmes vagyok, mivel magamon felyül gondolkodtam. –
- 15 En nem vagyok az Felséges Uram! Kívánatim itt elenyésznék (*kezét melyére tévén*) Az újítás nevetséges dühe, mely csak a terhek lánczát nehezíti, mivel egészen le nem rázhatja vérem soha fel nem hevíti. E század [79v] nincs meg érve idéálomnak. En azoknak Polgárja élek, kik jöni fognak. Megzavarhatja e egy festés Felséged nyugalmát? – egy leheletével kiolthatja azt. –
- 20 KIRÁLY En vagyok e első, ki a Marquist ezen oldalrol megismerem?
MARQUIS Ezen oldalrol – igen is.
KIRÁLY *fel áll, járkál, a Marquis ellenébe álva marad; magába.* Legalább a nyelv uj! A hízelkedés s mászás, kimeríti utoljára magát.
- 25 Az utánnozás megalacsonítja a derék embert. Legyen meg egyszer az ellenkező rész probája is. Miért ne? A meglepő szerencsét csinál. – Ha a Marquis így gondolkodik, ugy a koronai szolgálat-

10 Protestans.] Protestans<?>

28 Marquis így] Marquis <eze> így

6 szabad akaratjok] Q¹: *ihres Willens.* Jelentése: akartuk. A *szabad* jelző a fordító betoldása.

10 Protestans] A király protestánsnak, vagyis az eretnek mozgalom tagjának bélyegzi Posát, aki szemben áll(hat) a katolikus Spanyolországgal. A spanyol uralom ellen lázadó németalföldiek vallási-morális fundamentuma is a protestantizmus. NA 7. II. 431.

nak új intézetet adok, mely az erős lelket –
MARQUIS Hallom Sír, mily kicsinül mily alacsonul gondolkodik az
emberi méltoságról, mivel a bátorságot nem szenved meg, mely
arrol meginteni akarná; s hogy még a szabad lélek nyelvében is
egy hizelkedő fortélyát hiszi. Ugy tetszik tudom ki adott just arra
Felségednek. Az [80r] emberek kénszerítették arra; ők mondot-
tak le önként nemességekről, önként ereszkedtek ezen alatt va-
lo lépcsőre. Megrebbenve futnak ők belső nagyságok kísérteté-
től, s tetszve magoknak szegénységekben, gyával bölcselkedéssel
ekesgetik fel lánczaikat, s virtusnak tartatik ezeket türdelemmel
viselni. Igy találta Felséged a világot. Igy adatott által derek Aty-
jának is. S e szomorul elcsonkításokban – hogy becsülhette volna
az embereket? –

KIRÁLY Valami igazat találok e szokban.

MARQUIS De kár, hogy a Teremtő kezéből kijött embereket, Felséged
a maga kezei munkájává változtatta, 's ezen újra öntött Kreatu-
rák felett Istenné tette magát. – Ezzel Felséged csak abba hibázott
hogy: Maga még is ember maradt – ember a Teremtő kezeiből.
Felséged még is úgy szenved, úgy ohajt mint halandó, 's új te-
remtése nem ad enyhülést szívének. Felségednek mint embernek
sympathia van szüksége, – [80v] s egy Istennek csak áldozni –
reszketni – 's hozzá csak esedezni lehet, vele sympathizálni senki
nem mér. Bár mely kitörő ösztönnel kiáltson is Felséged, melyé-
be a szenvedő természet, – s vágyjon együttérzésre – hijaba! Az
ora tovább üt, mint azt a Mives elrendelte. (*a Király feláll, egy
nehány lépést teszen s ismét leül*) Szomorú sors! Felségednek az
öröm közt is lankadozni kell. Az örömnök az ezt láto szemekben
vísza kell sugározni. A mi a Felséged Szolgainak szemében ra-

21 s egy] <az> egy

23 is Felséged] <a> Felséged,

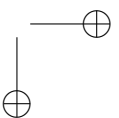
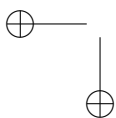
24 vágyjon] *emend.* vágyon

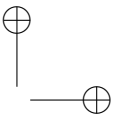
28 Szolgainak] *emend.* Szolgai

1 erős lelket] Q¹: *den starken Geist*. Jelentése: erős szellemet.

10 türdelemmel] Q¹: *mit Anstand*. Jelentése: illendően.

25 Mives] Q¹: *Künstler*. Jelentése: művész.

gyog az e Felséged öröme is? Az ők szemek nem a hív tükrök,
melyek a mint felfogják a képet úgy mutatják vissza. Hasonlok
a szomju plántákhoz, a mit gyökerek bésziva elegyegetve éj szí-
nekbe mutatják ki leveleiken. Szánásra méltó csere! Boldogtalan
5 elfacsarása a természetnek! – Midön Felséged az emberek eszkö-
zévé taszította alá, ki harmonizálhat Felségeddel? –

KIRÁLY (Istenemre mondom, ez ember lelkemba markol!)

MARQUIS De Felségednek semmit sem teszen e maga feláldozása.

Ezért egyetlen egy is – egy a maga nemében – ezen árért Isten
10 Felséged? S rettenetes [81r] lenne, ha azon árért ha a milliok el-
taposott boldogságáért, életek legyilkolt örömeiert Felséged sem-
mit nem nyert volna! Ha annyi embernek csak azért kellett volna
elszegényedni – hogy Felségedet szegényebbé tegye! – – Ha – –
o, már az irtozatos lenne – – ha annyi milliok eltiprott szabadsága
15 lett volna a mi után Felséged vágyott, s kívánatit bételjesíti! – –
Sir, elbocsáttatásom instálom. Szívem teli van. Tárgyam elragad,
az inger igen nagy, azon egyetlen előtt álva, kinek mindeneket ki
kellene nyilatkoztatnom.

—
20 *Grof Lerma bójön, lassan beszél a Királlyal, a Király int Lermának az
eltávozásra, ismét elébbi állásába marad.*

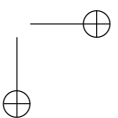
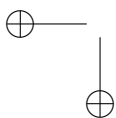
KIRÁLY *a Marquishoz, hogy Lerma kiment.* Folytassa tovább.

MARQUIS *kevés halgatás után.* A nemes Oroszlány játszani hagy egy
bogarát serényével. Erzem Sir, egész kegyelmét, melyet nékem –

KIRÁLY Még van mondani valoja. Folytassa –
25 [81v] MARQUIS Most jövök Flandriából és Brabantiabol. Ennyi gaz-
dag s vírulo tartományok! – ily erős, ily nagy Nemzet – s jo Nem-
zet is! – 'S ezen Nemzet Atyjának lenni! – Ennek, azt gondolnám
akkor, ennek isteni szépnek kell lenni! – – Azonban megégetett
emberek csontjaira botlottam – (*elhalgat, szemeit a Királyra szeg-*
30 *zi, ki próbálja ezt viszonzni, de megdöbbenve 's zavarodva földre*
néz) Felségednek igaza van. Kell ezt tennie. De hogy teszi is a

28 isteni szépnek] *ante. corr.* isteninek

3 plántákhoz] Q¹: *Gewächsen.* Jelentése: növény, termés. EMSzT *plánta*:
növény, Pflanze.

mit magának képzelt hogy tehet, ez engem borzaszto rémülés-
el rázott meg. O csak kár hogy vérében fetregő áldozat nem
zenghet Aldojoja lekének egy himnuszt! – Kár, hogy emberek,
s nem felsőbb lelkek írják a világ historiáját! – Szelidebb száza-
dok nyomják el majd a Filep korát, azok szelidebb bölcsességet 5
hoznak akkor a polgári boldogság békebe fog a fejedelmi nagy-
sággal kezét fogni; a takarékos haza együtt gyűjt gyermekeivel,
s a szükségesség emberibb lesz.

KIRÁLY Mikor gondolja, hogy ezen emberibb századok megjelen-
nek, s kell e a mostaninak átkától reszketnem? [82r] Nezzen kör-
rül spanyol Országomba, itt a polgári boldogság soha bé nem fel-
hözödött békébe vírul; s ezen nyugalmat ajándékozom a Flandri-
aiaknak is.

MARQUIS *hirtelen*. Egy temetőnek nyugalmat! S reméli Felsőged
bevégezhetni a mi elkezdett? Reméli a kereszténység megért 15
áttalváltozását vizsztatartoztathatni? a közönséges tavaszt, mely
a világ formáját megújítja? Egyedül egész Európába? egyedül
akarja a sebes futásában feltarthatlan világ sorsa kerekének ma-
gát ellenébe szegezni? Emberi kezekkel ennek fentőjibe csipesz-
kedni? Ezt Felsőged nem fogja tehetni! Soha nem! Egy erősebb 20
's rettenthetetlenebb Isten mint Filep, az enthüziazmus, lefogja a
nyomni akaro Oriás kezeit törni! – Már ezerek kívándorolnak,
szegényül ugyan, de meg elégedve a Filep tartományin kívül. A
Polgár, kit Felsőged vallásáért veszt el, a legnemesebb közül valo.
Nyílt anyai karokkal fogadja a bujdosokot Erzsébet, s tenyészve 25
[82v] vírul már Britannia honnyunk míveivel meg gazdagodva.

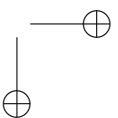
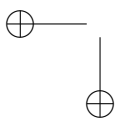
2 O] <Ez> O

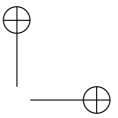
22 ezerek kívándorolnak,] <elfutottak> kívándorolnak,

19 fentőjibe] Q¹: *Speichen*. Jelentése: küllő, kivik, fentő. A kerékagyban
sugarasan elhelyezkedő faoszlopok elnevezése, erre csapolják rá a kerék-
talpakat. A *fontőjibe csipeszkedni* jelentése: a világ folyásának, menetének
kerékébe kapaszkodni. EMSzT *fontő*: kerékülő, Radspreiche. EMSzT *csi-*
peszkedik: belekapaszkodik, beleragad.

21 enthüziazmus] Q¹: *Begeisterung*. Jelentése itt: vallási buzgalom, elköte-
lezettség.

25 Erzsébet] A németalföldi protestánsok vallásuk üldöztetése elől az an-

Ott hever Granada pusztán, el hagyva az új keresztények szorgalmától, 's tombolva nézi Europa ellenségét az önn magától szabaldalt sebekbe vérezni. (*a király megvan indulva, Posa észreveszi s közelebb lép*) Felséged az örökkévalóságnak akar plántálni, s halált vét? Ily kényszerített munka éledi felyül Teremtője lelkét.
5 Felséged a hálatalanságnak épített – hijába vívta a sanyaru harczot a természettel; hijába áldozta fel maga királyi életét elenyésző intézeteknek. Az ember több, mint a menyit Felséged tartott felőle. Ebbe csalodott Felséged – s csak ebbe. A hoszu szunyodás köteleit lefogja ő rázni s megint vizsakívánja szent jussait. 'S
10 a Felséged nevét a Nero és Busiris nevei közé veti, s az – az fáj nekem, mert Felséged jo volt.

KIRÁLY 'S ki tette arról oly bizonyossá a Marquist?

MARQUIS Ugy lesz! A Mindenható nevére mondom! – Igen is –
15 Ugy lesz! – Adja visza a mit tőlünk elvett. [83r] Engedje, mint erős, az emberek boldogságát ísmet buzogni gazdag kezeiből, engedje a lelkeket meg érlelődni országiban. Adja visza ísmét, a mit tőlünk elvett. 'S legyen millio Királyok felett egy Király (*merészen közeledik a Királyhoz, kemény s tüzelteli pillantatokot vetve réája*)

9 Ebbe] <A hoszu> Ebbe

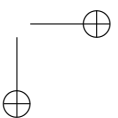
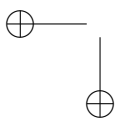
10 lefogja ő] <az ember> ő

18 Királyok felett] <között> felett

gol trón védelme alá menekültek. A kivándorlás már V. Károly idején elkezdődött. Anglia a szabadság és a tolerancia országaként jelenik meg, ezzel egyben megtettesíti Posának az ideális államról vallott elképzelését is. NA 7. II. 433.

1 Granada] Az Ibériai-félszigeten működő mohamedán állam a középkorban. Fülöp király tizenegy évig tartó háborúban leigázta Granadát, több mint százezer ember halt meg. Fülöp célja az egységes vallás megteremtése és a birodalom összefogása volt.

11 Nero és Busiris] Nero római császár (37–68) az egyeduralmi önkény szimbólumaként jelenik meg a szöveghelyen, aki kegyetlenül megkínózta a keresztényeket. Buszirisz egyiptomi király pedig arról volt híres, hogy meggyilkoltatta az országába tévedő idegeneket. Buszirisz feltehetően i.e. 480 körül halt meg, meggyilkolták. Nem egyértelmű, hogy mitológiai vagy élő személyről van-e szó.

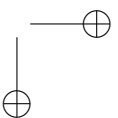
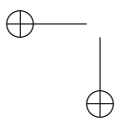

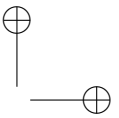

O hogy azon ezerek ékes szolása, kik e nagy órában résztvevők, ajakimon lebeghetne, a szikrát, melyet e szemekbe sejdítek lángba lobbanthatni! – Hagyjon fel e minket letipró természet elleni imádtatáson. Legyen nekünk példányja az örökkévalonak 's igaznak. Soha-soha nem bírt egy halandó enyivel, s ily istenien használhatólag. Europa minden Királyai hodolnak a spanyol névnek. Legyen előlmenője az Europai Királyoknak. Csak a penna vonás kell e kéztől, s ujra teremtetik a föld. Felséged Uram, adjon gondolkodásbeli szabadságot – – (a Király lábaihoz vetve magát) 5
KIRÁLY *meglepvé, arczáját elfordítja, s ujra a Marquishoz fordul.* Kü- 10
lönös ábrándozó! De – áljon fel – én –
[83v] MARQUIS Nézzen körül e felséges természetbe! szabadságon van ez fundálva! – S mily gazdag a szabaság által! – A Teremtő egy harmat csepen is férget hágy szaparodni, még a rothadás kiholt üregeibe is engedi az önkényt magát gyönyörködtetni. S a 15
Felséged teremtése mily szűk mily szegény! Egy levélnek zörrenése felrezzenti a kereszténység Urát. Felségednek minden virtus előtt reszketni kell. Az Isten, hogy a szabadság elragadó jelenését megne zavarja, inkább tombolni hagyja világában a vétkek borzasztó csoportját is. Ötet, a Mívészt nem láthatni, szemérmesen 20
elborongatja magát örökös törvényeibe, látja munkáját a szabad lélek, de magát nem. Mire Isten? ezt mondja: elég a világ magának; s egy Keresztény buzgalma sem magasztalta őt több érzéssel, mint e szabad lélek káromlása.
KIRÁLY Válalja e a Marquis, hogy e felséges példányt a kalandok 25
közt országimban után míveli?
MARQUIS Felséged maga, maga teheti ezt. S ki más? Szentelje az uralkodói erőt a népek boldogságának mely – ah, oly soká a thronus nagyságának uzsorázott – [84r] Alítsa vissza az emberiség

9 gondolkodásbeli szabadságot] Q¹: *Gedankenfreiheit*. A német kifejezés nem Schiller szóalkotása, ő maga Herdernél olvasta 1774-ben a „Auch eine Philosophie der Geschichte zur Bildung der Menschheit”, című művében. A kifejezés 18. századi szóalkotás, ekkor német, angol és francia szóhasználatban a vallás- és lelkiismereti szabadságot is magába foglalja. NA 7. II. 434.

21–22 szabad lélek] Q¹: *Freigeist*. Jelentése: szabadgondolkodó.

elvesztett jussait. Legyen a Polgár ismét, a mi hajdon volt, a korona czélja. Ne szorítsa őt már kötelesség, csak embertársainak hasonlólag tisztelt felséges jussa. Magasztalja a Szántóvető ekéjét, 's engedje a Királynak a koronát, ki nem Szántóvető. Álmadja magát a Mívész mívhelyében egy szebb világ eléteremtőjének.
5 A gondolkodás repülését ne tartoztassa meg egyéb a természet végeességén kívül. Az atyai gondok csendes körében ne jelenjen meg a koronás fő. A szerelem szent misztériumai ne lepjék meg nemtelenül. – Ha így az ember ismét visszaadodik magának, érdemes érzése felébred, a szabadság büszke virtussai tenyésznek
10 – Ha a szívbe ismét felbuzdul a romai hév s Nemzeti büszkeség, ha a haza minden Polgárba repraesentalja magát, s meghalni érte minden kész – akkor Sir, ha Felsőged országát a világon legboldogabbá tette, akkor érik meg nagy planuma – akkor kötelessége
15 a világot meghodolni.

KIRÁLY *hoszas halgatás után.* Végig hagytam a Marquist beszélni. Igen is, látom hogy, [84v] másként festi e főbe magát a világ, mint más emberek fejébe. – s nem is akarom a Marquist idegen megmérések alá vetni. Én az első vagyok kinek belsőjét feldezte,
20 hiszem azt, mivel tudom. Ezen mérsékléséért, ily vélekedéseket ily hévvel fogva fel, s hogy azt mind maig elhalgatta – ezen szemérmes okosságáért, ifju ember! elfelejtem hogy a Marquisba mit tapasztaltam, s miként tapasztaltam. – Aljon fel. A magát megtévesztett ifjat, nem mint Király, mint öreg akarom megczáfolni. (*minekutánna egy ideig szemlélgette a Marquist*) E szerint
25 tehát még a méreg is, a mint látom, megszün a jo természetbe ártalmas lenni. – De kerülje Inquisitionom – Nagyon sajnálnám –

MARQUIS *tüzzel szavába szolva.* Valóban? 'S sajnálná?

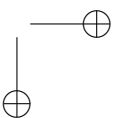
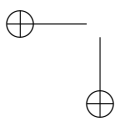
30 KIRÁLY Ily embert még soha nem találtam! – – Nem, a Marquis engem sanyarán megítélt. Nem akarok Nero lenni, az nem! – nem

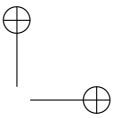
3–4 Szántóvető ekéjét,] <a maga> ekéjét,

9 – Ha] <Az emb> Ha

20 mérsékléséért, ily] <l> ily

11 romai hév] Q¹: *Römerwallung*. Jelentése: birodalmi büszke felindulás, buzgalom.

akarok a Marquis iránt az lenni. – Ne aszon ki minden boldogság alattam. A Marquis maga is által mehet szemeim előtt, hogy ember maradjon.

[85r] MARQUIS *hével*. Hát az én Polgártársaim, Sír! – O, nem magamért tettem én ezt, nem a magam ügyét akartam folytatni... Hát a Felsőged Alattvaloi, Sír? 5

KIRÁLY S ha oly jól tudja, mint fog engem a maradék megítélni, tanulja meg a Marquis példájáról, hogy tudtam az embert becsülni, midőn egyre találtam.

MARQUIS O, a Királyok legigazabbja ne legyen egyszerre a legigazságtalanabb is! – A Felsőged Flandriájába ezer jobbakk vannak nálamnál. Csak hogy Felsőged – megvalhatom e szabadon – talán most előszer látja a szabadságot e szelid képben. 10

KIRÁLY *szelid méltosággal*. Ne többet ezen tárgyrol, ifju! – Tudom, másként gondolkoznék, ismerné csak az embereket úgy mint én. Azonban, nem akarnám utoljára látni a Marquist. De mivel kezdem el magamnak lekötelezni? mert most az előszer életembe koronámmal nem érem bé ajándékom. 15

MARQUIS Sír, a mit ezen szavával nyertem, [85v] sokkal több, mint a megnyit minden koronái adhatnának. Hagyjon annak a mi vagyok. Mi lehetnék Felsőgednek, ha engem is megvesztegetne? 20

KIRÁLY E büszkeséget nem tűröm el. Mától fogva szolgálatomban van. Semmi ellenvetés ne legyen. En úgy akarom. (*pauza után*) De hogy? Mit akartam csak? Nem igazság volt e a mit kerestem? 'S itt még többre találok. A Marquis látott engem thronusomon, de nem házamnál. (*azonba hogy a Marquis meggondolkodni lát-szék*) Ertem a Marquist. – de ha minden Atyák közt a legszerencsétlenebb volnék is, nem lehetnék e boldog mint Férj? 25

MARQUIS Ha egy nagy reményű fiu, s egy szeretetre méltó Hitves just adhatnak valakinek ezen nevezetere, úgy Felsőged a legboldogabb mindenik által. 30

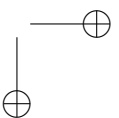
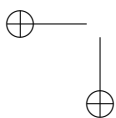
KIRÁLY *borongó arczával*. Nem, én nem vagyok boldog! s hogy az

15 úgy] *in marg.* úgy

16 Azonban,] <De> Azonban,

19 a mit] a<t> mit

32 boldog! s] <,> s

- nem vagyok soha mélyebben nem érzettem, mint épen most. (*bussandalgás pillantatjával a Marquison nyugodva*) Mily boldog lett volna a Marquis Atyja, ha fiát egy országgal ajándékozhatta volna meg. (*Posa könnyezve elfordul. Pauza*) Ennyi [86r] koronáért egy köszönet sem!
- 5 MARQUIS A Herczeg nemesen és jól gondolkodék. Másként soha nem találtam öt.
- KIRÁLY De én igen. – A mit ő tőlem elvett, egy korona sem potolhatja ki. – Egy oly virtusos Királyné – –
- 10 MARQUIS Ki méri azt, Sir?
- KIRÁLY A világ! A rágalom! En magam! Itt vannak ötet ellenmondás nélkül kárhoztato bizonyítások. S még többek vannak hátra, melyek a legrettentőbbet féltetik velem. De Marquis, bajoson esik nekem, hogy csak egynek higgyek. Ki vádolja öt? Ha ő – ő képes lett volna oly alá esni, o, mennyivel inkább nem kell hinnenem, hogy egy Eboli rágalmaz. Nem gyűlöli e őket Domingo?
- 15 'S nem tudom e, hogy Alba boszut forral? Hitvesem többet ér nekem, mint ők mínyájon.
- MARQUIS Sir, s még valami van az Aszonyi lélekbe, mely minden
- 20 külszínen s rágalmon felyül van – a Hitves virtus.
- KIRÁLY Igaza van. O, a Marquis ismeri [86v] az embereket. Ily emberre rég szükségem volt. Oly alá esni, mint a Királynét vádolják, sokba kerül. Akár mit is mondjanak, de oly könnyen nem szakadoznak el a becsület kötelei. A kit rég kerestem feltaláltam
- 25 a Marquisba, s választom is magamnak.

2 *nyugodva*] emend. *nyugova*

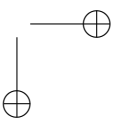
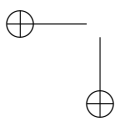
6 gondolkodék] *emend.* gondokodék

16 őket Domingo?] <a Pap> Domingo?

21 O, a] <oly> a

6–9 Másként..Királyné – –] A Q¹-ben a jelenet hosszabb. A Q² rövidebb változata lehet a szövegrész forrása: *Ich hab'ihn anders nie gefunden. / König. Ich aber hab'es – Was er mir genommen, / Kann keine Krone mir ersetzen – Eine / So tugendhafte Königinn!*

24 kötelei.] Hosszabb fordított rész kihúzva utólag BFS kezétől. <Büszképp vér foly a királyi erekbe, mely megveti a szentelen csiklámdásokat.> Q¹: *Das Blut, das stolzer fließt in königlichen Adern, verschmäht das Gift der*

MARQUIS *megdöbbenve*. Engem, Sir?

KIRÁLY A Marquis Királya előtt állott, s semmit nem kért – semmit.

Ez előttem uj. A Marquis igasságos leszen. Nem fogja az indulat szemeit megtéveszteni. Járjon fiam körül. Tudja ki a Királyné szívét. Teljes hatalmat küldök vele beszélhetni. Most hagyjon magamra. (*megvon egy csengetjüt*) 5

MARQUIS Ha bétölt reményel tehetem. Akkor ezen nap legszebb életembe.

KIRÁLY *kezet nyújtja a csokolásra*. Nem elveszett az enyimben is. (*A Marquis megyen. Grof Lerma belép*) A Ritter ezután jelentetlen bocsáttassék hozzám. 10

[88r] NEGYEDIK FELVONÁS

Szála a Királynénál

Első Jelenés

A Királyné. Olivarez. Eboli. Fuentes Grofné. s más Dámák. 15

— KIRÁLYNÉ *Olivarezhez azonba hogy felkél*. A Kolcs tehát nem találtaik? ... Csak törjék fel Schatullomot, még pedig mindjárt – (*meglátván Ebolit, ki hozzá közeledik 's kezét megcsokolja*) Isten hozta, kedves Ebolim, Örvendem hogy megint egészségesen látom. – De még nagyon halovány – 20

FUENTES *csintalan hangal*. Az a kegyetlen hideglelés oka, mely az inakot nagyon elszokta gyötörni. Ugy e Herczegne?

KIRÁLYNÉ Nagyon kívántam volna meglátogatni, Kedvesem – de nekem nem lehetett

FUENTES Oh, a Herczegné nem volt társaság hijjával. 25

[88v] KIRÁLYNÉ Azt meghiszem. De mi lelte? Reszket?

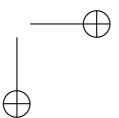
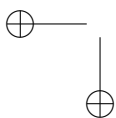
EBOLI Semmi – semmi nincs Felséges Asszonyom. Engedelmet instálok, hogy eltávozhassam.

16 *azonba hogy felkél*] <felkél ám közbe> azonba hogy felkél

27 EBOLI] <Eboli> Eboli

lüsternen Begierde, die nur in Sklavenherzen brennt – Q²-ben nincs meg ez a rész.

11 hozzám.] 87 recto és 87 verso oldalak üresek.

KIRÁLYNÉ A Herczegné titkolja tőlünk, 's sokkal betegbb, mint a hogy velünk elakarja hittetni. Bajosan is áll. Segiljen Grofné, hogy leülhessen ezen Tabouretre.

EBOLI A szabad levegön jobb lesz nekem (*elmegyen*)

5 KIRÁLYNÉ Kövesse Grofné – micsoda elváltozás! (*egy Page jön, lassan beszél Olivarezél, ki azonnal a Királynéhez fordul*)

OLIVAREZ Marquis Posa – a Király ő Felségétől.

KIRÁLYNÉ Elvárom

Page menyen, s megnyitja az ajtot a Marquisnak

10 Második Jelenés
Elébbiek 's Marquis Posa
a Marquis féltérdel meghajlik a Királyné előtt ki azonnal jelt ad hogy fel keljen

KIRÁLYNÉ Mi az én Királyom parancsolatja? Tanuk előtt meg halgathatom e?

15 MARQUIS Követségem egyedül Felségedhez vágyon.

A Királyné intésére eltávoznak a Dámák.

[89r]

20 Harmadik Jelenés
Királyné és Marquis Posa

KIRÁLYNÉ *bámulással telve.* Hidjek e szemeinek? A Marquis a Királytól hozzám küldve?

MARQUIS S oly különösnek tetszik az Felséged előtt? Elöttem épen nem!

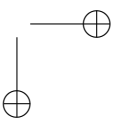
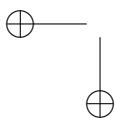
25 KIRÁLYNÉ Ugy a világ pályájából kilépett. A Marquis és ő – megkell vallanom –

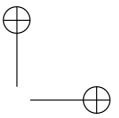
MARQUIS Hogy különösen hangzik? Az meglehet! E mostani idő még többekre is képes.

1 KIRÁLYNÉ] <K> *Királyné*

2 hittetni] *in marg.* betegbb, mint a hogy velünk elakarja hittetni

3 Tabouretre] Q¹: *Tabouret.* Jelentése: zsámoly, karfa nélküli ülőke.

KIRÁLYNÉ Nagyobbakra bajosan.

MARQUIS Tegyük fel, hogy végre megengedtem magam téríteni – s meguntam volna a Filep Udvarában a Különckedőt játszani. A Különckedőt? – S mit is teszen az? A ki használni akar az embe-
reknek, szükség hogy elébb velek egy álásba tegye magát. Mire
5 valo a sectázás kérkedékeny színe? Ki oly ment a hiúságtól, hogy vallásának pártfogokat ne kívánna hódolni? 'S ha az én intéze-
tem, példának okáért a volna, hogy a magamét egy thronusba tegyem?

[89v] KIRÁLYNÉ Nem! – nem Marquis, még tréfából sem szeretném
10 ily éretlen képzeletet elhinni a Marquisrol. Posa nem azon álma-
dozo, ki valamihez kezdjen, melynek bévégzése lehetetlen.

MARQUIS Azt gondolom, épen e volna a kérdés.

KIRÁLYNÉ A mivel leginkább vádolhatnám, a mí szinte el idegenít-
hetne a Marquistól – az lenne –
15

MARQUIS A két értelműség! Meglehet.

KIRÁLYNÉ Legalább, nem egyenesség. A Király bizonyosan nem akarta a Marquis által ajánlani nékem mind azt, a mit mondani fog.

MARQUIS Nem.
20

KIRÁLYNÉ 'S a jo cél megnemesítheti e a törvénytelen eszközöket? Válszhatja e – megenged kétségemnek – a Marquis nemes büszkesége ezen hivatalt? Alíg híhetem. –

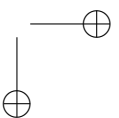
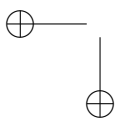
MARQUIS Oh nem, ha itt a Király megcsalása forogna fenn. De az nem szándékom. Azt gondolom, hogy most egyenesebb szívvel
25 szolgállok neki, mint a milyennel reám bízta.

KIRÁLYNÉ Ebből megismerem a Marquist. S elég erről. Mit csinál ő?

MARQUIS A Király? Ugy látszik, hamar kimentettem magam sa-nyaru Bironém előtt? A minek elmondásával [90r] késem, ugy
30 látszik Felsőged nagyon siet arról még kevesebbet hallani. Csak ugyan meg kell azt még is halgatnia. A Monarcha kéri Felsőgedet, hogy a Francia Követ ne nyerjen ma meghalgotást. E volt követségem, 's már megtettem.

KIRÁLYNÉ 'S csak ez, a mit a Királytól hozott?
35

18 ajánlani] *ante corr.* ajánlani

MARQUIS Színre mind ez, a mi just ád az itt lételre
KIRÁLYNÉ Örömmel megtartoztatom magam annak tudakozásáról,
a minek reám nézve talám titokba kelletik maradni. –

MARQUIS Titokba kell maradni Felséges Aszonyom – Sietnék ugyan
5 ha Felséged más volna némely dolgokrol tudósítani, 's íteni hogy
bizonyos emberektől őrizkedjen – De arra nincs szükség Felsé-
gednél – Emelkedjen s csilapodjék a veszély Királyném körül, de
ő azt ne vegye észre. Mind ezek nem rezzenthetik el egy Angyal
homlokárol az arany álmat. S nem is ez volt, a mi ide hozott.
10 Karlosz –

KIRÁLYNÉ Hogy hagyta ötet?

MARQUIS Mint korának egyetlen Bölcsét, kinek véteköl tulajdoní-
tatik az igazság idvezlése – ki oly elhatározott meghalni a maga
szerelméért, mint amazok az igazságért. Egy néhány szot hozok
15 – de ezekben ő maga van itt (*által ád egy levelet*)

[90v] KIRÁLYNÉ *minek utána elolvassa.* Beszélnie kell velem azt
mondja.

MARQUIS En is azt mondom

KIRÁLYNÉ Boldoggá teszi e az ötet, ha önn szemeivel látja, hogy én
20 sem vagyok az.

MARQUIS Nem – de munkásabbá s határozottabbá kell hogy tegye

KIRÁLYNÉ Hogyann?

MARQUIS Herczeg Alba kineveztetett Flandriába

KIRÁLYNÉ Kineveztetett – ugy hallom.

25 MARQUIS A Király nem vonhatja vissza szavát, ismerjük már ötet.
Változhatatlanul, mint a természet törvénye, áll ő határozása me-
lett. De az is igaz, hogy Karlosnak sem kell itt maradni. Itt nem
– most épen nem, 's Flandriának sem kell feláldoztatni.

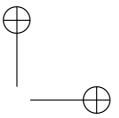
KIRÁLYNÉ Tud e modot megakadályozására?

30 MARQUIS Igen – talam. Az eszköz színre oly rendkívül valo, mint a
veszély. De mást nem tudok.

KIRÁLYNÉ Nevezze ki.

MARQUIS Felségednek, csak egyedül Felségednek merészlem felfed-
ni. Csak egyedül Felségedtől halhatja azt Karlos [91r] borzadás
35 nélkül. A neve egy kevésbé keményen hangzik.

3 talám] *ante corr.* tálám

KIRÁLYNÉ Rebellio –

MARQUIS Engedelmetlenné kell lennie a Királyhoz, títkon Brüsszelbe kell utaznia, hol nyílt karokkal várják a Flandrusok. Egész Nederland felkél jelszavára. A jo ügy erős lesz egy Király fia által. Reszkettesse meg a Spanyol thronust fegyverével. A mit Madridba megtagad az Atya tőle, Brüsszelbe megengedend. 5

KIRÁLYNÉ A Marquis beszélt ma vele, s ezt erősíti?

MARQUIS Mivel ma beszéltem vele

KIRÁLYNÉ *pauza után*. E planum megrettent – 's ingerel is egyszerűs mind. Ugy gondolom, a Marquisnak igaza van. A gondolat merész, 's ugy hiszem épen azért tetszik nekem. Gondolkozom rolla. Tudja e már Karlos? 10

MARQUIS Ugy volt szándékom, hogy az elébb Felséged szájából halja meg.

KIRÁLYNÉ Valóban, a gondolat nagy – Ha csak a Karlos ifjusága. 15

[91v] MARQUIS Nem akadály. Ott egy Egmontot 's Oranient fog találni, Károly Császár derék Vitézeit, kik oly okosok a Kabinetbe, mint rettentők a csata piacon.

KIRÁLYNÉ *lelkese désel*. A gondolat nagy és szép! Károlynak munkálodni kell. Mélyen érzem ezt. A mely rollot Madridba játszani látszék, helyette engem teper le. Franczia Ország 's Savoya segedelmélt ígérem nekíe. Egészen a Marquis vélekedésén vagyok, neki munkálodni kell. De ezen intézet pénzt kíván. 20

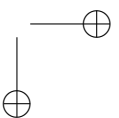
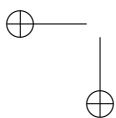
MARQUIS Már arról is van gondoskodva.

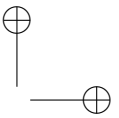
5–7 A mit...erősíti?] Q¹-ben hosszabb a jelenet. A Q² rövidebb változata lehet a szöveghely forrása: *Was in Madrid der Vater ihm verweigert, / Wird er in Brüssel ihm bewilligen. / Königin. Sie sprachen / Ihn heute und behaupten das?*

16 Egmontot] Lamoraal van Egmond gróf (1522–68) 1557. augusztus 10-én vezette a spanyol lovagságot és győzedelmesen ütközött meg a francia seregekkel St. Quentinnél a németalföldi szabadságharcban (1568–1648). Tíz évvel később Fülöp király Orániai Vilmostal együtt kivégeztette.

16 Oranient] Vilmos orániai herceg (1533–84) a spanyolok ellen vívott németalföldi szabadságharc (1568–1648) egyik vezetője. Egmonttal együtt harcolt a németalföldiek jogaiért, Fülöp király elfogta és 1568-ban lefejeztette.

21 Savoya] Fejedelemség az Alpok nyugati részén, fővárosa Torino.

KIRÁLYNÉ Arra tudok én is tanácsolni.

MARQUIS Nyujthatok tehát reményt az együtt találkozásra?

KIRÁLYNÉ Gondolkozom rolla.

MARQUIS Ő feleletet vár, megígértem hogy üresen nem térek vissza
5 (zsebkönyvét a Királynénak nyujtva) Két sor elég mostanra.

KIRÁLYNÉ *minekutánna írt*. Láthatom még a Marquist?

MARQUIS Valahányszor parancsolja Felsőged.

KIRÁLYNÉ A hányszor parancsolom? Marquis! hogy [92r] fejtssem
meg e szabadságot?

10 MARQUIS A legártatlanabbul. Mí élünk vele. Elég ez a Királynémra
nézve.

KIRÁLYNÉ Mint örvidenek Marquis, ha végére a szabadságnak még
ezen menedéke, megmásodna Europaban! Marquis, számláljon
csendes részvétemre.

15 MARQUIS *hévvvel*. O tudtam én, hogy itt megértenek engem

Olivarez, megjelen az ajtónál.

KIRÁLYNÉ *hideg hangal a Marquishoz*. A mi az én Uramtol a Király-
tol jön, törvény gyanánt tisztelem. Siessen az Úr, s tegye bízony-
nyossa engedelmességemről.

20 *int és a Marquis elmenyen*

Negyedik Jelenés

Galleria

Don Karlos és Grof Lerma.

KARLOS Itt magunkra vagyunk. Mít akar csak nekem mondani?

25 [92v] LERMA Herczegségednek ezen Udvarnál egy barátja van.

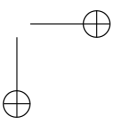
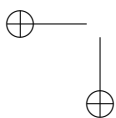
KARLOS *meghökkenve*. A kit én nem tudtam! Hogyann! Mit akar
azzal mondani?

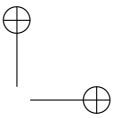
9 meg e] <m> e

26 A kit] A <mely> kit

3 Gondolkozom rolla.] Q¹-ben hosszabb a jelenet. A Q² rövidebb változata lehet a szöveghely forrása: *So darf ich / Zu der Zusammenkunft ihm Hoffnung geben? / Königin. Ich will mir's überlegen.*

5 zsebkönyvét] Q¹: *Schreibtafel*. Jelentése: füzet, íróábla.

LERMA Ugy engedelmet kell instálnom, hogy többet tudtam meg
mint a megnyit megmondnom kellett volna. De Herczegséged nyug-
tatására, ezt bizonyos helyről tudom – magamtól.

KARLOS De kiről van tehát a szó?

LERMA Marquis Posa – 5

KARLOS Nos?

LERMA Ha talám ő többet tudna Herczegségedről, a mint tudnia kel-
lene, a mint hogy félek is –

KARLOS Hogyann, a Grof fél?

LERMA A Marquis ma a Királynál volt. 10

KARLOS Ugy?

LERMA Egész két óráig, 's igen titkos beszélgetésbe.

KARLOS Valóban?

LERMA Nem volt kicsinségről a beszéd.

KARLOS De azt hiszem 15

LERMA Herczegséged nevét gyakran halottam említetni.

KARLOS Azt hiszem, nem rossz jel.

LERMA Ma reggel ő Felsége hálo szobájában a Királyné is titkolodva
emlegettetett.

[93r] KARLOS *megdöbbenve vissza lép.* Hogyann, Grof Lerma! 20

LERMA A Marquis elmente után azon parancsolatot vettem, hogy ő
ezután jelentetlen bocsáttassék bé.

KARLOS Az valóban sok.

LERMA Egészen példátlan, miolta a Királyt szolgáltam.

KARLOS Sok! valóban sok! De hogy mondá csak? 's a Királyné mint 25
emléttetett?

LERMA *viszálépvé.* Nem, azt nem mondhatom. Az kötelességem
elen van.

KARLOS Mely különös, megmondja az egyiket 's eltitkolja a mást.

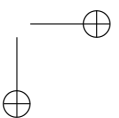
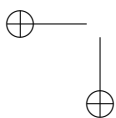
LERMA Az elsővel Herczegségednek, a másal a Monarchának tarto- 30
zam.

KARLOS Igaza van

LERMA A Marquist ugyan mindig becsületes embernek ismertem
lenni.

KARLOS Ugy igen is jól ismerte 35

18 reggel ő Felsége] <az Ura> ő Felsége

LERMA Minden virtus hibátlan a proba pillantatjáig.

KARLOS Az övé azután is az, a mí az előtt.

LERMA Egy nagy Király kegyelme, úgy tetszik méltó a kérdésre.

Ezen arany horogba sok nagy virtus vérzett.

5 [93v] KARLOS Az igaz.

LERMA Söt néha okosság azt felfedni, a minek nem kell titokba ma-
radni.

KARLOS Ugy van. De a mint mondá a Grof a Marquist mindég szavát
álla embernek ismerte lenni.

10 LERMA Ha ő most is az, kétségem nem teszi rosszabbá. S úgy Herczeg-
séged kettősen nyert (*akar menni*)

KARLOS *megilletődve követi Lermat s kezét megszorítja.* Haromszo-
roson nyerek, nemes derék férfi – Egy baráttal gazdagabbnak lá-
tom magam, mert őt sem veszem el

15 *Lerma elmenyen*

Ötödik Jelenés

Marquis Posa (*jön a Gallerian*) Karlos

MARQUIS Karoly! Karoly!

KARLOS Ki szólít? Ah te vagy! Epen jokor, sietek előre a Klastromba.

20 Jöjj osztán hamar. (*akar menni*)

MARQUIS Maradj – Csak két minutáig.

KARLOS De ha együtt találnának.

MARQUIS Talám nem. Hamar megesík úgy is. A Királyné –

KARLOS Az Anyámnál voltál?

25 [94r] MARQUIS Hivatott – Ott voltam

KARLOS *kíváncsilag.* Nos?

MARQUIS Megvan, beszélsz a Királynéval.

KARLOS 'S a Király! Mit akart a Király!

MARQUIS A Király. Nem sokat – Kíváncsiság tudhatni ki vagyok

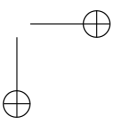
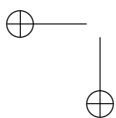
30 én? Hivatalt ajánlott.

KARLOS Melyet te nem fogadtál el?

MARQUIS Nem.

KARLOS 'S hogy váltatok el?

33 el] *ante corr.* él

MARQUIS Meglehetősen.

KARLOS Rolam tehát nem volt szo?

MARQUIS Rolad? Igen. Némely dolgokba. (*kiveszen egy Souvenirt s általadja Karlosnak*) Itt előre két szo a Királynétol, holnap megtudod hol és hogy –

5

KARLOS *zavarodva olvas, eteszi a Souvenirt 's menni akar.* A Priornál tehát találkozunk.

MARQUIS Megálj. Mit sietsz. Hiszen senki sem jön.

KARLOS *mesterkélt nevetéssel.* Hát meg cserélünk a rollot? Te ma a bámulásig bátor vagy.

10

[94v] MARQUIS Ma? Miért épen ma?

KARLOS 'S mit ír nekem a Királyné?

MARQUIS Hát nem épen most olvasád?

KARLOS En? Igen. Ugy van.

MARQUIS Mi lelt Téged? mi bajod?

15

KARLOS *még egyszer olvassa az írást, felriadva és tüzesen.* Menynek Angyala! Igen is hozzád – hozzád érdemes kiváló lenni. A nagy lelket nagyobbá teszi a szerelem. Legyen akár hogy is. Ha te parancsolod engedelmekedem. Azt írja, hogy készítem magam egy fontos elhatározásra. Mít ért azonn? nem tudod e?

20

MARQUIS Ha tudnám is Karoly – elvagy e készülve most annak hallására?

KARLOS Megbántottalak? Zavarodva voltam. Engedj meg, Rodrigo.

MARQUIS Zavarodva? Mi által?

KARLOS Azt – azt magam sem tudom. Ez a Souvenir tehát enyim?

25

MARQUIS Epen nem. Söt azért jöttem, hogy a tiéd is elkérjem.

KARLOS Az enyim? Mire azt?

MARQUIS 'S azon kívül még a mí aproságaid vannak, melyeknek egy harmadik kezére nem kell kerüli, levelin már papirosaid – rövideden, egész levéltartodot.

30

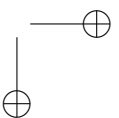
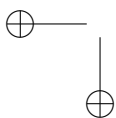
[95r] KARLOS De mire?

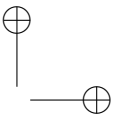
MARQUIS Csak, minden esetre. Ki álhat jot a meglepéstől. Nálam senki sem keresi. Add ide.

6 KARLOS] <Marq> Karlos

3 *Souvenirt*] Q¹: *Souvenir*. Jelentése itt: írotábla, jegyzetfüzet.

9 rollot] Q¹: *Rollen*. Jelentése: szerepet.

KARLOS *nagyon nyughatatlanul*. E még is Különös. Honnan mind ezek egyszerre?

MARQUIS Légy nyugodt. Nem akarok semmi különöst ezzel. Bizonyosan nem. Csak előre gondoskodás a veszedelemre nézve. Azt
5 nem gondoltam, épen nem, hogy megijedj rajta.

KARLOS *által adja levél tartóját*. Viselj jo gondot rea.

MARQUIS Azt tenni fogom.

KARLOS *sokat jelentő pillantattal*. Rodrigo, sokat adtam neked!

MARQUIS Még sem oly sokat, mint a menyi már volt tőled. A töb-
10 bíröl tehát a Klastromba. Most Isten hozzád – Elj szerencsésen
(*akar menni*)

KARLOS *kétségeskedve tünődik magával – végre vissza szolítja*. Add ide csak a leveleket még egyszer. Egy van köztök Elizabethtől, melyet akkor írt volt, mikor Alkalaba oly halálosan feküdtem. Ezt
15 mindég szívemnél hordoztam. Nehezen esík ezen levéltől megválnom. Hadd nálam csak ezt – ezt csak – a többit mind vidd el.
(*kivészi ezt 'S a levéltartot vissza adja a Marquisnak*)

[95v] MARQUIS Károly, ezt nem örömet teszem, épen azon levélre volt szükségem.

20 KARLOS Isten hozzád. (*habozo lépésekkel indul el, az ajtonál megáll egy kevéssé, megtér 's vissza adja a levelet*) Itt van ez is. (*kezai reszketnek, könnyek gördülnek szemeből, a Marquis nyakába borul s arczát kebelére hajta*) Azt az Atyám nem teheti. Ugye, kedves Rodrigo? Azt még is nem teheti

25 *sebesen elmenyen*

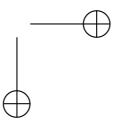
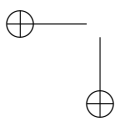
Hatodik Jelenés

MARQUIS, *egyedül (bámulva néz Karlos után)* Lehetséges lenne? Igaz

4 gondoskodás] *ante corr.* gondoskodásva

10 Klastromba] Q¹: *Dort*. A fordító szövegértelmezése, a jelenet elején a karthauzi kolostorba siet a két barát, titkos találkozó helyükre.

14 Alkalaba...feküdtem] Károly alkalai tanulmányai idején leesett a lóról és komoly sérülést szenvedett. Az orvosok feladták a harcot az életéért. Búcsúlevelet írt Erzsébetnek, aki meleg hangú, biztató levéllel válaszolt. NA 7. II. 441.

volna e? Tehát nem ismertem volt ötet? Nem egészen? Szívének ezen vonása el lett volna előttem rejtve? Kétség barátja íránt! – – Hogy álhat meg ezen pára e tükrön? – Nem, e káromlás! – Mit vétett nekem, hogy én gyengék gyengéje ötet vádolom? A mivel hibáztatom, magam kezdek lenni. Megdőbbenést – ezt 5 szerezhetet neki, azt hiszem. Mikor is tanulhatta meg barátjának ily különös titkolódzását? Kinoznom kell téged Károly, 's még tovább is kéntelen vagyok jo lelked gyötörni. [96r] A Király hitt az edénynek, melyre szentséges titkait bízta, 'S a bizodalom hálát kíván. Mire volna a fecsegés, midön halgatásom neked fájdalmat 10 nem szerez? Miért az alvonak megmutatni a felette borzongo felhőzetet? – elég ha én csendesen általviszem feletted, 's midön felébredsz újra mosolyog az ég. *elmenyen*

Hetedik Jelenés

Király Kabinetje

A Király, egy székbe, mellette az Infans Klara Eugenie

15

— KIRÁLY *mély halgatás után*. Csak ugyan az – az én leányom – hogy hazudhatná a természet így az igazság színét? E kék szem épen az enyim! Nem találok e fel magam minden vonásiba? Igaz is, te szeretetem valóságos gyermeke vagy. Szívemhez öllelek, te az 20 én vérem vagy (*meghökken, 's eltartja szavát*) Az én vérem? 'S még rosszabbtól félhetek? Abrázat vonásim nem az övei is? (*a Medaillont kezébe vette, s váltva most a képre, majd egy szembe lévő tükörbe tekint, – végre a Képet földhez [96v] vágja s az Infanst ellöki magától*) El tőlem! El! Elsülyedek ez örvénybe. 25

Nyolczadik Jelenés

Grof Lerma és a Király

LERMA Ő Felsége a Királyné megjelent az elő szobában.

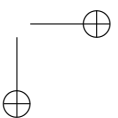
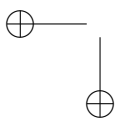
KIRÁLY Most?

LERMA S meghalgatásért esedez.

30

3 álhat] *emend.* áhat

9 edénynek] Q¹: *dem Gefäß*. Jelentése itt: a titkai őrzőjének.

KIRÁLY De most? – most? – ezen szokatlan órába? Nem, most nem beszélhetek vele – épen nem most.

LERMA Itt van ő Felsége már maga. *Elmenyen*

Kilenczedik Jelenés

5 Király. Királyné. Klára Eugenia
Eugenia Anyjához szalad s enyeleg körülte. A Királyné letérdel,
kit soká némán 's zavarodva szemlél a Király

KIRÁLYNÉ Kegyelmes Uram s Férjem – kéntelen vagyok Felséged
thronusához igasságért folyamodni

10 KIRÁLY Igasságért?

KIRÁLYNÉ Illetlenül bánnak velem ezen Udvarnál Schatullom feltö-
retett

[97r] KIRÁLY Mi az?

KIRÁLYNÉ S reám nézve nagy becsü portékák vesztek el belőle.

15 KIRÁLY Becses portékák, az Aszonyra nézve?

KIRÁLYNÉ Jelentésekre nézve; melyek a tudatlan vakmerőségnek
fegyverül szolgálhatnak.

KIRÁLY Vakmerőség – 's jelentés – de áljon fel.

20 KIRÁLYNÉ Nem elébb, míg Királyi szavát nem adja, hogy elégtéte-
lemre a bűnöst eléálítatja; különben el kell távoznom oly Udvar-
bol, mely tolvajom elrejti.

KIRÁLY De áljon fel – ezen helyzetbe – áljon fel.

25 KIRÁLYNÉ *feláll.* Hogy a tolvaj nagy rangu, azt tudom, mert a Scha-
tulleben egy millionál többet érő gyöngy és gyémánt volt, 's ez
levelekkel megelégedett.

KIRÁLY Melyeket én csak ugyan –

KIRÁLYNÉ Igen örömet kegyelmes Férjem. Ez egy Medaillon volt,
s némely levelek az Infánstol –

KIRÁLY Az –

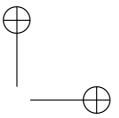
30 KIRÁLYNÉ Az Infánstol, Felséged fiától.

KIRÁLY Az Aszonyhoz?

KIRÁLYNÉ Hozzám.

KIRÁLY Az Infánstol? S ezt nekem mondja?

26 Melyeket] *ante corr.* mely leveleket

[97v] KIRÁLYNÉ Miért ne Felségednek, kegyelmes Férjem.

KIRÁLY S ily arczával?

KIRÁLYNÉ S mi tetszik itt különösnek? Ugy hiszem, Felséged is emlékezik azon levelekre, melyeket Don Karlos, a két korona meg-
egyezésével Saint-Germainba írt nekem. Ha valyon a kép is, mely 5
ezeket követte, az engedelembe belé volt e alkuva? vagy talám
heves reményi vitték ezen merész lépésre – azt meghatározni
nincs szándékom. Ha elsietése volt, megbocsátható – ezen eset-
be kezes vagyok. Mert akkor bizonyosan nem tudta, hogy ezeket
Anyjához intézi. *(látván hogy a Király forr haragjában)* Mi az? 10
Mi lelte Felségedet?

KLARA EUGENIA *ki az alatt megtalálta a Medaillont a földön 's azzal
játsszot, a Királynénak tész.* Ah! nézze édes Anyám ezt a szép
képet.

KIRÁLYNÉ Mi az, kedves – *(megismeri a Medaillont, 's soká szótalan
helyezetbe marad; egymást rászegzett pillantattal szemlélik. Ho-
szu mély halgatás után)* Valóban Sire! Hitvesse szíve megpróbá-
lásának eszköze, igen királyi és nemes – Csak még egy kérdésre
kivánnék engedelmet nyerni. – 15

KIRÁLY A kérdés az enyím. 20

KIRÁLYNÉ Legalább az ártatlanság ne szenvedjen gyanum miatt; ha
tehát ezen meglópatás a Felséged parancsolatja volt –

[98r] KIRÁLY Igen is.

KIRÁLYNÉ Ugy tehát nincs ki ellen panaszoljak – s kít szánjak –
csak Felségedet magát, kinek szerencsétlenségére nem oly Hitvest 25
rendelt az ég, kinél az ily próbálgató eszközök megjutalmazták a
fáradtságot.

KIRÁLY Ismerjük már ezen hangot. – De Madame, ez nem szed rá
másodszor is, mint Aranjuezbe rászédett. Az angyal-tiszta Ki-
rálynét, ki magát akkor oly méltosággal védte, – most jobban is- 30
merjük.

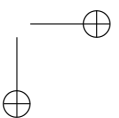
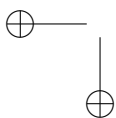
KIRÁLYNÉ S mit értsek azonn?

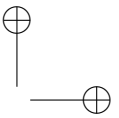
KIRÁLY Rövideden tehát, s minden tartalék nélkül, Madame! Igaz e,

2 ily arczával] <ábr> arczával?

5 Saint-Germainba] A francia királyok Párizs melletti rezidenciája.

1 tartalék nélkül] Q¹: *ohne Hinterhalt*. Jelentése: cselszövés, becsapás nélkül.

valo e most is, hogy Aranjuezbe senkivel nem beszélt? Senkivel nem? Epenségel nem?

KIRÁLYNÉ Az Infansal beszéltem – igen is.

5 KIRÁLY Igen? – No ugy világos. Ugy nyilvános. Mely szemtelenség! mely kevés kímélése becsületemnek!

KIRÁLYNÉ A becsületenek, sire? Míg Hítvesse lettem, azelőtt Henrik leánya voltam, 's ha a becsület sérelme forogna fenn, félek több állana játékon, mint a menyit Kaszítlia adott nekem Meny
10 Aszonyi ajándékul!

KIRÁLY Miért titkolta el akkor tőlem?

[98v] KIRÁLYNÉ Mivel nem szoktam Sire, hogy az Udvariak jelenlétébe delinquens modjára engedjem magam kérdeztetni. Nem tagadom én el soha az igasságot, ha illendő tekintettel s szelidséggel
15 kérdeznek. – Avagy illő volt e hang, melyet Felsőged Aranjuezbe hallatott? Avagy az egybegyült Grandezza azon ítélőszék e, mely eleibe a Királynét magános tetteikért vonatnak? A Karossal egybejövésbe én egyeztem meg, melyet ő sürgetve kívánt. En cselekedtem, mivel ugy akartam – mivel az oly dolgokat, melyeket ártatlannak ismerek, nem akarok a mindennapi szokás ítélete
20 eleibe vinni. Eltitkoltam akkor, mivel nem akartam Felsőgedel ezen szabadságomért az Udvari Cselédek előtt perelni.

KIRÁLY Igen merészen Madame, – igen merész a hang –

KIRÁLYNÉ Es még azért is, hozzá teszem azt is, mivel az Infans igen
25 bajosan nyerheti meg Atyja szívétől a just melyet érdemel.

KIRÁLY Melyet ő érdemel?

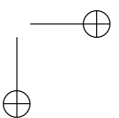
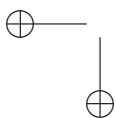
KIRÁLYNÉ Mert, miért is titkoljam Sire? – En őtet igen becsülöm s szeretem, mint legkedvesebb atyámfiat, ki egykor méltónak találtatott oly nevet viselni, mely engem nagyon érdekelt. – Még nem láthattam által, miért lenne éppen ő idegenebb hozzám, mint akár kí más, [99r] azért hogy egykor mindeneknél kedvesebb volt

9 menyit] *ante corr.* Menyit.

29 viselni] *emend.* viselne,

13 delinquens modjára] Q¹ *auf Deliquenten Weise*. Jelentése: bűnősként, tettesként.

16 Grandezza] Q¹: *Grandezza*. Jelentése: méltóságok.

előttem. Ha a Felsőged Status-maximáji tetszések szerint fonhat-
nak egy szövetséget, legalább bajosabb is legyen azt eloldani. S
mivel nem akarom azt gyűlölni – ha kéntelenítetem, s mivel már 5
szolni, kéntelen vagyok, nem akarom – hogy választásom fékek
közt legyen –

KIRÁLY Elizabeth! látott gyengességim orájában, s az erre visszaem-
lékezés teszi oly merésze. A tükör teszi bátorrá mely előtt álunk.
Oly hatalomba bizakodik mely már gyakran próbára tette álha- 10
tatosságom. De annál inkább reszkessen, a mi gyengékre vihe-
tett, dühösségre is vihet.

KIRÁLYNÉ Mit vétettem tehát?

KIRÁLY *kezét fogván.* Ha gyanujim – s mivel már bizonyos is! –
Ha az Asszony vétekkal halmozott mértéke csak egy lélekzettel 15
is terhesedik – ha én a megcsalatott vagyok. (*elbocsátván kezét*)
akkor gyengéimen is erőt tudok venni. Tehetem azt s akarom is.
Akkor jaj nekem, s az Asszonymnak és Elizabeth!

KIRÁLYNÉ De hát ugyan mít vétettem?

KIRÁLY Akkor osztán – nem bánom foljon vér. 20

KIRÁLYNÉ Semmibe ment már? O Istenem!

[99v] KIRÁLY Nem ismerem többé magamot is – nem tisztelik töb-
bé semmi szokást, 'S természet hangját, nem a Nemzetekkel valo
szövetségét – többé nem!

KIRÁLYNÉ Mely igen sajnálom Felsőgedet 25

KIRÁLY *elriadással.* Sajnál!! – Egy Bujálkodonak szánakodása...

KLARA EUGENIA *megijedve Atyjához csipeszkedik.* A Király harag-
szik, az én jó Anyám sír.

KIRÁLY *gorombán ellökve a gyermeket Anyjától.* Mennj, s panaszold
bé Atyádnak.

5–6 már szolni] <beszélni kevéset> szolni,

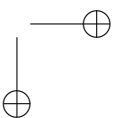
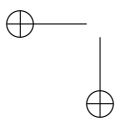
6 hogy választásom] <azon kéjjen> választásom

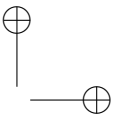
23 szokást, 'S] <nem> 'S

26 Egy Bujálkodonak szánakodása...] Egy <Szajhának> Bujálkodonak <adá-
sa> szánakodása...

1 Mennj,] <Takarodj s> Mennj,

3 Status-maximáji] Q¹ *Staatsmaxime*. Jelentése: államelvei.

- KIRÁLYNÉ *nyájason s méltoságal, de remegő hangal.* Ezen gyerme-
ket csak ugyan bátorságba kell helyeztetnem a rutul bántástol.
5 Jöjj velem, leányom. (*karjára vévén*) Ha a Király nem akar töb-
bé ismerni, hozunk kezeseket a Pyräneusok megül, kik ügyünk
folytassák. (*menni akar*)
KIRÁLY *megdőbbenve.* Királyné!
KIRÁLYNÉ Tovább már nem lehet – e már sok. (*ki akarván az ajton*
10 *menni, a küszöbnél földre rogyík a gyermekkel*)
[100r] KIRÁLY *odasietve, zavarodásal.* Istenem! Mi az! Elizabeth!
KLARA EUGENA *elsikoltva.* Ah! az Anyám vérzik (*elfut*)
KIRÁLYNÉ Nem jön e senki, ki elvigyen ezen szobából!
KIRÁLY *aggodás közt a Királyné körül foglalatoskodva.* Mely bor-
15 zasztó eset! Vér! – megérdemlem e Elizabeth! hogy ily sanyarán
büntet? Aljon fel! Jönek! Aljon fel! Hát egész udvarom legel-
tesse magát ezen jelenésen? Esedezzem e az Aszonynak, hogy
felkeljen! (*feláll a Királytól segítettve*)

Tizedik Jelenés

- 20 Elébbiek. Alba. Domingo. Damak, *megíjedve jönek*

KIRÁLY Vigyék a Királynét szobájába, roszul van.

A Királyné elmenyen. Dámák követik. Alba, Domingo közelebb lépnek.

ALBA A Királyné könnyezve – s arczán vér –

KIRÁLY Azon csak ördögök bámulnak, kik engem erre vittek.

[100v] ALBA és DOMINGO Mü?

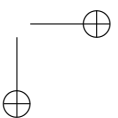
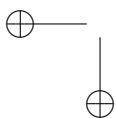
12 *elsikoltva*] (<megíjedve> *elsikoltva*)

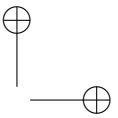
14 *Királyné körül*] Királyné<val> körül

20 Domingo. Damak] Domingo <Lerma>.

4 bátorságba] Q¹: *sicher.* Jelentése: biztonságba.

6 Pyräneusok megül] Q¹: *jenseits der Pyrenäen Bürgen.* Jelentése: a Pireneusokon túlról. Magashegység, egyben természetes határ Spanyolország és Franciaország között, vagyis a spanyol birodalom és Erzsébet királyné szülőhelye között. Erzsébet a valois-házból származó francia hercegnő.

KIRÁLY Kik eleget mondottatok dühöm felgerjesztésére, s meggyőződésemre semmit sem.

ALBA Mű azt mondtuk, a mit – 5

KIRÁLY A pokol köszönje meg ezt nektek; azt tettem a mit bánok, avagy vádolo lelkiismeret nyelve volt e ez?

MARQUIS POSA *még kívülről*. Lehet e a Monarchával beszélni?

Tizenegyedik Jelenés
Marquis Posa. Elébbiek 10

KIRÁLY *ezen szora felelevenedve, eleibe megy a Marquisnak*. Ah, ő az! az én emberem! Isten hozta Marquis! Rátok nincs többé szükségem. Elmehettek

Alba és Domingo néma álmélkodással néznek egymásra, s elmennek.

Tizenkettődik Jelenés 15
A Király és Marquis Posa

MARQUIS Sire! Az öreg férfinak, ki husz hadokba szálott szembe a halállal Felsőgedért, nehezen eshetik így elutasítani.

[101r] KIRÁLY A Marquist illeti így gondolkodni, engem így cselekedni. A mi a Marquis kevés orak alatt nekem, ők egész emberi élet alatt nem voltak. En nem akarok titkolodni tetszésemmel. Királyi kegyelmem pecsétje fényesen és mesze sugározzon Marquisom homlokárol. Akarom hogy irigyeljék azon embert, kít barátommá választottam. 20

MARQUIS Akkor is ha csak a homály boritéka tette méltová ezen névre? 25

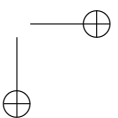
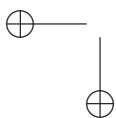
KIRÁLY Mit hoz nekem, Marquisom?

MARQUIS A mint az előszobán által jövök, egy rettenetes hírt hallok, mely előttem hihetetlennek látszik – sebesen váltogatva halám e szokot – vér – a Királyné – 30

KIRÁLY Onnan jön?

MARQUIS Megrettennék ha a hír igaz lenne, s ha Felsőgtek közt az

25 homály boritéka] Q¹: die *Hülle der Niedrigkeit*. Jelentése: csekélyisége, alacsony származása okán, annak leple alatt.

alatt valami történt volna. Az általam tett fontos felfedezések a dolog egész fekvését megváltoztatják.

5 KIRÁLY Nos?

MARQUIS Modot találtam a Karlos Portefeuillejét némely levelekkel kezemhez kapni, mely a mint gondolom, a dologba világot nyújt (*általadja a Karlos levéltartóját*)

10 [101v] KIRÁLY *kíváncsilag általfutja*. Egy levél az Atyámtól a Császártól – Hogyan? Melyről nem emlékezem hogy halottam volna? (*általolvassa ezt, félre teszi 's int más papirosakra*) Planum egy erősségre – Holmi gondolatok Tacitustól – S ez itt mi? Ez írást ismernem kell? Egy Damától (*figyelemmel olvassa, most fennhangon, majd lassan*) „Ezen kolcs – belsőbb szoba a Királyné Pavillonjában[”] – – Ha! mi lesz ebből? „Itt szabadon – a szerelem – szenvedőre jutalom” Sátáni csalárdság! Most ismerem – ő az – az ő tulajdon keze –

MARQUIS A Királyné keze? lehetetlen.

KIRÁLY Az Eboli Herczegnéjé.

20 MARQUIS Valo tehát a mit nem rég megvallozt nekem a Page Herma- rez, ki a levelet 's kolcsot megvitte.

KIRÁLY *a Marquis kezét megfogva, felindulások közt*. Marquis! rettenetes kezek között látom magam! Ez az Asszony – megvallozt – Marquis, ez az Asszony törte fel a Királyné Schatullejét, ettől jött
25 az első intés – Ki tudja mennyibe részes ebbe a Barát – Istentelen gonoszság által vagyok megcsalva.

MARQUIS Ez így még szerencse volna.

KIRÁLY Marquis! Marquis, félni kezdek, hogy igen sokra mentem Hitvesemmel.

30 [102r] MARQUIS Ha Karlos és a Királyné titkos egyetértésbe voltak, bizonyosan. Sokkal más foglalatból, mint a mivel bévádolták. Bé-

1–2 Bévehető] *in marg.* –he-

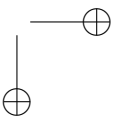
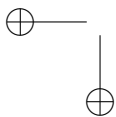
6 Portefeuillejét] Q¹: *Portefeuille*. Jelentése: levéltárca.

11–12 Planum egy erősségre] Q¹: *Der Plan zu einer Festung*. Jelentése: Egy erődítmény terve, tervrajza.

12 Tacitustól] Cornelius Tacitus (55–120) római történetíró.

25 Barát] Domingo atya.

1–2 Bévehető] Q¹: *gewisse*. Jelentése: bizonyos, hihető.

vehető hírekből tudom, hogy a Karlosz Flandriába vágyása a Királynétől sült.

KIRÁLY Mindég azt hittem én is.

MARQUIS A Királyné ambitiosa – szoljak e tobbet? O sajátosan látja magát büszke remenyibe megcsalodva, s a thronus részvétéből kizárodva. A Herczeg heves fiatalsága messze néző intézeteknek hizelkedik – a mi szívét illeti – kételkedem ha szerethete? –

KIRÁLY Politikai planumitol nem félek.

MARQUIS Ha valyon szerettetik e? ha valyon az Infans részéről nem kelle valami rosztol tartani? Ezen kérdések fontolásra méltok. Ugy látom, itt szoros vigyázatra lesz szükség.

KIRÁLY A Marquis kezes lesz érte

MARQUIS *meggondolkodás után*. Ha Felséged ezen hivatalra alkalmasnak talál, arra kell instálnom, hogy tartalék nélküta s egészen adja kezemre a dolgot.

KIRÁLY Legyen.

MARQUIS S hogy legkissebb segéd eszközök által is, akár [102v] minémük legyenek azok, szükségesnek talált intézetembe meg ne akadályoztatsam.

KIRÁLY Egyel sem, ígérem. A Marquis volt az én jo Angyalom. Mennyi köszönettel tartozam ezen ujságáért? (*Lermához, ki az utolso szavak alatt belép*) Hogy hagyta a Királynét?

LERMA Még igen gyengén ájulása miatt (*kétséges pillantatokat vetve a Marquisra, elmenyen*)

MARQUIS *pauza után*. Még egy előgondoskodást szükségesnek lá-

3 sült] <volt> sült.

5 O sajátosan] <erszekenyül> sajátosan

7 heves fiatalsága] <ifjusag> fiatalsága

9 nem félek.] <feltartok> félek.

15 hogy tartalék] <tararar> tartalék

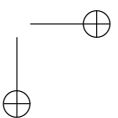
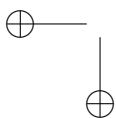
3 sült] Q¹: *entsprang*. Jelentése: származott.

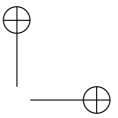
5 ambitiosa] Q¹: *hat Ehrgeiz*. Jelentése: ambiciózus, becsvágyó.

9 planumitol] Q¹: *Planen*. Jelentése: terveitől.

15 nélküta] Q¹: *uneingeschränkt*. Jelentése: korlátozás nélkül.

1 előgondoskodást] Q¹: *Vorsicht*. Jelentése: óvatos, elővigyázatos intézkedés.

tok. Karlosnak valaki eszére adhatna valamit, sok barátjai vannak –
s talám egyet ért Gentbe a Pártosokkal. A félelem vakmerő próbák-
ra vihetné. Azért jóvallanám a gondoskodást, hogy abba az esetben
5 egy hirtelen eszközzel eleit vehessük.

KIRÁLY Helyes. De hogy –

MARQUÍUS Egy titkos parancsolat elfogatása iránt, nekem által adva,
hogy azt a veszély idején használhassam (*látván, hogy a Király
meggondolkodik*) Addig maradjon a status főbb tikai közt – még.

10 KIRÁLY *iro asztalához menyen, a parancsolatot írni.* Az ország ve-
szélynek van kitéve, a fenyegető veszedelem megengedi a rend-
kívül való eszközöket. Itt van – a Marquisnak nincs szükség kí-
mélést ajánlanom.

[103r] MARQUÍUS *az írást elvévén.* Ez csak rendkívül való esetre le-
15 szen.

KIRÁLY *kezét vállára téve.* Mennjen, mennjen kedves Marquis – hoz-
zon nyugalmat szívemnek s álmat éjszakáimnak.

Két különböző ajton elmennek.

Tizenharmadik Jelenés

Galleria

20

Karlos *aggodások közt hányodik.* Lerma, *jön vele szembe*

KARLOS Epen a Grofot keresem.

LERMA En pedig a Herczeget.

KARLOS Igaz e? az Isten nevére kérem, Igaz e?

25 LERMA Mi, Kegyelmes Herczeg

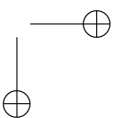
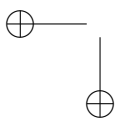
KARLOS Hogy tört fogott a Királynéra? hogy véresen hozták ki tő-
le? minden szentek nevére kérem, feleljen a Grof, mi igaz, mit
hidjek?

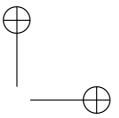
LERMA Csak ajulása közbe, a mint lerogyott megsértette magát.
Egyéb nem történt.

KARLOS Külömben nincs veszedelembe? Nincs? becsületére Grof?

26 Hogy tört] <a Kir> tört

3 Gentbe a Pártosokkal] Q¹: *in Gent mit den Rebellen.* Jelentése: a (német-
alföldi) lázadókkal Gentbe. Gent Kelet-Flandria legnagyobb városa.

[103v] LERMA A Királyné nincs, de annál nagyobb van a Herczeg.
KARLOS Az Anyám nincs! hála Istennek! Nekem azt a borzaszto hírt 5
hozzák, hogy a Király düheskedik a gyermek 's az Anyja ellen, 's
egy nagy titok világosodott ki.

LERMA Az utolso igaz lehet –

KARLOS Igaz? Hogyann?

LERMA Herczeg, ma egy íntést adtam, melyet megvetett, használja 10
jobban a másodikat.

KARLOS Mit akar azzal mondani?

LERMA Ha nem hibázom, ezelőtti napokba egy Portefeuillet láttam
a Herczegnél égbék bársonybol aranyal varva.

KARLOS *megdöbbenni látszik.* Egy olyan van nekem – nos? 15

LERMA Boritékján egy árnyék kép gyöngyökkel foglalva.

KARLOS Ugy van.

LERMA Midőn kevésel ezelőtt véletlenül a Király kabinetjébe belép-
tem, ugy tetszik, épen azt láttam a Király kezébe, s Marquis Posa
melette állott. 20

KARLOS *elandalodott némulásba áll – végre tüzzel.* A nem igaz.

LERMA *érzékenyen véve e szot.* Ugy én hamis vagyok.

KARLOS *Lermat hoszasan szemléli.* Az, hamis.

[104r] LERMA Ah! ezért megengedek a Herczegnek.

KARLOS *rettenetes hánykodások közt jár fel 's alá végre megáll előtt.* 25
Ember; te egy rettentő mesterséget üzs! Mivel bántott meg ő
téged? Mit vétett neked ártatlan kötésünk, hogy oly pokoli szor-
galommal igyekszed eltépni?

LERMA Tisztelem a Herczeg fájdalmát, mely igazságtalanná teszi.

KARLOS Oh Istenem! Istenem! ... Istenem, örizz a gyanutol! 30

LERMA Még a Király szavaira is emlékezem: mely nagy köszönettel
tartozom, igy szolott midőn beléptem, ezen ujságért a Marquis-
nak.

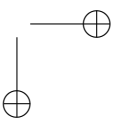
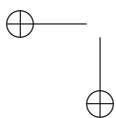
KARLOS Oh, halgasson, halgasson!

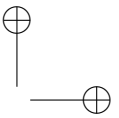
8 utolso igaz] <melehet> igaz

21 végre] <tüzzel> végre

25 alá végre] alá<t>

16 Boritékján] Q¹: *Auf der Decke.* Jelentése: a színén, fedelén, külső oldalán.

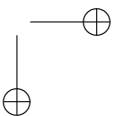
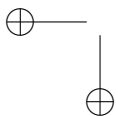

- LERMA Herczeg Alba megfogott bukni – a nagy pecsét elvétel
5 Ruy Gomeztől, 's a Marquisnak adatott által
KARLOS *mély gondolatokba andalodva*. S ezt ő tőlem eltitkolta. Miért
titkolta el tőlem?
[104v] LERMA Az egész Udvar bámulja már, mint egy hatalmas Mi-
nister, s a Királynak határtalan Kedveltjét –
10 KARLOS Ő engemet szeretett, igen nagyon szeretett. Kedvesebb vol-
tam előtte, mint tulajdon lelke. Oh, jól tudom én azt – ezer próbák
megbizonyították. De millio atyafiai s a haza, nem kedvesebbek
előtte, mint Egy? Szive igen nagy volt csak egy barát számára, 's
az egyetlen Karlos boldogsága igen kicsin az ő szeretetére. Virtu-
15 sának áldozott fel engem. Hibáztathatom e azért ötet? – O igen
is! – Most bizonyos, – most már bizonyos – most már elvesztet-
tem ötet. (*félre menyen, s arcját eltakarja*)
LERMA *halgatás után*. Kedves Herczeg, mit tehetek Felségedért?
KARLOS *rea sem tekintve*. Mennjen a Királyhoz, 's áruljon el a Grof
20 is. Nincs mit ajándékozzak.
LERMA Elakarja e várni a következt?
KARLOS *egy balüsztrához támaszkodva, merően néz kifelé*. Elvesz-
tettem ötet! O, most egészen elvagyok hagyatva!
LERMA *részvétő megindulással közeledik hozzája*. Nem gondolkodik
25 e szabadulása felől?
KARLOS Szabadulásom felől? ... O jo ember!
[105r] LERMA Hát nincs mást, kít féltenie?
KARLOS *feleszmélve*. Istenem! Mire emlékeztet a Grof! – Az Anyám!
– A levél, melyet megint vissza adék neki! elébb nem akarám nála
30 hagyni, 's még is visszaadtam. (*tűnődő habozások közt jár fel 's*
alá – kezeit törvén) Mivel érdemelte ezt tőle? A Királynét még is
megkímélhette volna. Nem úgy van e Lerma? (*hirtelen megha-
tározással*) Anyámhoz kell mennem – intenem, s előre készítnem
kell – Lerma, kedves Lerma. De hát kit küldjek? Hát senkim

30 *tűnődő*] (<ke> tűnődő

5 Ruy Gomeztől] Rui Gomez Eboli későbbi férje, Fülöp bizalmasa és Karlos udvarmestere. NA 7. II. 376–377. és 444.

22 *balüsztrához*] Q¹: *auf das Geländer*. Jelentése: az oszlopos korlátra.

sincs? – – Senkim sincs? ... Hála' Istennek, még van egy barátom. (*Hírtelen elmenyen*) 5
LERMA követi ötét s utána szoll. Hová Herczeg, hová?

Elmeneny.

Tizennegyedik Jelenés
Királyné Szobája
Királyné. Alba. Domingo. 10

ALBA Ha engedelmet nyerhetünk, nagy Királyné - -
KIRÁLYNÉ Mivel lehetek szolgálatjokra?
[105v] DOMINGO A Felsőged nagy személye iránt valo egyenes gondoskodásunk, nem engedi meg, oly esetet elhalgatnunk, mely Felsőged bátorságát fenyegeti. 15

ALBA Sietünk jokori megintésünkel, egy Felsőged ellen kiszótt complotot semmivé tenni.

DOMINGO S szolgálatunk – s buzgalmunk a Felsőged lábai előtt ajánlani.

KIRÁLYNÉ *álmélkodva szemléli őket.* Tisztelendő Uram s nemes Herczeg! valoban meglepnek engem. Ily indulatját Domingonak 's Herczeg Albanak nem reméltem. Tudom menyire keljen azt becsülnöm. Engem fenyegető complotrol szolnak, megtudhatom – ki – 20

ALBA Kérjük Felsőgedet, hogy magát egy bizonyos Marquis Posatol ojsa, ki a Királynak titkos foglalatosságaiba jár.

8–9 Tizennegyedik Jelenés

Királyné Szobája] A jelenet megtalálható a Q²-ben: *Vierzehnte Scene. Die Königin. Alba. Domingo.* Hiányzik a Q¹-ben, ahol a 14. és 15. jelenetben Eboli és Domingo, majd előbbieik és Alba konspiráló beszélgetése olvasható: Q¹: *Vierzehnter Auftritt. Kabinet der Prinzessin von Eboli. / Prinzessin von Eboli. Domingo. [...] Fünfzehnter Auftritt. Herzog Alba tritt auf. Die Vorigen.* A Q¹ 16. jelenete és a Q² 15. jelenete ismét azonos szereplőkkel folytatódik. Q¹: *Sechszehnter Auftritt. Prinzessin von Eboli. Dom Karlos.* Q²: *Fünfzehnte Scene. Zimmer der Prinzessin von Eboli. Prinzessin von Eboli. Gleich darauf Karlos.* A szöveghely forrása a Q² lehet.
15 bátorságát] Q²: *Sicherheit.* Jelentése: biztonság.

KIRÁLYNÉ Örömmel hallom, hogy a Monarcha oly helyesen választott. A Marquist mindég derék embernek, s nagy férfinak halottam magasztalni. Soha nem volt a főbb kegyelem igasságosabb kiosztva.

DOMINGO Igasságosabban? Jobban tudjuk azt mű!

ALBA Régolta nincs egy titok is melyet ezen ember hasznára ne fordítson

10 [106r] KIRÁLYNÉ Hogyann? Egészen felgerjesztik várakozásam
DOMINGO Rége, miolta utoljára nézett Felseged Schatullejába?

KIRÁLYNÉ S miért azt?

DOMINGO Nincs e hijja drágaságainak?

15 KIRÁLYNÉ Miért? A mi hijjok van, egész udvarom tudja... De Marquis Posanak, mely egybeköttetése lehet azzal?

ALBA Igen szoross, Felséges Aszonyom, mert az Infansnak is némely írási hibáznak, melyeket ma reggel, midőn a Chavalier épen audientian volt, a Király kezébe láttak.

20 KIRÁLYNÉ *kevés meggondolkodás után.* Különes, valoban az! Ez oly ellenségre találok, melyről soha nem is álmodtam, 's megint oly két barátra, kiket hogy bírassak nem is képzeltem – mert valoban (*mindenikre általjaro pillantatot vetve*) hogy megvaljam, már abba a veszélybe voltam, hogy azon alacson szolgálatot, melyet Férjemnél tettek – az Uraknak bocsássam meg.

25 [106v] ALBA Nekünk?

DOMINGO Herczeg Alba! Nekünk?

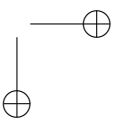
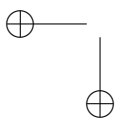
30 KIRÁLYNÉ *még mindég rájok szegzett szemekkel.* Mely igen örvendek tehát, hogy elsietésemnek ily hamar elejbe johetek – különben még ma esedeztem volna ő Felségénél, hogy vádloim előmbe álítsa. Így tehát annál jobb! így még a Herczeg Alba tanu bizonyosságára számlálhatok.

ALBA Az enyimre? s valoban akarja Felséged?

KIRÁLYNÉ Miért ne?

35 DOMINGO Hogy minden szolgálatunk semmivé tétetődjen melyet csak titokba –

KIRÁLYNÉ Titokba? (*büszkén s komolyul*) Még is szeretném tudni, Herczeg Alba, hogy Királyának Hitvesse olyas beszédbe lehetne Herczegségeddel, vagy a Pappal a mít Férje is meg ne tudhasson?

– Artatlan vagyok e vagy vétkes?

DOMINGO Mely kérdés!

ALBA Hát ha a Király ne lenne igazságos? legalább most nem? 5

KIRÁLYNÉ Akkor megvárom míg az lesz – Boldog, a ki megnyerheti mikor az. (*meghajtja magát s elmenyen, ezek is elmennek más oldalrol*)

[107r]

Tizenötödik Jelenés 10

Eboli Szobája

Eboli. Karlos, *mindjárt utána*

EBOLI Valo tehát a rendkívül valo ujság, mely az egész udvart betölti.

KARLOS *belépvén, Eboli visszaretten.* Ne rebbenjen meg Herczegné, oly szelid leszek most, mint egy Gyermekek. 15

EBOLI Herczeg! – ezen meglepés!

KARLOS Megvan e még bántva? Meg e még?

EBOLI Herczeg –

KARLOS Megbántva találja e még magát? Oh, kérem mondja meg? 20

EBOLI Mit akar azzal a Herczeg – ugy látszik elfelejtkezett – mit keres nálam?

KARLOS *kezeit melegséggel megragadva.* Leány, örökösen gyűlöhetsz e? Nem bocsát e meg soha a bántott szerelem?

EBOLI *magát tőle elakarván vonni.* Mire emlékeztet a Herczeg? 25

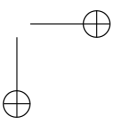
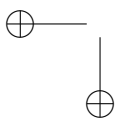
[107v] KARLOS Azt joságodra 's az én hálátlanságomra – Ah Leany jól tudom én azt, hogy téged nagyon megbántottalak, hogy szelid szíved eltapostam, hogy könnyeket facsartam az angyali szemekből – ah! s most sem megbanni jöttem azt.

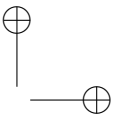
EBOLI Herczeg, hagyjon el – én – 30

KARLOS En azért jöttem, hogy te egy kedves jo Leány vagy, 's én a te joságodra, a te szép lelkedre számlállok. Ládd Leány, ládd nekem az ég alatt egy barátom sincs – egy sincs, csak te. Egykor oly jo voltál – te nem fogsz örökké gyűlölni, nem lesz engesztelhetetlen

5 ALBA] <Királyné> Alba

20 Megbántva találja] <érzi> találja

—
EBOLI *arczáját elfordítja*. Oh halgasson, ne többet az Isten nevéért

5

KARLOS Engedd hogy amaz arany idökre, hogy szerelmedre emlé-
keztesselek, szerelmedre Leány, mely iránt oly megbocsathatat-
lan méltatlan voltam. Enged hogy azzá viszategyem magam, a
mi egykor voltam előtted, a mit szíved álmai adtak hajdon. Még
10 egyszer – csak egyszer képzelj ugy lelked előtt, mint hajdon – s
áldozd fel az árnyéknak, a mit nekem soha többé – soha fel nem
áldozsz.

EBOLI Oh Károly, mily kegyetlenül játszik velem!

[108r] KARLOS Légy nagyobb, mint nemed. Felejtsd el a bántást.

15

Tedd a mit előtted egy Aszony sem tett – s utánnad egy sem té-
end. Valami hallatlanért esedezem hozzád – engedj – térdeimen
kénszerítlek, – két szot engedj csak szolanom Anyámmal (*előtte
térdre omolva*)

Tizenhatodik Jelenés

20 Elébbiek. Marquis Posa, *berohan; utána két Tiszt, a Testőrzök közül*

MARQUIS *alig lélegzelve, magán kívül, közikbe veti magát*. Mit mon-
dott? Ne hidjen neki.

KARLOS *még térden*. Mindenre a mi szent – –

MARQUIS *hirtelen szavát szakasztva Karlosnak*. Megtébolyodott. Her-
25 czezné, ne halgasson rea.

KARLOS *fennebb hangon, magát reá kötöbben*. Elet és halál forog
fenn. Vigyen hozzá.

MARQUIS *erövel elrántja Ebolit Karlostol*. Keresztül döföm ha reá hal-
gat (*az egyik Tiszthez*) Grof Cordua, a Monarcha nevében (*mutat-
ja a parancsolatot*) A Herczeg a Grof foglya (*Karlos elálmétkodva*)

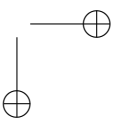
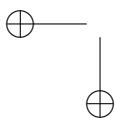
7 iránt oly] <én> oly

20 a *Testőrzök*] a <a>

28 Keresztül] <Altal> Keresztül

1 Grof foglya] <folya> foglya

29 Grof Cordua] Q¹: *Graf von Kordua*. Nem történelmi személy, fiktív drá-
mai szereplő.

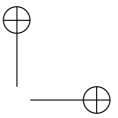

áll s többet nem szoll. Eboli [108v] megrettenve felsikolt 's elakar szaladni; a Tisztek bámulnak. Hoszu mély pauza; a Marquis nagyon kezd reszketni, 's igyekszik magát rendbe szedni. Karloshoz) Kérem a Herczeg kardját – Eboli, a Herczegné marad; 's az Urak 5
(a Tisztekhez) jot álnak, hogy ő Herczégységével senki ne beszéljen – senki – magok se fejek vesztése alatt! (lassan beszéll még holmit a Tisztekkel, 's azzal a többekhez fordul) En magam pedig mindjárt a Monarcha lábaihoz borulok, hogy számot adjak (Karloshoz) 'S a Herczegnék is – várjon el egy ora alatt (Karlos minden eszmélete jelenléte nélkül engedi magát elvitetni, csak elmente közben vét egy lankadt, holt pillantatot a Marquisra, ki arczát eltakarja. Eboli próbál még egyszer elszaladni, de a Marquis viszatartoztatja karjánál fogva)

Tizenhetedik Jelenés 15
Eboli és Marquis Posa

EBOLI Az egekre kérem, bocsasson el –
[109r] MARQUIS egészen a theatrum elejére viszi, mord komolysággal.
Mít mondott neked, Szerencsétlen?
EBOLI Semmit – O, bocsásson – semmit – 20
MARQUIS erővel viszatartoztatja. Komolyabban. Menyit tudtál ki? Szolj. Itt nincs többé szabadulás! Nem fogod ezt az életbe senki-nek elbeszélni.
EBOLI rebbenve nézi szembe. Nagy Isten? De mit ért azon? Talám nem akar megölni? 25
MARQUIS egy tört elérántván. Ebbe a pillantatba épen az szándékom – Vald meg.
EBOLI Engemet? Engem akar megölni? O örökk irgalom! De hát mit vétettem?
MARQUIS az égre fordítja tekintetét, s a tört mejjére szegzi. Még van 30
idő, még nem hágott ki a méreg az ajkakon. Széljel tördelem az edényt 's minden az elébbi helyén marad. Spanyol Ország sorsa – s egy Aszony élete! (habozva ezen helyhezetbe marad)
EBOLI reája rogy, s merön néz szemébe. Nos? Mit késedelmez? Nem

24 nézi szembe] <szeme köze> szembe)

esedezem kegyelemért – Nem – [109v] én megérdemlem a halált
s akarom is azt

- 5 MARQUIS *lassan lebocsátja kezét, s rövid meggondolkodá után*. Ez oly
gyáván volna, mint kegyetlenül van – Nem, nem! – Istennek lé-
gyen hála, még van egy más eszköz (*elejti a tört s sietve elmenyen*.
Eboli kiszalad, más ajton)

10 Tizennyolczadik Jelenés
Királyné Szobája
Királyné és Fuentes Grofné

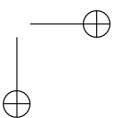
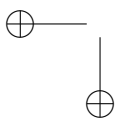
KIRÁLYNÉ Micsoda zszibongás van künn? Minden zörrenés megreb-
bent ma. O menjen Grofné, nézze meg, s tudassa mint jelentnek
ezek.

15 *Fuentes kimenyen. Eboli berohan.*

Tizenkilenczedik Jelenés
Eboli. Királyné

- EBOLI *alig lélekzelve haloványan s zavart ábrázattal a Királyné lá-
baihoz rogy*. Segítség! Királyném. Elfogták —
20 [110r] KIRÁLYNÉ Kit?
EBOLI A Király parancsolatjából tette fogságba Marquis Posa.
KIRÁLYNÉ De kit? kit?
EBOLI Karlost.
KIRÁLYNÉ Megtébolyodtál e?
25 EBOLI Epen most viszik.
KIRÁLYNÉ De ki tette fogságba?
EBOLI Marquis Posa
KIRÁLYNÉ Hála Istennek, hogy Marquis Posa volt.
EBOLI S ezt Felséged ily nyugodtán mondja? ily hidegen is – O Is-
30 tenem, nem gyanítja – nem tudja Felséged –
KIRÁLYNÉ Hogy miért fogatott el? Ugy gondolom valamely felre
lépéséért, mely az ifju heves karakteréhez igen természetes volt.

8 *Eboli kiszalad*,] <kirohan> kiszalad,
21 parancsolatjából tette fogságba] <fogta el> tette fogságba

EBOLI O, nem, nem – Jobban tudom én azt – nem. O Felsőged Aszonym, álnok ördögi tett! – Rea nézve nincs többé szabadulás – ő meghal! 5

KIRÁLYNÉ Meghal?

[110v] EBOLI S én vagyok gyilkossa.

KIRÁLYNÉ Meghal! Esztelen, meggondolod e?

EBOLI S miért? – miért hal meg! – O, ha tudtam volna hogy ennyire kell ennek nőni! 10

KIRÁLYNÉ *nyájasan kezét fogván.* Herczegné, még egészen magán kívül van, szedje össze magát, hogy nyugalmasabban beszélhesen, 's ne ily borzaszto képekbe, melyek lelkiem szagatják. Mit tud? Mi történt?

EBOLI O, ne ezen jóssággal, ne ezen mennyei leereszkedéssel Királyné! Mi a pokol lángja, emészttve csapdossa ez lelkiismerem. Nem vagyok méltó, hogy megfertéztetett tekintetem a Felsőged méltóságához felemeljem. Tapossa el a nyomorulat, ki a szégyen bánat 's maga megvetése által eltépve Felsőged lábainál mászkál. 15

KIRÁLYNÉ Boldogtalan! mit fogok hallani! 20

EBOLI Világosság Angyala! nagy és mennyei lélek! Még nem ismeri, még nem sejdíti az ördögöt, kire oly szeretettel mosolyog. Tanulja meg, ma ismerni – én – én voltam a tolvaj, ki Felsőgedet meglopta.

[111r] KIRÁLYNÉ A Herczegné? 25

EBOLI S ki azon leveleket a Királynak adtam.

KIRÁLYNÉ A Herczegné, Eboli? –

EBOLI S a kimertem – Felsőgedet vádolni.

KIRÁLYNÉ S Eboli – Eboli tehette volna azt?

EBOLI Bosszu – szerelem – düh – En gyülöltem Felsőgedet 's szerettem az Infanst. 30

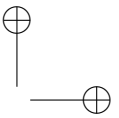
KIRÁLYNÉ Mivel ötet szerette?

EBOLI Mivel megvalottam azt nekí, s nem viszanozta szerelmem.

KIRÁLYNÉ *halgatás utan.* O, most-most nyilvánodik kí minden előttem! – Aljon fel! Szerette ötet – én már megbocsátottam. Már elvan felejtve. Aljon fel!

12 hogy nyugalmasabban] <csende> nyugalmasabban

16 Mi a] Mi<n>

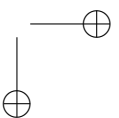
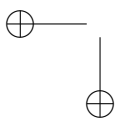
- EBOLI Nem! nem! Még egy borzaszto vallomás van hátra. Nem
előbb, nagy Királyném –
- 5 KIRÁLYNÉ *figyelmesebben*. Mit kell még hallanom? Szoljon –
EBOLI A Király... elcsábítás – O, de Felsőged elfordítja tekintetét. –
Olvasom arczáján [111v] megvettetésem. Az álnokságot, melyet
Felsőgedre akartam bizonyítani – magam tettem. (*égő arczáját*
mélyen lesüti. – *A Királyné elmenyen. Hosszas pauza. Nehány*
10 *minuták mulva kijön Olivarez azon Kabinetbol melybe a Királyné*
ment, s Ebolit még előbbi helyezetében találja; némán közeledik
hozzája; Eboli felreppen s hogy a Királynét többé nem látja, mint
egy eszelős felsikolt)

Huszdik Jelenés

- 15 Olivarez, Eboli

- EBOLI O Istenem, elhagyott! Már most minden oda!
OLIVAREZ *közelebb lépén*. Eboli, Herczegné –
EBOLI Ah, tudom miért jön. A Királyné küldi, hogy ítéletem ki-
mondja – o, siessen vele –
- 20 OLIVAREZ Parancsolatom van, hogy a Herczegné keresztjét s kolcsát
által vegyem.
EBOLI *levészen nyakából egy arany Rend-keresztet, s által adja*. Még
is talám meengedettik még egyszer hogy legjobb Királyném ke-
zeit megcsokolhassam
- 25 [112r] OLIVAREZ A Szent Maria Klastromában megmondják, mí vé-
geztetett a Herczegné iránt –
EBOLI *lecsordulo könnyei közt*. Oh, jaj, nem láthatom meg többé
tehát a Királynét?
OLIVAREZ *megöleli, elfordított arczával*. Eljen szerencsésen (*elme-*
30 *nyen.*)
Eboli egész a Kabinet ajtajáig követi Olivarezt, mely mindjárt
bezáródik. Nehány minutáig néman s mozdulatlan marad az ajtó

17 Eboli] <Kedves> Eboli,
29–30 (*elmenyen.*)] *emend.*)

előtt térdén, azután felugrik s arczáját eltakarva kiszalad.

Huszzonegyedik Jelenés
A Királyné s Marquis Posa

KIRÁLYNÉ Ah, végre Marquis! Szerencse, hogy jön.
MARQUIS *haloványan, elfordult 's zavarodott ábrázattal, s ezen egész* 5
jelenés alatt, nagy és mély megilletődéssel. Egyedül vagyon Felsé-
ged? Nem halgatodzhatik e valaki a közelebbi szobában?
[112v] KIRÁLYNÉ Senki sem, de miért? Mit hoz a Marquis? (*figyel-*
mesebben rátekintve rettenve lép vissza) S így egészen elváltozva!
Mi lelte! Eljleszt a Marquis – minden vonási elvannak fordulva 10
mint egy haldoklonak –
MARQUIS Hihetőleg, már tudja Felséged –
KIRÁLYNÉ Hogy Károly fogságba tétetett, s a Marquis által, a mint
mondják – S csak ugyan valo e? Ezt a Marquison kívül senkinek
nem akarom hinni – 15
MARQUIS Valo
KIRÁLYNÉ A Marquis által?
MARQUIS Altalam
KIRÁLYNÉ *kétséges pillantatokkal szemlélve őtet.* Becsülöm a Mar-
quis tetteit; akkor is ha meg nem foghatom – De most az egyszer 20
engedjen meg a tünődő Aszonynak. Félek hogy merész játékot
játsszik.
MARQUIS Elvesztettem.
KIRÁLYNÉ Mennyei Isten!

1 felugrik] emend. felugrig

2–3 Huszonegyedik...Posa] A királyné és Posa jelentével folytatódik a Q²:
Ein und zwanzigste Scene. Die Königin. Marquis Posa. Hiányzik a Q²-ből a
Q¹-ben következő két jelent. A 22. jelenetben a királyné és Olivarez beszél-
get, és a 23. jelenetben a királyné és Alba, Domingo beszélgetése olvasható:
Q¹: *Zwei und zwanzigster Auftritt. Die Königin und die Herzogin von Oli-*
varez. [...] Drei und zwanzigster Auftritt. Die Königin. Alba. Domingo. A
Q¹ 24. jelenete és a Q² 21. jelenete ismét azonos. Q¹: *Vier und zwanzigster*
Auftritt. Die Königin. Marquis Posa. Q²: *Ein und zwanzigste Scene. Die*
Königin. Marquis von Posa.

MARQUIS Legyen nyugodt Felséges Aszonyom. Király iránt már gondoskodtam. A játék csak részemről veszett el.

[113r] KIRÁLYNÉ Mit hallandok, Istenem!

MARQUIS Mert ki, ki mondta, hogy egy kétséges koczkára mindent
5 – mindent feltegyek? Oly merészen, oly vakmerőn játszani az
éggel! Mert ki az az ember, ki azzal dicselkedni mer, hogy a Sors
nehéz evezőjét kormányozni tudja, 's még is mindentudo ne le-
gyen? – O, ez méltán van? – De miért most magamtól? A pil-
lantat drága, mint egy élete! 'S ki tudja, ha valyon a Bíró sanyaru
10 kezéből, nem az utolsó cseppek cseppennek e reám nézve?

KIRÁLYNÉ A Bíró kezéből? ... Mely innepi hang ez! – Meg nem
foghatom mit jelentsen e beszéd, még is megrettent –

MARQUIS Károly megvan mentve. Akár mi áron is, az mind egy!
De csak mára van. Kímélje meg az időt. Még ez éjjenn el kell
15 hagynia Madridot.

KIRÁLYNÉ Még ez éjjen?

MARQUIS A rendelések megvannak. Azon Karthäuserék Klastromá-
ban, mely egy idő ortal [113v] barátságunk menedék helye volt,
várja a Posta. Itt, e Válto-czédulákba van mind, a mit a szerencse
20 adott nékem az életbe. A mi hijjok van még, potolja ki Felséged.
Sok volna még szívemben, még sok a mit Károlyomnak tudni kell,
de megakadályozhatna az idő hogy neki személyesen mindent el-
beszélhessek. Felséged beszéll ma este vele, s azért folyamodtam
ide –

25 KIRÁLYNÉ Nyugalmam szeretetéért, Marquis, fejtse ki magát vilá-
gosabban – ne ezen borzaszto mesékben. Mi történt?

MARQUIS Még egy nevezetes vallomásom van – s azt a Felséged ke-
zei közzé teszem be – Engem oly szerencse talált, mely csak ke-
veseknek jutott: én egy Király fiát szerettem. Szívem csak egyet-

9 valyon a Bíró] a <sanyaru kezu> Bíró

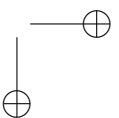
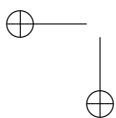
11 Meg nem] Meg<ne>

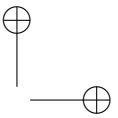
20–21 Felséged. Sok] Felséged<et>.

28 Engem oly] *in. marg.* -gem oly

17–18 Klastromában] A karthauziak kolostorában.

26 mesékben] Q¹: *Räthseln*. Jelentése: rejtélyekben, rejtélyes szavakkal.

lennek szentelve, magába ölelte az egész világot! – Karlosom
lelkébe millioknak teremték paradicsomot... Oh, az én álmaim
szépek voltak! – De tetszik a Végezetnek, engem még ideje előtt
kiszolítani ültetményim közül. Majd nem lesz Rodrigoja. A bar-
rát megszünik a szeretettbe. Itt – itt, e szent oltárra, Királynéja
szívébe teszem le utolsó drága hagyományom. Itt találja meg, ha
majd én nem leszek többé. (*elfordul, könnyek fojtják el szavát*) 5
[114r] KIRÁLYNÉ Ezek egy haldokló szavai. Mind ezek azt hiszem
csak vére felgyulása következési voltak, vagy van e értelem e
szokban? 10
MARQUIS *igyekezett rendbe szedni magát, már álhatatosabb hangon.*
Mondja meg Karlosnak, hogy emlékezzék az esküvésről, melyet
fellengző szebb napjainkban a megosztott ostyára esküdtünk. En
a magamét megtettem, hív maradva hozzája mind halálíg. Most
már rajta a sor, hogy ő is a magáét – 15
KIRÁLYNÉ Halálíg?
MARQUIS Tegye valova – o, mondja meg neki Felsőged, tegye valo-
vá az ideált, a merész ideálját egy új statusnak, barátságunk isteni
szülemenyjét. Fogja ő legelől hozzája a darabos márványhoz. Ha
bévégezheti e, vagy eldől alatta, ne gondoljon vele! csak hogy 20
fogjon hozzája. Majd századok elrepülte után, a Végzet megint
egy oly Király fiat, mint ő, s mint az övé, oly thronuson fog tá-
masztani, 's új kedvességét, oly lelkesedésre fogja gyujtani, mint
ötet. Mondja meg nekie, hogy ifjui álmait tiszteletbe tartsa ha
férfi lesz; hogy ne nyissa fel a gyengéd mennyei virág kebelét a 25
kérdékény Jozanabb ész megölő férgének – hogy ne tántorod-

3 voltak] *emend.* volt

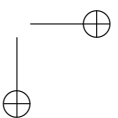
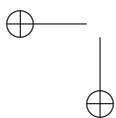
20 alatta, ne] <neki> ne

21–22 megint egy] egy

25 a gyengéd] <keseny> gyengéd

26 kérdékény Jozanabb ész] A *Jozanabb* és a tisztázatkor törölt *Lelkesed*
mellé *in marg.* kétszer ugyanaz a bekeretezett megjegyzés BFS tollából:
nagyal írja.

6 hagyományom] Q¹: *Vermächtniß*. Jelentése: hagyaték.

jon meg, ha a por Bölcsesség az entuziasmast, az égnek leányát,
kaczagásnak ki teszi. [114v] Előre meg mondtam ezt neki.

KIRÁLYNÉ Hogyann Marquis? s mire vezeti –

MARQUIS S mondja meg neki Felséged, hogy az emberek boldogsá-
gát lelkére kötöm, 's hogy ezt tőle haldokolva kívánom – s nagy
5 jussom van ezt kívánhatni! Rajtam álott volna, ezen országok fe-
lett egy uj hajnalt virrasztani fel. A Király nekem ajándékozta
szívét – fiának nevezett. Pecsétjei kezemnél vannak, s Albainak
vége. (*elhalgat, s néhány pillantatig halgatva szemléli a Királynét*)
10 Felséged sír – O, ismerem ezen könnyeket, szép lélek! az öröm
hullongatja ezeket, De a mi elmúlt, elmúlt! Károly vagy én: a vá-
lasztás hirtelen 's rettenetes vala. Egyikünknek veszni kelle – s
én inkább, – Ne kívánjon többet tudni.

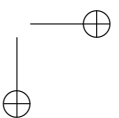
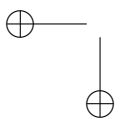
KIRÁLYNÉ Most már – most kezdem megérteni a Marquist. Szeren-
csétlen, mit cselekedett!
15

MARQUIS Két rövid estvéli orácskát áldoztam fel, hogy egy szép nyá-
ri napot megmentsek. A Királyt megvédtem, s mi is lehetnék
én neki? – Ez elaszott földbe nem nyilhat a rozsán is többet. –
Kiolcsak egy közelítő reményjel teli tavaszt, hogy annak árrán
20 az északon egy lágy meleg napvilagot mesterkéljek ele? [115r]
Szelidítsem e, egy elfáradt Tyrannusnak utolso sujtolásait a szá-
zad szabadságának veszélyezésével? Hiu dicsőség! Europa sorsa
megérik nagy barátom lelkében, hozzája utasítom spanyol orszá-
got – vérezzen addig Filep kezében! – De jaj! jaj nekem s neki is,
25 ha meg kellene bánnom, s ha talám a roszbab félt választottam! s
elhibáztam a sors megintésit! – De nem, nem, ismerem én Káro-
lyomot, az nem fog történni – s ezért kezesem Felséged. (*elhalga-
tás után*) Láttam csirázni szerelmét, láttam hogy e szerencsétlen
gerjedelem gyökeret vér szívében – akkor még hatalmamba volt
30 kírtani azt, de nem tettem. S öt neveltem, mert az én elnézé-
sem szerént nem volt szerencsétlen. A világ másként ítélné; de
én ezt nem bánom meg; szívem nem vádol. En életet láték, hol
más halált. – E reménytelennek látszo lángbol korán kiismer-

1 az entuziasmast,] <Lelkesed> entuziasmas,

1–2 leányát, kaczagásnak] <nev> kaczagának

29 hatalmamba] *ante.corr.* hatalmába

tem a reménynek egy arany sugárát. – En e gerjedelmet a főbb
tökéletesbe akartam emelni, hogy e nemes királyi csirát, melyet
ember korok alig fejthetnek ki, a szerelem hirtelen tavassza siet-
tesse gyümölcsözni. Virtussának e hatos nap melegével kell vala
megérni. A magosabb szépségre akartam [115v] emelni: s mikor
a halandóság megtagadott tőlem valamely képet, a nyelv szokot –
akkor ezen szerelemre utasítottam őtet; s egész szorgalmam arra
célzott, hogy szerelmét neki megmagyarázzam.

KIRÁLYNÉ A Marquist annyira elfoglalta barátja, hogy rolam el is
felejtkezik. Azt hitte e valóban, hogy minden aszonyiságon feljül
vagyok, midőn engem az ő Angyalává tett, s neki a virtust adta
fegyverül? Azt nem gondolta meg, mire legyen kitéve szívünk,
ha ily névvel indulatot nemesítünk.

MARQUIS Minden Aszonyé ki lett volna téve, csak egyé nem. Ezért
felelek. Vagy pirulhatott volna e Felsőged egy a legnemesebb ger-
jedelmeknek a virtusnak teremtő néjévé lenni. Mi a gondja Filep
Királynak arra, ha ő megdicsőítése az Eskurialba, az előtte álló
Festőbe a halhatatlanság lángját lobbantja fel? Valyon az édes
harmonia, mely egy lantban szunyad a süket füllel néző megvá-
sárolé e? Megvásárolta ugyan a juszt, azt darabokra is törhetni,
de nem a mesterséget, abból az égi hangot kicsalhatni, 's az ének
gyönyörjébe olvadozni. A valóság a Bölcsért, a szépség az érző
szívért teremtetett. Ezek egymásért vannak. Ezen hirtelen egy
gyáva előítélet [116r] is le nem rontja. Igerje meg Felsőged, hogy
Karlóst örökkösen szeretni fogja, hogy emberi félelem, s hibás
nagyság, s hiu megtagadás által meg nem tántorítva, változhat-
lanul s örökkesen szeretni fogja őtet. Megígéri e ezt nekem? –
Királyné – megígéri e ezt hitére?

KIRÁLYNÉ Igérem, hogy szívem lesz egyedül s örökre szerelmem
ítélő Bírāja.

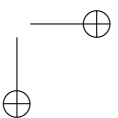
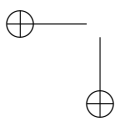
MARQUIS Most már nyugodva halok meg. – Munkám bévégeztem.
(a Királynéhoz hajolván, menni akar)

7 akkor ezen] <sze> ezen

23 Ezek egymásért] Ezek<et>

32 a Királynéhoz] (<meg> a

4 hatos] Q¹: *kräftig*. Jelentése: tűző nap.

KIRÁLYNÉ *halgatva követi szemivel.* A Marquis menyen – a nélkül
hogy megmondani – mikor – s menyi idő múlva – látjuk egy-
mást?

MARQUIS *visza tér, ábrázatját eltakarva.* Bizonyosan! meglátjuk
5 egymást ismét!

KIRÁLYNÉ Ertettem Posa – igen jól értettem – Miért cselekvé ezt
velem?

MARQUIS En, vagy Ő.

KIRÁLYNÉ Nem, nem! A Marquis csak önként [116v] vetette rá ma-
10 gát ezen tetre, melyet Felségesnek nevez. Ne tagadja, én ismerem
a Marquist, rég vágyott erre. Ha ezer szívek repednek is, mi
gondja arra, ha büszkeségének hízelkedve van. O most – most
kezdem érteni. A Marquis csak a Csudáltatást ohajtotta

MARQUIS *megütödvé, magában.* Nem! Már erre nem voltam elké-
15 szülve.

KIRÁLYNÉ *kevés halgatás után.* Marquis, nem lehetséges e semmi
szabadulás?

MARQUIS Nem.

KIRÁLYNÉ Nem? Gondolja meg joll. Nem lehet e? Altalam sem e?

20 MARQUIS Felséged által sem.

KIRÁLYNÉ A Marquis engem csak félignyire ismer – nekem van bá-
torságom.

MARQUIS Azt tudom.

KIRÁLYNÉ S nincs semmi szabadulás?

25 MARQUIS Nincs.

KIRÁLYNÉ *eltávozva tőle, eltakarja ábrázatját.* Menjen Marquis! En
egy embert sem becsülök többé.

MARQUIS *mély megindulások közt le borulva a Királyné előtt.* Ki-
rályné! – O Istenem! Az élet csak ugyan szép! (*hirtelen felkél s*
30 *elmenyen. A Királyné is Kabinetjába megy*)

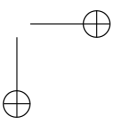
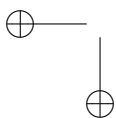
[117r]

Huszonkettődik Jelenés

4–5 meglátjuk egymást ismét!] Jelentése: találkozunk a túlvilágon.

206.32–207.1 Huszonkettődik Jelenés

A Király Előszobája] Innentől ismét azonosak a Q¹ és a Q² jelentei elté-

A Király Előszobája

Alba és Domingo, *halgatva járkálnak egy mástól külön válva.*
Lerma, *jön a Király Szobájából, későbbre Don Raymond Taxis*

LERMA Nem jelent meg még a Marquis?

ALBA Még nem.

5

Lerma megint bé akar menni.

DON RAYMOND TAXIS *belépvén.* Grof Lerma, jelentsen bé engem.

LERMA A Király most senkivel sem akar beszélni.

TAXIS Mondja meg, hogy beszélnem kell – hogy ö Felségét nagyon
illeti. Siessen. Nem szenvedhet haladékot.

10

Lerma bémenyen a Kabinetbe.

ALBA *Taxishoz lépve.* Kedves Taxis, szoktassa magát türedelemhez;
a Királlyal nem beszélhet.

TAXIS Nem? S miért?

ALBA A Chavalier Posanal kellett volna erre az en[117v]gedelmet
kinyerni, ki a fiut és az Atyját fogjává tette.

15

TAXIS Posa? Epen jo. Epen ettől vettem ezen levelet.

ALBA Levelet? Micsoda levelet?

TAXIS Melyet mindjárt Brüsszelbe akart küldetni.

ALBA *figyelmesebben.* Brüsszelbe?

20

TAXIS S a melyet a Királyhoz hozok.

ALBA Brüsszelbe? Halotta e, Kaplan? Brüsszelbe!

DOMINGO *odalép.* Ez igen gyanus

TAXIS S milyen rebegéssel, milyen tünődve ajánlotta nekem.

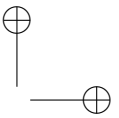
DOMINGO Tünődve? Ugy!

25

ALBA Kinek szoll?

TAXIS Az Oranieni Herczeg Nassau Wilhelmnek.

rő számozással. Q¹: *Vorzimmer des Königs. Fünf und zwanzigster Auftritt.*
Herzog von Alba und Domingo gehen stillschweigend und abgesondert auf
und nieder. Graf Lerma kommt aus dem Kabinet des Königs, alsdann Dom
Raimond Taxis, der Oberpostmeister. Q²: Zwey und zwanzigste Scene. *Vor-*
zimmer des Königs. Herzog von Alba und Domingo gehen stillschweigend und
abgesondert auf und nieder. Graf Lerma kommt aus dem Kabinet des Königs,
alsdann Dom Raimond Taxis, der Oberpostmeister.

ALBA Wilhelmnek? Káplán, ez árulás!

DOMINGO S mi is lehetne egyéb? Mindjárt a Király kezébe kell adni.

Mely nagy dicséretére szolgál, érdemes férfi, Királyja szolgálatjában ily pontos eljárása!

5 TAXIS Tisztelendő Uram, én csak kötelességem tettem.

ALBA Igen jól tette.

[118r] LERMA *a Kabinetből jön Taxishoz.* A Király beszélni akar az

Urral (*Taxis bemenyen*) Még nincs a Marquis?

DOMINGO Mindenütt keresik.

10 ALBA Valóban, ritka és különös! A Korona Herczeg status foglya, s maga a Király sem tudja miért!

DOMINGO Még csak számot adni sem jött el.

ALBA S hogy vette ezt a Király?

LERMA A Király még egy szót sem szollott.

15 *A Kabinetbe lárma hallik.*

ALBA Mi vala az? Csendesend.

TAXIS *kilépvén.* Grof Lerma! (*mind ketten bemennek*)

ALBA *Domingohoz.* Mi történik itt?

20 DOMINGO A retteget ezen hangjával. Ha az elfogott levél? Nem sejdíték jót, Herczeg.

ALBA Lermat hivatja! pedig tudnia kell, hogy mű is az elő szobába vagyunk.

DOMINGO Eltöltek a mű napjaink!

ALBA Nem a vagyok e itt többé, ki előtt minden ajtok megnyíltak?

25 Mint meg változott minden körülményem – mely idegen –

[118v] DOMINGO *lassan a Kabinet ajtajához közelget, s leselkedik.*

Haljunk csak!

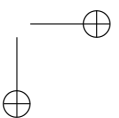
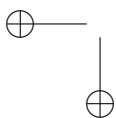
ALBA Minden halgat. Hallik a lélekzet vétel is

DOMINGO A kettős tapeta elveszi a hangot.

30 ALBA Félre! jönek.

DOMINGO Oly aggodasba vagyok, mint ha ezen ora alatt nagy sorsvetés esnék.

Huszonharmadik Jelenés

Herczeg Farneze. FERIA. Medina Sidonia. Előbbiek 's más Grandok.

FARNEZE Lehet a Királyal beszélteni?

ALBA Nem.

FARNESE Nem? Ki van nála?

FERIA Kétségkívül Marquis Posa.

5

ALBA Ő most váratik.

FARNEZE Most érkezünk Saragossából. Egész Madridot félelem futja el. Valo e csak ugyan?

DOMINGO Fájdalom, való.

FARNEZE Valo? S a Maltheser által fogattatott el?

10

ALBA Ugy van.

FARNEZE Miért? Mi történt?

[119r] ALBA Miért? Azt csak ő Felsege s Marquis Posa tudja.

FARNEZE Az Ország Cortesseinek egybe hívása nélkül?

FERIA Jaj annak, ki részes e status megbántásba.

15

MED. SIDONIA En is azt mondom.

A TÖBB GRANDOK Mi is minnyján.

ALBA Ki jö velem a Kabinetbe? En minjárt a Király lábaihoz borulok.

LERMA *kirohanván a Kabinetből.* Herczeg Alba!

DOMINGO Végre! Isten dicsértessék.

20

Alba bemenyen.

LERMA *alig lélegzelve.* Ha a Marquis jön, a Király nincs magára.

Hívatni fogja ötet –

DOMINGO *Lermához, azonba hogy a többiek is kíváncsilag körüllegyűlnek.* Mi történt? A Grof halovány mint egy holt.

25

LERMA *akar menni.* Egy rettenetes dolog!

FERIA FERNEZE De mi?

MED. SIDONIA Mit csinál a Király?

DOMINGO Rettenetes dolog? De mi?

LERMA A Király sírt.

30

7 Saragossából] Aragónia tartomány székhelye Zaragoza.

14 Cortesseinek] Q¹: *Kortes.* Jelentése: spanyol törvényhozó testület.

15 status megbántásba] Q¹: *Staatsverletzung.* Jelentése itt: a spanyol királyi törvények megsértése.

MINNYÁJON *megdöbbsent bámulással*. A Király sírt? csengetés hallik
a Kabinetbe. Lerma elmenyen
[119v] DOMINGO *Lerma utánn, vissza akarván őtet vonni*. Grof, még
egy szot – Elment. S mi itt állunk álmélkodva.

5 Huszonnegyedik Jelenés.
Eboli. Elébbiek

Eboli *sietve, magán kívül*. Hol a Király? Hol van? Beszélnem kell
vele (*Feriahoz*) Herczeg, vezessen hozzá.

FERIA A Király most el van foglalva. Senki nem beszélhet vele.

10 EBOLI Talám már ír alája a rettenetes ítéletnek? Megvan csalatva.
En megbízonyítom, megvan csalatva.

DOMINGO *távolról int Ebolinak*. Eboli Herczegné!

EBOLI *Domingohoz lépve*. Itt van Atyaságod is? Epen jo. Epen Tisz-
teletendre van szükségem. Jöjjön s bizonyítsa, hogy igazat mon-
15 dok. (*kezét fogja s be akarja magával vonni a Kabinetbe*)

DOMINGO En? Eszén van e a Herczegne?

FERIA Maradjon a Herczegné, a Király most nem halgathatja meg.

[120r] EBOLI Meg kell engem halgatni. Az igasságot meg kell hal-
gatnia – az igasságot! ha még tizszer Isten volna is.

20 DOMINGO Maradjon hátra, a Herczegné mindent koczkára teszen,
maradjon!

EBOLI Pap, reszkess bálványod haragja előtt! Nekem nincs többé
semmi elveszteni valam. (*a mint a Kabinetbe akar menni, kirohan
Alba*)

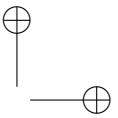
25 ALBA *szemei ragyognak, lépései triumphlisok; Domingohoz megy s
megöleli*. Tartson minden templomba Te Deumot. Mienk a győ-
zedelem

DOMINGO Miénk?

ALBA *Domingohoz, és a több Grandokhoz*. Most már bémehet Tisz-

25 *szemei ragyognak,*] <szikra> ragyognak,

25 *triumphlisok*] triumphlisok. Q¹: *Triumph ist in*. Jelentése: győzedelmes.
26 Te Deumot] Q¹: *Te Deum laudamus*, a Szentháromságot dicsőítő imádság.

teleted. Az Urak pedig tőlem tovább fogják hallani.

[120v] ÖTÖDIK FELVONÁS.

Szoba a Királyi palotába, vas rostélyos ajtó által egy nagy Szálától
elválasztva, melyben Strázsák járnak.

Első Jelenés

5

Karlos. Marquis Posa.

Karlos egy asztal mellett ül, fejét karjára hajtotta mintha
szűnyodnék. A szoba hátulsó részében Tisztek járnak, kik vele
bévannak zárva. Marquis Posa bójön, a nélkül hogy Karlos
észrevenné, beszéll lassan a Tisztekkel, kik azonnal eltávoznak.

10

Közel menyen Karloshoz, s egy ideig halgatva 's szomoruan
szemléli, végre egy mozdulást teszen, mely Karlost bódulásából
felébreszti. Karlos feláll, észreveszi a Marquist s megdöbbenve
visszarogy, azután egy ideig merevedett szemekkel nézi s
homlokát általfogja, mintha valamire akarna emlékezni.

15

— POSA En vagyok Károly.

KARLOS, *kezét nyujtva*. 'S te még eljössz is hozzám? E még is csak
ugyan szép tőled.

POSA Ugy gondoltam, hogy itt szükséged lehet barátodra.

[122v] KARLOS Igazán? Gondoltad azt valoban? Ladd, azon örven-
dek kimondhatlanul örvendek. O tudtam én, hogy jo maradtál
hozzám.

20

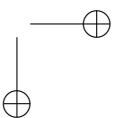
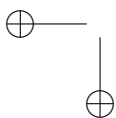
POSA Meg is érdemlettem azt tőled.

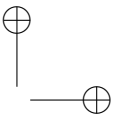
KARLOS Ugy e bár? O mi még egészen értjük egymást. Ládd így
szeretem én. Ez a kímélés ez a szelídség illik a nagy lelkekhez

25

5 Első Jelenés] Ötödik felvonás. 121 recto és 121 verso üres a kéziratban.
Majd újra kezdi a felvonás fordítását, kisebb változtatással az első válto-
zathoz képest, mely így szerepel: ÖTÖDIK FELVONÁS. / Szoba a királyi
palotába, vasrostélyos ajtóval elzárva egy nagy elő szobától, melyben strá-
zsák járnak. / - / Első Jelenés
17 hozzám] *emend.* házzám

3 egy nagy Szálától] Q¹: *von einem großen Vorhofe*. Jelentése: nagyobb
előtértől.

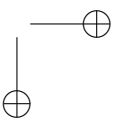
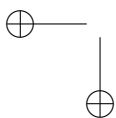

- mint én és te. Ambár kívánságim némelyike jusztalan s méltalan volt is, meg kell-e azért a méltokat is tőlem tagadnod? Sanyaru lehet a virtus de emberiségtelen soha nem. Mit tehetek rola, ha kötelességed öröömim megfojtják? Tudod már, mi nem tehetünk arrol – – de szánakodhatsz rajtam mindég.
- 5 POSA Károly, félre értesz! Méltatlan nem voltam hozzád soha.
KARLOS En igen hozzád.
POSA Hagyj szolnom Károly; a mit tőlem halanod kell sok, időnk pedig kevés.
- 10 KARLOS Hagyjuk hát annyiba. Hiszem hogy sokadba került ez neked; egészen képzem hogy vérzett szelid szíved, midön áldozatod az oltárra késztetted.
- [123r] POSA Károly, hogy érted ezt?
KARLOS Te magad már most bevégzed, a mit nekem kellett volna 's nem tehettem. Felfogod az arany napokot hozni a Spanyoloknak, melyet hiába vártak volna tőlem. En oda vagyok már, örökre oda! Ezt által láttad Te. O ezen emészto szerelem lelkemnek minden ifju vírulmányait visszahozhatlanul lezuzta! Nagy reményidnek megvagyok halva. – Gondviselés vagy történet a Királyhoz visznek téged – csak titkaimba került s a Király tiéd lett – te még az ő Angyala lehetsz. Reám nézve nincs többé szabadulás – talám Spanyol országra van. Ah, semmi sem kárhoztatásra méltó ebbe, – semmi – semmi sem, csak az én képtelen elvakulásom – hogy te oly nagy is vagy mint érzékeny.
- 25 POSA *mély bámulásbol térve magához.* Már ezt nem láttam volt előre – ezt mond, hogy egy barát nagy lelküsege feszegetőbb lehet, mint az én mindenekre kiterjedő gondosságom. Minden munkám oda van – szívedről elfelejtkeztem volt.
- 30 KARLOS De még is, ha lehetséges lett volna tőled, s az Anyám megkímélted volna ezen csapástol – O, az igen [123v] nagyon köszöném neked. Nem elég voltam e én egyedül, neki kellett a második

3–5 Mit...mindég] Q¹ lehet a szövegrész forrása: *Ich kann ja nicht dafür, / daß Deine Pflichten meine Freuden würgen. / Du weißt's, wir können nicht dafür – Beweinen / kannst Du mich immer* – A Q² változata ebben a négy sorban eltér.

19 történet] Q¹: *Zufall*. Jelentése: véletlen.

áldozatnak lenni? De hagyuk azt – nem terhellek szemrehányásokkal. – különben is, mít érdekelt téged a Királyné? Szeretted e ötöt? Kérdezhetted e sanyaru virtusod szerelmem kicsínkés gondoskodását? Engedj meg – méltatlan voltam.

POSA Az vagy. De nem ezen szemrehányásért. Ha egyet megérdemlenék, meg mindeniket – s akkor nem álanék így előtted (*eléveszi a Karlos Portefeuillejet*) Itt van a levelekből egy néhány, melyeket gondviselésemre bízál volt. Vedd magadhoz.

KARLOS *elbámulva tekinget most a levelekre, majd Posara.* Hogyann

POSA Visszaadom ismét, mivel nálad ezután inkább bátorságba lesznek – mint nálam.

KARLOS Mit? S nem olvasta hát a Király? S nem is láttad?

POSA Ezen leveleket?

KARLOS S nem mutattad mind meg?

POSA Ki mondta, hogy egyet is megmutattam?

[124r] KARLOS *felette elbámulva.* Lehetséges e? Grof Lerma –

POSA Ő mondta ezt neked? Ugy van! – Most már, most minden kifejlik előttem. De ki láthatta ezt is előre! Lerma tehát? Ezen ember nem szokott hazudni. Ugy van, a több levelek a Királynál vannak. –

KARLOS *soká szótalan álmétkodással szemlélve Posat.* De miért vagyok hát én itt?

POSA Gondosságból, hogy ha talám másodszor is próbálnád egy Ebolit választani meghittednek.

KARLOS *mint egy álomból felebredve.* Ha! végre már – most már látom – most már minden kifejlik!

POSA *az ajtóhoz menend.* Ki jön?

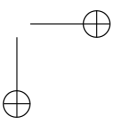
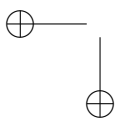
Második Jelenés

Alba. Előbbiek.

ALBA *tisztelet adásal közelítt Karloshoz, Posának ezen egész Jelenet alatt hátat fordítva.* A Herczeg szabad. A Király küld ezt tudatnom Herczegségeddel.

1–2 szemrehányásokkal] *emend.* szemrehányokkal

10 bátorságba] Q¹: *sich'rer.* Jelentése: biztonságba.

KARLOS *mindeniket álmétkodással szemlélve*. Elfognak s szabadon bocsátatom, a nélkül, hogy egyiket is tudnám miért.

[124v] ALBA Amennyire tudom, elhibázásból – melyre egy Csaló tévesztette a Monarchát.

5 KARLOS Csak ugyan a Király parancsolatjából vagyok itt?

ALBA Igen is – Ő Felsege elhibázása miatt.

KARLOS Azt sajnálom. – De ha a Király hibázik, a Királyt illeti maga személyében megjobbitani a hibát (*Posara tekint, s Alba iránt büszke megvetését veszi észre*) En a Don Filep fia vagyok, látom a csufondárosság s rágalom szemeit rajtam. A mit ő Felsege kötelességből teszen, nem akarom hogy tessék, mintha kegyelmének köszönném. Különben kész vagyok a Cortesek ítélő széke eleibe is álni – Kardom nem fogadom el ezen kezektől.

10 ALBA A Király nem fogja ezen méltó kívánságot megtagadni; ha megengedi Herczegeged, hogy hozzája kövessem – –

15 KARLOS En itt maradok; míg a Király vagy Madridja ezen tömlöczből kiveszen. Vigye meg ezen feleletem.

Alba elemenyen. Még egy ideig a tornaczba mulat s parancsolatokat látszik kiosztani

20

Harmadik Jelenés
Karlos és Marquis Posa.

[125r] KARLOS, *minekutánna Alba elmént, várakozás s bámulástól elfogodva*. De mi ez? Fejtsd meg. Nem vagy tehát Minister?

POSA Voltam, a mint látod. (*elfogodott érzésel Karloshoz közelítve*)

25 O Károly, már hatott. Megvan már. Már megvan. Áldassék a Mindenhatóság érte, ki meglenni engedte.

KARLOS Megvan? De mí? Nem értelek.

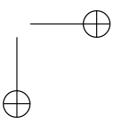
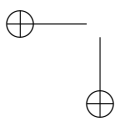
POSA, *kezét megfogva*. Megvagy mentve Károly – szabad vagy – s én – (*elakad*)

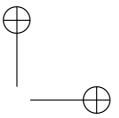
30 KARLOS Es te?

POSA Es en – szívemhez öllelek életembe legelsöbben egész teljes

12 Cortesek] Q¹: *Kortes*. Jelentése: spanyol törvényhozó testület.

18 *parancsolatokat*] Feltehetően Posa lelövetését parancsolja meg.

jussal; ez én mindenemmel – mindennel vásároltam meg, a mi kedves előttem. O Károly, mely édes, mely felséges e pillantat! Most megvagyok magammal elégedve.

KARLOS Mely hírtelen elváltozása minden vonásidnak! Igy soha nem láttalak. Büszkébben dagad mejjed 's szemeid szikráznak. 5

POSA A bételjesedés öröme. Pályámnak vége, most már rajtad a sor a tiéd megfutni. El kell válnunk Károly. Ne ijedj meg. O légy férfi! A mit hallandsz Károly, ígérd meg, hogy nem fogod az elválást, a nagy [125v] lelkekhez nem illő határtalan fájdalommal nekem terhesíteni. Elvesztesz engem Károly – sok évekig el – a boldok ezt örökkének mondják. (*Karlos visszavonja kezét merevedve nézi Posát 's nem felel*) Légy férfi. En igen nagyon számláltam erős karakteredre; nem kerülhettem el, hogy ezen aggodalmas orát veled ne töltssem, melyet borzadással Utolsonak neveznek. S örvendek ezen Károly. Jere ülünk – egészen elfáradtam 's lankadt vagyok. (*közel helyhezi magát Karloshoz, kí még mindég mély boldulásban van, 's akaratja nélkül hadja magát a székre vonatni*) Hol vagy? Nem felelsz? – Rövid leszek beszédemmel: Azután valo nap, hogy utoljára láttuk egymást a Karthäusereknél, hivatott a Király. Következését tudod már, tudja egész Madrid. De azt nem tudod, hogy titkod előtte elvult árulva, hogy a Királyné Schatullejába talált levelek reád bizonyítottak; hogy ezt a Király szájából halottam s neki meghittje voltam (*elhalgat, Karlostol feleletet várva, de ő tovább is szotlan marad*) Igaz Károly, tulajdon ajakimmal szegtem meg hitem. En magam vezéreltem a Complotot, mely vesztedre forralt. Igen nyilvános volt már a tett. Késő vala abból téged kimenteni. A Király boszujának tenni kí magam, még csak ebbe volt reményem – s így levék ellenséged, hogy annal inkább szolgálhassak neked... De te nem halgatsz reám?

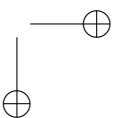
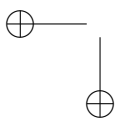
[126r] KARLOS Hallom. Csak tovább, tovább! 30

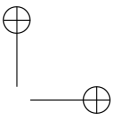
POSA Eddig még hibátlan vagyok. De majd elárulnak az új királyi kegyelem sugári. A hír, a mint előre elláttam volt, hozzád igaz. Azonban én hibás szeretettől elszédítve, megvakulva a büsz-

1 mi] *in marg.* mi

14 Utolsonak] *in marg.* bekeretezett megjegyzés: *nagyal írja.*

33 én hibás] <egy> hibás

ke eltévedéstől, hogy nálad nélkül végezzem el a merész próbát,
elrejttem a barátság előtt veszedelmes titkom. Ez volt a nagy elsi-
etés, tudom, hogy nagyon hibáztam – hogy bizakodásom vakme-
rő volt; de engedj meg, ez a te barátságod örökkévalóságán volt
5 fundálva (*ismét elhalgat; Karlos bodulásából eleven indulatokba
jön*) A mitől féltem, megtörtént. Koholt veszélyekkel rémítenek
el téged. A Királyné vérében – a viszhangzó palota remegése –
Lerma szerencsétlen készsége – s végre, előtted megfoghatlan el-
némulásom, s minden megtámodja szived; te tántorogsz, elvesz-
10 tettnek hiszel engem. De még is nemesebb léven, hogy sem bará-
tód hívségébe gyanakodj, nagysággal ékesgeted fel elpártolását;
s most már hitetlennek kezded hinni, mível hitetlenül is becsül-
heted. Elhagyatva egyetlenedtől Eboli karjai közé veted magad.
Boldogtalan! egy ördög karjai közé, mert ő árult el téged. (*Karlos
15 feláll*) Látlak hozzája sietni. Egy fekete előérzés futja el szívem;
követlek; már késő. Lábainál térdelsz. A vallomás már kirep-
pent ajakidon. Reád nézve nem vala szabadulás – –

[126v] KARLOS Nem, nem! Eboli megvolt illetődve. Hibázol, ő bizo-
nyosan megvolt illetődve.

20 POSA Ekkor homály fogja érzékim. Semmi – semmi szabadulást –
egy menedéket sem látok a természet egész kerületében. A két-
ségbeesés Furiává teszen, áltattá – a leány mejjének szegzem tö-
röm – de ekkor – ekkor egy gondolat lobban lelkembe, Károly,
egy nagy és merész gondolat – megszabadulásodra sugalva. „Hát
25 ha a Királyt tévedésbe hoznám? Ha kivíhetném, hogy én tesse-
m a vétkesnek? Ugy van e vagy nem, elég ha annak tetszék Filep
előtt!” Legyen. Probálok. Talám e véletlenül csapott menykő
megdöbentí a Tirannt – mí kell egyéb Ő fontolganni fog, s Ká-
roly az alatt időt nyert Flandriaba szökni.

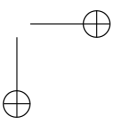
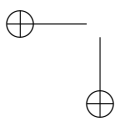
30 KARLOS S ezt – ezt te tetted is volna?

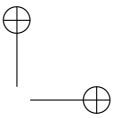
POSA Irok Oranien Vilhelmnek, hogy én a Királynét szeretem, hogy
elsült nekem a Király gyanuját kikerülnöm, a reád hibáson fogott
vád által, s hogy maga a Monarcha által nyertem utat a Király-

22 Furiává] Q¹: *zur Furie*. Jelentése: őrzöngövé.

28 Tirannt] Q¹: *den Tirannen*. Jelentése: zsarnokot.

32 elsült] Q¹: *gelungen*. Jelentése: sikerült.

néhoz közelíteni. Hozzá teszem azt is, hogy félek a kitudástól, s hogy te megtudva gerjedelmem a Királyné iránt, Ebohihoz mentél, általa a Királynét meginteni; azt is hogy téged elfogattalak s reám nézve még is minden elveszett, s Brüsszelbe akarok szökni. Ezen levelet – –

5

[127r] KARLOS *megrettenve szavát szakasztja*. De még nem tetted a Postára? Tudod hogy minden Brabantba s Flandriába szolo levelek –

POSA A Király kezébe adatnak – 'S a mint a dolog látszík, a Posta-Mester tette is kötelességét.

10

KARLOS Istenem! Elvagyok veszve?

POSA Te? Miért Te?

KARLOS Boldogtalan! s te is el vagy! E rettentő megcsalást meg nem engedheti Atyam Neked. Nem! ezt soha meg nem engedi.

POSA Megcsalást? Gondold meg csak. Ki mondja neki, hogy az megcsalás volt.

15

KARLOS *keményen szeme köze nézve*. Ki, azt kérded? En magam (*menni akar*)

POSA Eszelöskedsz. Maradj.

KARLOS Bocsass, bocsass az Isten nevére kérlek, a míg itt mulatok béreli addig a Gyilkosokat.

20

POSA Anál drágább az idő. Még sok beszélni valonk van.

[127v] KARLOS Hogyánn? Míg ő mindent – (*ismét elakar menni, Posa karjánál fogva vizatartoztatja 's sokat jelentőleg szemébe néz*)

MARQUIS Károly, én is oly siető, oly pontos voltam e, mikor te mint gyermek vétkezettél értem.

25

KARLOS *illetődve marad előtt*. O mennyei Gondviselés!

MARQUIS Mentsd meg magad Flandriaért! Az uralkodás a te rendeltetésed, 's az enyém meghalni érted.

KARLOS *a legmélyebb érzes kifejezésével kezét fogván*. Nem, nem! Ő nem fog – ő nem álhat elent! ennyi felségességnek nem ál elent.

30

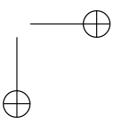
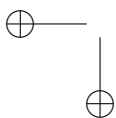
3 elfogattalak] *in marg.* -ak

9–10 látszík, a Posta-Mester] <Tax> a Posta-Mester

22 drágább] *emend.* dragább

27 *illetődve*] (<ellágyulva> illetődve

30 a] (<hozzája> a

Hozzá vezetlek téged, karon fogva menyjünk hozzá. Atyám! ezt mondom neki, ezt egy barát tette barátjáért. Hidd nekem, hogy ez megfogja illetni. Tud ő szánakodni is. Hidd el, ez bizonyosan megilleti ötet. Szemei meleg könnyekre fakadoznak, 's nekem s
5 neked is megenged –

Egy lövés esik a rostélyos ajton keresztül.

KARLOS *felriadván*. Ha! kinek volt az?

Marquis Ugy hiszem – nekem – (*lerogyik*)

KARLOS *a fájdalom kifakadásával melléje rogyik a földre*. O mennyei
10 könyörületesség

[128r] MARQUÍUS *alig fuldokolva*. A Király – nagyon sietett – tovább
– reméltem – gondolkozz szabadulásodrol – Anyád – mindent
tud – többet – nem –

*Karlos eszmélet nélkül a holt testnél rogyva marad. Kevés idő múlva
15 megjelen a Király sok Grandoktól kísértetve. Meglátván ezeket vissza
döbben. Hoszas mély pauza. A Grandok a holt mellett körbe álnak, s
váltva a Királyra s Karlosra tekintgetnek. Karlos még minden élet
jele nélkül fekszik. A Király elandalodott csendel nézi ötet*

Negyedik Jelenés

20 A Király. Don Karlos. Alba. Feria. Medina Sidonia. Farneze.
Lerma. Domingo. s több Grandok.

KIRÁLY *nyájas hangal*. A te kérésed, fiam, meghalgattam. Itt va-
gyok magam Országom Nagyjaival tudatni szabadságod. (*Karlos
25 felpillant, s maga körül nézeget mint egy álmából felébredt, most
a holtra majd a Királyra. Nem felel*) Vedd vissza a kardod. Elsi-
etve volt a veled bánás. (*közeledik hozzája s kezét nyújtja hogy
felálhasson.*) Az én fiam nincs [128v] illendő helyen. Alj fel. Jöjj
Atyád karjai közzé.

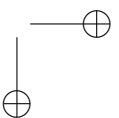
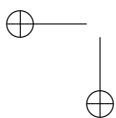
KARLOS *minden eszmélet nélkül elfogadja a Király karját, de hirtelen*

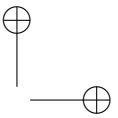
3 Tud ő] <Nincs ő> Tud ő

6 keresztül.] <Karlos fela>

14 *Karlos eszmélet nélkül*] <mint egy holt> eszmélet nélkül

24 *felpillant, s*] <mint> s

magához jön, halgat; s élesen néz szemébe. Gyilkos szagú vagy.
Nem ölelhetlek meg (viszalöki Atyját. A Grandok mozgásba jönnek)
Ne áljatok oly megdöbbenve! Mit tettem valami szörnyüt? Az
ég felkentjét illetem? Ne féljete; egy ujjal sem bántom. Nem
látjátok e a Kain bélyegét homlokán? Az Isten sütötte azt oda. 5

KIRÁLY *hirtelen elindul.* Kövessetek, Grandjaim

KARLOS Hová? Egy lépest se Sire. (erőszakkal viszatartoztatja; egyik
keze azon kardra esik, melyet a Király hozott magával, mely kiesik
hüvelyéből)

KIRÁLY Kardot vontál Atyádra? 10

A GRANDOK MIND kardot vonnak. Király gyilkosság!

KARLOS egyik kezével a kardot, mással a királyt ragadva. Tegyétek el
kardotok. Mit a kard? Azt hiszitek, hogy megtévelyodtam? Ha
meg valek tévelyodva, rossz lenne ha arra emlékeztetnétek [129r]
hogy élete kardom hegyén leveg. Kérlek áljatok hátrább! Az 15
én helyhezetem kímélést kíván. Kérlek hát, áljatok hátrább. A
mi igazítani valom a Királyal van, nem érdeklí béres esküvéstek.
Nézzétek csak, hogy vérzenek ujjai! Nézzétek meg csak jól! Nem
látjátok? – O tekintsetek ide is – ezt ő tette, a nagy Mívesz.

KIRÁLY a Grandokhoz, kik körülle todulni igyekeznek. Aljátok hát-
rább! Mitől féltek! Nem Atya és fiu vagyunk e mü? Elakarom
várni, a természet micsoda gyalázatra – 20

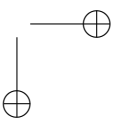
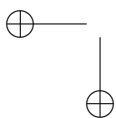
KARLOS Természet? En nem ismerek többé természetet. Gyilkos-
ság most a jelszó. Elszakadtak az emberiség kötelei. Te magad
szaggattad el azt, Sire e országidban. S tiszteljem én azt, a mit te 25
kicsufolsz? – O nézzétek! – tekinssetek ide! Ily gyilkosság még
nem történt a nap alatt – Hát nincs Isten? Nincs? Mire hagy-
ja hát a Királyokot így bitanglodzi teremtésiben? Még egyszer
kérdem, nincse Isten? – Míolta Anyák szülnek csak Egy – Egy

1 szagú] *emend.* szag

25 Sire] *emend.* Sier

1 Gyilkos szagú vagy.] Q¹: *Dein Geruch ist Mord.* Jelentése: Érezni a gyil-
kosságot rajtad.

5 Kain bélyegét] Q¹: *Brandmahl.* A testvér Kain bélyege. Q¹: *Brandmahl.*
A testvérgyilkost védő isteni jel. Móz 4,15.

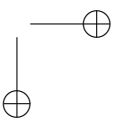
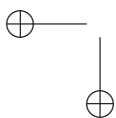

- holt meg ily ártatlanul. S tudod e azt is, mit cselekedtél? Nem, ő nem tudja, hogy oly életet lopott ki a világból, mely drágabb, nemesebb s kedvesebb volt, mint ő egész századjával. Ily álnokul kellett neki oda [129v] lenni? – O ez rettenetes!
- 5 KIRÁLY *szelidült hangal.* Ha elsietés volt is tettem, illett e téged, hogy érette a kihez a voltam, kérdőre vonj?
- KARLOS Hogyánn? Lehetséges e? S nem veszi észre? – Ő még nem vette észre ki volt a holt nekem! Ily szegény az ész is, hol szegény a szív! – A meg holt – O, mondjátok meg neki – segíjtek minden
- 10 tudóságának megfejteni e nehéz mesét. A meg holt barátom volt!! (*figyelem mozdulatai mindenki közt*) S akarjátok tudni miért holt meg? Erettem holt meg ő.
- KIRÁLY Ha! előérzésem!
- KARLOS Vérző, engedj meg, hogy e szent nevet ily fülek előtt fertéztetem! De hogy sülyedjen szégyenébe e nagy ember ismerő,
- 15 hogy ősz bölcsességet, az ifju élessége rászedte! Igen is Sire, mi testvérek voltunk! testvérek egy nemesebb kötél által mint a milyent a természet fonhat. Elete szép pályája szeretet volt, irántam valo szeretet volt, szép s nagy halála. Enyim volt ő akkor,
- 20 midőn Felsőged becsülésével nagyá tette, mi nyájas ékes beszéde a Felsőged oriai lelkivel játszott. Azt gondolta hogy már meghodola – s pedig az ő magos planumainak engedékeny eszközévé tette Felsőgedet. Hogy elfogattam, az [130r] barátságá kigondolt elnézése volt. Engem megszabadítani, írt Oraniennek. O
- 25 Istenem, az életében első hazugsága volt! Engem megszabadítani, adta magát halálra. Felsőged kegyelmét ajándékozta neki, s érettem holt meg. Szívét, barátságát toltá rea. Játszott Királyi Palczájával; megvetette azt, s megholt ertem! (*a Király mozdulatlan áll, szemeit földre szegezve. A Grandok megdöbbenve néznek*

16 hogy] *emend.* högy

21–23 Azt gondolta hogy már meghodola – s pedig az ő magos planumainak engedékeny eszközévé tette Felsőgedet.] Azt gondolta <Felsőged> hogy már meghodola – s <csak> pedig az ő magos planumainak <tette> engedékeny eszközévé tette Felsőgedet.

27 rea.] <Felsőged>.

reája) S lehetséges e? Hihetette, hihetette ily közönséges hazugságnak? Mely kevésre kellett Felségedet becsülnie, hogy mert ily gyáva szemfényvesztéssel elé állani! Barátsága után eszdekelt s nem áította ki egy kicsin probát! – O nem, nem ő nem volt Felségednek valo ember – nem volt annak valo. Tudta ezt ő, midőn minden koronáival együtt megvetette. E kényes muzsika öszve tört ércz kezei közt. Felséged ötet csak megölni tudta. 5

ALBA mindeddig a Királyon lévén szemeivel, 's látható nyugtalansággal szemlélve ábrázatján dolgozo indulatait; félve közelget. Sire, hagyjon fel e halálos csendel. Nézzen ránk. S szoljon velünk. 10

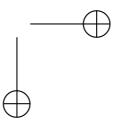
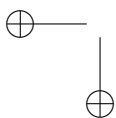
KARLOS Felséged részvétellel volt iránta. Talám! még boldoggá tehettem volna [130v] Szive elég gazdag volt, hogy annak bővségéből Felségedet is kielégítse. Lelkének egy kipattant szikrája Filepet Istenné tehetete volna. Filep maga magát lopta meg. – O, királyi ostobaság, mely ennyi istenit öszve dulsz! S mit nem áldozna fel, még egy ily lelket eléálíthatni? Ha még egyszer visza hozhatná is élte fiatalságát, s a hallandoság engesztelhetetlen törvényeit megengesztelné is, ha a világ historiájával együtt vénülhetne, s koronáját az ítelét napjaig hordozhatná – hiaba! – soha egy oly gondolatra sem emelkedhetne fel, mely e vérző agyba a leghítványabb volt. Ilyent a természet egész hosszú vén idejében csak egyet teremtett – s itt – itt (*a fájdalom kifakadásával*) Világnak Idvezítője, itt fekszik halva lábaímnál. (*mély halgatás, sokan a Grandok közül elfordulnak vagy köpenyekkel eltakarják arcájukat*) O, ti kík ide gyölve állotok s a rémülés s szörnyülés miatt elnémultok, ne kárhoztassátok az ifjat, kí az Atya s Király ellen ily szokra fakadoz. Tekintsetek ide! Erettem holt e meg. Vannak e könnyeitek? VÉR foly e, nem forr ércz ereitekben. Tekincsetek ide, s ne kárhoztassatok [131r] (*a Királyhoz fordulván, több mérsékléssel*) Azt várja talám Sire, hogy végződik be e természet felett valo történet? Itt van kardom; Felséged ismét Királyom. 25 30
Azt gondolja, hogy boszujától reszketek? Öljön meg engem is,

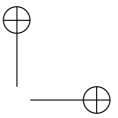
1 hihetette] hihetette <Felséged>

11 Felséged részvétellel] <resz előtt> részvétellel

12 volna] volna <Felségedet>

13 Lelkének] <Egy> Lekének

mint a legnemesebbet legyilkolta, nagyobb vétket már nem csinálhat. Pályámnak ugy is vége, tudtam én azt. Mi nékem már az élet? Itt mondom le mindenről, a mi az életbe rám vár. Keressen fiat magának az idegenek közt. Itt fekszenek az én országaim. (a
5 *holt testre borul, részvétel nélkül a következőkre. Ez alatt távol-
rol hangokkal elegyített lárma hallatik; harangok félre verése s nép
tödulása. A Király körül mély halgatás vár, szemei általfutják az
egész kört, de senki nem néz reája)*

KIRÁLY Nos? Senki nem akar felelni? – minden szem a földön?
10 – minden ábrázat eltakarva? Itéletem kivan mondva. E néma
vonásokon olvasom – Alattvalóim itélek meg

*Az előbbi halgatás – a lárma közeledik s hangosabb kezd lenni. A
Grandok közt zugás támad, titkos intéseket adnak egymásnak.*

LERMA *lassan Albához.* Valóban, e zendülés.

15 [131v] ALBA *lassan.* Attól tartok én is.

LERMA *Todulnak fel. Jönek!*

Ötödik Jelenés

Egy Tiszt a Testőrzök közül. Előbbiek

—
TISZT *sietve.* Rebéllio! Hol a Király? (a sokaság közt a Királyhoz
20 *tolulni igyekezik)* Egész Madrid fegyverbe van! Ezrenként veszi
körül a palotát a fellázzadt nép 's katonaság. Az terjed el köztök,
hogy az Infans elfogatott s élete veszedelemben van. A nép élve
akarja látni, vagy egész Madrid hammuba borul.

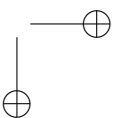
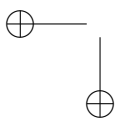
A GRANDOK *mozgásba jönek.* Mentsétek meg a Királyt, mentsétek
25 meg!

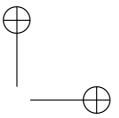
ALBA *a Királyhoz, kí nyugodva s mozdulatlan áll.* Szaladjon Sire –
veszedelem fenyeget. Még nem tudja, ki lázszasztja a népet.

KIRÁLY *bodulásából magához jöve, majestással lép közik be.* All e
még thronusom? Királya vagyok még ezen országnak? Nem.

5 *részvétel nélkül*] részvétel nélkül. Jelentése: nem törődve azzal, hogy mi lesz.

28 *majestással*] Q¹: *mit Majestät.* Jelentése: fejedelmien.

Többé nem vagyok. Ezek a gyávák petyeregnek egy gyermektől
ellágyulva. [132r] Csak a jelszora várnak, hogy tőlem elpártoljanak.
Rebellisektől árultattam el.

ALBA Sire, mely szörnyü képzelet!

KIRÁLY Amott! oda boruljatok le, a fiatal virulo Király előtt borul- 5
jatok le. En már semmi sem vagyok – egy gyámoltalan öreg!

ALBA Spanyolok! Ennyire ment tehát?

*Minyájon a Király körül todulnak s kivont kardal letérdelnek. Karlos
egyedül marad a holt test mellett.*

KIRÁLY *letépi magáról palástját, s elveti.* Öltöztessétek ötöt királyi 10
ékességekbe – eltíprott testem vigyétek – *Ájulva rogy az Alba 's
Lerma karjaira.*

LERMA Segítség! Istenem!

FERIA Egek! mi történt?

ALBA *a Királyt a Lerma 's Feria karjaira hagyva.* Vigyék ágyba. Az- 15
alatt békét ádok Madridnak. *A Király elvitetik, minden Grandok
követik.*

[132v]

Hatodik Jelenés

Karlos *egyedül maradv a testnél, kevéssel azután jön, Merkado* 20
*Lajos, remegve körül néz 's egy ideig áll Karlos megett, ki ötet nem
veszi észre.*

MERKADO En a Királyné Ő Felségétől jövök (*Karlos félre néz 's nem
felel*) Nevem Merkado. Orvos vagyok Ő Felségénél – itt van bi- 25
zonyításom. (*Mutat egy pecsét nyomo gyűrüt. Karlos halgat*) A
Királyné nagyon ohajtaná Herczegségeddel még ma beszélni –
egy fontos dolog –

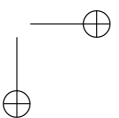
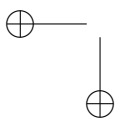
KARLOS Fontos nincs már semmi nekem e világon.

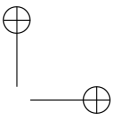
MERKADO Egy Marquis Posatol bízott –

KARLOS *hirtelen feláll.* Tőle? Mindjárt. (*menni akar*) 30

MERKADO Nem, most nem kegyelmes Herczeg. Meg kell várnia az

1 petyeregnek] Q¹: *weich gemacht.* Jelentése: ellágyulnak.

éjczakát. Minden bémenetel elvan zárva, s az őrzők kettőztetve. Lehetetlen a palota ezen részébe észrevétlenül bémehetni. Mindent kockára tenne Herczegséged.

KARLOS De

- 5 [133r] MERKADO Csupán egy mod vagyon arra – a Királyné gondolta ezt – s közleti Herczegségeddel – De ez merész, különös 's rémítő.

KARLOS S az volna?

- 10 MERKADO Már rég beszélük azon regét, mint a Herczeg is tudja, hogy éjfélként a Királyi vár tornáciban, Barát öltözetbe jelengetne meg a megholt Császár lelke. A nép hiszen e hírnek, s a strázsák borzadva tölti ki orájokot. Ha elszanta magát Herczegséged eztet használni, minden strázsakon keresztül mehet, egészen a Királyné szobájáig, melyet osztán ezen kolcs kinyítt. Minden megtámadástól menté teszi a szent öltezet. De mindjárt estek elhatározása. 15 Az arra szükségös öltözetet s álorcztát szobájában találandja. Siettetve kell Ő Felségének feletet vinni.

KARLOS 'S az ora?

MERKADO Tizenkettő éjféلكor

- 20 KARLOS *rövid meggondolkodás után.* Mondja meg az Úr Ő Felségének, hogy elvárhat.

Merkado elmenyen.

Hetedik Jelenés

Lerma. Karlos

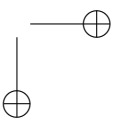
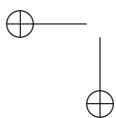
- 25 [133v] LERMA Szabadítsa meg magát a Herczeg, a Király düheskedik Herczegséged ellen. Intézet készül szabadsága elvesztésére s talám életére is. Többet ne kérdezzon. Elloptam magam, intést adni. Fusson késedelem nélkül.

KARLOS En a Mindenhatóság kezébe vagyok.

1 az őrzők] <örök> őrzők

26 s] <is>

15 De mindjárt estek elhatározása.] Q¹: *Doch auf / der Stelle, Prinz, muß Ihr Entschluß gefaßt sein.* Jelentése: De azonnal kell döntenie, herceg.

LERMA A mint a Királyné észrevétette velem, még ma el kell hagy-
nia Madridot 's Brüsszelbe szökni. Ne halassza, az Isten nevéért. A
lázzadás kedvez futásának. A Karthäuserék Klastromaban várja
a Posta, s itt vannak fegyverek ha szüksége volna – (*tört s pisto-
lyokat ad által*)

5

KARLOS Köszönöm, köszönöm Grof Lerma.

LERMA Utazzon szerencsésen. Mai története lelkemig hatott. Így
nem szeret többé egy barát is. Minden hazafi síratja a Herczeget.
Többet most nem mondhatok.

KARLOS Grof Lerma! ez a megholt az Urat nemes szívü embernek
mondta lenni.

10

LERMA Még egyszer Herczeg! utazzon szerencsésen. Majd boldo-
gabb napok jönnek; de akkor én nem leszek többé. Fogadja el még
itt hűség esküvésem (*letérdel*)

[134r] KARLOS megakarja tartoztatni a térdeléstől. Nagyon elérzé-
kenyedve. Nem úgy – nem úgy, Grof, elkésiritt engem – s nem
akarnék most ellágyulni.

15

LERMA *érezékenyedve csokolja kezeit.* Gyermekeimnek Királya! O,
az én gyermekeim meghalhatnak a Herczegért. Nekem nem le-
het. Emlékezzen reám gyermekeimben. Térjen békébe vissza Spa-
nyol Országba. Legyen ember a Filep Király thronusán. A Herczeg
szenvedni is megtanult. Ne kezdjen semmi vérest Atyja ellen.
Második Filep erővel kényszerítette Atyját a thronusrol leszállni,
– s ez a Filep reszket ma tulajdon fia előtt. Jusson ez eszébe s
verézelje az ég! (*hirtelen elmenyen*)

20

25

*Karlos indulni akar; de azonnal megtér s a Posa testére borul; még
egyszer által öleli; egy gyűrüt ki hoz ujjából, s hirtelen elmenyen.*

Nyolczadik Jelenés

Király Előszobája. Ejjel van. Gyertyak égnek
Alba. Feria. Domingo. Don Raymond Taxis. Grandok.

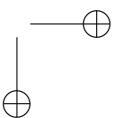
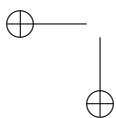
30

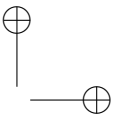
ALBA A város csendességbe van. Hogy hagyta a Királyt

16 elkésiritt] *emend.* elkésiritt [*bizonytalan olvasat*]

27 *öleli; egy*] <s> egy

30 Don Raymond Taxis.] *in marg.* Don Raymond Taxis

[134v] LERMA A legszörnyűbb launeval. Bezárkozott, s senkit nem akar magához bocsátani akár mi történjen. A Marquis álnoksága egész természetét egyszerre megváltoztatta. Még meg sem ismerhetnök –

5 ALBA Hozzá kell mennem. Most az egyszer nem kímélhetem meg. Egy fontos felfedezés, mely épen most tétetik –

FERIA Uj felfedezés?

ALBA Strázsaim megsejdtínek egy Karthäuser Barátot ki titkon a Karlos szobájába lopaszkodott, 's gyanus tudni vágyásal beszél-
10 tette el a Posa halálát. Letartoztatják. Vizsgálat alá jön, 's a halál aggodalma egy titkot facsar ki belőle, hogy nagy becsü papirosok vannak nála, melyeket a megholt rendeléséből Karlosnak kell átal adnia – ha nap lementé előtt vissza nem térne.

FERIA Nos?

15 ALBA A levelek arról szolnak, hogy Karlos éjféli s reggel közt elhadja a Madridot.

FERIA Mit?

ALBA Hogy Cadixba egy hajó induló félbe áll, ötöt Vlissingenbe vinni – hogy a Niederlandi statusok csak rea várnak, 's le lesz rázva
20 a spanyol láncz.

FERIA Ha! mely álnokság!

[135r] ALBA más levelekbe a van, hogy a Soliman egy Flottaja már kiindul Rhodusbol a Spanyol Monarchat a kötött szövetségnél fogva megtámadni a Közép tengeren. – S épen ezen levelekből
25 tudtam ki azt is, miért utazta be a Maltheser egész Európát. Csupán csak hogy minden északi Hatalmakkal a Niederlandiak mellett fegyvert fogasson.

FERIA 'S ezért volt tehát utja?

ALBA Ezen levelekhez van foglalva az egész had jól intézett planuma, mely szerént Niederland örökre elszakadjon a spanyol Mo-
30

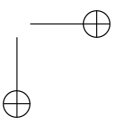
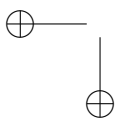
18 Cadixba] Spanyol kikötő Dél-Andalúziában.

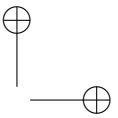
18 Vlissingenbe] Németalföldi kikötőváros.

22 Soliman] II. Szulejmán (1495–1566) török szultán flottáival uralta a Földközi-tenger egész térségét.

23 Rhodusbol] Rodosz görög szigetet 1523-ban szállták meg a törökök.

29–30 planuma] Q¹: *Plan*. Jelentése: terve.

narchiatol. Semmi, semmi hijj nincs; erő, ellentállás felszámlálva; jövedelme, érjei az országnak pontosan eléadva; minden követni való maximák 's kötendő szövetségek. Az intézet ördögi, de valóban – még is isteni!

FERIA Mily kitapogathattalan Arulo! 5

ALBA Még egy titkos öszvejövetelről is szó van ezen levelekbe, melyet a Herczeg szökése estéjén Anyjával tegyen.

FERIA Hogyan? Az tehát ma lenne.

ALBA Ma éjfélkor. Ezen esetre is már tettem rendelést. Látja tehát sürgető dolgom – minden [135v] pillantat veszteség – nyissa meg a Király szobáját. 10

FERIA Az nem lehet. A bémenetel megvan tiltva

ALBA Tehát magam kinyitottam – a fenyegető veszély ki ment e méréségemért. (*a mint az ajtohoz menne, megnyilik 's a Király ki lép*) 15

FERIA Ha! Ó Maga.

Kilenczedik Jelenés

A Király. Elébbiek.

— minyjájan megrettennek tekintetétől, hátrább álnak s tisztelet adásal bocsátják el magok között. 20

KIRÁLY *borongo ábrazattal, mint egy álmában járonak olyanok vonási. – Öltözete s képe még láttatják a rendetlenséget, melybe ájulása által hozodott. Lassu lépésekkel menyen el a Grandok előtt, mindeniket merőre szembe nézi, a nélkül hogy egyiket is látszanek megismerni. Végre gondolatba merülve megáll, szemeit földre szegezve; indulatja későbbre mind inkább nevededik. Add vissza e holtat! Fel kell ötet támasztanom.* 25

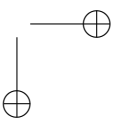
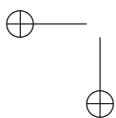
[136r] DOMINGO *lassan Albához.* Szolítsa meg.

KIRÁLY Megvetett engem 's megholt. Fel kell ötet támasztanom. Másként kell rollam hogy gondolkozzon. 30

ALBA *remegve közelít hozzája.* Sire –

KIRÁLY Ki mer itt beszélni? (*végig nézven a kört*) Elfelejtették ki vagyok? Miért nem térdenn előttem Kreaturák? Még Király va-

15 lép) <Ha! Ó maga.>

gyok, s leborulást kívánok. Hát minden megvete, hogy Egy meg-
utált.

ALBA Felejtse el most azon Semmire valot, Sire.

5 KIRÁLY Semmire valot! Mi a neve azon kajánnak ki ily Káromlást
merészel? – Halhatatlanságomra mondom, hogy könnyebb nek-
tek vétek nélkül meghalni, mint ily semmire valóságra emelked-
ni.

ALBA Halgasson meg minket Sire; egy uj ellenség támad országiban,
a amannál hatalmasabb – Herczeg Karlos –

10 KIRÁLY Neki volt egy barátja, ki megholt erete – erette! a ki velem
országimból megosztozhatott volna! Oh, szégyen, szégyen! Szol-
gák Furiája! a Királyok orczát is bemocskolja gyalázatos [136v]
tüzed! Egy gyermekért feláldozza magát! 'S engem megvét or-
szágim közepette! Mint egy köz embert, mint egy megunt al-
15 kalmatlankodot engem kítaszítnak szövetségekből! – Ilyenek az
emberek hozzám!! –

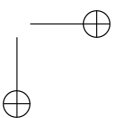
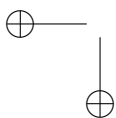
ALBA Nem ismer minket többé Sire? – Nem e hiv szolgait?

20 KIRÁLY Hogy nézett le reám! Oly büszként a thronusból sem néz-
nek le. Nem kitétsző volt e, hogy érzi mennyire ért a hódoláshoz?
– A mit a megholtba vesztett, mutatta fájdalma. Ugy semmi mu-
landoért nem sírnak... O, bár még élne!! – Egy Indiát adnék érte.
Szomorú mindenhatóság! mely a koporsokon nem uralkodhatsz,
's egy kicsin elsietést egész emberi életedbe helyre nem hozhatsz!
A holtak nem támadnak fel többé. S ki merné mondani, hogy én
25 boldog vagyok? – Ime hogy hagynak el hazugsagítok! Kreat-
urak! töltsetek bé füleim dicséretetek hazug szavával, játszod-
tassátok bámulástok maschináit, hazudjatok Istenné, s imádja-
tok engem. Nem rég tudom e hogy mutatnak tükörim? – A sírba
nyugszik Egy, kí becsülését megtagadta tőlem, 's mit [137r] ne-
30 kem már az élők? – Egy szabad lélek, egyetlen szabad ember állott
ele az egész században – Egy csak – egy megvet engem s meghal.

ALBA Mü tehát hiában élünk! Haljunk meg Spanyolok! Még halá-
lában is megfoszt ezen ember Királyunk szívétől.

KIRÁLY *leül, s fejét karjára hajtja.* 'S igazán megholt tehát reám

34 megholt] meghol <volna>

nézve! En őtet szerettem, ilyen nagyon szerettem. Kedves volt előttem mint egy fiu. Ezen ifjuba egy új szép hajnal virradott nekem. Ő az én első szeretetem volt. Egész Europa káromoljon! Europa káromolhat. De ettől hálát érdemeltem.

DOMINGO Mily bájolásal tudott azon ember –

5

KIRÁLY S kinek tette ezen áldozatot? A gyermeknek, az én fiamnak?

Nem! Azt nem hiszem. Gyermekért nem hal meg egy Posa. A barátság szegény csillámoló lángja nem tölti bé egy Posa szívét. Ez az egész emberiségért dobogott. Szeretete az egész világ volt, minden jövődjő lakosival. Hogy ez ohajtását kielégítse egy thronusra talál – s elmenyen melette? [137v] Hogy engedheti meg Posa magának ez árulását emberisége ellen? – Nem. Jobban ismerem én őtet. Nem Filepet áldozta fel Karlosnak, csak az öreg embert fiatal tanítványjának. Közelebb van a nap lemenéséhez, hogy sem új reggel kezdődhessen az Atya ideje alatt. A fiának felvirradása. Választottak – O nyilván van! Meg halásomra, elhunyasomra vártak!! –

10

15

ALBA Olvassa Felsőgem annak bizonyítását ezen levélben

KIRÁLY *feláll*. Hibázhatott ő is. Erzem még érzem erőmet. Köszönet érte, természet. Ifjui erőmet érzek inamban (*felmelegedésel*) Ki teszem a kaczagásnak őtet. Megmutatom, hogy virtussa csak álmodozo ábrándozása volt, hogy úgy hol meg mint bolond. Bukása nyomja agyon barátját s századját is! Hadd lássam, hogy lehetnek el nálam nélkül? A világ még enyim egy estvére, használni fogom ezen estvét, hogy utánam tiz ember nyomig se arathasson egy plántalo is többé ez elaszalt kopáron (*nagy lépésekkel jár fel s alá*) Ő bálványjának az emberiségnek vitt engem áldozatul;

20

25

1 ilyen] *emend.* iyen

2 ifjuba] *in marg.* ifjuba

8 szegény] <szageny> szegény

14 Közelebb] *in marg.* -ebb

16–17 elhunyasomra] <le> elhunyasomra

19–20 Köszönet érte,] <neked> érte,

26 plántalo] Q¹: *Pflanzer*. Átvitt értelemben utalás Posára, Karlos nevelőjére és mindazon főkre, akik a spanyol uralkodó kurzustól eltérő tanokat képviselnek, terjesztenek. NA 7. II. 450.

az emberiség lakoljon erte! S elsöbben is az ő bábján kezdem el
(Albahoz) Mi vala csak az Infansrol? miről szolnak ezen levelek?
[138r] ALBA Ezen levelekbe Sire, a Marquis Posa hagyományi van-
nak Karloshoz.

5 KIRÁLY *által futja a papírosokat; melyet alatt minden ott lévőktől éle-
sen szemléltetik. Félre tette, s halgatva jár.* Küldjenek az Inqui-
sitor Cardinal után. Kéretem egy orára. (egy a Grandok közül
kimenyen; megint elévette a papírosakat s tovább olvassa) Ezen éj-
szaka tehát?

10 TAXIS Epen két orakor a Karthäuserék Klastroma előtt kell a Postá-
nak állani.

ALBA Kiküldözött embereim különböző úti eszközöket láttak a Klast-
rom felé hordani, melyeket a Korona czímjéről lehetett ismerni.

FERIA S azt is mondják hogy nagy summa pénzt vettek fel a Királyné
15 nevében a Mauriai Agenstöl, mely Brüsszelbe fizetődik ki.

KIRÁLY Hol maradt az Infans?

ALBA A Matlheser holt testénél.

KIRÁLY Van még világ a Királynénál?

ALBA Minden csendes. Damait is elébb elbocsátotta mint máskor
20 szokta. Arcos Herczegné, ki utoljára jött ki szobájából már mély
álomba hagyta.

*Egy Tiszt a Testörzök közzül bé jön Ferial félre hívja s lassan beszéll
vele ez meghökkenve Albahoz fordul, a többek is odatodulnak. Zugás
támad.*

25 [138v] FERIA, TAXIS, DOMINGO *egyszerre.* Különes!

KIRÁLY Mi dolog?

FERIA Egy tudosítás Felséges Uram, melyet alig híhetni –

DOMINGO Két Schweizer, kik épen most jönnek posztjokrol, jelentik

3 hagyományi] Q¹: *Verlassenschaft.* Jelentése: hagyatéka.

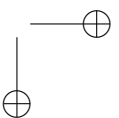
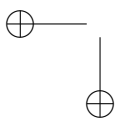
6–7 Inquisitor Cardinal] Főpap, a király egykori nevelője, az inkvizíciós
bírói testület feje.

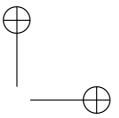
15 Mauriai Agenstöl] Q¹: *bei Maurischen Agenten.* Jelentése: mór ügynöktől.

17 Matlheser] Utalás Posára, a máltai lovagra.

20 Arcos] Q¹: *Die Herzoginn von Arkos.* Kitalált személy, ez az egyetlen
említése a drámában.

28 Schweizer] Q¹: *Schweizer.* Jelentése: svájci gárdisták.

– nevetséges is elbeszélni.

KIRÁLY Nos?

ALBA Hogy a palota bal pavillonjába a Császár lelke mutatta magát,
's merész pompás lépésekkel előttök elment. Epen ezen ujságot
erősítik minden ott körül lévő strázsák, 's azt is hozzá adják, hogy
a lélek a Királyné szobájába tünt bé. 5

KIRÁLY S micsoda formába jelent meg?

TISZT Epen azon köntösbe, melyet Justiba utoljara viselt mint Hie-
ronymita Barát.

KIRÁLY Mint Barát? Ismerték tehát az őrzök életében is? Honnan 10
is tudták külbömben, hogy a Császár volt?

TISZT Hogy a Császárnak kellett lenni, mutatta a kezébe vitt királyi
pálcza.

DOMINGO S a mint a rege beszéli, már gyakran látták ezen öltözet-
be... 15

KIRÁLY Senki sem szolította meg.

TISZT Senki sem merte. Az örök mondták imádságokat s tisztelet
adásal bocsátottak magok között menni.

[139r] KIRÁLY S a Királyné szobájába tünt bé?

TISZT A Királyné Elő szobájába 20

Minyyajon halgatnak.

KIRÁLY *gondolkodás utána, a Tiszthez.* Egész Gárdám áljon fegyver-
be, 's a pavillonhoz minden bémenetelt zárjanak el. Nagy kedvem
jött ezen lélekkel szollalkozni.

A Tiszt elmenyen; utána jön egy Page. 25

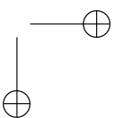
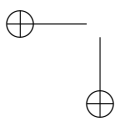
PAGE Sire! Az Inquisitor Cardinal.

KIRÁLY *a Grandokhoz.* Hagyjatok magunkra.

*A Fő Inquisitor Cardinal, egy kilenczven esztendőös vak öreg, jön
pálczán támaszkodva két Dominikanertől vezetettve. A mint a
Grandok előtt elmenyen, minyájjon leborulnak előtte s megilletik* 30

8 Justiba] Spanyol kolostor, San Jeronimo de Yuste, 1402-ben alapította V.
Károly.

8–9 Hieronymita Barát] Q¹: *Hyeronymitenmönch.* Jelentése: A Szent Hie-
ronimusnak szentelt kolostor papja Justiban.

köntösét. A Király keresztül kíséri két szobán, s mindeniket bezárja maga után.

Tizedik Jelenés
A Király 's Fő Inquisitor
hoszas halgatás

5

INQUISIT A Király előtt álok e?

KIRÁLY Ott

[139v] INQUISIT Nem reméltem többé.

10 KIRÁLY Az elmúlt éveknek egy jelenését ujítom meg. Filep az Infans tanácsot kér Tanítójatol.

INQUISIT A Nagy Károly Császárnak, Felseged Atyjának nem volt szüksége egyszer is tanácsra.

KIRÁLY Annál boldogabb volt. Ide hívtam Szentségedet, segítségére van szükségem.

15 INQUIS Az Ekklezsiájéra vagy az enyimre?

KIRÁLY Az Ekklezsia karjára s a Szentséged lelkére (*pauza utána*)
Kardinal! én öltem s nincs nyugtom –

INQUISIT Miért ölt?

KIRÁLY Egy példátlan megcsalás –

20 INQUIST Tudom.

KIRÁLY Mit tud? Ki által? Miolta?

INQUISIT Esztendők oltá, a mit a Király csak nap lemente után.

KIRÁLY *meghökkenésel*. Tudott már ezen emberről?

25 INQUISIT Elete elkezdve s bévégezve van már Santa Casa szent laistromában.

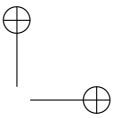
KIRÁLY S még is szabadon járt?

INQUISIT A kötél, melyen viczkándozott, hoszu volt, de nem elszakadható.

KIRÁLY Már országimon kívül is megfordult.

30 INQUISIT A hol ő lehetett, én is ott voltam.

15 Ekklezsiájéra] Q¹: *Kirche*. A forrásszó jelentése: egyház, a magyar fogalom jelentése bővebb: az egyházközösség, a parókia és annak jövedelme.
24 Santa Casa] Q¹: *Santa Casa*. Jelentése: az inkvizíció börtöne. Santa Casa szent laistroma. Jelentése itt: az inkvizíciós aktákban.

[140r] KIRÁLY *boszonkodással fel s alá járva*. Tudták, ki kezei közt
vagyok – miért nem intettek meg?

INQUISIT Ezen kérdést visszaadom – Miért nem kérdezett, midőn
ez emberhez adta magát? Ismerte ötöt! Egy pillantat lelárváz- 5
ta az Eretneket. – Hogy merete ezen áldozatot a szent hivataltól
elsikkasztani? Így kelle velünk játszani? Ha a Felség orgazdáva
alacsonodik – kétszinkedik, s megettünk legveszedelmesebb el-
lenségünkkel öszve játszik, mi lesz belőlünk? Ha egy kegyelmet
nyerhet – micsoda jussal áldoztatott fel tehát három száz ezer?

KIRÁLY Ez is feláldoztatott. 10

INQUISIT Nem: e meggyilkoltatott... álnokul! gonoszul! – A vér,
melynek tiszteletünkre dicsőséggel kellett volna folyni, egy Bra-
vo kezét fecskendezte bé. Azon ember miénk volt. – Kiadott just,
Rendünk szent jóvát illetni? Altalunk meghalni, volt ő terem- 15
ve. Ötet ez idő kornak szükségére ajándékozta az Isten, hogy
lelke innepi megfertéztetésével a kérkedékeny ész kiczégréztes-
sék. Ötet mi hoszas lelki torturákkal félszeggé csígáztok volna –
a hozzá hasonlok borzaszto kaczagásának oda vetve. Ez volt el-
nézett intézetem. S most már [140v] ott hever elsemmisítve a sok
évek munkája. Mü meglopattunk, a Királynak csak véres kezei 20
maradtak.

KIRÁLY Az indulat tévesztett el. Bocsáss meg.

INQUISIT Az indulat? Filep az Infans felel e nekem? S csak egyedül
lettem öregemberré? – indulat? (*feje békételen rázogatóásával*) 25
Bocsásd szabadon a lelki isméretet országidban, ha te indulatid
lánczaiban jársz.

KIRÁLY Az ily tárgyakba még Tanítvány vagyok. Tűrj velem.

INQUISIT Nem! én nem vagyok meglegedve Felségeddel – Így le-
káromolni egész elébbi uralkodása pályáját! Hol volt akkor Filep,
kinek rendíthetetlen lelke, mint egy ég sarkí csillag a mennyen, 30

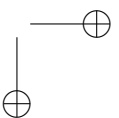
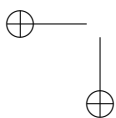
22 tévesztett el.] <meg> el.

29 akkor Filep,] <a ha> Filep,

4–5 lelárvázta] Q¹: *entlarvte*. Jelentése: leleplezve.

12–13 Bravo] Q¹: *Bravo*. Jelentése: orgyilkos, merénylő.

14 szent jóvát] Q¹: *heilige Güter*. Jelentése: szent javait.

változhatatlanul 's örökké csak maga körül kereng? Hát egy egész Elmult bevolt e sülyedve megette? Midön neki kezét nyujtotta, nem volt e a világ az, a mí annak előtte? A méreg nem méreg többé? A jo és a rossz, a hamis s a valo közt be sülyedt volt e a közfal? Mi a Principium? a ferfiui karakter s az álhatosság, ha
5 egy lágy meleg múnutában, a hatvan esztendő s régula, mint egy Asszony kedve, elolvad.

KIRÁLY Szemei csábítottak el – Bocsásd meg e könnyen megfogható vissza esésem a halandóságba. A világiaknak ugy is egyel kevesebb bemenetek van szívekbe. Szemeid kialudtak.
10

[141r] INQUISIT S mire szolgálhatott volna ez az ember Felségednek? Mi ujjat mutathat, a mire nem volt el készítve? Oly kevéssé ismerie az ábrándozásos újítás viszketegét? A világjovítok kérdékeny nyelve oly új hang volt e füleiben? Ha meggyőződése hiedelme csak szavakra is egybe dül – az kérem, micsoda lélekkel írt alá a száz ezer gyenge lelkek vér ítéletének, kik semmi nagyobb álnokságért nem hágtak az égő fákra!
15

KIRÁLY Egy emberre volt szükségem – s ez a Domingo –

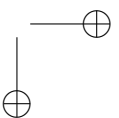
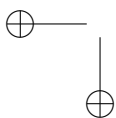
INQUISIT Mire embert? Az emberek csak számok Felségedre nézve, s egyebek nem. Hát ősz Tanítványommal ismétljem e az uralkodás Abc-jét? A föld Istene tanulja meg ne ohajtani azt, a mí megtagodtathatik tőle – Ha Felséged sympathiáért sopánkodik, nem magához hasonlonak valja e akkor a világot? – S szeretném osztán tudni, mí jussa vannak a magához hasonlok?
20

KIRÁLY *egy székbe vetvén magát.* En gyarló ember vagyok, érzem azt – Te azt kívántad a teremtménytől, a mit csak a Teremtő teljesíthet?
25

INQUISIT Nem Sire. Engem nem csalnak meg. Altal van nézve Felséged – tőlünk akart elsíklani. Rendünk nehéz lánczai nyomták. Felséged egyedül valo s határtalan akart lenni (*megáll; a Király halgat*) Megboszultuk magunkot. Köszönje [141v] az Ek-lézsianak, mely megelégszik Anyai modon büntetni Felségedet. A tőlünk vaktaba megengedett választása büntetése volt. Tanuság van már adva. Most már térjen vissza hozzánk. – Istenemre
30

9 világiaknak] *in marg.* -aknak

33 tőlünk vaktaba] <elnézett> vaktaba

mondom, hogy ha most én itt nem állanék, hol így állott volna Felséged előttem.

KIRÁLY Lassabban Pap! Ne ezen hangon. Ezt nem tűröm el. Ily hangal hozzám beszélni nem szenvedem.

INQUISIT Miért hívja fel a Sámuél árnyékát? – En két Királyt adtam a Spanyol thronusnak, 's azt hittem, hogy egy rendíthetetlen allapu munkát hagyok hátra. Elveszve látom éltem szorgalmát Don Filep maga ingatja épüлетem. – 'S most már Sire – miért vagyok híva? E látogatást nem akarom többszer ismételni.

KIRÁLY Egy munkát még! az utolsót – 's osztán békébe mehetsz. Legyen elfeljtve a mult, legyen béke köztünk. Meg vagyunk engesztelődve?

INQUISIT Ha Filep megalázza magát.

KIRÁLY *halgatás után.* A fiam rebelliot forral.

INQUISIT S mıt végez Felséged? 15

KIRÁLY Semmit – vagy mindent.

INQUISIT Mıt teszen itt az a Minden?

KIRÁLY Futni hagyom, ha megölni nem akarom hagyni.

[142r] INQUISIT *leső vonásokkal.* Nos, Sire?

Mindenik el halgat. 20

KIRÁLY Tudsze nekem egy uj vallást alkotni, mely a gyermeki véres gyilkosságtól felszabaditt?

INQUISIT Hogy az örökké valo Igasságot megengesztelje, megholt az Isten fia a Keresztfán.

KIRÁLY Elplántálod e egész Európában e vélekedést? 25

INQUISIT Oly távol el, a meddig a Keresztet tisztelik.

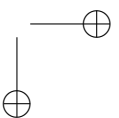
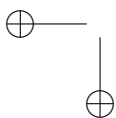
KIRÁLY A megsértett természettel harczba szállok – el tudod e csílapítani e hatalmas hangot is?

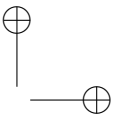
INQUISIT A vallás nem ismeri a természet szavát.

14 fiam] *ante corr.* fiám

18 ha] *in marg.* ha

5 Sámuél árnyékát] Q¹: *Schatten Samuels.* Sámuel zsidó próféta és bíró i.e. 9. században élt. Amikor lemondott uralkodásáról, magának tartotta meg a főpapi hivatást. Majd Isten megbízottjaként királlyá tette Sault és Dávidot. Jelentése: A király ellenszegült az egyház hatalmának.

KIRÁLY Bírói hivatalom kezébe adom – vissza léphetek e én egészen?

INQUISIT Adja kezembe.

KIRÁLY Ó az én egyetlen fiam – Kinek gyűjtöttem tehát?

5 INQUISIT *tűzzel*. Inkább a rothadásnak, mint a szabadságnak.

KIRÁLY Megvagyunk egyezve. Jöjj.

INQUISIT Hová?

KIRÁLY Kezemből elfogadni az áldozatot.

Elvezeti az Inquisitort.

10

[142v]

Utolsó Jelenés

Királyné Szobája

Karlos. Királyné, *utoljára* a Király Kisérőivel

15

KARLOS *Barát öltözetbe, álorcza ábrázatján, melyet épen most veszen le; honnja alatt egy mezítelen kard. Egészen setét van. Közelít egy ajtóhoz, mely kinyílik. Királyné kijön éjjeli öltözetben kézeben egy égő Gyertya, melyet egy Gueridonra teszen le. Karlos fél térde borul előtte. Elisabeth!*

20

KIRÁLYNÉ *csendes busandalgással elmerülve nézésén. Látjuk tehát ismét egymást?*

KARLOS *Ismét látjuk tehát egymást!!*

Halgatás.

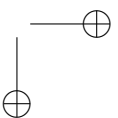
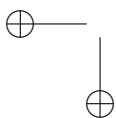
25

KIRÁLYNÉ *igyekszik magán erőt venni. Aljon fel, Károly. Ne érzékenyítsük el egymást. Nem csüggedt könnyekkel kíván megintepeltetni a nagy halott. Folyanak kisebb fájdalomkért könnyek! – Ó feláldozta magát a Herczegért! Drága életével vásárolta meg Karloszáét. S ezen vér phantomért folyt volna? Karlos, én magam álottam ot a Herczegért, [143r] az én kezességemre nagyobb örömmel ment halála eleibe. Remellem, jot áll ígéretemért Károly?*

30

17 *Gueridonra*] *Gueridon*. Jelentése: posztamens, oszlopszék.

27 phantomért] Q¹: *Hirngesprinst*. Jelentése: káprázat, képzelt személy.

KARLOS *lelkesedéssel*. Oly sírkövet emelek neki, a mily soha egy Királynak sem volt. – Hamvain viruljon egy paradicsom.

KIRÁLYNÉ Igy kívántam én Károlyt látni! Ez volt halála nagy ideája.

Engem választott utolsó akaratja végbe vívőjének; emlékezzék erre – s bizonyosság is leszen, hogy ezen esküvés teljesítéséhez tartandom magam. – S még más hagyományt is tett le a megboldogult kezembe. – Szavamat adtam – S miért is halgatnám el? – Altal adta nekem Károlyját – tul teszem magam a külszínen, s nem akarok többé az emberek előtt reszketni. Látja Károly, nem félttem ezen orában egyedül lenni a Herczeggel; egyszer már bátor leszek, mint barátné. Szoljon szívem! Virtusnak nevezte szerelmünk? Hiszek neki, 's nem akarom többé szívem – –

KARLOS Ne végezze bé a mít mondani akar – Anyám, ne csaljuk meg egymást. En egy hosszú mély álomba voltam szenderedve. Szerettem – most már fel vagyok ébredve. Legyen felejtvé a mult! Itt vannak vissza leveleí; tegye semmivé az enyimeket is. Ne féljen többé bennem semmi felbuzdulattól. Minden elmúlt már. Egy felségesebb láng megtísz[143v]tította valóságom. Az én gerjedelmem már most a holtak sírjába nyugszik. Egy halando ohajtás sem, osztja meg többé szívem. (*rövid halgatás után, kezét megfogja*) Elizabeth, én bucsuzni jöttem.

KIRÁLYNÉ *küzdő érzelmek közt; fuldoklo érzéssel, szemét elfordítva*. Károly –

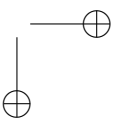
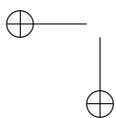
KARLOS Ne bámuljon Anyám; e nem áldozat, semmi küzdésembe nem került. Végre csak ugyan általlátom, hogy vagyon egy felsőbb, vágásra méltobb jo, mint Tégedet bírni. – Egy rövid ejszakai álom szárnyakat adott lassu ifjui éveimnek, s korán férfiúvá érlett. Ez életbe nem marad egyéb munkám, csak vissza emlékezetim halhatatlanítani! Oda van minden reményem. (*közelitt a Királynéhoz, ki arcját eltakarja*) Anyám, nem mond e semmit nekem.

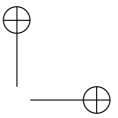
KIRÁLYNÉ Ne gondoljon könnyeimmel Károly – nem tartoztathatom – de hidjen, hogy csudálom a Herczeget.

KARLOS Felsőged volt barátságunk egyetlen meghíttje. S ezen név

3 nagy ideája] Q¹: *die große Meinung*. Jelentése itt: értelme.

6 hagyományt] Q¹: *Vermächtniß*. Jelentése: végakarati rendelkezést.

alatt Felsőged marad a világon legkedvesebb előttem. Barátságom oly kevésbé ajánlhatom, mint tegnap nem ajánlhattam volna szerelmem egy más Aszonynak. De szent leszen előttem a királyi özvegy [144r] ha a végzet valaha ezen thronusra emel –

- 5 A Király az Inquisitorral s Grandjaival megjelen hatulról, a nélkül hogy észre vétetnék. Most hagyom el Spanyol országot, 's Anyámot soha többé meg nem látom – ez életbe soha sem többé. En nem becsülöm ötet, kiholt szívembe a természet. Elizabeth, legyen ismét Hítvesse neki, lépjen vissza kötelességeibe. Ó elvesztette fiát. Sietek eltiprott népem kiszabadítani a Tyrann kezéből.
- 10 Madrid csak úgy lát meg mint Királyt, vagy soha sem. 'S most már a hoszas elválásra, Anyám, csokolja meg fiat. (*megcsokolja a Királynét*).

KIRÁLYNÉ O, Károly, mit csinál belőlem? Nem emelkedhetem ugyan

15 fél ezen férfiui nagyságra, de megfoghatom 's csudálhatom.

KARLOS Nem vagyok e erőss, Elizabeth. Karjaim közt tartom 's nem reszketek. Ezen helytől még csak tegnap is, az ítélet nap trombitási sem ránthattak volna el (*elbocsátja karjai közül*) De az már elmúlt. Most truczolok a halandóság minden sorsán. Karjaim közt

20 tartottam Felsőgedet s nem reszkettem. Ha! nem halott valamit?

Egy ora üt.

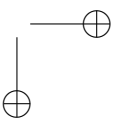
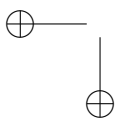
[144v] KIRÁLYNÉ Nem hallok egyebet, csak a rettenetes orat, mely elválásunkra üt.

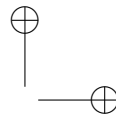
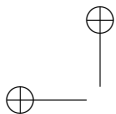
- 25 KARLOS Jo ejszakát tehát Anyám. Gentből venni fogja első levelem, mely egybe köttetésünk titkát kinyilatkoztatja. Most már Don Fileppel nyilván s a világ előtt lépek öszve. Ezennel ne legyen semmi titkolodzás köztünk. Felsőged ne féljen semmi kivílagosodástól. – Eljen boldogul, Anyám. Ez itt utolso csalfaságom legyen. (*az álorca után akar nyulni, a Király közökbe lép*)

28 Eljen boldogul,] <szeren> boldogul,

10 Tyrann kezéből] Q¹: *von Tirannenhand*. Jelentése: Jelentése: a zsarnok kezétől.

19 truczolok] Q¹: *trotz'ich*. Jelentése: dacolok.

|

KIRÁLY Ez a te utolsod!

A Királyné ájulva rogy le.

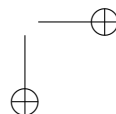
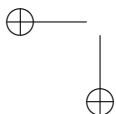
KARLOS *a Királynéhez siet 's karjaira veszi. Meg holt e? O égnek földnek Istene!*

KIRÁLY *hidegen s csendesen az Inquisitorhoz. Kardinal! én megtetem a magamét. Tegye Atyaságod is a magáét.* 5

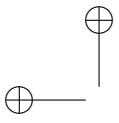
S menyen.

—

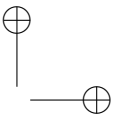
—

|

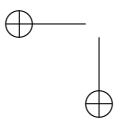

|

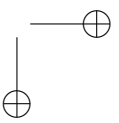

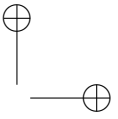
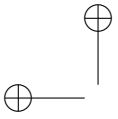
—

—

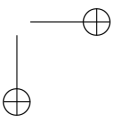
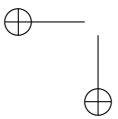

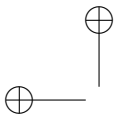
|

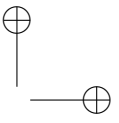

Mutatók

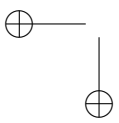

|

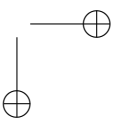

—

—

|

Felhasznált irodalom

ALBERT Gábor, D. SZEMZŐ Piroska és VIZKELETY András, szerk. *Schiller Magyarországon*. Új bibliográfiai füzetek 3. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, 1959.

BARTHA Katalin Ágnes. *Shakespeare Erdélyben: XIX. századi magyar nyelvű recepció*. Irodalomtörténeti füzetek 167. Budapest: Argumentum Kiadó, 2010.

BAYER József. *Schiller drámái a régi magyar színpadon és irodalmunkban*. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből 22. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1912.

BENŐ Attila. „Fordítási elvek a XIX. században”. In „Szabadon fordította...”: *Fordítások a magyar színháztudomány történetéről a XVIII–XIX. században*, szerkesztette EGYED Emese, 7–34. Sapientia könyvek 23. Kolozsvár: Scientia Kiadó, 2003.

BÖLÖNI FARKAS Sándor. *Utazás Észak-Amerikában*. Kolozsvár: Ifjabb Tilsch János, 1834.

BÖLÖNI FARKAS Sándor. „Bölöni Farkas Sándor leveleiből”. Kiadta KUUN Géza. *Keresztény Magvető* 24, 3. sz. (1885): 170–174.

BÖLÖNI FARKAS Sándor. *Nyugateurópai utazás*. Bevezette JANCsó Elemér. Budapest: Minerva, 1943.

BÖLÖNI FARKAS Sándor. *Naplója*. Kiadta JANCsó Elemér. Téka. Bukarest: Kriterion, 1971.

Sándor BÖLÖNI FARKAS. *Von Transsylvanien bis Pennsylvanien. Reiseerlebnisse vor 150 Jahren*. Übersetzt von Henriette ENGL und Géza ENGL. Corvina Bücher. Budapest: Corvina Verlag, 1980.

BÖLÖNI FARKAS Sándor. *Erdély története*. Kiadta Izsák József és Izsák Balázs. Erdélyi ritkaságok 1. Marosvásárhely: Mentor Kiadó, 2006.

CSETRI Lajos. *Egység vagy különbözőség? Nyelv- és irodalomszemlélet a magyar irodalmi nyelvújítás korszakában*. Irodalomtudomány és kritika. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990.

DEBRECZENI Attila, kiad. *Első folyóirataink: Orpheus*. Csokonai könyvtár: Források 7. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 2001.

DÖBRENTEI Gábor. „A' német dráma' történetei”. *Erdélyi Muzéum* 9. sz. (1817a): 36–72.

DÖBRENTEI Gábor. „A' Kritikáról”. *Erdélyi Muzéum* 9. sz. (1817b): 155–199.

DÖBRENTEI Gábor. „Döbrenitei Gábor kiadatlan levelei Bölöni Farkas Sándorhoz”. Kiadta JANCSÓ Elemér. *Keresztény Magvető* 82, 2–4. sz. (1943): 86–94, 131–136, 192–207.

EGYED Emese. „Bevezető és jegyzet”. In S. PATAKI 2014: 79–183.

FÓRISZ Gergely. „Populárfilozófiai eszmék az Erdélyi Múzeumban”. *Erdélyi Múzeum* 69, 3–4. sz. (2007): 51–62.

FRIED István. „A magyar neoklasszicizmus válaszútjai: Szempontok a magyar Schiller-recepció kérdéséhez”. *Irodalomtörténet* 69, 3. sz. (1987–1988): 448–468.

FRIED István. *Az érzékeny neoklasszicista: Vizsgálódások Kazinczy Ferenc körül*. Sátoraljaújhely–Szeged: Kazinczy Társaság, 1996.

GOETHE, Johann Wolfgang. *Az ifju Werther Gyötrelmei*. Fordította BÖLÖNI FARKAS Sándor. Kiadta SIMON-SZABÓ Ágnes. ReTextum 4. Budapest: Reciti Kiadó, 2015.

GYÖRGY Lajos. „A magyar széppróza erdélyi múltjából”. *Erdélyi Irodalmi Szemle* 1, 1. sz. (1924): 10–14.

JAKAB Elek. „Bölöni Farkas Sándor és kora: Politikai és irodalomtörténeti tanulmány”. *Keresztény Magvető* 9, 4. sz. (1870): 241–334.

KAZINCZY Ferenc. „Don Carlos: Schiller”. In KAZINCZY Ferenc, *Költemények II*, kiadta ABAFI Lajos, 222–223. Kazinczy Ferenc összes munkái: 2. kötet. Nemzeti Könyvtár VII. Budapest: Aigner Lajos, 1879.

KAZINCZY Ferenc. *Levelezése*. Kiadta (I–XXI:) VÁCZY János, (XXII:) HARSÁNYI István, (XXIII:) BERLÁSZ Jenő, BUSA Margit, Cs. GÁRDONYI Klára és FÜLÖP Géza, (XXIV:) ORBÁN László, (XXV:) Soós István. Budapest–Debrecen, 1890–2013.

LAKÓ, Elemér and KESERŰ, Bálint, ed. *The Manuscripts of the Unitarian College of Cluj/Kolozsvár in the Library of the Academy in Cluj-Napoca: Catalogue*. Szeged, 1997.

MIKÓ Imre. „Bölöni Farkas Sándor, a demokrata és a republikánus”. *Korunk* 24, 12. sz. (1965): 1672–1678.

S. PATAKI Mózes. *Poétai gondolatok: Kritikai kiadás*. Kiadta EGYED Emese. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület, 2014.

SCHILLER, Friedrich. *Don Carlos, infant d’ Espagne*. Traduit Adrien LEZAY. Paris: Maradan, 1799.

SCHILLER, Friedrich. *Don Karlos: Infant von Spanien. Ein dramatisches Gedicht: (Erschien 1787)*. Friedrich Schillers Sämmtliche Werke: Bd. 8: Theater: Teil 3. Wien: Anton Pichler, 1810.

SCHILLER, Friedrich. „Don Karlos: Erstaussgabe 1787”. In *SCHILLERS Werke: Nationalausgabe: Bd. 6*, Hrsg. von Paul BÖCKMANN und Gerhard KLUGE, 5–339. Weimar: Böhlau Verlag, 1973.

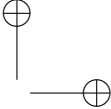
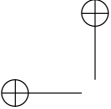
SCHILLER, Friedrich. „Don Karlos: Hamburger Bühnenfassung 1787: Rigaer Bühnenfassung 1787: Letzte Ausgabe 1805. In *SCHILLERS Werke: Nationalausgabe: Bd. 7. I*, Hrsg. von Paul BÖCKMANN und Gerhard KLUGE, unter Mitwirkung von Lieselotte BLUMENTHAL, Weimar: Böhlau Verlag, 1974

SCHILLER, Friedrich. „Don Karlos: Anmerkungen”. In *SCHILLERS Werke: Nationalausgabe: Bd. 7. II*, Hrsg. von Paul BÖCKMANN und Gerhard KLUGE. Weimar: Böhlau Verlag, 1986.

SCHILLER, Friedrich. *Ármány és szerelem: Don Carlos: Tell Vilmos*. Fordította VAS István. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1996.

SCHILLER, Friedrich. *Don Karlos: Infant von Spanien: Leipzig 1787*. Hrsg. von Joseph KIERMEIER-DEBRE. Dtv. Bibliothek der Erstaussgaben 11. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1988.

SCHILLER, Friedrich. *A Naiv és Sentimentális költeményről*. Fordította BÖLÖNI Farkas Sándor. Kiadta LABÁDI Gergely és SIMON-SZABÓ Ágnes. Bevezette SIMON-SZABÓ Ágnes. ReTextum 6. Budapest: Reciti Kiadó, 2017.

SIMON-SZABÓ Ágnes. „Kifeszettek „a nem-létel méhéből”: 19. századi magyar Werther-utánezatok és -fordítások”. *Filológiai Közlöny* 55, 1–2. sz. (2009a): 20–48.

SIMON-SZABÓ Ágnes. „Nach- und Raubdrucke deutscher Originalwerke als maßgebende Medien für die Herausbildung eines Deutsch lesenden Publikums um 1800 in Siebenbürgen”. *Ungarn-Jahrbuch. Zeitschrift für interdisziplinäre Hungarologie* 29 (2009b): 99–110.

SIMON-SZABÓ Ágnes. „A kultúra szövegeinek összefonódása, avagy diszkurzusteremtés fordítói eszközökkel: Bölöni Farkas Sándor úti-rájzairól”. *Filológiai Közlöny* 58, 4. sz. (2012): 414–431.

SIMON-SZABÓ Ágnes. „Bölöni Farkas Sándor Werther-fordításáról”. In GOETHE 2015: 7–54.

SIMON-SZABÓ Ágnes. „Schiller esztétikai műveinek korai magyar fordításai”. *Acta Historiae Litterarum Hungaricum* 32 (2016): 31–49.

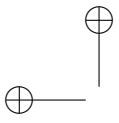
SIMON-SZABÓ Ágnes. „Az *Über naive und sentimentalische Dichtung* fordítása”. In SCHILLER 2017: 7–33.

SZAJBÉLY Mihály. „*Idzadnak a' magyar tollak*”: *Irodalomszemlélet a magyar irodalmi felvilágosodás korában, a 18. század közepétől Csokonai haláláig*. Irodalomtudomány és kritika. Budapest: Akadémiai, 2001.

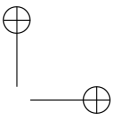
SZENVEY József. „Mutatvány Schillernek Szenvey által fordított »Don Karloz«-ából”. *Koszorú: Szépliteraturai Ajándék a' Tudományos Gyűjteményhez* (1839): 97–111, 161–190.

TARNÓI László. „Friedrich Schiller »a miénk [is] volt«”. *Filológiai Közlöny* 56, 2. sz. (2010): 162–180.

TURÓCZI-TROSTLER, József. „Zur Wirkungsgeschichte Schillers in Ungarn”. In ALBERT et al. 1959: 9–52.

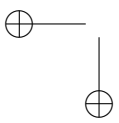

|

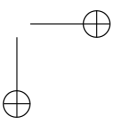

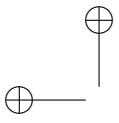
—

—

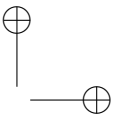

|

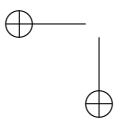

|

—

—

|

